T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SANAYİ MİRASININ KORUNARAK YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ ESKİŞEHİR FABRİKALAR BÖLGESİ ÇİFT KURT KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Canan ÇAYIR

Mimarlık Anabilim Dalı

Restorasyon-Yenileme ve Koruma Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Demet BİNAN

MAYIS 2011

Canan ÇAYIR tarafından hazırlanan SANAYİ MİRASININ KORUNARAK YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ ESKİŞEHİR FABRİKALAR BÖLGESİ ÇİFT KURT KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI ÖRNEĞİ adlı bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Demet BİNAN

Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Mimarlık Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: :

Üye : Y.Doç.Dr. BİHNUR KIRAÇ.

Üye : Y.Doç.Dr. Gülsün TANYELİ (İTÜ)

Üye :

Üye :

Üye :

Üye :

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

ÖNSÖZ

Cumhuriyet'in ilanı sonrasında devlet veya özel teşebbüs tarafından kurulan, Eskişehir kentinin mekânsal gelişimini, toplumsal değişimini doğrudan etkileyen, kent kimliğinin oluşmasında ve kentin çok fonksiyonlu bir görünüm kazanmasında katkıda bulunan sanayi yapıları ve bu yapıların bulundukları alanları koruma disiplini altında değerlendirmeyi hedefleyen bu çalışmada, Eskişehir Fabrikalar Bölgesi'ndeki sanayi yapıları incelenerek, değerlendirmesi yapılmıştır

Sanayi mirasını oluşturan bu yapıların korunmasına yönelik bu çalışmamda, değerli görüşleri ile çalışmayı yöneten tez danışmanım Prof. Dr. Demet Binan'a şükranlarımı sunarım.

Çalışmam süresince benden değerli bilgilerini ve görüşlerini esirgemeyan Anadolu Üniversitesi Mimarlık Bölümü Öğretim elemanlarına ve tüm dostlarıma teşekkürlerimi sunarım

Tüm hayatım boyunca, bana olan inançları ve destekleri ile yanımda olan sevgili aileme sonsuz teşekkür ederim.

Mayıs, 2011 Canan ÇAYIR

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ i

İÇİNDEKİLER ii

ŞEKİL LİSTESİ iv

HARİTA LİSTESİ vi

TABLO LİSTESİ vi

ÖZET viii

ABSTRACT x

GİRİŞ **1**

1. Çalışmanın Amacı Ve Kapsamı 1

2. Çalışmanın Yöntemi 1

1. CUMHURİYET DÖNEMİ SANAYİ **4**

1.1. Sanayi Ve Sanayileşmenin Tanımı 4

1.2. Cumhuriyet Dönemi ve Sanayinin Gelişimi 4

1.3. Sanayileşmenin Mimariye Ve Kentsel Mekana Etkisi 8

1.4. Eskişehir Kenti'nde Sanayi 10

1.4.1. Eskişehir'de Sanayinin Gelişimi 11

1.4.1.1. 1923-1950 Arası Eskişehir Sanayi 12

1.4.1.2. 1950-1970 Arası Eskişehir Sanayi 16

1.4.1.3. 1970-1980 Arası Eskişehir Sanayi 16

1.4.1.4. 1980 Ve Sonrası Eskişehir Sanayi 17

1.4.2. Bölge Sanayileşmesinde Belirleyici Etkenler 20

1.5. Eskişehir'de Kentleşme Ve Sanayileşme Etkileşimi 22

2. ESKİŞEHİR FABRİKALAR BÖLGESİ **32**

2.1. Sanayi Mirası Tanımı Ve Bölgenin Sanayi Mirası Olarak Önemi 32

2.2. Sanayi Mirası Kapsamında İncelenen Fabrika Yapıları 39

2.2.1. Kiremit Ve Tuğla Fabrikaları Mimari Ve İşlevsel Tanım 40

2.2.1.1. Doğan Kiremit ve Tuğla Fabrikası 43

2.2.1.2. Kartal Kiremit ve Tuğla Fabrikası 45

2.2.1.3. Kılıçoğlu Tuğla ve Kiremit Fabrikası 46

2.2.1.4. Kurt (Başkurt) Kiremit ve Tuğla Fabrikası 49

2.2.1.5. Çiftkurt Kiremit ve Tuğla Fabrikası 51

2.2.2. Diğer Fabrika Yapıları 56

2.2.2.1. Mühendisler Un Fabrikası 56
2.2.2.2. Öc Jant Fabrikası (Buda Bar) 56
2.2.2.3. Aral Şarap Fabrikası (Hayal Kahvesi) 57
2.2.2.4. Doğrular Kereste Fabrikası (Doors Park) 57
2.2.2.5. T.M.O. Depoları 59
2.2.2.6. D.D.Y. Yatakhane 59
2.3. Değerlendirme 60
3. ESKİŞEHİR FABRİKALAR BÖLGESİ'NDE KORUMA SORUNLARI VE KORUMA ÖNERİLERİ 100
3.1. Bozulma Nedenleri Ve Bozulma Şekilleri 100
3.2. Koruma Önerileri 102
3.3. Çift Kurt Kiremit Fabrikası Bozulma Durumu Ve Koruma Önerisi 105
3.3.1. Bozulma Durumu 105
3.3.2. Koruma Önerisi
3.2.1. İşlevsel Müdahaleler 105
3.2.2. Yapısal Müdahaleler 107
SONUÇ 111
KAYNAKÇA 115
EKLER 120
EK1 SANAYİ MİRASI ANIT FİŞLERİ
EK 2 ÇİFT KURT KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI RÖLÖVE VE RESTİTÜSYONU
EK 3 ÇİFT KURT KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI RESTORASYON PROJESİ

ÖZGEÇMİŞ

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1-1 Uşak Şeker Fabrikası 6
Şekil 1-2 1934-1936 senelerinde Sümerbank'ın Kurduğu ve kuracağı Fabrikalar..... 7
Şekil 1-3 İzmir Enternasyonel Fuarı, Montrö Kapısı, 1936..... 10
Şekil 1-4 Eskişehir Şümendüfer Fabrikası..... 14
Şekil 1-5 Devlet Demiryollarının tamir atölyeleri 14
Şekil 1-6 Cer Atölyesinde yapılan ilk lokomotif (Karakurt) 14
Şekil 1-7 Eskişehir Şeker Fabrikası 15
Şekil 1-8 Eskişehir şeker fabrikası..... 15
Şekil 1-9 Kılıçoğlu Kiremit Fabrikası..... 16
Şekil 1-10 Eskişehir Basma Fabrikası..... 17
Şekil 1-11 Eskişehir Çimento Fabrikası..... 17
Şekil 1-12 Tayyare Fabrikası Çırak Okulu 1 21
Şekil 1-13 1923-1950 Yıllarında kentsel mekânın gelişim Süreci..... 21
Şekil 1-14 1950-1960 Yıllarında kentsel mekânın gelişim Süreci..... 28
Şekil 1-15 1960-1980 Yıllarında Kentsel Mekânın Gelişim Süreci 29
Şekil 1-16 1967 Eskişehir İl Yıllığında ifade edilen ağır sanayi alanları 30
Şekil 1-17 1980-1990 Yıllarında Kentsel Mekânın Gelişim Süreci 31
Şekil 2-18 Bölmeli Hofman Fırını 66
Şekil 2-19 Yuvarlak Hofman fırını kesiti ve planı..... 66
Şekil 2-20 Fırın I, Genel Görünüm 67
Şekil 2-21 Fırın I, Servis Alanı, Çatı Örtü Detayı 67
Şekil 2-22 Fırın II, Genel Görünüm..... 67
Şekil 2-23 Fırın II, Servis Alanı ve Tuğla Deposu..... 67
Şekil 2-24 Atölye, Genel Görünüm 67
Şekil 2-25 Fırın II, Servis Alanı ve Tuğla Deposu..... 67
Şekil 2-26 Fırın I ve Bacalar..... 68
Şekil 2-27 Fırın I ve Bacalar..... 68
Şekil 2-28 Fırın I Doğu Cephesi 68
Şekil 2-29 Fırın I Batı Cephesi..... 68
Şekil 2-30 Kurutma Birimi 68
Şekil 2-31 Çamur Dinlendirme Havuzları 68
Şekil 2-32 Bacaların Genel Görünümü..... 69
Şekil 2-33 Baca I Detay 69
Şekil 2-34 Kartal Tuğla ve Kiremit Fabrikası Baca II Detay..... 69
Şekil 2-35Kartal Tuğla ve Kiremit Fabrikası Pişirme Fırını I Planı 70
Şekil 2-36 Kartal Tuğla ve Kiremit Fabrikası Pişirme Fırını I Doğu Cephesi..... 70
Şekil 2-37 Kartal Tuğla ve Kiremit Fabrikası Pişirme Fırını I Batı Cephesi..... 70
Şekil 2-38 Kartal Tuğla ve Kiremit Fabrikası Pişirme Fırını II Planı..... 71
Şekil 2-39 Kartal Tuğla ve Kiremit Fabrikası Pişirme Fırını II Doğu Cephesi 71
Şekil 2-40 Kartal Tuğla ve Kiremit Fabrikası Pişirme Fırını II Batı Cephesi 71
Şekil 2-41 Kılıçoğlu Kiremit 1930'lu yıllar..... 72
Şekil 2-42 Fabrika II Projesinden ayrıntı..... 72
Şekil 3-43 Kılıçoğlu Tuğla ve Kiremit Fabrikası Eski Afiş..... 72
Şekil 2-44 Kılıçoğlu Tuğla ve Kiremit Fabrikası, Fabrika Yapısı I..... 72
Şekil 2-45 Ateş Tuğlası Fırın Bacası 73
Şekil 2-46 Ateş Tuğlası Fırın Bacası 73
Şekil 2-47 Fabrika I, zemin kat planı..... 73

Şekil 2-48 Kılıçoğlu Tuğla ve Kiremit Fabrikası, Fabrika I,Jenaratör 74
Şekil 2-49 Dekovil hattı 74
Şekil 2-50 1950'li yıllarda Kılıçoğlu'ndan ürün sevkiyatı 74
Şekil 2-51 Fabrika II İnşaat Aşaması 74
Şekil 2-52 Fabrika II İnşaat Aşaması 74
Şekil 2-53. Fabrika II Zemin Kat Planı 75
Şekil 2-54 Fabrika II İnşaat Aşaması 75
Şekil 2-55 Fabrika II İnşaat Aşaması 75
Şekil 3-56 Kılıçoğlu Tuğla ve Kiremit Fabrikası Fabrika I, Fabrika II 75
Şekil 2-57 Fabrika III İnşaat Aşaması 76
Şekil 2-58 Fabrika III İnşaat Aşaması 76
Şekil 2-59 Fabrika III 76
Şekil 2-60 Fabrika III 76
Şekil 2-61 Fabrika III (Yalçın), Kat planı 76
Şekil 2-62 Espark AVM, Uygulama Sonrası 77
Şekil 2-63 Espark AVM, Uygulama Sonrası 77
Şekil 2-64 Kurt Kiremit ve Tuğla Fabrikası 77
Şekil 2-65 Kurt Kiremit ve Tuğla Fabrikası 77
Şekil 2-66 Kurutma birimi kapı detayı 78
Şekil 2-67 Demir-marangoz atölyesi iç mekan 78
Şekil 2-68 Demir-marangoz atölyesi 78
Şekil 2-69 Demir-marangoz atölyesi iç mekân 78
Şekil 2-70 Pencere Detayı 78
Şekil 2-71 Çatı Detayı 78
Şekil 2-72 Ateş tuğlası fırın yapıları 79
Şekil 2-73 Ateş tuğlası fırın yapıları 79
Şekil 2-74 Uygulama Öncesi Alan Fotoğrafı 79
Şekil 2-75 Uygulama Öncesi Alan Fotoğrafı 79
Şekil 2-76 Uygulama Öncesi Alan Fotoğrafı 79
Şekil 2-77 Uygulama Öncesi Alan Fotoğrafı 79
Şekil 2-78 Bacaların Sökümü 80
Şekil 2-79 Bacaların Sökümü 80
Şekil 2-80 Fabrika bacalarının bağlantısı 80
Şekil 2-81 Fabrika bacalarının örgü tekniği 80
Şekil 2-82 Fabrika bacalarının örgü tekniği 80
Şekil 2-83 Fabrika bacalarının örgü tekniği 80
Şekil 2-84 Bacaların Yer Tespiti 81
Şekil 2-85 Zemin Güçlendirme 81
Şekil 2-86 Kazık Temel uygulaması 81
Şekil 2-87 Kazık Temel uygulaması 81
Şekil 2-88 Kazık Temel uygulaması 81
Şekil 2-89 Yeni Yapıların İnşaatı 81
Şekil 2-90 Uygulama Sırasında Alan Görünümü 82
Şekil 2-91 Kalıp ve Donatı Hazırlanması 82
Şekil 2-92 Bacaların İnşası 82
Şekil 2-93 Bacaların İnşaası 82
Şekil 2- 94 Uygulama sonrası Görünüm 82
Şekil 2-95 Uygulama sonrası Görünüm 82
Şekil 2-96 Çift Kurt Tuğla ve Kiremit Fabrikası Doğu Cephesi 83

Şekil 2-97 Çift Kurt Tuğla ve Kiremit Fabrikası Güney Cephesi..... 83
Şekil 2-98 Güney Cephesi Servis Girişi 83
Şekil 2- 99 Servis ve nakliye girişi 83
Şekil 2-100 Güney Cephesinden Detay 84
Şekil 2-101 Güney Cephesinden Detay 84
Şekil 2-102 Çift Kurt Tuğla ve Kiremit Fabrikası Batı Cephesi..... 84
Şekil 2- 103 Çift Kurt Tuğla ve Kiremit Fabrikası Kuzey Cephesi..... 84
Şekil 2-104 Kuzey Cephesinden Detay..... 85
Şekil 2-105 Kuzey Cephesinden Detay..... 85
Şekil 2-106 Kuzey Cephesinden Detay..... 85
Şekil 2-107 Kuzey Cephesinden Detay..... 85
Şekil 2-108 Bacalar..... 85
Şekil 2-109 Silindir Baca 85
Şekil 2-110 Bacalar..... 86
Şekil2- 111 Silindir Bacadan Detay..... 86
Şekil 2-112 Kule, Doğu Cephesi..... 86
Şekil 2-113 Kule, Kuzey Cephesi 86
Şekil 2-114 Servis Mekân..... 86
Şekil 2-115 Servis Mekânı Çatı Örtüsü 86
Şekil 2-116 Servis ve Nakliye Girişi..... 87
Şekil 2-117 Fırın Giriş Kemerleri 87
Şekil 2-118 Fırın Giriş Kemerleri 87
Şekil 2-119 Fırın Baca Bağlantısı 88
Şekil 2-120Tonozlar Arası Geçiş..... 88
Şekil 2-121 Fırın İÇ Mekan Görünümü..... 88
Şekil 2-122 Betonarme Merdiven..... 89
Şekil 2-123 Metal Merdiven 89
Şekil 2-124 Üst Kat İç Mekân Görünümü 89
Şekil 2-125 Galeri Boşluğu..... 90
Şekil 2-126 Metal Gergi..... 90
Şekil 2-127 Metal Gergi ve Aydınlatma Elemanı..... 90
Şekil 2-128 Metal Gergi Duvar Birleşimi..... 90
Şekil 2-129 Platform ve havalandırma delikleri 90
Şekil 2-130 Havalandırma Deliği Detay..... 90
Şekil 2-131 Ateş Besleme Delikleri..... 90
Şekil 2-132 Ateş Besleme Delikleri Detay 90
Şekil 2-133 Boşluk..... 91
Şekil 2-134 Makara..... 91
Şekil 2-135 Betonarme Kabuk ve Fırınlar Arası Boşluk 91
Şekil 2-136 Betonarme Kabuk ve Fırınlar Arası Boşluk 91
Şekil 2-137 Betonarme Tonozdaki Pencereler..... 91
Şekil 2-138 Mühendisler Un Fabrikası 92
Şekil 2-139 Ana Fabrika Yapısı ve Silo..... 92
Şekil 2-140 Ana Fabrika Yapısı, Silo, Ambar 92
Şekil 2-141 Silo..... 92
Şekil 2-142 Ambar ve kule 92
Şekil 2-143 Mühendisler Un Fabrikası (2005)..... 93
Şekil 2-144 Mühendisler Un Fabrikası, Özdilek Tesisleri Öneri Proje 93
Şekil 2-145 Mühendisler Un Fabrikası, Özdilek Tesisleri Öneri Proje 93

Şekil 2-146 Öc Jant Fabrikası Yol Cephes 94
Şekil 2-147 Buda Bar Yol Cephesi (2003) 94
Şekil 2- 148 Buda Bar Yol Cephesi (2005) 94
Şekil 2-149 Hayal Kahvesi- Aral Şarap Fabrikası 94
Şekil 2-150 Hayal Kahvesi- Aral Şarap Fabrikası 94
Şekil 2-151 Door's Park (222 Park) , Yerleşim Planı 95
Şekil 2-152 Doğrular Kereste Fabrikası, Yerleşim Planı 95
Şekil 2-153 Uygulama Öncesi Görünüm 96
Şekil 2-154 Uygulama Sonrası Görünüm 96
Şekil 2-155 Doğrular Kereste Fabrikası, Ana Fabrika Binası 96
Şekil 2-156 Uygulama Öncesi Görünüm 96
Şekil 2-157 Uygulama Sonrası Görünüm 96
Şekil 2-158 Uygulama Öncesi Görünüm 96
Şekil 2-159 Uygulama Sonrası Görünüm 96
Şekil 2-160 Uygulama Öncesi Görünüm 97
Şekil 2-161 Uygulama Sonrası Görünüm 97
Şekil 2-162 Uygulama Öncesi Görünüm 97
Şekil 2-163 Uygulama Sonrası Görünüm 97
Şekil 2-164 T.M.O. Depo 97
Şekil 2-165 D.D.Y. İşçi Yatakhanesi 97
Şekil 2-166Yasin Çakır Un Fabrikası 98
Şekil 2- 167 Yasin Çakır Un Fabrikası (2005) 98
Şekil 2-168Yasin Çakır Un Fabrikası (2010) 98
Şekil 2- 169 Eti Bisküvileri Fabrikası (2010) 99
Şekil 2-170 Eti Bisküvileri Fabrikası (2010) 99
Şekil 3-171 Uygulama öncesi görünüm 101
Şekil 3-172 Uygulama Sonrası görünüm 101
Şekil 3-173 Çukur Açma 110
Şekil 3-174 Huni Beton Kalıp Dikilmesi 110
Şekil 3-175 Harç Dolgulu Öneri 110
Şekil 3-176. Beton Başlıklı Öneri 110
Şekil 3-177 Mevcut temelin güçlendirilmesi 110

HARİTA LİSTESİ

Harita 2.1. Eskişehir Fabrikalar Bölgesi Sanayi Yapılarını Gösteren Harita

Harita 2.2. Fabrikalar Bölgesi Sanayi Yapılarını Gösteren Harita

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1. Eskişehir Fabrikalar Bölgesi, Mevcut Durumu

Tablo 2.2. Eskişehir Fabrikalar Bölgesi, Sanayi Mirasının Risk/Mevcut Durumu İle Koruma Değerlendirme Ve Önerisi

ÖZET

Cumhuriyet'in ilanı sonrasında devlet veya özel teşebbüs tarafından kurulan, Eskişehir kenti'nin mekânsal gelişimini, toplumsal değişimini doğrudan etkileyen, kent kimliğinin oluşmasında ve kentin çok fonksiyonlu bir görünüm kazanmasında katkıda bulunan sanayi yapıları ve bu yapıların bulundukları alanları koruma disiplini altında değerlendirmeyi hedefleyen bu çalışmada, Eskişehir Fabrikalar Bölgesi'ndeki sanayi yapıları incelenmiş, bu doğrultuda bir sınıflama yapılmıştır.

Bu çalışma, Fabrikalar bölgesi, değişim sürecinde yaşanan sorunlarla birlikte Çiftkurt Kiremit ve Tuğla Fabrikası'nı ele alarak, sanayi mirasını koruma kriterleri doğrultusunda incelemekte ve korunması için bir çözüm önerisi getirmektedir. Tez genel hatlarıyla üç bölümden oluşmaktadır;

1.Bölüm: Cumhuriyet Dönemi Sanayi

Bu bölümde sanayi ve sanayileşmenin tanımlarına yer verilmiş; ülke genelinde uygulanan sanayileşme politikaları ve sanayileşmenin mimari ve kentsel mekâna etkileri doğrultusunda ülke genelinde uygulanan sanayileşme politikalarının Eskişehir kentinde sanayileşme sürecine etkileri değerlendirilerek, Eskişehir'de sanayileşme ve kentleşme etkileşimi incelenmiştir.

2. Bölüm: Eskişehir Fabrikalar Bölgesi:

İkinci bölümde sanayi mirası tanımı ve Eskişehir Fabrikalar Bölgesi'nin sanayi mirası olarak önemine yer verilmiştir. Fabrikalar Bölgesi'ndeki yapılar ağırlıklı olarak kiremit ve tuğla fabrikaları olması sebebiyle kiremit ve tuğla fabrikaları ve diğer fabrika yapıları olarak iki gruba ayrılarak incelenmiş ve alanda bulunan tüm bileşenleri ile tespitleri yapılmıştır. Bölüm sonu değerlendirmesinde kentsel ve mimari ölçekte alınan kararlar ve yapılan uygulamalar irdelenmiştir.

3. Bölüm: Eskişehir Fabrikalar Bölgesi'nin Koruma sorunları ve Önerileri:

Üçüncü Bölümde Fabrikalar Bölgesi'nin değişim sürecinde yaşanan Koruma sorunları ve önerilere yer verilerek tek yapı ölçeğinde Çift Kurt Kiremit ve Tuğla Fabrikası için bir restorasyon projesi geliştirilmiştir. Öneri restorasyon projesinde işleve yönelik ve yapısal müdahalelere yönelik öneriler getirilmiştir.

Sonuç bölümünde ise; tespitleri yapılan, Eskişehir Fabrikalar Bölgesi'nde sanayi mirasını oluşturan yapı ve yapı gruplarının, bütüncül bir yaklaşımla ele alınarak stratejik bir yönetim planlaması ile korunması için bir öneri geliştirmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

In this study, the industrial buildings which established by the government or private enterprise after the proclamation of the Republic how affected on Eskisehir City's urban development, social changes, the formation of city identity, having a multifunctional industrial buildings and structures view and also protection of this areas which are in Eskisehir Factories Region were researched. In this direction a classification is made.

The problems in the process of Factories Region change and Ciftkurt Tile and Brick Factory were researched by conservation of industrial heritage criterias and in this way proposal provides a solution. An overview of the thesis consists of three parts;

Part 1: The Industry at the Republican Period

In this part, the definitions of industry and industrialization have been given under industrialization policies implemented across the country and the effects of industrialization in line with the architectural and urban space throughout the country applied to evaluating the effects of the industrialization process of industrialization policies in Eskisehir City, the interaction of industrialization and urbanization in Eskisehir City is investigated.

Part 2: Eskisehir Factories Region

In the second part, definition and importance of the industrial heritage in Eskisehir Factories Region are given. The structures in the region of factories are mainly due to the tile and brick, tile and brick factories and other factory buildings in the area were examined and divided into two groups with all the components were measured. Chapter-end assessment of urban and architectural scale of the decisions taken, and these applications are discussed.

Part 3: Protection Issues in Eskisehir Factories Region and Solution Advices

In the third part, a restoration project has been developed in single-building scale for Ciftkurt Tile and Brick Factory with the protection issues in Eskisehir Factories Region and solution advices. In the proposal restoration project the function and structural interventions suggestions have been made.

In the conclusion part; tried to develope a proposal with taking a holistic approach and strategic management planning for protecting building and construction industry groups that make up the heritage of Eskisehir Factories Region.

GİRİŞ

1.ÇALIŞMANIN AMACI VE KAPSAMI

1894 yılında Berlin Bağdat Demiryolu'nun açılmasıyla Cer Atölyeleri ile başlayan ve Cumhuriyet'in ilanı sonrasında devlet veya özel teşebbüs tarafından kurulan, Eskişehir kentinin mekânsal gelişmi ile birlikte toplumsal değişimi de beraberinde getiren, kent kimliğinin oluşmasında ve kentin çok fonksiyonlu bir görünüm kazanmasında önemli katkısı olan sanayi tesisleri ve bu tesislerin kurulduğu alanlar işaret edilerek, bütüncül bir yaklaşımla değerlendilip korunması gereken "sanayi mirası"na dikkat çekmek ve korunması için önerilerde bulunmak amaçlanmıştır.

Eskişehir'de Sanayi Mirası'nı oluşturan alanlar, sanayi mirasını değerlendirme ölçütleri doğrultusunda, kentteki sanayileşme süreci ile birlikte ele alınmış ve bu alanlar içinde Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren özel teşebbüs tarafından kurulmaya başlanan un ve kiremit fabrikalarının bulunduğu "Fabrikalar Bölgesi" çalışmanın esas konusunu oluşturmuştur.

Çalışma kapsamında ayrıntılı bir şekilde ele alınan, hızlı bir köhneleşmenin ardından hızlı bir yapılaşma sürecine giren "Eskişehir Fabrikalar Bölgesi"nin sorunları irdelenmiş ve bütüncül bir bakış açısının yanı sıra tek yapı ölçeğinde Çiftkurt Kiremit ve Tuğla Fabrikası için bir koruma önerisi geliştirmek amaçlanmıştır.

2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Cumhuriyet Dönemi sanayi mirası kapsamında değerlendirilen sanayi tesisleri ve alanlarının önemini anlamak, sanayi yapılarının bozulma süreçlerinin sebeplerini incelemek için, sanayileşme süreci, ekonomik, tarihsel ve teknolojik süreçle birlikte ele alınmıştır.

1923 yılından itibaren devleti yeniden kurma çabalarında ön planda ele alınan ekonomik kalkınma sorunu ile birlikte oluşturulan sanayileşme politikalarına değinilmiş, bu kapsamda neden-sonuç ilişkileri irdelenerek sanayileşme ile birlikte, kentsel mekânın gelişimi ve toplumsal yapının değişimine etki eden alanların önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

Çalışma 3 aşamadan oluşmuştur. İlk aşamada, belirlenen konuya ve amaca yönelik kaynak ve yayın taraması yapılarak bilgi birikimi sağlanmıştır. "Sanayi Mirası"

kavramının henüz yeni bir kavram olması sebebiyle konunun sınırlarının belirlenmesi aşamasında akademik düzeyde yapılmış çalışmalar ve Mimarlar Odası tarafından 2010 yılı içinde düzenlenen "Kültür Mirasını Koruma ve Restorasyon Seminerleri" yol gösterici olmuştur. Farklı disiplinler altında yapılan çalışmalardan ve Sanayi Odası, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından yapılan çalışmalardan faydalanılmıştır.

Cumhuriyet Dönemi Sanayileşme süreci incelenirken ülke genelinde uygulanan politikaların, Eskişehir kentinin kendi iç dinamiklerine de bağlı olarak sanayileşme sürecine ne şekilde etki ettiği incelenmiş ve Eskişehir'de sanayileşme başlıca dört dönemde ele alınmıştır.

1923-1950 Dönemi: Özel teşebbüs ve kamu yatırımlarının gerçekleştiği,

1950-1970 Dönemi: 1950'lerde kente gelen göçmenlerin beraberinde getirdiği teknolojilerin imlata sanayine etki etmesi;

1970-1980 Dönemi: Planlı döneme geçilmesiyle birlikte Organize Sanayinin kurulması;

1980 ve Sonrası Dönem: Ülke genelinde liberal ekonomiye geçilmesi ve etkileri olarak değerlendirilmiş ve bu süreçte kentin "sanayileşme ve kentleşme etkileşimi" incelenmiştir..

İkinci aşamada Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren kuruluşları özel sektör yatırımı ile gerçekleşen taş ve toprağa dayalı üretim yapan kiremit ve tuğla fabrikaları ile gıda sanayinde büyük yeri olan un fabrikalarının bulunduğu Fabrikalar Bölgesi'nde alan çalışmaları yapılmış, 1/1000 haritalar üzerinde alandaki sanayi yapıları, yeni yapılar ve yeni işlevleriyle hizmet veren sanayi yapılarının tespitleri yapılmış, gerekli görsel belge birikimi sağlanmıştır. Fabrika yapılarının özel mülkiyette olması sebebiyle alan çalışmaları kısıtlı bir şekilde yürümüş, yapılarla ilgili gerekli görsel malzeme ilgili kurumlardan temin edilmiştir.

Eski fabrika çalışanları ve pişmiş toprak üretimi ile ilgili kişilerle birebir görüşmeler yapılmış ve bu veriler çalışmaya aktarılmıştır.

Son aşamada, Eskişehir Fabrikalar Bölgesi'nde koruma sorunları ve önerilere yer verilmiş ve tek yapı ölçeğinde ele alınan Çiftkurt Kiremit ve Tuğla Fabrikası'nın analitik rölöveleri hazırlanmış, edinilen bilgi ve belgeler doğrultusunda ve yine daha

önce yapılmış çalışmalar ve değerlendirme ölçütleri ışığında restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmıştır.

1. CUMHURİYET DÖNEMİ SANAYİ

1.1. SANAYİ VE SANAYİLEŞMENİN TANIMI

Sanayi kelimesi, Arapça kökenli olup Türk Dil Kurumu sözlüğünde: "ham maddeleri işlemek, enerji kaynaklarını yaratmak için kullanılan yöntemlerin ve araçların bütünü, endüstri"[1] olarak tanımlanmaktadır.

Latince'de "industria" olup, Fransızca'ya "industrie" olarak geçmiş ve Türkçe'de Fransızca okunuşu ile "endüstri" olarak kullanılmaktadır.

İnsanın daha çok üretme ve doğaya egemen olma zorunluluğunun bir sonucu olan sınai üretim, gerçek sıçramasını, 18. yüzyılın sonlarında 19. yüzyılın başlarında İngiltere'de yapmıştır. Kapitalizmin sanayileşme yönündeki bu dönüşümü, işçileşme, yeni buluşların, tekniklerin üretimde kullanımı ve pazar için üretim süreçlerini birlikte getirmiştir. Kepenek, diğer Avrupa ülkeleri, ABD, Japonya, farklı toplumsal yaklaşımlarla da olsa sanayi kapitalizminin[*] gelişmesini sağladıklarını ve 20. yüzyılda bu sürece, sosyalist ülkelerin, tümüyle bilinçli ve planlı sanayileşmelerinin katıldığını ifade etmektedir. Bu ortamda doğan gelişmişlik-azgelişmişlik ayrımı, özünde, sanayileşmeye göre tanımlandığını vurgulayan Kepenek, ekonomik ve toplumsal gelişmenin, sanayileşmeyle eşanlamlı sayıldığını ifade etmektedir.[2]

1.2. CUMHURİYET DÖNEMİ VE SANAYİNİN GELİŞİMİ

1923 yılında Cumhuriyet'in kurulmasının ardından, siyasal bağımsızlığın kazanılması, ekonomik bağımsızlığın kazanılmasını gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Osmanlı'dan devralınan sanayinin durumu hakkında yeterli derecede ayrıntılı istatistik mevcut olmamakla beraber, yıllarca süren savaşların etkisi ile sanayi tesisleri yıpranmış, bir çoğu elden çıkmış, sermaye kalmamış ve en önemlisi de sanayinin ihtiyaç duyduğu yetişmiş insan gücü savaşlarda kaybedilmiştir. Cumhuriyet döneminde, ülkeyi yeniden kurma hedeflerinden biri olarak vurgulanan

[1] Türkçe Sözlük, TDK, Ankara, 2005, sayfa:1696

[*] Sanayi kapitalizmi (industrial capitalism): Kapitalistleşme sürecinin ticari kapitalizm döneminden sonraki aşaması. 19. yy'dan önce ticaret sektöründe yoğunlaşması nedeniyle ticari nitelik taşıyan sermayenin, sanayi devrimi sonrası gelişen sanayileşme sürecinin hızlanmasıyla bu sektörde yoğunlaşması sonucu sınai bir niteliğe bürünmesi. Kapitalist üretim ilişkilerinin ağırlığının ticaretten sanayiye kayması sonucu aldığı yeni şekil. http://www.bilgininadresi.net/Madde/11892/Sanayi-kapitalizmi-(industrial-capitalism)-

[2] Yakup Kepenek, "Türkiye'nin Sanayilaşme Süreçleri" , Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, cilt 7, sayfa 1760.

sanayileşme gereği ile sanayi kapitalizminin gelişmesi yönünde önemli sayılabilecek atılımlar gerçekleşmiştir. Özellikle 1930'lu yıllar ve 1960 sonrasının planlı gelişme dönemleri, sanayi üretiminin artırılmasına tanıklık etmiş ve bu yıllarda ülkenin sanayi üretimi belli bir düzeye ulaşmıştır.

1923 yılından itibaren devleti yeniden kurma çabaları arasında ön planda ele alınan işlerden biri de ekonomik kalkınma sorunu olmuştur. Sanayileşme ile öncelikle ekonomik kalkınma amaçlanmıştır. 17 Şubat 1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar, hükümetlerin izleyeceği ekonomik politikalara yol gösterici olmuştur. 4 Mart 1923 gününe kadar süren kongrede, sanayinin teşviki, ulusal bankaların kurulması, sanayi eğitimine öncelik verilmesi, demiryolu inşaatının programa bağlanması gibi çok önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlar doğrultusunda alınan önlemlerden en önemlileri Sanayi ve Maadin Bankası'nın kurulması (1925), Sanayi Teşvik yasasının çıkarılması (1927) olmuştur. Dışsatıma yönelecek sanayilerin dışalım giredilerinin vergiden bağışlanması da alınan önlemlerden en önemlilerindendir. Ayrıca iş erbabına "amele" değil "işçi" denilmesi, sendika hakkının tanınması[3] gibi kararlarla yeni bir toplumsal sınıf oluşması ve su sınıfa sosyal hakların tanınması sosyal yapıdaki değişimin önemli bir örneği olduğu düşünülebilir.

1925'te kurulan ve faliyetlerini 1932 yılına kadar devam ettiren Sanayi ve Maadin Bankası'nın kuruluş amacı, özel sektöre sınai krediler açmak; devlete ait olup, kendisine devredilecek fabrikaları işletmek ve özel sektör teşebbüslerine iştirakçi olmak üzere sınai alanda faliyetlerde bulunmak olmuştur.

15 haziran 1927 yılında çıkarılan "Sanayi Teşvik Kanunu" ile sanayinin tanımı yapılmış ve sanayi tesislerinin, makine gücü kullanıp kullanmadıklarına, makine gücü kullananların ise kullandıkları güce ve bir yılda ödedikleri işçi yevmiyesi adedine göre dört gruba ayrılmıştır. Her grup, kanunun getirdiği teşvik tedbirleri ve muafiyetlerden, taşıdığı önem derecesinde yararlanma hakkı elde etmişlerdir.

Teşvik edici tedbirlerin ve muafiyetlerin en önemlileri de, devlet arazisinden 10 hektara kadar bedelsiz ve özel şahıs arazilerinden ise istimlak suretiyle arsa tahsisi ve ayrıca tesisin gerektirdiği altyapı yatırımlarında kolaylıklar; başta kazanç ve gümrük vergileri olmak üzere, birçok vergi, harç ve rüsumlardan muafiyet; nakliye

[3] 50 Yılda Türk Sanayi, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ankara,1973, sayfa 4.

tarifelerinde % 10 indirim; ithal mallarından %10 oranından fazla fiyatta olmamak üzere, kamu sektörünün yerli mamülleri satın alma zorunluluğu; devlet tekelindeki bazı maddelerin bu kuruluşlara indirimli olarak verilmesi şeklinde özetlenebilir.

1923 sonrası özel girişimcilere teşvikler verilmiştir. Devlet ise, ulaşım, alt yapı ve ağır sanayi yatırımlarını üstlenmiştir. 1923 yılında Nuri Şeker öncülüğünde yapımına başlanan Uşak Şeker Fabrikası[4], Cumhuriyet döneminin ilk fabrikası ve yöresel dinamik ve özel teşebbüsün başarıya ulaşan önemli bir örneğidir. (Şekil 1-1)

Şekil 1-1 Uşak Şeker Fabrikası , Kuruluş Yılı: 17.12.1926
(Kaynak: Cumhuriyet'in 80. yılında Yürk şeker Sanayi, sayfa:82)

Siyasal bağımsızlığın kazanıldığı dönemde, ekonomik anlamda da bağımsızlığın sağlanabilmesi için yapılan düzenlemeler, öncelikle özel kesim aracılığıyla sanayileşmeyi öngörmekte olduğu sonucu çıkarılabilir.

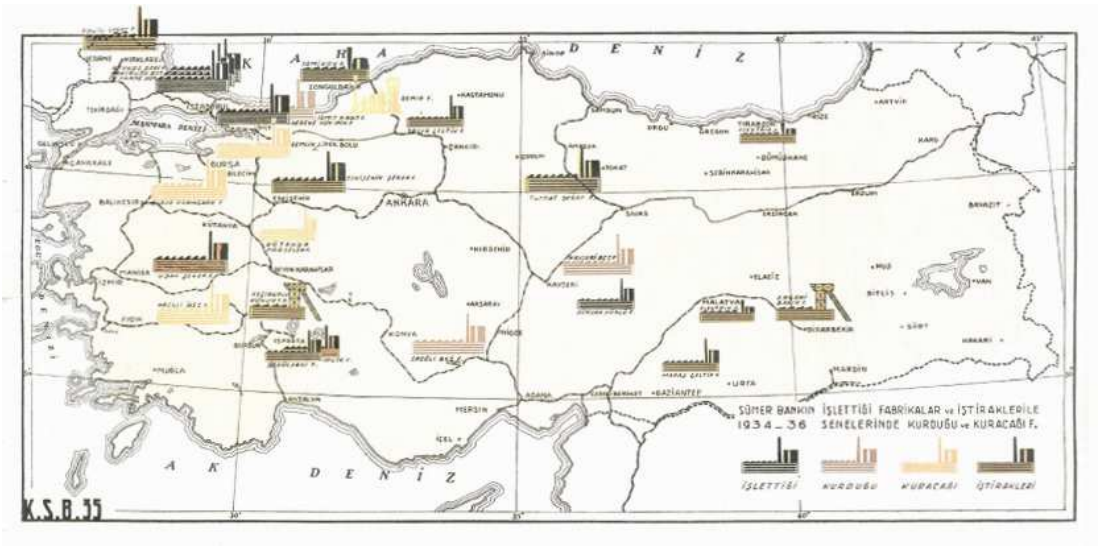
Sanayinin arzu edilen şekilde gelişmemesi ve hayati önemde sanayi tesislerinin kurulması için devletin bu konuda harekete geçmesi ve yeni tedbirler alması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Devlet, o güne kadar izlenen sanayi politikalarında bazı değişiklikler yapılmasına ve ülkenin sanayileşmesinde lider rolü almaya karar vermiştir. Bunu takiben Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile mevcut teşkilatta yeniden düzenlemeye gidilmiş ve gerekli müesseselerin kurulmasına başlanmıştır.

1927 yılında bir sanayi sayımı yapılmış, 1930 yılında, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin aracılığı ile Ankara'da bir sanayi kongresi toplanarak yeni tedbirler aranmıştır. 1932'de çıkarılan iki yasa ile Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası yerine, sınai faaliyetleri yürütmek üzere Devlet Sanayi Ofisi ve sınai kredi işlerini yürütmek üzere de Türkiye Sanayi Kredi Bankası kurulmuştur. Bu iki kuruluşun da

[4] 50 Yılda Türk Sanayi, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ankara,1973, sayfa 4.

başarısızlığı sonucunda, Birinci Beş yıllık Sanayileşme Planı (1930) doğrultusunda özel bir kanunla 1933 yılında Sümerbank Umum Müdürlüğü kurulmuştur. Asiliskender, Sümerbank, devletçi yatırımlarını, Sovyetler Birliği başta olmak üzere dış ülkelerden aldığı kredi, yatırım ve planlama desteği ile çeşitli Anadolu kentlerinde fabrikalar kurarak gerçekleştirdiğini ve kısa sürede ülke genelinde kurduğu tesislerle, önemli bir iç pazar yarattığını ifade etmektedir.

1935 yılı itibariyle, Sümerbank'ın işlettiği Beykoz Deri Fabrikası, Bakırköy Bez Fabrikası, Feshane Yün Fabrikası, Hereke Yün. İpek Fabrikası, Bünyan Yünlü Fabrikası; kurduğu, İzmit Kağıt Fabrikası, Ereğli Bez Fabrikası (Konya), Kayseri Bez Fabrikası; iştirakleri ile Uşak Şeker Fabrikası, Alpullu Şeker Fabrikası,Somikok Fabrikası, Tosya Çeltik Fabrikası, Eskişehir Şeker Fabrikası, Keçiburlu Kükürt Fabrikası, Isparta Gülyağı, Isparta İplik Fabrikası, Turhal Şeker Fabrikası, Trabzon Elektrik Santrali, Malatya Elektrik Santrali, Maraş Çeltik Fabrikası, Ergani Bakır Fabrikası olmak üzere toplam yirmi fabrika bulunmaktadır. (Şekil1-2)

Şekil 1-2 1934-1936 senelerinde Sümerbank'ın Kurduğu ve kuracağı Fabrikalar
(Kaynak: Sümerbank Yayınları, Üç Aylık Bülten, 1935)

Cumhuriyet'in ilk yıllarında özel kesim aracılığıyla sanayileşmeyi öngören bir poltika izlenmesi sebebiyle Anadolu'nun birçok kentinde sanayileşme faaliyetleri ivme kazanmış ve sanayi tesisler, kurulmuştur. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca hazırlanan çalışmada[5], 1927-1932 yılları arasında Teşvik-i Sanayi kanunundan yararlanan firma sayısının 342'den 1773'e çıktığı, sanayi işçilerinin sayısının da 17000'den 62000'e çıktığı ifade edilmektedir. Ancak Devlet eliyle kurulan sanayi

[5] 50 Yılda Türk Sanayi, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ankara,1973, sayfa 5.

tesisleri dışında kalan ve özel sektör tarafından kurulan sanayi tesisleri hakkında yeterli bilgi edinmek mümkün olmamıştır.

Özet olarak, Cumhuriyet'in ilanından planlı döneme kadar esas amaç ekonomik kalkınma olmuştur. 1923-1933 yılları arası, ekonomik sorunların çözümünde devletçilikten çok çözümlerin özel kesimde arandığı yıllar olmuştur. 1933 Birinci Sanayi Planı, 1936 İkinci Sanayi Planı devletçilik ilkesine dayalı sanayileşme çabasının başladığı yıllar olmuştur. Bu planlarla ekonomik sorunlara devletçe yön verilmiş; Birinci Plan' a alınan konular daha çok özel girişimin gelişmesi ve yenilerinin kurulmasına yönelik iken, bu planda büyük yatırımların devlet tarafından yapılması, özel kesim yatırımlarında da devletin yol gösterici olması esas ilke olmuştur. 1960'lı yıllardan itibaren planlı kalkınma dönemine geçilmiştir.

1.3. SANAYİLEŞMENİN MİMARİYE VE KENTSEL MEKANA ETKİSİ

Sanayileşme, modernleşme sürecinde kentsel mekânı etkileyen en önemli unsur olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Anadolu kentleri'nin yeniden yapılanmasında, değişimi başlatan bir etmen olmuştur.

Cumhuriyet döneminde, sanayileşme ile birlikte değerlendirelen modernleşme sürecinde yeni yapı tiplerinin ortaya çıkması ve bu yapı tiplerinin birer estetik nesne olarak algılanması ile değişen bir mimari anlayış sözkonusudur.

Cumhuriyet Dönemi ile özdeşleştirilen en önemli devlet teşebbüslerinden biri olan demiryolları, 1930'ların başlarında inşa edilen yeni garlar, yeni gar binalarının etrafında inşa edilen modern görünümlü konutlar simgesel değerlerinin yanı sıra, yeni mimari anlayışın da önemli göstergelerindendir.

Bozdoğan, fabrikaların, hem esas itibariyle modern binalar olarak, hem de cumhuriyetin "muasır medeniyet"i yakalamadaki başarısının inşa edilmiş tezahürleri olarak özellikle önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Ondokuzuncu yüzyıldan itibaren, yabancı mimar ve mühendisler Osmanlı Türkiyesi'nde zaman zaman fabrika inşa etme siparişi almışlardı. Bu uygulama cumhuriyet rejiminde yaygınlaştı ve sistematikleşti, modern mimarlık alanında en önde gelen Avrupalı isimlerin bazıları, cumhuriyetin ilk on yılı içinde Türkiye için sanayi yapıları tasarladılar. Bunlardan biri ve betonarme mantar sütunların kullanımında öncülük etmiş olan Sir Owen Williams'ın, 1926'da Adana'daki bir

çırçır fabrikasının tasarımını yaptığı belirtilir. Bir diğeri, önde gelen Fransız modernist mimarı Rob Mallet-stevens 1930'da İstanbul'daki likör fabrikasını yapmıştır. Alman mimar Fritz August Breuhaus ise, cumhuriyet dönemi sanayi komplekslerinin en önemlilerinden ikisini, Eskişehir ve Turhal'daki şeker fabrikalarını, idare binalarını, lojmanları ve sosyal hizmet binalarını tasarlamıştır.[6]

Devletçilik politikasıyla hızla yapılan yatırımlar için dışarıdan alınan desteklerle, Ankara ve Konya siloları bir Alman inşaat şirketi olan MIAG tarafından; Eskişehir ve Konya siloları da bir Fransız şirketi olan Froment Clavier tarafından inşa edilmiştir.[7]

1930'larda ki milliyetçi sanayileşme ideallerini tek başına simgeleyen Sümerbank fabrikalarıydı (Bozdoğan,2002). Sümerbank'ın yayınlarında, 1934'te beşyıllık sanayi planının başlamasından beri onbeş fabrika inşa edildiği belirtilmektedir. Bunlar arasında Bakırköy (1934), Kayseri (1935), Bursa (1935), Ereğli (1937), Nazilli (1937) ve Malatya'daki (1937) tekstil fabrikalarının yanı sıra, İzmit'teki kağıt fabrikası (1936), Karabük'teki demir-çelik fabrikası (1937) ve Gemlik'teki suni ipek fabrikası (1935) bulunmaktadır. Bozdoğan, "Modernizm ve Bir Ulusun İnşası" çalışmasında Keyseri'deki pamuklu bez fabrikası, fabrika binasının yanında, işçilerin lojmanları, sosyal klüp, sinema, yüzme havuzu, kreş, revir ve spor tesisleri de bulunan küçük bir fabrika şehri gibi tasarlanması sebebiyle, devrim sonrası Sovyet deneylerini hatırlatan ilginç bir örnek olarak değerlendirmektedir. Yine Nazilli ve Bursa'daki tekstil fabrikaları da belirgin biçimde modern tasarımlar olarak değerlendirilmektedir.

Bozdoğan'a göre, Ankara'da, 1936 yılında Ernst Egli tarafından tasarlanan Sivil havacılık okulu Türk Kuşu'nun merkezi örneğinde de görüldüğü gibi, Cumhuriyet döneminin modern binalarındandır. Bu dönemde yoğun bezemecilikten uzak, sade cepheler, basit geometrik düzenlemeler yapılmıştır. Tasarlanan ve inşa edilen yeni binalarda, işlevsel değerlere ağırlık verilerek, gelişen teknolojinin mimarlığa yansıtılması sağlanmıştır.

Elektriği de havacılık gibi, Cumhuriyet'in önemli teması olarak ifade eden Bozdoğan, dönemin mimarlarının elektriğin, eviçi mekânlarda kullanımı gibi yeni

[6] Sibel Bozdoğan, Modernizm ve Bir Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiyesi'nde Mimari Kültür, Metis Yayınları, 2001, Sayfa 141.
[7] Sibel Bozdoğan , y.a.g.e, 2001, Sayfa139.

önerilerinin yanı sıra, önemli hükümet binaları ve halka açık parkların ışıklı gece görüntüleriyle, kamusal kullanımına dikkat çekmektedir. İzmir Enternasyonal Fuarı örneğinde de görüldüğü gibi, elektriğin kullanımını milli önem taşıyan olaylar arasında değerlendirmektedir.(Şekil1-3)

Şekil 1-3 İzmir Enternasyonel Fuarı, Montrö kapısı, 1936
(Kaynak: Ege Sanayi Tarihi, sayfa: 106)

Bozdoğan'a göre, Cumhuriyet döneminde oluşan yeni yapı tipleri; tahıl ambarları ve silolar, barajlar ve elektrik santralleri, fabrika bacaları gibi yeni teknolojilerle ve bilimsel uzmanlık söylemiyle üretilen işleyiş açısından küçük birer fabrika şehri olarak tasarlanan yapılar yeni oluşan mimarinin değerlerini oluşturmaktadır.

1.4. ESKİŞEHİR KENTİ'NDE SANAYİ

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Türkiye'nini genelinde olduğu gibi Eskişehir'de de bugünkü anlamda bir sanayi mevcut değildi. İktisadi Araştırmalar Vakfının yaptığı çalışmalarda, genellikle küçük işyerleri ve imalathanelerin faaliyette olduğu ifade edilmektedir. O yıllardaki sanayi durumunu tespit etmek amacıyla 1927 yılında ilk Sanayi sayımı yapılmıştır. Bu sayım sektörler, işyeri sayısı, çalışan sayısı bilgilerini içermektedir. Eskişehir sanayi odası yayınlarında[8], toplam işyeri sayısının 846, toplam işçi sayısının 2744 olduğu tespit edilen sayımda, imalat sanayinin önemli yer tuttuğu, o yıllarda 10'dan fazla işçi istihdam edilen büyük sanayi işyerleri tanımına uyanların sayısının sadece 20 olduğu ifade edilmektedir. Bu veriler, 15 Haziran 1927 yılında çıkarılan Sanayi Teşvik yasasında yapılan sanayi tanımı, tesislerin

[8] Eskişehir Sanayi; Dünü, Bugünü, Yarını ,ESO Yayınları, Eskişehir,sf:34

makine gücü kullanıp kullanmadıkları, makine gücü kullananların, kullandıkları güce göre gruplandırılması ve bir yılda ödedikleri işçi yevmiyesi adedine göre gruplara ayrılması ve her gurubun, kanunun getirdiği teşvik önlemleri ile muafiyetlerden, taşıdığı önem derecesine göre yararlanması açısından önem taşımaktadır. (Tablo 1-1)

Tablo 1-1 - 1927 Sanayi Sayımına Göre Eskişehir'de İşyeri ve Çalışan Sayısı
(D.İ.E. 1927 Sanayi Sayımı).

Sektörler	İşeyeri Sayısı	Çalışan Sayısı
Maden Çıkarma Sanayii	53	402
Tarıma Dayalı Sanayii	324	836
Dokuma Sanayii	63	188
Ağaç Ürünleri Sanayii	148	589
İnşaat Sanayii	35	198
Maden, Maden İşletmesi ve Makine Sanayi	217	517
Kimya Sanayii	4	11
Diğer Sanayi Dalları	2	3
Toplam	846	2.744

Eskişehir sanayi odası yayınlarında[9], 1950'li yıllara kadar bu durumun genel seyrini muhafaza ettiği, 1950-1960 döneminde 12 büyük işyerinin kurularak faaliyete geçmesi sonucu, 1963 yılında 49 büyük işletmenin bulunduğu; 1985 yılında ise, işyeri sayısı bakımından küçük işleri sayı fazlalığı bakımından yerini muhafaza etmesine rağmen, çalışan personel sayısı, tezgah sayısı ve katma değer ile üretim yönünden orta ve büyük sanayi kesiminin altında kaldığı ifade edilmektedir.

1.4.1. ESKİŞEHİR'DE SANAYİNİN GELİŞİMİ

Eskişehir'in ekonomisi Cumhuriyet Dönemine kadar tümü ile tarıma dayalı gelişmiştir.19. yüzyıl ortalarına kadar, Hüdavendigar Vilayeti'nin Kütahya sancağına bağlı olan Eskişehir, 1890'ların başında demiryoluna kavuşmasıyla güçlenen ulaşım ağı ve 1877-1878 yıllarında Osmanlı Rus Savaşı sonrasında yöreye yerleşen Tatarların beraberlerinde getirdiği tarım araçları ve tarımda verimliliği artırıcı etkilerle, başta Almanya olmak üzere batının tahıl talebi ve Pazar için üretimi hızla etkileyen sonuçlar yaratmıştır. Çevre ilçe ve bucaklarla şoselerle bağlanması ile

[9] Eskişehir Sanayi; Dünü, Bugünü, Yarını ,ESO Yayınları, Eskişehir,sf:34

bölgesel bir merkeze, Ankara ve Konya ile kurulan demiryolu ağıyla da çevrede üretilen hammaddelerin Eskişehir istasyonunda toplanması ve buradan Avrupa'ya gönderilmesi, aynı zamanda Avrupa'dan gelen malların da pazarlanmasını sağlamıştır.

Cumhuriyet öncesi ilk sanayi kuruluşu olan Cer Atölyesi ve burada yetişen nitelikli işgücü, Cumhuriyet döneminde Eskişehir'de sanayi yatırımlarının yapılması için zemin oluşturmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren başlayan sanayileşme süreci ile birlikte kentin ekonomik gelişmesi bu doğrultuda ivme kazanmıştır.

1894 yılında Berlin-Bağdat demiryolunun yapımı sırasında faaliyete geçen Cer Atölyesi, kentteki makine sanayinin temelini oluşturmuş, bugünkü anlamda gelişmiş bir sanayi olmamasına rağmen, sanayi için gerekli potansiyeli oluşturması açısından oldukça önemlidir. Cumhuriyet'in ilk kurulduğu yıllarda, diğer Anadolu kentlerinden farklı kılan bu potansiyel, Cer Atölyesinin etkisiyle özellikle imalat sanayinde ustalaşmış bir işgücü kapasitesi, sanayi alanında yatırım yapabilecek sermayesi olan girişimci iş adamları grubunun bulunması ve sanayileşme politikaları kapsamında ağır sanayinin Anadolu'ya kaydırılması sırasında, kentin bulunduğu coğrafi konum ve sahip olduğu olanaklar (hammadde temini, ulaşım v.b.) , sanayinin hızlı bir şekilde gelişmesi açısından önemli etkenlerdir.

Cumhuriyet dönemi sanayileşme sürecinde, Eskişehir'deki sanayi gelişimi , ülke genelinde uygulanan sanayileşme politakalarına ve bu politikaların Eskişehir kentinde yansımasına bağlı olarak dört farklı dönemde ele alınmıştır.

1.4.1.1. 1923-1950 ARASI ESKİŞEHİR SANAYİ

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Eskişehir'de sanayi, ağırlıkla ilin tarımsal ve doğal kaynaklarına dayalı bir biçimde gelişmiştir. Önemli bir tahıl bölgesi olan Eskişehir, bu özelliği nedeniyle ülkedeki o döneme göre oldukça büyük sayılabilcek un fabrikalarının kurulmasına ve gelişmesine neden olmuştur. Yine toprağın özelliği nedeniyle de kiremit ve tuğla sanayi, ilde daha o tarihlerde oldukça büyük çapta fabrikaların kurulmasına neden olmuştur.1927 yılına kadar yurtdışından satın alınan Marsilya tipi kiremit ilk kez bu fabrikalarda üretilmiştir. Ertin, bu fabrikaların 1928 yılında kurulan Kurt Kiremit, 1933'te açılan Çiftkurt Kiremit, 1938'de kurulan Aslan Kiremit, 1942'de kurulan Fil Kiremit, 1944'te kurulan Kartal Kiremit, 1946'da kurulan Güneş Kiremit ve Doğan Kiremit, 1949'da kurulan Kılıçoğlu, 1968'de

kurulan Kamışlı ateş Tuğla fabrikaları; hammaddesini yine yakın çevreden sağlayan un fabrikalarının ise 1938 yılında kurulan Yasin Çakır, 1948'de kurulan Gümilcineli Un ve Gamgam Un, 1953'te kurulan Mühendisler Un, 1959'da kurulan Kanatlı Un Fabrikaları olduğunu ifade etmektedir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, önemli sanayi etkinliklerini buğdaydan un üretimi, tarım araçları yapımı, ulaşım maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle dışalımı avantajlı olmayan toprak sanayi oluşturmaktadır.

1894 yılında Berlin-Bağdat demiryolunun yapımı sırasında kurulan Cer Atölyelerinin, 1928 yılında devletleştirilmesinden sonra il sanayinin gelişmesi hızlanmış ve ilde metal ve makine sanayinin ilk temelleri atılmıştır. 1929 yılında bu tesise bir de yol atölyesi eklenmiştir.[10] Yine bu dönemlerde, yer altı kaynakları açısından zengin olan Eskişehir'de gelişen bir başka sektör de çoğunluğu devlet eliyle gerçekleştirilen madenciliktir. [11]

1927 sanayi sayımı sonuçlarına göre, bu yıllarda maden işletme ve makine imalat dalında ise 217 işletme bulunmaktaydı. Bu işletmelerden sadece Cer Atölyesi 10'dan fazla işçi çalıştıran kuruluş durumundaydı (ELMS) [*]. Öbürlerinin çoğunu tarım araçları üreten atölyeler oluşturmaktadır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında faaliyete geçen bir başka kuruluş da 1926'da kurulan askeri saha içindeki Tayyare Bakım Atölyesidir.Hava Kuvvetleri Komutanlığı uçaklarının bakım ve onarımıyla uğraşan bu kuruluş, daha sonra hızla genişleyerek 1980'lerde 2.000 dolayında işçi çalıştıracak büyüklüğe ulaşmıştır.

Tüm bu gelişmeler neticesinde Eskişehir, sahip olduğu diğer özellikler nedeniyle de o tarihlerde Amerika tarafından verilen Marshall Yardımları[12] sonucu kurulması düşünülen devlet işletmelerinden de payını almıştır. 1926 yılında kurulan Tayyare

---

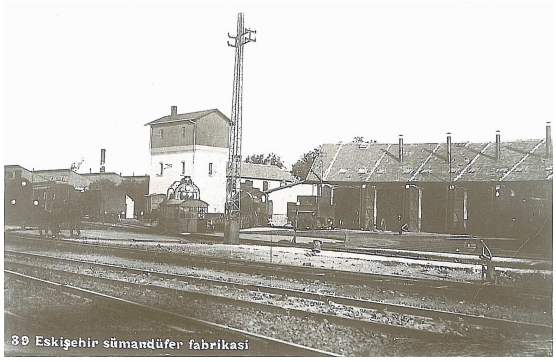
[10] Gaye Ertin, Eskişehir Kentinde Yerleşmenin Evrimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:773,Eskişehir, 1994, sayfa 120.

[11] Eskişehir İlinin Ekonomik Gelişmesi , İtisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, sayfa 51.

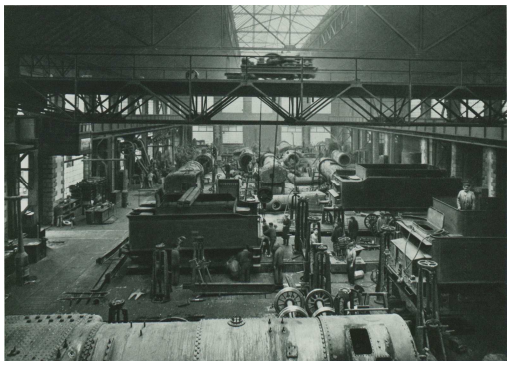
[*] ELMS (Eskişehir Lokomotif ve Motor Sanayi) : Müessesenin çekirdeğini, 1984'te kurulan "Bakım ve Revizyon Atölyeleri" (eski adıyla Cer Atölyesi)'dir. Berlin- Bağdat Demiryolu'nun yapımı sırasında ,Almanlarca kurulan bu işletme, Anadolu Demiryolu'nun 1928'de kamulaştırılmasıyla devlete geçmiş ve hızlı bir gelişmeyle Türkiye Makine imalat sanayinin önde gelen kuruluşlarından biri durumuna gelmiştir. ELMS, ayrıca Eskişehir sanayini besleyen nitelikli emek gücü yetiştirmede önemli bir okul işlevi de görmüştür.

[12] Marshall Planı, II. Dünya Savaşı sonrasında 1947 yılında önerilen ve 1948-1951 yılları arasında yürürlüğe konan ABD kaynaklı bir ekonomik yardım paketidir. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 16 ülke, bu plan uyarınca ABD'den ekonomik kalkınma yardımı almıştır. http://tr.wikipedia.org/wiki/Marshall_Plan%C4%B1

Bakım Atölyesi (Hava İkmal Bakım Merkezi) bu konuda verilebilecek ilk ve önemli bir örnektir.[13]

Şekil 1-4. Eskişehir şümendüfer fabrikası
(101 eskişehir, sayfa 175)

Şekil 1-5 Devlet Demiryollarının tamir atölyeleri
(Atatürk kitaplığı)

Şekil 1-6 Cer Atölyesinde yapılan ilk lokomotif (Karakurt)
(Bir Zamanlar Eskişehir sayfa75)

[13] Eskişehir İlinin Ekonomik Gelişmesi , İtisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, sayfa 51.

1930'lar, Eskişehir sanayine yeni kamu girişimlerinin katıldığı ve özel kesimdeki işletmelerin büyümlerini sürdürdükleri yıllardır. Bu dönemde ilin geleneksel sanayileri olan un ve kiremit-tuğla fabrikaları kapasitelerini genişleterek, ülke çapında belli büyüklüklere ulaşmışlardır. Bu tarihlerde kurulan Eskişehir Şeker Fabrikası'nda şekere dayalı ürünler üreten yeni işletmelerin kurulmasına yol açmış, bir yandan da bünyesindeki makine fabrikasında nitelikli iş gücü yetişmesini sağlayarak il ekonomisine katkıda bulunmuştur. [14]

1930'larda Türkiye genelinde uygulanmaya başlayan "ithal ikameci sanayileşme stratejisi" [*]nin ana hedeflerinden olan, şeker sanayinin kurulması ve şeker dışalımına son verilmesi amacıyla kurulan ilk fabrikalardan olan Eskişehir Şeker Fabrikası, ispirto ve öbür yan ürünler, pancar ve şeker sanayi için gerekli olan hammaddeleri üretmek üzere 1932'de üretime geçmiştir. (Şekil 1-7, Şekil 1-8)

Şekil 1-7 Eskişehir Şeker Fabrikası
(Eskişehir İl yıllığı 1973)

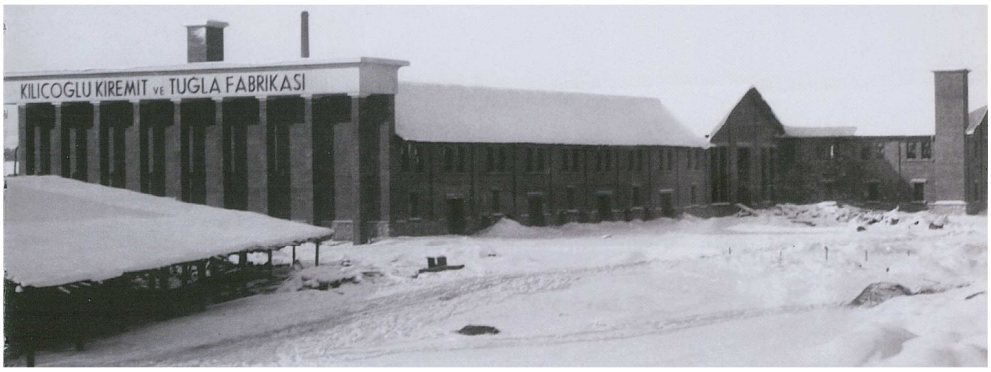

Şekil 1-8 Eskişehir şeker fabrikası
(Bir Zamanlar Eskişehir sayfa:136)

[14] Eskişehir İlinin Ekonomik Gelişmesi , İtisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, sf:52.

[*] İthal ikameci sanayileşme stratejisi: Daha evvel yurt dışından ithal edilen bir malın yurt içinde üretimini hedefleyen ve bu yolla sanayileşmeye çalışılan bir stratejidir. Bu stratejide dengeli bir sanayileşme modeli gerçekleştirilmeye çalışılır. Yani ekonomide belli sektörlere değil; tüm sektörlere aynı önem verilerek sanayileşmeye çalışılır.
http://www.akademiktisat.net/calisma/gelisme_iktisat/sanayi_sur_kalkinma.htm

Eskişehir sanayinde 1941'de, cari fiyatlarla yaklaşık 15 milyon TL'lik üretim yapılmıştır. Bu üretim içinde ilk sırayı Şeker Fabrikası'nın, 8 milyon TL dolayındaki üretimiyle % 56'lık payı vardı. Yusuf Çakır, Hamdi Gam Gam ve Gümilcineli Mehmet'in üç un fabrikası, aynı yıl 5 milyon TL'lik üretim yaparak toplam içinde % 36'lık bir yer tutmaktaydı. İlde faaliyet gösteren Kurt Kiremit, Çift Kurt, Aslan Kiremit (Kılıçoğlu) fabrikaları ise üçüncü sırada geliyordu.[15] (Şekil 1-9)

Şekil 1-9 Kılıçoğlu Kiremit Fabrikası
(Topraktan Marka Yaratmak)

1.4.1.2. 1950-1970 ARASI ESKİŞEHİR SANAYİ

Eskişehir sanayi, 1950-1960 döneminde yoğunlaşma alanları bakımından önemli bir değişiklik geçirmemekle birlikte küçük sanayi kesiminde bu yıllarda önemli bir gelişme olmuştur.

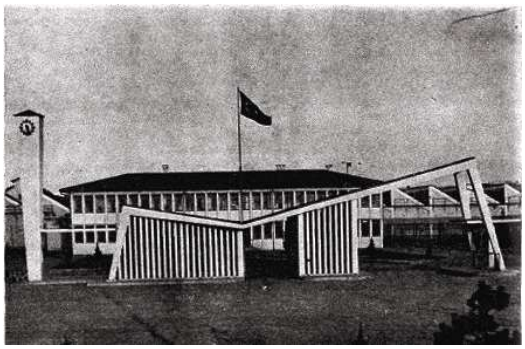
Coğrafi konumu, ekonomik hareketliliği, kamu kesiminin dinamizmi başta olmak üzere çeşitli etkenler Eskişehir'i nüfus çeken bir il durumuna getirmiştir. 1950'lerde başta Bulgaristan ve Romanya'dan gelenler olmak üzere, Türkiye'ye göç eden nüfusun yerleştiği başlıca alanlardan biri Eskişehir idi. Göçmenlerin beraberlerinde getirdikleri zanaatlar (özellikle soba ve kuzine imalatı) ile metal eşya sanayinin gelişimini sağlamıştır. [16]

Bu dönemde ilde kurulan büyük özel kesim işletmelerinden en önemli ikisi, Eskişehir Çimento Fabrikası (Şekil1-10) ve Eskişehir Basma Fabrikasıdır. Eskişehir Bankası öncülüğünde kamu desteği alınarak kurulan Eskişehir Çimento Fabrikası üretim kapasitesi itibariyle ülkenin en büyük çimento fabrikalarındandı.(Şekil1-11) Eskişehir Basma Fabrikası ise 1956 yılında kamu ortaklığıyla kurulmuştur. 1962'ye

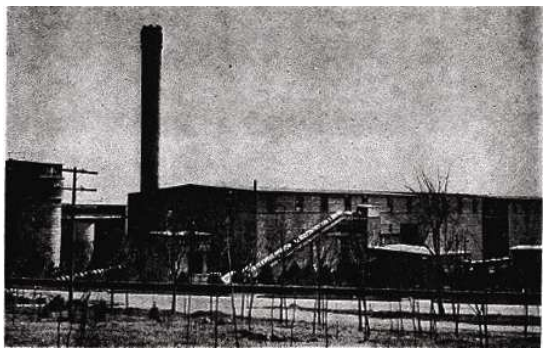
[15] Yurt Ansiklopedisi, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, cilt 4., sayfa: 2875.
[16] Eskişehir İlinin Ekonomik Gelişmesi , İtisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, sayfa 52.

kadar 84,5 milyon Tl'lik harcama yapılmıştır.[17] Ancak işletmenin sermayesinin yetersiz kalması, buna karşılık ortakların sermaye artırımına katılmamaları üzerine 1963'te yapılan olağanüstü toplantıda şirketin tasfiyesine karar verilmiş ve şirket hisseleri 1968'de Sümerbank tarafından satın alınmıştır. 1968'den sonra Sümerbank Eskişehir Basma Sanayi Müessesesi adını alan tesiste birkaç kez genişletme çalışmaları yapılmıştır.

1965'te iplik, dokuma ve 1966'da basma tesisleriyle üretimini genişletmiştir. Başlıca ürünleri basma, divitin, saten ve pijamalık olan tesiste 1976'dan başlayarak konfeksiyon üretimine geçilmiştir.

Şekil 1-10 Eskişehir Basma Fabrikası

Şekil 1-11 Eskişehir Çimento Fabrikası
(Eskişehir İl yıllığı 1973)

1.4.1.3. 1970-1980 ARASI ESKİŞEHİR SANAYİ

1968 yılında Eskişehir Ticaret ve Sanayi odası'nın o zamanki sanayici üyeleri, ildeki sanayileşme hareketini hızlandırmak ve sanayicilerin sorunlarının daha yakından takip edilebilmesi için Ticaret ve Sanayi Odası olarak ayrılması gerektiğini belirtmişler ve bunu da gerçekleştirmişlerdir.

1970'lerin ilk yıllarından başlayarak Eskişehir imalat sanayi hızlı bir gelişme süreci yaşamıştır. Daha çok özel kesimde görülen bu gelişmenin koşulları 1970'lerin başında olgunlaşmış, sonuçları günümüze kadar etki etmiştir.

Türkiye'nin büyük tüketim merkezlerine fazla uzak olmayan ve onlara kara ve demiryolu ile bağlanan Eskişehir'in coğrafi konumu, sözkonusu gelişmede önemli rol oynamıştır. Eskişehir Sanayi Odası'nın Eskişehir Ticaret ve Sanayi Odası'ndan ayrılması ile, planlı bir sanayileşme için yapılması gereken organize sanayi bölgesi kısa sürede hayata geçirilmiş ve ildeki sanayileşme gittikçe hızlanmıştır. İlde geleneksel sanayiler olarak kabul edilen un ve kiremit-tuğla sanayileri, benzeri

[17] Eskişehir İlinin Ekonomik Gelişmesi , İtisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, sayfa 52.

yatırımların ülkenin diğer yerlerinde de artması nedeniyle Pazar paylarında daralmalar olmuştur. Bu sebeple un sanayi ile uğraşan işletmeler bisküvi ve şekerleme gibi diğer gıda alanlarına da yönelirken taş ve toprağa dayalı imalat sanayi ile uğraşanlar da hazır beton ve prefabrik yapı alanlarına yönelmişlerdir.

Mevcut cazip şartları ve altyapısı hazır Organize Sanayi Bölgesi ile Eskişehir, büyük yatırımları kendine çekmiştir. Koç Holding'in biri buzdolabı diğeri kompresör imalatı olmak üzere gerçekleştirdiği iki büyük yatırım il sanayinde yarattığı istihdam ve yan sanayi imkanı ile Eskişehir'e bir sanayi aşısı olduğu ifade edilmektedir. Daha sonra yine Koç Holding'in İnönü'de otomotiv yatırımı gelişmiştir.[18]

1.4.1.4. 1980 ve SONRASI ESKİŞEHİR SANAYİ

1980-1990 yılları arasında, global anlamda ülke yönetiminde sivil rejime dönülmesi ilk aşamadan itibaren ülke ekonomisini harekete geçiren ekonomik kararların yürülüğe girmesi dışa açık ihracata yönelik kararlar ve ekonomi önündeki bazı engellerin kaldırılması genel anlamda ülke ekonomisinde hızlı bir büyümeyi gündeme getirken, döviz kurlarındaki artış ve faizlerdeki yükselmenin meydana getirdiği olumsuzluklar sanayinin gelişmini engelleyici bir unsur olarak geliştiği vurgulanmaktadır.

Bölgesel olarak olaya yaklaşıldığında ise 1970'li yılların sonlarında işlemlere başlanan OSB I. Gelişme alanı kısa sürede yatırımcıların hizmetine sunulmuştur. Bölgenin önemli yatırımlarından Arçelik A.Ş. Buzdolabı Fabrikasının üretim politikalarında yan sanayiye ağırlık verecek yönde gösterdikleri değişiklik bölgeye olan yatırım taleplerini arttırmıştır. Kısa süre içinde plastik, metal eşya sektöründe yoğunlaşan ve orta ölçekli sayılabilecek bu yatırım il sanayine yeni bir hareket getirmiştir. Ayrıca bu dönem Hazır Giyim Sanayinde çok önemli gelişmelerin görülmektedir.

Kamu yatırımları açısından sanayi sektörünü ilgilendirecek bir gelişme Tusaş Motor Fabrikası'nın Eskişehirde kurulmasıdır. Firmanın özel olmasına rağmen kamu otoritelerinin iradeleriyle Eskişehir'e yönlendirilmesi açısından bu dönemde kamu yatırımı kapsamında değerlendirilmiştir.

[18] Eskişehir İlinin Ekonomik Gelişmesi , İtisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, sayfa 52.

Baksan Sanayi Sitesi'nin yine bu dönemde faaliyete geçmiş ve özellikle küçük yatırımların gelişme merkezi olarak il sanayinde önemli fonksiyonu halen yerine getirmektedir.[19]

1990 sonrası Beyaz Eşya Yan Sanayine yönelik yatırımların devamı, Hazır Giyim Sanayi'nde görülen atak, Organize Sanayi Bölgesi'nde doğal gaz kullanımının getirdiği cazibe ile artan Taş ve Toprağa Dayalı İmalat Sanayi yatırımları ilin dönem ortalarında Sanayi kuşağı kapsamına alınması ve Marmara Bölgesi'nde sanayi yatırımlarının yaşadığı sıkıntılar yatırım yeri olarak Eskişehir'in öneminin arttığı bir dönem olmuştur.[20]

Sanayi sektöründe özellikle 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren başlayan gelişme ve bunun 190'lı yıllarda da devam etmesi sonuçta yatırımların yoğunlaştığı Organize Sanayi Bölgesi'nde genişleme ihtiyacını gündeme getirmiş ve kısa süre içinde OSB bir gelişme daha yaşamıştır. Bu defaki genişleme mevcudun 6 katı, başka bir ifadeyle 18 milyon m² olmuştur. Böylelikle toplam alan 21 milyon m²'ye ulaşmıştır. Ancak bu alanın 2 milyon m²'lik bölümü sanayi parseli olmayıp Bilim Parkı projesi için ayrı tutulmuştur. Bu dönemde özellikle il dışından büyük ölçekli yatırım taleplerindeki artış sonucu bu ölçekteki yatırımların ayrı bir alanda ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bölge 1996 yılında 10 milyon m²'lik bir gelişme daha kaydetmiştir. Şu anda Organize Sanayi Bölgesi 31 milyon m²'lik alana sahiptir.

Bu dönemde Toprak Holding, Paşabahçe Şişe Cam Sanayi, Pınar Holding, Endel Kiremit gibi büyük ölçekli yatırımcılar OSB içinde yatırım yaparken, bölge dışında seramik üretimi konusunda İnönü ve Çifteler ilçelerinde büyük ölçekli yatırımlar başlamış ve üretime geçmişlerdir.

Ayrıca Sivrihisar, Mahmudiye ilçelerinde de sanayi yatırımları temelleri atılmış, Muttalip Belediyesi sınırları içindeki alanda metal eşya, orman ürünleri, gıda ve seramik sanayi konularında 25'e yakın orta ölçekli yatırım yapılmıştır.

Özelleştirme kapsamında SEK Süt Fabrikası ve Sümerbank Basma Müessesesi özel sektöre satılmıştır.[21]

[19] Eskişehir İlinin Ekonomik Gelişmesi , İtisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, sayfa 54.
[20] Eskişehir İlinin Ekonomik Gelişmesi , İtisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, sayfa 55.
[21] Eskişehir İlinin Ekonomik Gelişmesi , İtisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, sayfa 55.

1.4.2. BÖLGE SANAYİLEŞMESİNDE BELİRLEYİCİ ETKENLER

İlin Nüfus Yapısı: 1877-1978 yıllarında, Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında başta Kırım'dan gelen Tatarlar olmak üzere Bulgaristan ve Rumeli'den önemli sayıda nüfus almış ve bunu izleyen dönemlerde (Ağustos 1950, Mart 1968, Haziran 1989) Türkiye ve Bulgaristan arasında yapılan antlaşma ve zorunlu sınırdışı edilme girişimlerinde Eskişehir'e daima yabancı göçmenler yerleşmiştir.[22] 1950'li yıllarda gelen göçmenlerin kentin ekonomik gelişmesi üzerinde önemli katkıları olmuştur. Bugün Eskişehir'in sanayinde ayrı bir yeri olan soba üretimi göçmenlerin kuzine tekniğini öğretmeleri ve ilk kez Türkiye genelinde Eskişehir'de kuzine soba üretimine geçilmesi ile gerçekleşmiştir. Bu olay ile başlayan soba üretimi, döküm, pres, emaye v.b. gibi yan sanayi kollarının gelişmesini sağlamıştır.[23] Göçmenler, yaşadıkları yörede öğrendikleri zanaatleri beraberlerinde getirirken aynı zamanda yaşama biçimlerini de getirmişlerdir. Kendilerini kanıtlamak ve güvence altına almak için daha disiplinli çalışmış ve bu çalışmanın sonucunda başka bölgelerden farklı bir üretim yapısı ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Eskişehir'de gözlenen tarım teknolojisi yanında, Bağdat Demiryolu çevresinde kurulan Cer Atölyeleri'nde çalışanların, tezgaha ve makineye alışmış olması, gelir ve sosyal durum bakımından işçi olmanın kazandırdığı sosyal statü, bölgede "sanayi işçisi" bilincini yaratmıştır.[24]

Cer Atölyesini, Eskişehir Şeker Fabrikası ve Tayyare Fabrikası izlemiş, bu kamu kuruluşlarının tezgahları, iş disiplini konusunda Eskişehir insanını eğitmiştir.

İlin Coğrafi Konumu: Bağdat Demiryolunun önemli kavşağı olması sebebiyle Cer Atölyesi Eskişehir'de kurulmuştur.

Birim maliyet içinde taşıma bedeli yüksek olan tuğla-kiremit gibi sanayilerin Eskişehir'de kurulmuş olması, büyük tüketim merkezlerine yakınlığından kaynaklanmıştır.

İlde Örgün Ve Yaygın Eğitim Olanakları: Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında başlatılan eğitim seferberliğinde, Eskişehir'de Çifteler Köy Enstitüsü'nün kurulmasıyla eğitim düzeyi hızla yükselen illerden olmuştur. Kamu kuruluşlarının

[22] Gaye Ertin, Eskişehir Kentinde Yerleşmenin Evrimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:773, Eskişehir,1994, Sayfa: 113.
[23] Gaye Ertin , Eskişehir Kentinde Yerleşmenin Evrimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:773, Eskişehir,1994, Sayfa: 107.
[24] Gaye Ertin , Eskişehir Sanayi, Eskişehir Sanayi Odası Yayınları No:24, Eskişehir, 1988, sayfa: 145

geliştirdiği "işçi" bilinci nedeniyle meslek liseleri Eskişehir'de özellikle tercih edilmiştir.

Cer Atölyesi ve Tayyare Fabrikası'ndaki Çırak Okulları ile ihtiyaç duyulan teknik elemanlar yetiştirilmiş, tezgahta beceri düzeyi yüksek insan yetiştirilmiştir. (Şekil1-12)

Şekil 1-12 Tayyare Fabrikası Çırak Okulu 1948-1949 Eğitim Yılı Öğretmenlerini Gösteren Afiş (Bir Zamanlar Eskişehir)

Dinamik Girişimciler Grubu: Eskişehir tarihinde iki dönemde dinamik girişimciler grubu yetişmiştir. Birinci kuşak girişimciler, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarından başlayarak, bölge sanayileşmesini hızlandırmıştır. Toprak sanayinde Kurt Sait, Muhtar Başkurt, Sabri Kılıçoğlu, Murat Atılgan, un üretiminde Mehmet ve Ahmet Kanatlı ile Mehmet Ali Yasin birinci kuşak sanayicilerin öncüleridir. Birinci kuşak sanayiciler, çok partili dönemde gözlenen ülke çapındaki atılımdan yararlanarak, bölgedeki geleneksel sanayinin temelini atmışlardır.[25]

1970'li yıllarda ise, 1957 sonrasında başlayan ekonomik krizlerin yarattığı yeni şartlar içinde ikinci kuşak sanayiciler yetişmiştir. Bugün Eskişehir'in Organize Sanayi Bölgesi ve burada kurulu tesisler, bu ikinci kuşak sanayicilerin öncülüğünde gelişmiştir.[26]

Planlı kalkınma döneminde alınan kararlar: 1963 yılından itibaren Kalkınma Planları kapsamında değerlendirilen konularda yatırımların yapılması Eskişehir

[25] Eskişehir Sanayi, Eskişehir Sanayi Odası Yayınları No:24, Eskişehir, 1988, sayfa: 147
[26] Eskişehir Sanayi, Eskişehir Sanayi Odası Yayınları No:24, Eskişehir, 1988, sayfa: 147.

sanayinde gerek devlet gerek özel teşebbüs tarafından kurulan sanayinin gelişmesinde etkili olmuştur.

Eskişehir Sanayi odası yayınlarında[27], Berlin-Bağdat Demiryolu yapımı sırasında kurulan Cer Atölyeleri (1894) sanayileşmenin ilk temel taşı olduğu, Tayyare Bakım Atölyesi (Bugünkü Hava İkmal Bakım Merkezi) kurulması(1926) Türkiye'de ilk Marsilya tipi kiremit üretilmesi (1927), günümüzde Tülomsaş firması olarak faaliyetini süredüren Cer Atölyelerinin devletleştirilmesi (1928), 1930-1940'lı yıllarda kiremit ve un fabrikalarının sayısının giderek artmaya başlaması, Eskişehir Şeker Fabrikası'nın kurulması (1933), İspirto Fabrikasının kurulması (1953), göçmenlerin gelmesiyle birlikte Metal Sanayi'nin (soba ve kuzine imalatı)hızla gelişmesi, Eskişehir Çimento fabrikası'nın kurulması (1953), Eskişahir Basma Fabrikası'nın açılması (1956), Eti Bisküvi Fabrikası'nın açılması, Eskişehir Organize Sanayi Bölgesi yatırımcıların hizmetine sunulması (1973), Arçelik Buzdolabı Fabrikası kurulması (1975), TUSAŞ Uçak Motor Fabrikası kurulması (1985), Bilim Parkı'nın temeli atılması (1997), ESO öncülüğünde kurulan ve OSB içinde bulunan Elektrik Santrali hizmete girmesi (1998), Paşabahçe Eskişehir Fabrikası hizmete açılması (1999), Eskişehirin ilk ve internet sarvis sağlayıcı kuruluşu olan eso-es.net ESO öncülüğünde OSB'de kurulması (2000), Elektrik Santrali'nin ikinci ünitesi devreye girmesi (2001), Teknoloji Geliştirme Bölgesi yasal izni alınması (2003), Lojistik Merkez ile İş ve Ticaret Merkezleri hizmete açılması (2003), Serbest Bölge, Endüstri Bölgesi ve Sağlık Merkezi'nin proje çalışmaları (2003) gibi konuları Eskişehir Sanayinde meydana gelen önemli gelişmeler olarak değerlendirilmektedir.

1.5. ESKİŞEHİR'DE KENTLEŞME VE SANAYİLEŞME ETKİLEŞİMİ

Kentleşme, "Sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısın artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütleşme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci"[28] olarak tanımlanmaktadır. Kentleşme ve sanayişelme birbiri ile doğrudan ilişkilidir.

[27] Eskişehir'in Sosyo-Ekonomik Göstergeleri, Eskişehir Sanayi Odası Yayınları no:29, Eskişehir, Aralık 2003, sayfa: 86-87
[28] Ruşen Keleş, Kentleşme Politikası, İmge Yayınevi, Ankara, 2008, sayfa:26,

1894 yılında işletmeye açılan Berlin-Bağdat demiryolu ile, 1920'ye kadar olan dönemde, kent, porsuk çayının kuzeyi ile demiryolu çevresine doğru genişlemiştir. Demiryolunun kent üzerinde etkisi yerleşme alanının genişlemesinin yanı sıra, ticaret hayatını da canlandırmıştır. O yıllarda ekonominin ağırlıklı olarak tarıma dayalı olması sebebiyle çevre köylerden gelen ürünün toplanması sağlanmış, Eskişehir "ticari organizatör rolü" [29] kazanmıştır.

Cumhuriyet öncesi ilk sanayi kuruluşu olan Cer Atölyesi ve burada yetişen nitelikli işgücü, Cumhuriyet döneminde Eskişehir'de sanayi yatırımlarının yapılması için zemin oluşturmuştur.

1923-1950 yılları arası, en geniş yer kaplayan "ekonomik kullanım alanları"[30] tarım alanlarıdır. Ekonomik kullanım alanları olan bir diğer saha sanayi alanlarıdır. Sanayi alanları kentin iki uç noktasındadır. Bu alanların biri kentin kuzeybatısında kümelenen un ve kiremit fabrikaları, DDY Cer Atölyesi'nin bulunduğu kısım, diğeri ise Şeker Fabrikası ve Askeri alan içerisinde kalan Tayyare Bakım Atölyesi'nin bulunduğu askeri alandır. Kentin kuzey kısımlarındaki kum ve çakıl ocakları, kuzeybatı kısmında tuğla ocakları bulunmaktadır. (Şekil 1-13)

Ertin, yerleşim bakımından uzun bir tarihi geçmişi olan Eskişehir'in, Türkiye genelinde birçok kente oranla gelişmiş, çok fonksiyonlu ve hızlı kentleşme sürecine girmiş bir kent olduğunu; bu gelişimi göstermesinde ve etkinlikler kazanmasında nüfus artışı ile ekonomik alanda gerçekleştirilen devlet yatırımları ve özel sektör girişimciliğinin payının büyük olduğunu ifade etmektedir.

Bu dönemde Sanayileşmenin kentin yerleşimine doğrudan etkisi bulunmaktadır ve sanayi tesislerinin çevresinde gelişen konut alanları bunun önemli bir göstergesidir. Konut alanları bu dönemde sanayi alanlarından uzakta yer almaktadır ve kentin dış sınırlarını oluşturmaktadır.Ticaret alanları eski ve yeni alanlar olmak üzere ikiye ayrılır ve kentin ilk yerleşim yerlerinin çevresinde yer alırlar. Açık alanlar olarak karşılaşılan mezarlıklar, kentin dış kesimlerinde yer almakta ve yerleşim alanlarının sınırlarını oluşturmaktadırlar.

1950-1960 sanayi tesislerinin bulunduğu alanları, kuzeybatıdaki DDY tesisleri ve özel sektör tarafından kurulan un ve kiremit fabrikalarının bulunduğu "fabrikalar

[29] Gaye Ertin, Eskişehir Kentinde Yerleşmenin Evrimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:773, Eskişehir,1994, Sayfa: 20.
[30] Gaye Ertin , y.a.g.e.,1994, Sayfa: 29.

bölgesi"[31], kuzeydoğudaki şeker fabrikası tesisleri, kentin güneyinde Kütahya Caddesi doğusunda kurulan Eskişehir Basma Fabrikası (1956), ve çifteler caddesi üzerindeki küçük sanayi sitesi (1960) oluşturmaktadır. Gaye ertin, bu yıllarda ana demiryolu güzergahına ilaveten garın hareket sahası, yük ve yolu trenlerinin oluşturduğu şebeke yanında, şeker fabrikası T.M.O. siloları ve fabrikalar bölgesine giren demiryolu bağlantı hatlarının, demiryolu alanının kent arazisi içindeki payını arttırdığını ifade etmektedir. (Şekil 1-14)

1950-1960 yıllarında göçmenlerin gelişi, çevre illerden yaşanan yoğun göç gibi sebepler hızlı bir nüfus artışına yol açmış ve özellikle konut ihtiyacı artmıştır. İç göç yoluyla gelenlerin büyük bir kısmını işçi kesiminin oluşturması sebebiyle, sanayi tesislerinin çevresinde yeni konut alanları oluşturmuştur. Ertin, konut sorunun yasal yollarla çözülmesi amacıyla belediye ve kamu kuruluşlarının ortak çalışmalar yaptığını, belediyenin imar planlarını hazırladığını ve kamu kuruluşlarının da (DDY, Şeker Fabrikası…), imar izni verilen kısımlarında konut yapımına başlandığını ifade etmektedir. İşçi evleri şeklinde oluşan bu konut alanlarındn bir kısmı DDY tesisilerinin güneybatısında (Ertuğrulgazi Mahallesi,Osmangazi Mahallesi), diğer kooperatif alanı, kentin kuzeydoğusundaki şeker fabrikasının bulunduğu alanın güney kısmında (Gökmeydan Mahallesi) yer almaktadır. Kırmızıtoprak Mahallesi ve Eskibağlar Mahallesi de fabrikalar bölgesi çevresinde oluşmuş mahallelerdir.

Planlı gelişen alanların yanı sıra, kente gelen işçi nüfusu, konut sorununu yasal olmayan yollarla çözmeye çalışması, gecekondulaşmayı başlatmıştır. Kente gelen göçmenlerin berberinde getirdikleri kuzine ve soba üretim teknolojileri kentin küçük sanayisinin gelişmine etkisi bulunmaktadır. Bu gelişmelere bağlı olarak 1960 yılında kentin ilk küçük sanayi [32] sitesi kurulmuştur.

Hava ulaşımının da sağlanabilmesi amacıyla Türk Hava Kurumuna ait olan meydandan hava seferleri başlamıştır (1953). Ancak bu seferlerin kazançlı olmaması sebebiyle iptal edilmiştir.[33]

Günümüz Anadolu Üniversitesi'nin temelini oluşturan, Yüksek İktisat Okulu'nun açılması (1950), şehrin kazandığı "üniversite kenti" kimliğinin (Ertin,sf:47) ilk adımı olmuştur.

[31] Gaye Ertin ,Eskişehir Kentinde Yerleşmenin Evrimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:773, Eskişehir,1994, Sayfa: 44.
[32] Gaye Ertin ,y.a.g.e.,1994, sayfa:41.
[33] Gaye Ertin , y.a.g.e.,1994, sayfa:52.

1960-1980 yılları arasında büyümeye devam eden kentin görüntüsü, Ertin'in çalışmasında, 1994 yılındaki görüntüsü ile hemen hemen aynı olduğu ifade edilmektedir.

1970'li yıllara girerken özel sektör sanayicileri, sermaye ve yatırım açısından güçlenerek, imalat sanayinde yeterli bilgi birikimine sahip olmuşlardır. Bunun yanı sıra imalat sanayi açısından ustalaşmış bir işgücü potasiyeli gibi olumlu koşullar oluşmuştur. İktisadi Araştırmalar Vakfı'nın çalışmasında, ildeki sanayileşme hareketini hızlandırmak ve sanayicilerin sorunlarının yakından takip edilmesi için Ticaret Odası ve Sanayi Odası olarak ayrılması gerekliliği ile Eskişehir Sanayi Odası'nın (1968) kurulduğu belirtilmektedir.

Kentin mekânsal gelişimi hızlı bir şekilde devam ederken ve sanayi alanlarının kent içinde önemli ölçüde büyük alanları kapladığı görülmektedir. Yeni sanayi tesislerinin kurulması ya da mevcuttaki tesisler için gerekli olan boş alanların, konut alanları olarak gelişmesi nedeniyle, kent içinde bu alanların azalması ve arsa değerlerinin artmasına yol açmıştır. Bu durum sanayicilerin bir araya toplanması zorunluluğunu bereberinde getirmiş, kentin dışında bir sanayi yerleşimi gündeme gelmiştir. Bu gelişmelerle birlikte planlı sanayileşme için yapılması gereken "organize sanayi bölgesi"[34], Sanayi Odası'nın öncülüğüyle kısa sürede hayata geçirilmiştir (1975). Büyük sanayi tesislerinin yanı sıra kentin kuzeyinde faaliyete geçen Baksan Sanayi sitesi (1980) sanayi alanlarında organizasyon dönemine girildiğinin bir göstergesidir.

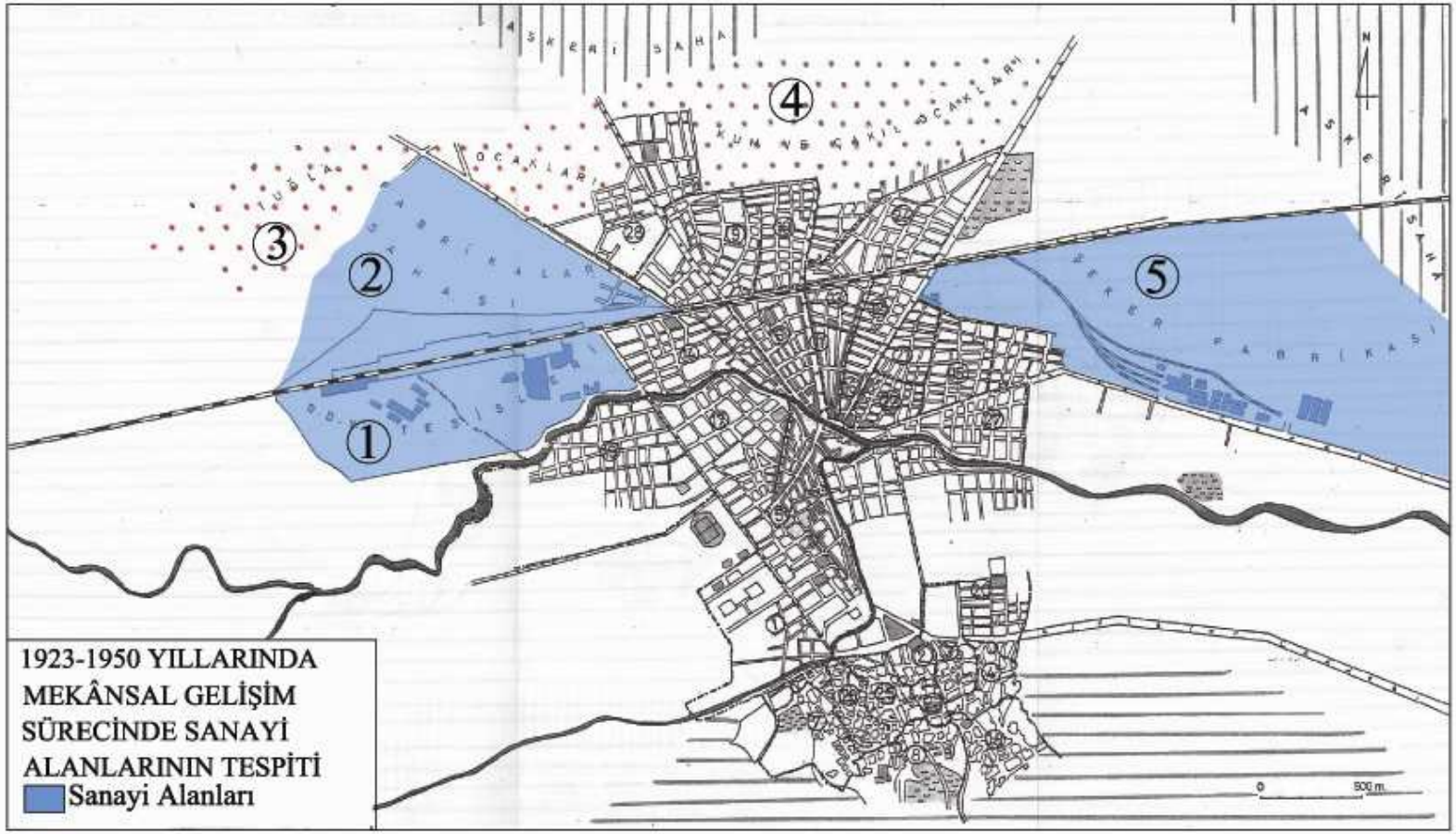
1960-1980 yılları arasında büyük sanayi tesislerinin bulunduğu alanları, kuzeybatıdaki DDY tesisleri ve özel sektör tarafından kurulan un ve kiremit fabrikalarının bulunduğu "fabrikalar bölgesi", kuzeydoğudaki şeker fabrikası tesisleri, Küçük Sanayi Sitesi, kentin güneyinde Kütahya Caddesi doğusunda kurulan Eskişehir Basma Fabrikası (1956) ve Yem Fabrikası, Organize Sanayi Bölgesi (1975) oluşturmaktadır. (Şekil 1-15,16)

1980-1990 Yılları arasında sanayi alanlarını, kuzeybatıdaki DDY tesisleri ve özel sektör tarafından kurulan un ve kiremit fabrikalarının bulunduğu "fabrikalar bölgesi", kuzeydoğudaki şeker fabrikası tesisleri, kentin güneyinde Kütahya Caddesi doğusunda kurulan Eskişehir Basma Fabrikası (1956) ve Yem Fabrikası, Organize

[34] Eskişehir İlinin Ekonomik Gelişmesi , İtisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, sayfa 53.

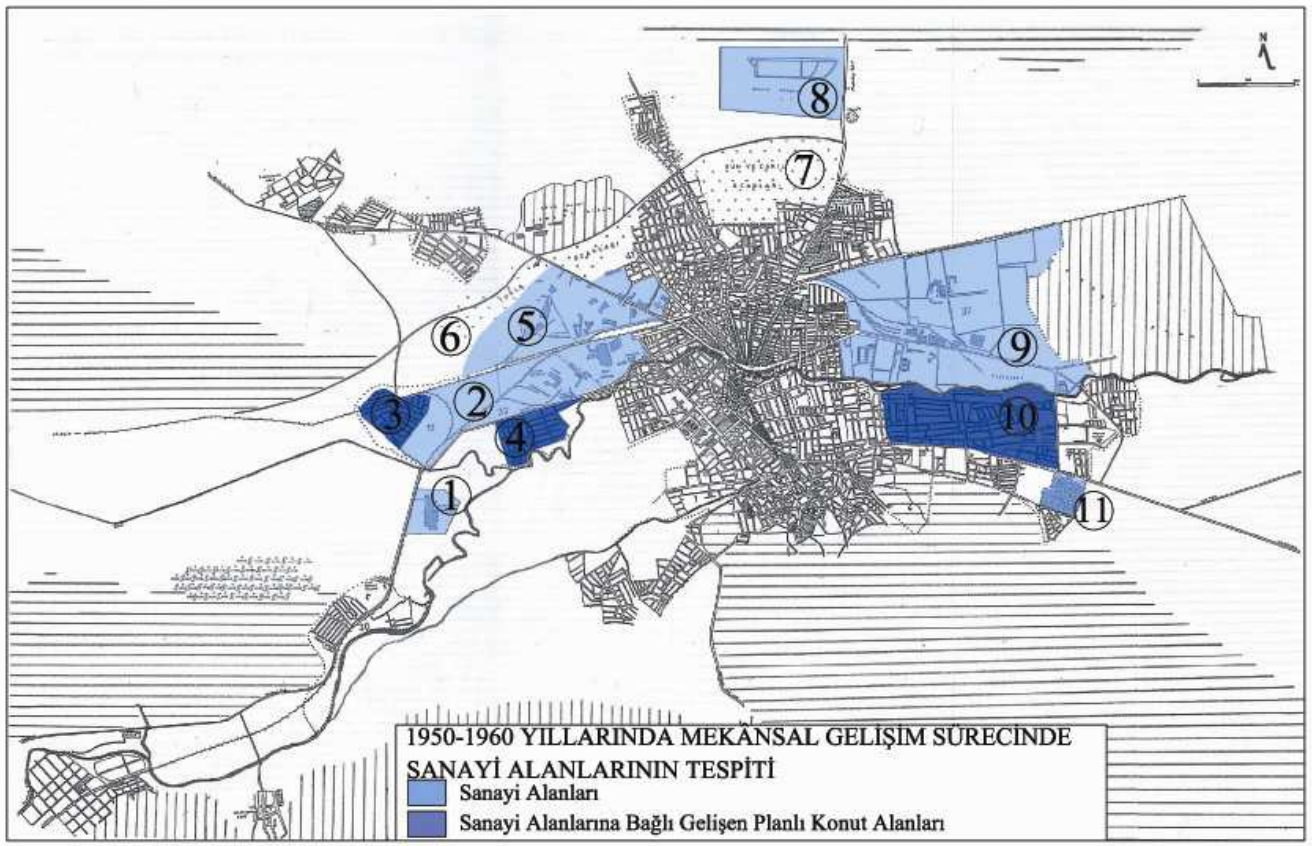
Sanayi Bölgesi (1975) ve Esentepe Mahallesinin kuzeyinde yer alan Tusaş Uçak Motorları Fabrikası'nın bulunduğu alan oluşturmaktadır. (Şekil1-17)

Kent içinde kalan ve özel teşebbüs tarafından kurulan un ve kiremit fabrikalarının bulunduğu alan bu dönemde özelliğini kaybetmiş; tuğla, kum ve çakıl ocaklarının bulunduğu alanlar ise tamamen işlevini yitrmiştir. Genişleyen Organize Sanayi Bölgesinde yeni yatırımlar sözkonusudur. Bu dönemde un sanayi ile uğraşan işletmeler bisküvi ve şekerleme gibi diğer gıda alanlarına da yönelirken taş ve toprağa dayalı imalat sanayi ile uğraşanlar da hazır beton ve prefabrik yapı alanlarına yönelmişler ve Organize Sanayi Bölgesinde yeni tesislerini kurmuşlardır. Cici Şekerleme ve Gıda A.Ş., Eti Bisküvi Fabrikaları, Eston Beton Direk Fabrikası gibi fabrikalar bunların önemli örneklerindendir.

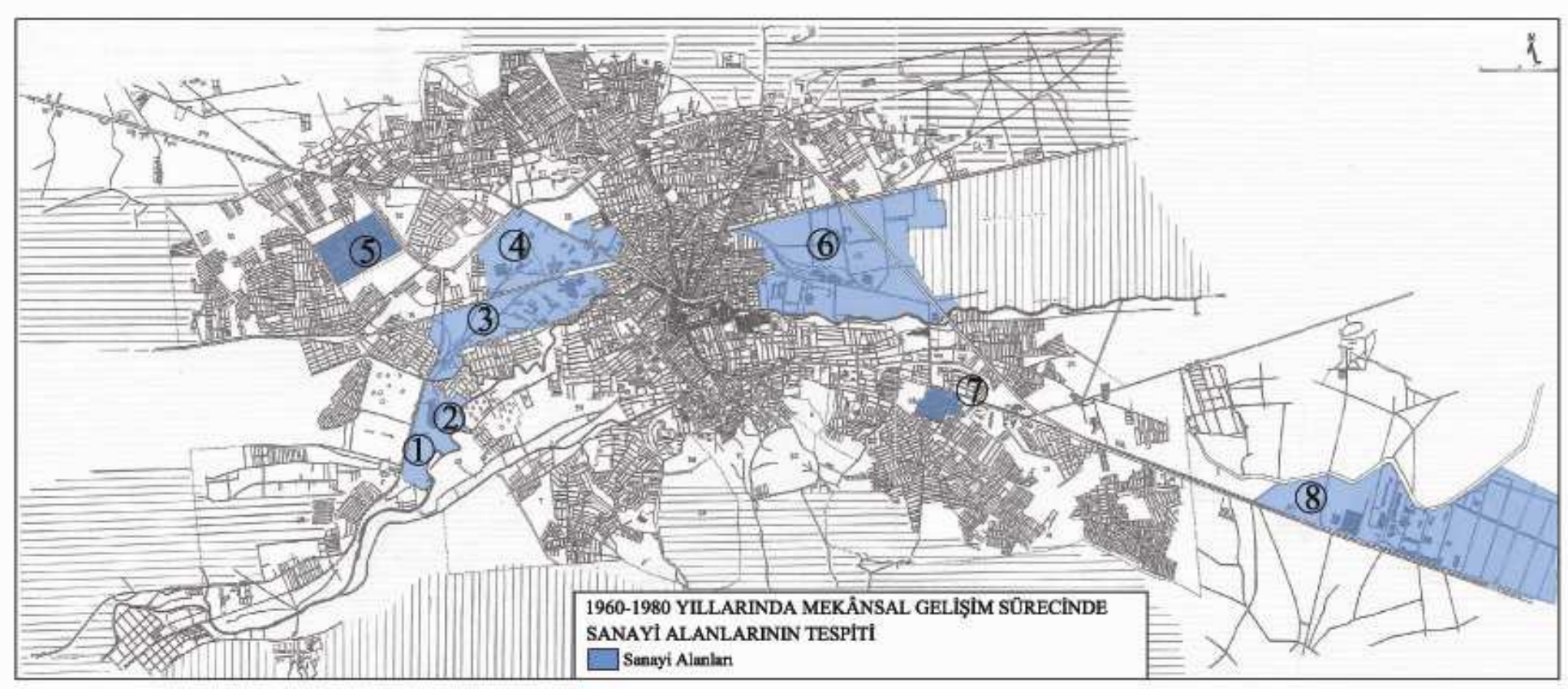
Şekil 1-13 1923-1950 Yıllarında kentsel mekânın gelişim Sürecinde Sanayi Alanlarının Tespiti- 1. DDY Tesisleri[35] 2. Fabrikalar Bölgesi 3. Tuğla Ocakları 4. Çakıl ve Kum Ocakları 5. Şeker Fabrikası Alanı

[35] 1894 yılında Berlin-Bağdat demiryolunun yapımı sırasında faaliyete geçen Cer Atölyesi, Tülomsaş Yerleşkesi DDY Tesisleri olarak gösterilen alandadır

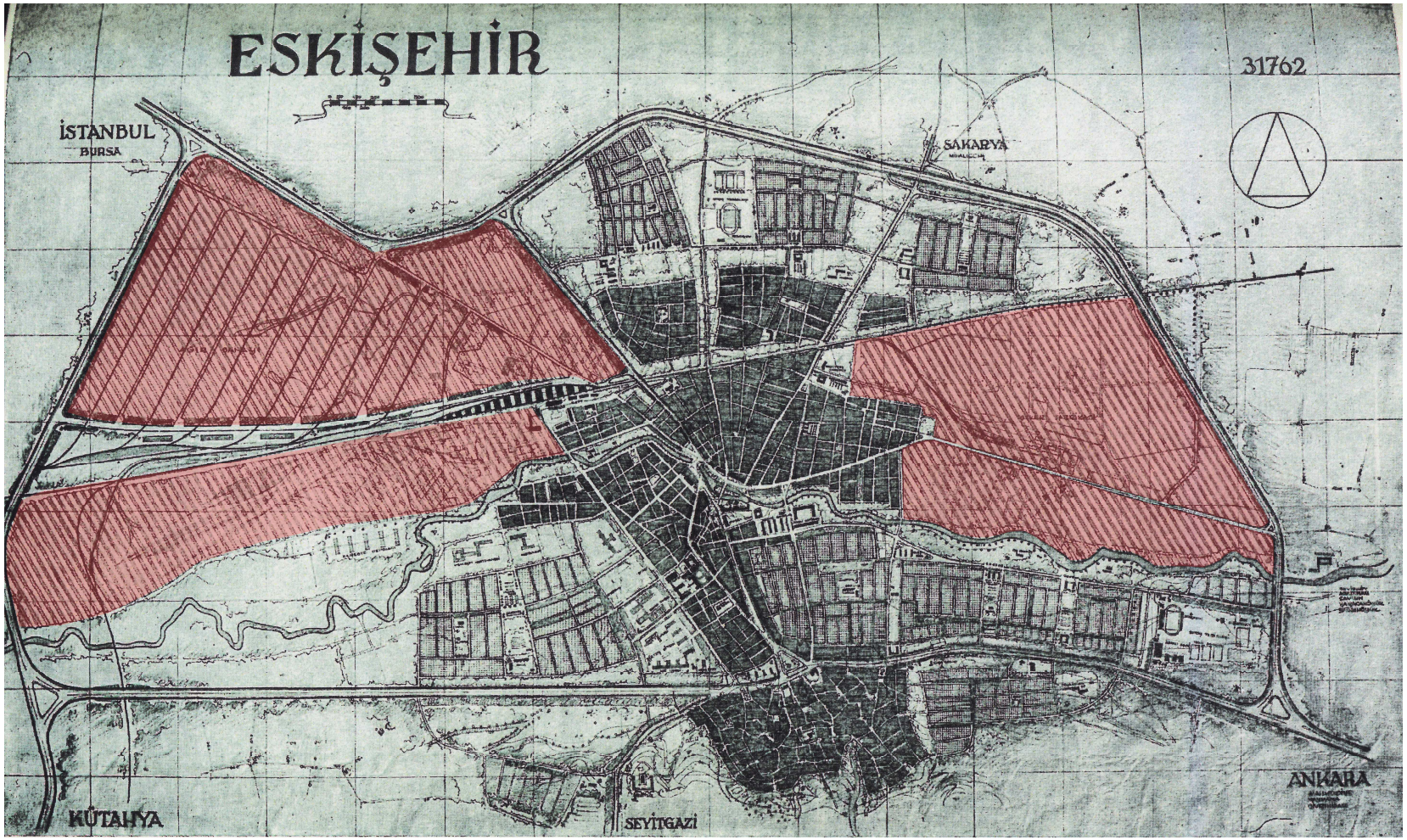
Şekil 1-14 1950-1960 Yıllarında kentsel mekânın gelişim Sürecinde Sanayi Alanlarının Tespiti- 1. Sümerbank Basma Fabrikası Alanı 2. DDY Tesisleri Alanı[36] 3. Ertuğrulgazi Mahallesi 4. Osmangazi Mahallesi 5. Fabrikalar Bölgesi 6. Tuğla Ocakları 7. Çakıl ve Kum Ocakları 8.Hava Meydanı 9. Şeker Fabrikası Alanı 10. Gökmeydan Mahallesi 11. Küçük Sanayi Sitesi

[36] 1894 yılında Berlin-Bağdat demiryolunun yapımı sırasında faaliyete geçen Cer Atölyesi, Tülomsaş Yerleşkesi DDY Tesisleri olarak gösterilen alandadır

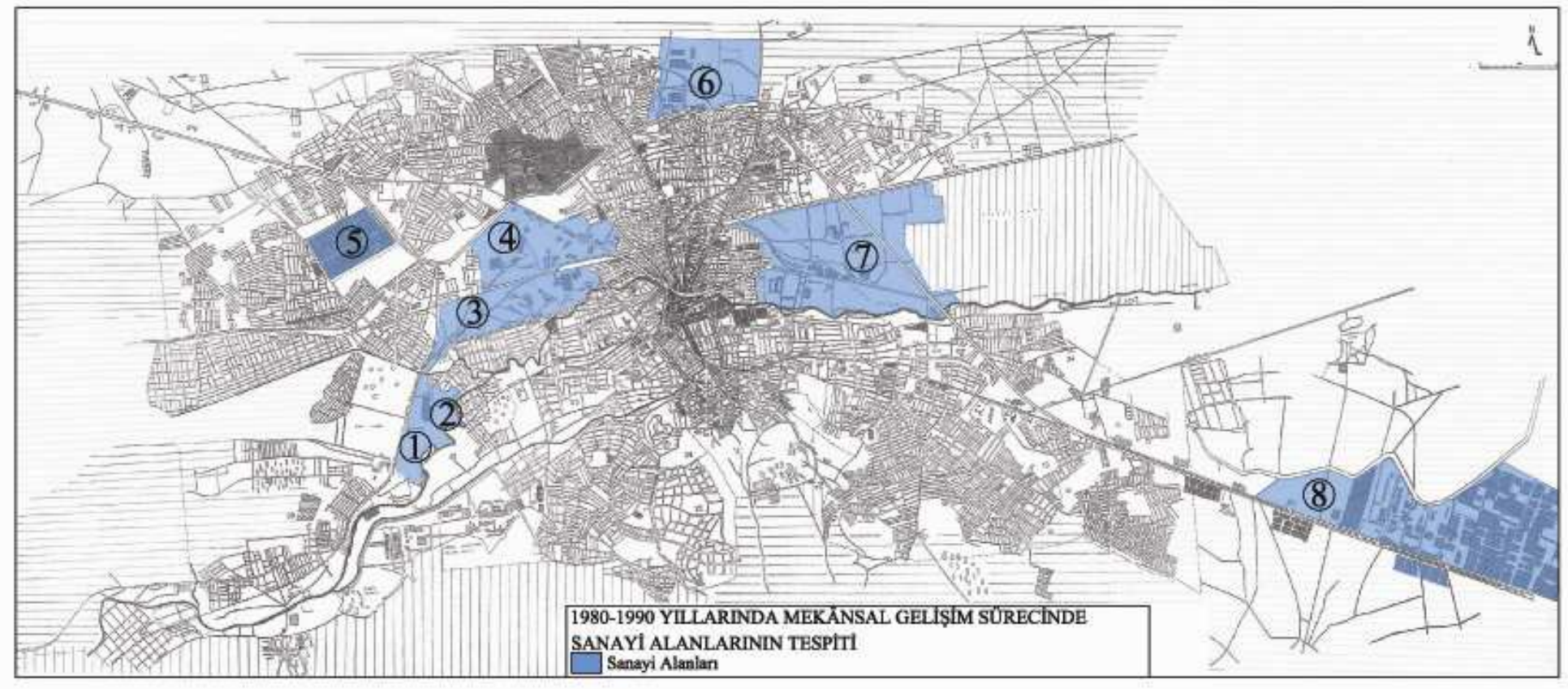
Şekil 1-15 1960-1980 Yıllarında Kentsel Mekânın Gelişim Sürecinde Sanayi Alanlarının Tespit - 1. Yem Fabrikası 2.Sümerbank Basma Fabrikası Alanı 3. DDY Tesisleri Alanı[37] 4. Fabrikalar Bölgesi 5. Baksan Sanayi Sitesi 6. Şeker Fabrikası Alanı 7. Küçük Sanayi Sitesi 8. Organize Sanayi Bölgesi

[37] 1894 yılında Berlin-Bağdat demiryolunun yapımı sırasında faaliyete geçen Cer Atölyesi, Tülomsaş Yerleşkesi DDY Tesisleri olarak gösterilen alandadır

Şekil 1-16 1967 Eskişehir İl Yıllığında ifade edilen ağır sanayi alanları

(1967 Eskişehir İl Yıllığı)

Şekil 1-17 1980-1990 Yıllarında Kentsel Mekânın Gelişim Sürecinde Sanayi Alanlarının Tespit - 1. Yem Fabrikası 2.Sümerbank Basma Fabrikası Alanı 3. DDY Tesisleri Alanı[38] 4. Fabrikalar Bölgesi 5. Baksan Sanayi Sitesi 6. TUSAŞ Tesisleri 7. Şeker Fabrikası Alanı 8. Organize Sanayi Bölgesi

[38] 1894 yılında Berlin-Bağdat demiryolunun yapımı sırasında faaliyete geçen Cer Atölyesi, Tülomsaş Yerleşkesi DDY Tesisleri olarak gösterilen alandadır

2. ESKİŞEHİR FABRİKALAR BÖLGESİ

2.1. SANAYİ MİRASI TANIMI ve BÖLGENİN SANAYİ MİRASI OLARAK ÖNEMİ

Endüstriyel mirasa duyulan ilginin kökeninde teknolojik gelişmelere duyulan merak olduğunu ifade eden Kıraç, endüstriyel miras kavramının tüm kültürel miraslarda olduğu gibi endüstri uygarlığına ait değerlerin yok olma tehdidi altında iken doğduğunu belirtmektedir. 19. yy'da Avrupa'da gelişen sanayi, geleneksel doku için bir tehdit oluşturduğu zaman bu dokunun korunması için gereken eylemler başlamış, 20. yy'ın ikinci yarısında endüstri yapıları yok olma tehdidi altında kalmıştır. Sanayi sürecindeki değişim ve üretimin rasyonelleşmesi eski endüstri binaları üzerinde ortadan kaldırıcı bir baskı yaratmış ve bunların sonucunda "endüstriyel miras" kavramı ortaya çıkmıştır.[39]

Sanayi mirası, 1960'lardan sonra İngiltere, Almanya ve Fransa gibi ülkelerde giderek ağırlık kazanmış ve bununla birlikte çeşitli kavramlar gündeme gelmiştir. '"Endüstri Mirası", "endüstri arkeolojisi", "endüstri kültürü", "endüstriyel peyzaj" gibi kavramlar ortaya çıkmaktadır.'[40]

"Endüstri yapılarının korunarak yeniden kullanım anlayışı 1794 yılında dünyanın ilk teknik müzesinin Paris'te açılmasıyla olmuştur. Ancak Endüstri arkeolojisinin kavram olarak koruma tarihçesine girişi ve yoğun olarak kullanılmaya başlanması 1970'lerdir. İlk uluslararası endüstri arkeolojisi kongresi 1973'te Ironbridge' de yapılmıştır."[41]

TICCIH Uluslararası Endüstri Mirasının Korunması Komitesi'nin temmuz 2003'te yayınlanan Ninji Tagıl Tüzüğü, endüstri mirasının korunması konusundaki en son ve en önemli belge olarak nitelendirilmektedir. TICCIH, 1973'te Ironbridge, İngiltere'de düzenlenen "I. Uluslar arası Endüstri Mirasının Korunması Konferansı'nın ardından kurulmuştur. Komite, çalışmalarını endüstri arkeolojisi; endüstri mirasının korunması, tanıtılması ve yorumlanması konularında

[39] Kıraç, A. Binnur, 2001. Türkiye'deki sanayi yapılarının günümüz koşullarına göre yeniden değerlendirilmeleri konusunda bir yöntem araştırması, Doktora Tezi, M.S.G.S.U. Fen Bilimler Enstitüsü, İstanbul, sayfa 61.

[40] Korumada Yeni Tanımlar Yeni Kavramlar "Endüstri Mirası", TMMOB Yayınları,2008, sayfa 145

[41] Korumada Yeni Tanımlar Yeni Kavramlar "Endüstri Mirası", TMMOB Yayınları,2008, sayfa 154

yoğunlaşmıştır. 2000 yılından beri ICOMOS'un endüstri mirası ve Dünya Miras Listesi'ne girecek endüstri alanları konusunda danışmanlığını yapmaktadır.[42]

TICCIH Uluslar arası Endüstri Mirasının Korunması Komitesi'nin Temmuz 2003 yılında Rusya'da yapılan toplantıda kabul edilen tüzüğünün beşinci versiyonunda "endüstri mirası, endüstri kültürünün tarihi, teknolojik, sosyal, mimari ya da bilimsel değer taşıyan kalıntıları içerir. Endüstri arkeolojisi soyut ya da somut bütün bu kalıtları, belgeleri endüstriyel üretim için veya endüstriyel işlemlerle oluşan yapıları, yerleşimleri, doğa ve kent peyzajlarını inceleme yöntemidir" diye tanımlar.[43]

UNESCO'nun Dünya Mirası Listesi'nde endüstri mirası " Son 30 yılda önem kazanan yeni bir disiplin olan endüstri arkeolojisi mirası sadece fabrika ve imalathanelerden oluşmamakta, aynı zamanda kanallar, demiryolları, köprüler, ulaşım araçları, güç kaynakları ve işletme yerleşimleri gibi yeni teknolojilerle üretilen sosyal ve teknolojik başarıları da kapsamaktadır" olarak tanımlanmaktadır.[44]

TICCIH'in yayınladığı NinjiTagıl Tüzüğü'nün birinci maddesinde, "Sanayi arkeolojisi, endüstriyel üretim süreci için ya da bu süreç tarafından oluşan belgelerin, yapıların, yerleşimlerin, doğal ve kantsel peyzajların, maddi ve gayri maddi tüm kalıtları incelemnin dallar arası yöntemidir." şeklindeki tanımda doğal ve kentsel peyzajlar da endüstri arkeolojisi tanımı altında incelenmiştir.[45]

Endüstri arkeolojisi sitlerinin, tesislerinin, anıtlarının veya verilerinin hem teknoloji tarihi, hem mimarlık tarihi, hem arkeoloji, hem de koruma boyutu olduğunu belirten Tanyeli; endüstri arkeolojisi için en geniş anlamıyla, mekanik araçlarla ve düzeneklerle mal ve/veya hizmet üretme etkinliğini ve bu amaçla oluşturulmuş özgül mimariyi bütünsel olarak kendisine konu alan bir bilimsel disiplin tanımı yapılabileceğini ifade etmiştir.[46]

TMMOB Mimarlar Odası ve TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi'nin 6-7 Nisan 2007 tarihlerinde Zonguldak'ta düzenlediği "Endüstri Mirası/Atölye" çalışması sonucunda, Endüstri mirasını oluşturan yapıların değerleri "tarihsel değer, işlevsel/kullanılabilme değeri, çevresel değer, teknik değer, özgünlük değeri, kültürel

[42] Korumada Yeni Tanımlar Yeni Kavramlar "Endüstri Mirası", TMMOB Yayınları,2008, sayfa 146
[43] www.ticcih.org
[44] Korumada Yeni Tanımlar Yeni Kavramlar "Endüstri Mirası", TMMOB Yayınları,2008, sayfa 146
[45] www.ticcih.org
[46] Gülsün Tanyeli, Endüstri Arkelojisi Yapılarının Korunması ve Yeniden İşlevlendirilmesi, Domus,2000, Sayı 8, sayfa 50.

değer, simgesel değer, mimari/sanatsal değer, enderlik değeri, endüstri arkeolojisi açısından önemi" başlıkları altında ele alınmıştır.[47]

Yapılan bu tanımlar ve değerlendirme ölçütleri doğrultusunda Eskişehir Kenti'nde Sanayi Mirasını oluşturan alanlar, kentin kuzeybatısında Cumhuriyet Öncesi ilk sanayi kuruluşu olan Cer Atölyesi ile başlayan ve günümüzde "TülomsaşYerleşkesi"[48] olarak anılan **DDY Tesisleri** ve özel sektör tarafından kurulan un ve kiremit fabrikalarının bulunduğu **Fabrikalar Bölgesi**, demiryolu ile ilişkili olarak T.M.O. Siloları, kuzeydoğudaki **Şeker Fabrikası** tesislerinin bulunduğu alan, kentin güneyinde Kütahya Caddesi'nin doğusunda bulunan **Sümerbank Basma Fabrikası** ve **Yem Fabrikasının** bulunduğu alan, ve Tayyare Fabrikası'nın bulunduğu Askeri alandır. (Bkz. Bölüm 1 – Şekil 1.14-Şekil 1.14)

Fabrikalar Bölgesi, kentin kuzey batısında, demiryolunun kuzeyinde kalan bölgede, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren kurulmaya başlayan sanayi tesislerinin bululunduğu alandır. Bölgede ağırlıklı olarak, kuruluşları özel sektör yatırımı ile gerçekleşen taş ve toprağa dayalı üretim yapan kiremit ve tuğla fabrikaları ile gıda sanayinde büyük yeri olan un fabrikaları bulunmaktadır.

Eskişehir'in makroformunun oluşmasında; Cumhuriyet öncesi dönemden başlayarak sanayi alanlarının gelişimi ve yer seçiminin önemli rol oynadığını ifade eden Aksoylu, 1923 ve 1950 yılları arasındaki dönemi, yatırımı özel sektörce gerçekleştirilen tuğla ve kiremit fabrikalarının yer aldığı taş ve toprağa dayalı sanayi ile gıda sanayii gibi Eskişehir'de önemli sanayi dallarının faaliyete geçtiği bir dönem olarak değerlendirmiştir. 1927 yılına kadar yurt dışından ithal edilen Marsilya tipi kiremit üretmeye başlayan bu fabrikalar; 1928 yılında Kurt Kiremit, 1933 yılında Çift Kurt Kiremit, 1938 yılında Aslan Kiremit ve Yasin-Çakır Un Fabrikaları, 1942 yılında Fil Kiremit, 1944 yılında Kartal Kiremit, 1946 yılında Güneş Kiremit ve Doğan Kiremit, 1948 yılında Gümülcineli Un ve Gamgam Un , 1949 yılında Kılıçoğlu Tuğla ve Kiremit, 1953 yılında Mühendisler Un , 1959 yılında Örnek Un, 1965 yılında Pak un , 1968 yılında Kamışlı Ateş Tuğla , 1969 yılında Kanatlı Un Fabrikalarıdır. Bu fabrikaların büyük bir bölümü, kentin kuzey batısında Fabrikalar

[47] Korumada Yeni Tanımlar Yeni Kavramlar "Endüstri Mirası", TMMOB Yayınları,2008, sayfa 147-149

[48] Nuray Özaslan, Deniz Özkut, "Türkiye Lokomotif ve Motor Sanayi Tesisleri", Mimarlık, 348, s. 69

Bölgesi'nde yaklaşık 70 hektarlık bir alanda konumlanmış ve İsmet İnönü Caddesi ile ikiye ayrılmıştır.

Yılmaz Doğru ile yapılan görüşmede Fabrikalar Bölgesi Yerleşim kimlikleri ile ilgili şu bilgileri aktarmıştır :

"Eski Bursa Caddesi şimdi ki ismi İsmet İnönü olan caddenin yerleşenleri sırası ile Bursa istikametinde sağ tarafta ilk fabrika Kurt Kiremit fabrikasıdır. Espark AVM ve Bacaların olduğu yerdedir. Sahibi Muhtar Başkurt olup kendisi İstiklal harbinden sonra gelen Yunanistan Göçmenidir. İkinci fabrika Eldem Rezidansının olduğu yerde Kurt Sait Kapan' a ait olup adı Çift Kurt kiremit fabrikasıdır. Kurt Sait Kapan 1878 Rus Harbinden sonra gelen Kırım Göçmenlerindendir. Eti Bisküvi A.Ş. nin eski fabrikası Firuz Kanatlı ailesinin olup 1922 Yunanistan Gümülcine Muhacirlerindendir. Dede Park otelinin bulunduğu yerler Murat Atılgan ailesine ait Fil Kiremit fabrikasının sahasıdır. Yumurtacı diye anılan Murat Atılgan da 1922 Yunanistan Gümülcine Muhaciridir.

Caddenin sol tarafı ise Hayal Kahvesinin olduğu yer Dimnit Şarap fabrikası idi. Sahibi Zeki Aral Makedonya Göçmenidir. Eski Arslan yeni adı Kılıçoğlu Kiremit Fabrikası sahibi Sabri Kılıçoğlu Bulgaristan Muhaciridir. Sonra gelen iki adet un fabrikası Mehmet Eren ve Süleyman Eren ' e aittir. Bu iki kardeşte 1950 Bulgaristan göçmenidir. Kartal Kiremit fabrikası kurucularından olan Çolpan ailesi de 1878 Kırım Göçmenlerindendir. Cadde üzerindeki Öç jant fabrikası Bulgaristan Göçmeni Sırrı Öç Beyindir. Bu gün "Bu-da" gece kulübü olarak hizmet vermektedir. Devamında Eskişehir Jant Fabrikası vardır. Fabrika Sahibi Ahmet Musubeyli Balkan Harbi Bulgaristan Muhacirlerindendir. İstisna olarak caddede Doğrular Kereste fabrikası yerli aileye ve caddenin Tepebaşı mıntıkasındaki Güneş Kiremit fabrikası Aksekili bir aileye ait idi. Fabrika arazisine Başak konutları inşa edilmiştir."[49]

"Şeker Fabrikası, DDY Cer Atölyesi,Tayyare Bakım Atölyesi gibi 3 büyük devlet kuruluşunun yanında, özel sektörce gerçekleştirilen bu tesisler de kent nüfusunun artması ve mekansal gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Nitekim kentin güneyindeki tepenin eteğinde gelişen Odunpazarı semtine ek olarak, bu dönemde sanayide çalışan işçilerin barınma gereksinimlerini fabrikalar bölgesi çevresinde

[49] Yılmaz Doğru, kişisel Görüşme, Aralık 2010.

seçme eğilimi sonucunda Hoşnudiye, Eski ve Yeni Bağlar, Kırmızı Toprak gibi semtler de gelişmiştir. Ayrıca, kentin ekonomik yaşamındaki canlanma ve hareketlilik, hizmetler sektörünün de gelişmesini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, 1925 yılında Ticaret Borsası, 1929 yılında Türk Ticaret Bankası ve Eskişehir Bankası vb. kurulmuş ve kentin ekonomik yaşamında bir hareketliliğe yol açarak bölgesel bir merkez olmasında önemli rol oynamıştır."[50]

Kentin tarihsel, ekonomik, mekânsal gelişimi ve "kentin bugünkü makroformunu almasında" önemli bir yeri bulunan alan ve bu alandaki fabrika yapıları kent kimliğinin oluşması sürecine de katkıda bulunmuştur. Ayrıca dönemin üretim yöntemlerinin de belgesi niteliği taşıyan fabrika yapıları ve onları oluşturan tüm birimleri, Eskişehir'deki 'Sanayi Mirası" kapsamında değerlendirilebilecek örneklerdir.

Fabrikalar Bölgesi'nde bulunan sanayi yapıları, Doğan, Kartal, Kılıçoğlu, Kurt (Başkurt), Çiftkurt Tuğla ve Kiremit Fabrikaları, Mühendisler Un Fabrikası, Öc Jant Fabrikası (Buda Bar), Aral Şarap Fabrikası (Hayal Kahvesi), Doğrular Kereste Fabrikası (Doors Park), Yasin Çakır Un Fabrikası (Şekil 2-149,150,151) , Eti Bisküvi Fabrikası (Şekil 2-152,153), T.M.O. ambarları ve D.D.Y yatakhaneleridir.

Günümüzde sanayi alanı özelliğini büyük ölçüde kaybetmiş olan bölgedeki bazı fabrikalar, Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından, korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. Bölgede günümüzde mevcut olmayan Fil Kiremit ve Güneş Kiremit Fabrikası tamamen yokolmuştur.

Fabrikalar Bölgesi'nde yer alan Kurt ve Çift Kurt Kiremit ve Tuğla Fabrikaları Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.02.1998 tarih ve 476 sayılı kararıyla tescil edilmiştir.

Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun, 14.08.2003 tarihli ve 2479 no.'lu kararıyla, tapunun

- 2172 ada, 414 parselinde kayıtlı taşınmazında yer alan T.M.O. silo binası,
- 980 ada, 17 parselinde kayıtlı taşınmada yer alan T.C.D.D. yatakhane,
- 2146 ada, 381 parselinde kayıtlı taşınmazda yer alan Kartal Kiremit Fabrikası alanında yer alan kiremit fırını I, kiremit fırını II, 2 adet baca,

[50] Prof. Dr. Sevin Aksoylu, Kişisel Görüşme, Nisan 2011.

- 2172 ada, 45 parselinde kayıtlı taşınmazda yer alan Mühendisler Un Fabrikası alanında ana fabrika binası, yönetim yapısı ve silo yapısı,
- 2172 ada, 78 parselinde kayıtlı taşınmazda yer alan DoğanKiremit Fabrikası alanında tuğla fırını I, Tuğla fırını II, tuğla deposu, iki adet baca, ve bunların batısında fabrika binaları,

12.02.1998 gün ve 476 no.'lu kararıyla

- Korunması gereken endüstri yapısı olarak tescil edilen Kılıçoğlu Kiremit Fabrikası alanında ve tapunun 2172 ada, 72 ve 76 parsellerinde kayıtlı taşınmazlarda yer alan (karara ekli paftalarda işaretlenen) yapılar ile 34 parselde kayıtlı taşınmazda yer alan 2 adet baca ile kısmen 72 parselde kayıtlı taşınmazda kalan yapının karara ekli paftada işaretli şekliyle 3386 sayılı yasa ile değişik 2863 sayılı yasa uyarınca korunması gerekli kültür varlığı olarak tesciline,
- 2172 ada, 25 parsel üzerindeki Doors Park ile 2172 ada, 102 parsel üzerindeki Buda Bar'ın şuanda restorasyon geçirmiş olduklarından, eski hallerine ilişkin yeterli bilgi ve belgelerin kurula iletilmesinden sonra tescil konusunun değerlendirilmesi, bu arada sözkonusu alanlarda herhangi bir inşai ve fiziki müdahalede bulunulmamasına

karar verilmiştir.

Fabrikalar Bölgesi Planlama Süreci:

"Sözkonusu fabrikaların yeraldığı alanın karşısında bulunan ve Atatürk Caddesi (Eski İsmet İnönü Caddesi) ile ikiye ayrılan; 1985 yılında onaylanan 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planlarında "Ayrıntılı Planı daha Sonra Yapılacak Alan" olarak nitelendirilmiş, bu alana ilişkin olarak da 2002 yılından itibaren bazı planlama çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar şu şekilde özetlenebilir.

Eski Fabrikalar Bölgesi olarak adlandırılan alanı kapsayan 32 paftadan ibaret 1/5000 ölçekli Eskişehir Revizyon Nazım İmar Planı 26.07.2002 tarih 13/91 sayılı Eskişehir Büyükşehir Belediye Meclisi kararı ile kabul edilmiş olup 15.08.2002 tarihinde Belediye Başkanlığınca onanarak yürürlüğe girmiştir. Ancak, Eskişehir Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 17.10.2003 tarihli ve 12/83 sayılı kararı ile kent bütününü kapsayan 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planında Eski Fabrikalar Bölgesi olarak

adlandırılan alanda revizyon yapılması öngörülmüş ve bu karar Büyükşehir Başkanlığınca 20.10.2003 tarihinde onanarak yürürlüğe girmiştir.

Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 14.08.2003 / 2479 sayılı kararlarıyla bu alanda 8 adet fabrika yapısı tescil edilmiş, alana ilişkin parselasyon planları ise 13.10.2003 tarihindeki 2564 sayılı EKTVK Kurulu kararıyla onaylanmıştır. Diğer taraftan tescilli taşınmazların yer aldığı Fabrikalar Bölgesi için 1/5000 ölçekli Revizyon Nazım İmar Planı kararları doğrultusunda, 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı Tepebaşı Belediye Meclisinin 11.12.2003 tarihli ve 21/101 sayılı kararı ile kabul edilmiş ve Büyükşehir Belediye Başkanlığınca 12.12.2003 tarihinde onanarak yürürlüğe girmiştir.

Planların Belediye Başkanlığınca onayından 4 gün sonra, 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planını uygulamaya yönelik olarak, Eskişehir Tepebaşı Belediye Encümeninin 16.12.2003 günlü ve 1899 sayılı kararı ile Fabrikalar Bölgesi'nde 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 18. maddesi uyarınca yapılan Arazi ve Arsa Düzenlenmesi uygulaması kabul edilmiştir.

Ancak daha planlar kesinleşmeden Eskişehir Tepebaşı Belediyesi, 28.08.2003 tarih ve İMR-7058-15525 sayılı yazı ve Eskişehir Büyükşehir Belediye Başkanlığı 1/5000 ölçekli Revizyon Nazım İmar Planı'na ilişkin 29.09.2003 tarih, 2651-16141 sayılı yazı ile Kültür Tabiat Varlıklarını Koruma Kuruluna başvurmuştur. Kültür Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu bu başvuruyu değerlendirmiş tescilli parsellere ilişkin plan kararları hakkında her hangi bir görüş belirtmeksizin 13.10.2003 –194 tarih ve 2564 sayılı kararıyla parselasyon planlarının prensipte uygun olduğuna karar verilmiştir.

Taslak parselasyon planlarının Koruma Kurulunda onama tarihi: 13.10.2003

1/5000 ölçekli Revizyon İmar Planlarının Belediye Başkanı onay tarihi: 20.10.2003

1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planlarının Belediye Başkanı onay tarihi: 12.12.2003

18.madde uygulamasının Eskişehir Tepebaşı Belediye Encümeni onayı: 16.12.2003

Gerek 1/5000 ölçekli Revizyon İmar planının, gerekse 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planlarının, alanda bulunan tescilli yapılara, yeni yapılaşma düzeni getirmesi nedeniyle parselasyon planlarının onayından önce; tescilli taşınmazlara ilişkin plan

kararlarının Eskişehir Kültür Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu görüşüne sunulması gerekli iken bu işlem yerine getirilmemiştir." [51]

2005 yılı itibariyle üretime halen devam etmekte olan Mühendisler Un fabrikası alanı başta olmak üzere, alınan plan kararlarının da etkisiyle, alanda, yoğun bir şekilde inşai faaliyetler devam etmektedir. Kent merkezindeki boş alanların değerinin artmasıyla birlikte hızlanan bu faaliyetlerle bölge, ağırlıklı olarak, alışveriş merkezleri, lüks konut, eğlence merkezlerinin bulunduğu bir alana dönüşmektedir. Hızlı bir köhneleşme sürecine girmesinin ardından yine hızlı bir dönüşüme uğrayan bölgede yapılan uygulamalarla birlikte görünümü ile birlikte kimliği de değişen "Fabriklar Bölgesi" kentin çekim merkezi haline dönüşmektedir.

Uygulamaya sokulan 1/1000 imar planına yapılan itirazlar doğrultusunda, Tepebaşı Belediyesi Meclisi'nin 21.03.2011 tarihinde yapılan olağanüstü toplantısında bölgedeki mevcut imar planının iptali ve yeni bir plan hazırlanması ile ilgili konular yerel basında[52] da yer almış; bölgede var olan yapılaşmayı koruyarak, yine aynı şekilde verilen hakları da aynen muhafaza ederek bölgenin bütününde yeni bir plan yapılacağı ifade edilmiştir.

Günümüzde, Fabrikalar Bölgesinde işlevini tamamen kaybetmiş kullanılmayan sanayi yapılarınının yanı sıra, restorasyon geçirerek yeni işlevleriyle hizmet veren fabrika yapıları ve alınan plan kararları doğrultusunda yeni yapılaşma düzeni getiren parsel düzenlemeleriyle birlikte yeniden inşa edilmiş yapılar bulunmaktadır.

2.2. FABRİKALAR BÖLGESİ'NDESANAYİ MİRASI KAPSAMINDA İNCELENEN FABRİKA YAPILARI

Eskişehir Fabrikalar bölgesindeki fabrika yapılarının tespitleri yapılırken, fabrika yapılarının gruplandırılması iki ana başlıkta incelenmiştir. Alanda ağırlıklı olarak kiremit ve tuğla fabrikalarının bulunması sebebiyle birinci başlığı bu grup oluşturmaktadır. İkinci başlığı ise un fabrikaları, kereste fabrikası, şarap fabrikası gibi farklı iş kollarında üretim yapan diğer fabrikalar oluşturmaktadır. Yapılar bölgenin sınırları dışında kalan, ancak etkileşim içinde bulunmaları sebebiyle demiryolunun güneyinde yer alan istasyon binası ve T.M.O. Silolarını da içerecek

[51] Prof. Dr. Sevin Aksoylu, Kişisel Görüşme, Nisan 2011.

[52] http://www.sakaryagazetesi.com.tr/haber_detay.asp?gorus=132948&hab=Fabrikalar%20bölgesi%20sil%20baştan

biçimde 1 ile 15 arasında numaralandırılarak yakın çevresiyle birlikte, yasal durumlarına göre Harita 2.1 ve Harita 2.2'de gösterilmiştir.

Yapıların mevcut yerlerinin çevresiyle ve birbirleri ile ilişkilerini daha kolay tanımlayabilmek amacıyla alanın uydu görüntüsü üzerinden Harita 2.1; yapıların bulunduğu alanın, 2003 yılında onaylanan ve şuan (Mart 2011) iptaline karar verilen 1/1000 İmar planları üzerindeki durumlarını daha net görebilmek amacıyla Harita 2.2. hazırlanmıştır.

Tespit çalışmaları yapılırken, Fabrikalar Bölgesindeki, tüm fabrikalar, arazisindeki mevcut tüm yapıları ile ele alınmıştır. Kılıçoğlu Kiremit ve Tuğla Fabrikası alanında olduğu gibi, yapılar gerek sera, bahçıvanevi, köşk, su kulesi v.b., gerek yönetim yapıları, gerekse bacalar ve fabrika yapıları olarak ele alınmıştır. Tüm yapılar, Cumhuriyet döneminde sanayileşme sürecinin başlangıcından günümüze kadar uzanan dönemin önemli tanıklarıdır. Fabrika yöneticilerinin ve çalışanlarının, çalışma koşulları ve bulundukları sosyal ortam ve üretim yöntemlerini göstermesi açısından tüm yapılar belge niteliğini taşımaktadır. Fabrika alanını koruma disiplini altında değerlendirirken göz önüne alınması gereken en önemli konu, alanda bulunan tüm yapıların ayrıntılı bir şekilde tespitlerinin yapılması ve değerlendirilmesidir.

2.2.1. KİREMİT VE TUĞLA FABRİKALARININ MİMARİ ve İŞLEVSEL TANIMI

Tuğla ve kiremit fabrikalarının tespit çalışmaları yapılırken pişmiş toprak yapı malzemesi veya diğer bir ifadeyle tuğla ve kiremitin üretim süreci araştırılmıştır.

Farklı safhalardan geçerek üretilen malzeme ve niteliği ne olursa olsun, üretim aşağıdaki dört ana safhada gerçekleşmektedir.

i. Çamurun hazırlanması (hazırlama)

ii. Çamurun şekillendirilmesi (şekillendirme)

iii. Çamurun kurutulması (kurutma)

iv. Çamurun pişirilmesi (pişirme)

Fabrikasyon üretimde bu aşamaların oluşturduğu üretim sürecine "üretim treni" [53] denir.

[53] Nihat Toydemir, Seramik Yapı Malzemeleri. İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, 1991, sayfa: 21.

Tuğla, killi toprak ve balçığın ayrı ayrı ya da belirli oranlarda karıştırılması ve gerekli durumlarda bu karışıma su, silis kumu, v.b. eklenerek kalıplanması ve kurutulduktan sonra belirli sıcaklıklarda pişirilmesiyle elde edilen ve duvar yapımında kullanılan yapı gereci olarak tanımlanmaktadır.[54]

Hazırlama: Çamurun hazırlanması, kilin değişik araçlarla ve yöntemlerle yataktan veya ocaktan çıkarılmasını, yığmak ve depolama suretiyle, çürütme havuzunda veya çamur çürütme kulelerinde dinlendirilmesini, gerekli maddelerle karıştırılmasını, parçalanıp öğütülmesini, inceltilmesini ve gereken miktarda rutubetlendirilmesini kapsar.

Tuğla ve kiremit fabrikalarında, kil "çürütme havuzu" adı verilen ıslak bir ortamda bekletilerek plastisitesinin bir miktar artması sağlanır. Fabrikasyon üretiminde, kil, çürüme havuzunda 7-10 gün bekletilebilir.[55]

Yığma ve depolama, çamur dinlendirme havuzları ve çamur çürütme kuleleri yöntemleri ile gerçekleştirilen bu aşama ile belli bir süre bekletilen çamur özlülük, plastiklik ve homojen bir rutubet kazanır.[56]

Şekillendirme: Üretim trenindeki değişik makine ve işlemlerden geçirilerek uygun nitelik ve kıvama getirilen ana madde (kil), kilin kuruma ve pişme sırasında yapacağı rötre göz önünde bulundurularak, istenilen tuğla boyutlarından daha büyük boyutlarda biçimlendirilir. Harman tuğlası üretiminde ahşap kalıpla şekillendirme sağlanır. Fabrikasyon üretimde ekstürsiyon makineleriyle (sonsuz bant biçiminde çıkardığı çamur şeridini otomatik olarak eşit boyda keserek tuğla haline getiren makineler) gerçekleştirilir. [57]

Kiremit üretiminde, özel ağızlık takılmış preslerden, yassı preslerden pideler halinde çıkan kiremit çamuru bir bant aracılığıyla presin önüne gelir, insan eli veya otomatik makinelerle kalıplara yerleştirilir, kalıplarla preslenerek şekillendirilir.[58]

Kurutma: Kurutma aşaması, karışımın içinde bulunan, şekillendirmek için gerekli suyun, ısı yardımıyla buharlaştırılması aşamasıdır. Doğal kurutma ve yapay kurutma olarak iki farklı yöntemle gerçekleştirilir.

---

[54] Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 1997, İstanbul, sayfa 1822.

[55] Nihat Toydemir, Seramik Yapı Malzemeleri. İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, 1991, sayfa: 23.

[56] Ateş Acarsoy, Seramik Teknolojisi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Anasanat Dalı Yayınları No:2, İstanbul, 1993, sayfa:47.

[57] Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 1997, İstanbul, sayfa 1822.

[58] Ateş Acarsoy, Seramik Teknolojisi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Anasanat Dalı Yayınları No:2, İstanbul, 1993, sayfa:70

Doğal kurutma, tuğla ve kiremit fabrikalarında eskiden beri kullanılan bir yöntemdir. Rüzgar doğrultusuna dik olarak yapılmış, üzeri kapalı, sundurmalarda yapılır. Genellikle dolu tuğlalar ortalama bir ayda, kiremitler onbeşgünde kururlar.Ekonomik bir yöntemdir ancak geniş bir alana ihtiyaç duyulması, ağır ve uzun bir sürede yapılması ve kurutmanın hava şartlarına bağlı olması sebebiyle olumsuz yanları da bulunmaktadır.[59]

Yapay kurutma[60], doğal kurutmanın olumsuzluklarını gidermek amacıyla geliştirilmiştir. Yapay kurutma[61], kanal veya tünel kurutucularda ve odalı kurutucularda gerçekleşir .

Pişirme: Üretimin son aşamasıdır. Pişirme işlemi fırınlarda yapılır. Başlangıcından bu yana fırınların değişik şekilleri olmakla birlikte, en ilkel fırınlardan en gelişmiş fırına kadar tüm fırınlardaki en önemli ortak yön, pişirme evreleridir. Bu evreler, doldurma ve istif, ısınma, pişme ve ateşleme, soğuma, boşaltmadır.[62]

Toydemir tarafından yapılan sınıflandırmaya göre pişirme işleminin gerçekleştiği fırınlar, çalışma prensiplerine, şekillerine, pişmeyi sağlayan ateşin durumuna ve kullanılan yakıtın cinsine göre sınıflandırılmaktadır. Fırınların sınıflandırılmasındaki ilk ayrım fırının devamlı çalışıp çalışmadığına göre yapılmaktadır.[63] Bu sınıflandırmaya göre;

Aralıklı işleyen fırınlar

- Direkt alevli fırınlar
    - Sahra fırını
    - Kare fırın, iki katlı kare fırın
    - Kubbeli kare fırın
    - Kassel (Cassel) fırını
    - Bovezi (Beauvasis)fırını
    - Yuvarlak fırın

[59] Nihat Toydemir, Seramik Yapı Malzemeleri. İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, 1991, sayfa: 47.
[60] Nihat Toydemir, Seramik Yapı Malzemeleri. İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, 1991, sayfa: 47.
[61] Ateş Acarsoy, Seramik Teknolojisi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Anasanat Dalı Yayınları No:2, İstanbul, 1993, sayfa:70
[62] Nihat Toydemir, Seramik Yapı Malzemeleri. İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, 1991, sayfa: 52.
[63] Nihat Toydemir, Seramik Yapı Malzemeleri. İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, 1991, sayfa: 53.

- Çan fırın

- Dolaylı alevli fırınlar
  - Kubbeli yuvarlak fırın
  - Zarflı (maufle) fırın
  - Elektrikli fırınlar

Devamlı işleyen fırınlar

- Pişme bölgesi hareketli fırınlar
  - Hofman (hoffmann) fırını (Şekil 2-1,Şekil 2-2)
  - Galerili fırın
  - Zik-zak fırın
- Pişme bölgesi Sabit fırınlar
  - Tünel fırın
  - Zarflı tünel fırın

Dokuzuncu kalkınma planı, Özel ihtisas komisyon raporunda[64] , tuğla ve kiremit tesislerinde teknolojinin adlandırılmasının, kurutma sistemine (doğal kurutma-suni kurutma), üretim yönetemine (emek yoğun-teknoloji yoğun), otomasyona (otomatik-yarı otomatik), hammadde işleme ve şekillendirmeye (vakumlu-vakumsuz), pişirme sistemine (hoffman-tünel) göre yapıldığı; Türk,ye'de teknolojinin adlandırılmasının daha çok pişirme sisitemine göre yapıldığı ifade edilmektedir.

Yararlanılan bu sınıflandırmaya göre, fabrikalar bölgesinde bulunan kiremit ve tuğla fabrikalarının fırınları, pişme bölgesi sabit ve aralıklı işleyen fırınlardan ve pişme bölgesi hareketli sürekli işleyen fırınlardan oluşmaktadır.

2.2.1.1. DOĞAN KİREMİT ve TUĞLA FABRİKASI

Eskişehir ili, Merkez, 2172 ada, 78 parselde (parselasyon sonrası- 3053 ada, 1 parsel) bulunan Doğan Kiremit ve Tuğla Fabrikası, iki adet tuğla fırını, tuğla deposu, iki adet baca ile bunların batısındaki fabrika binaları olarak, Eskişehir Kültür ve Tabiat

[64] Dokuzuncu Kalkınma Planı, Taş ve toprağa Bağlı Sanayiler, Özel İhtisas Komisyon raporu, Cilt 1, 2008, Ankara, sayfa 268.

Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından, 14.08.2003 gün, 2479 sayılı karar ile "Endüstriyel Mimarlık Örneği" olarak tescil edilmiştir. (Şekil 2-3)

1940 yılında Alman Mühendisliği ve teknolojisiyle inşa edilmiş yapı grubunun bulunduğu parsele kuzeydoğu yönündeki istasyon caddesinden ulaşılmaktadır. Fabrika alanı diğer yönlerden Kılıçoğlu Kiremit ve Tuğla Fabrikası ile çevrelidir. Parselin girişinde büro ve depolar, kuzeybatı-güneydoğu yönünde birbirine paralel dikdörtgen formlu iki adet tuğla-kiremit fırını ve bu fırınlara ait iki adet baca, fırınlar arasında depolama amaçlı kullanılan birimler, atölye ve işlevleri tespit edilemeyen yapı kalıntıları bulunmaktadır. Fabrika şuan üretim yapmamaktadır.

Üretim yapıları

Fırın I: Yapı, fırınların üst seviyesine kadar taş; üst kat, fırın girişleri ve kolonları ateş tuğlasından yapılmıştır.

Ön ve arka cephede 13'er adet kemerli fırın girişi bulunmaktadır. Fırınlar içeriden birbirleriyle bağlantılı olarak yapılmıştır. Fırınların önünde, üstü çatı ile kapatılmış servis ve sirkülasyon alanı bulunmaktadır. Bu alanının üstü, ana binanın çatısı ile birlikte, ahşapla desteklenerek yapılmıştır. Yüksek, tuğladan yığma teknikle yapılmış bir baca bulunmaktadır. Fırınlar ile baca arasında bağlantı, servis alanının altından geçen kanallar yoluyla sağlanmaktadır. Beşik çatı, marsilya kiremit ile kaplanmıştır. (Şekil 2-4)

Atölye: Fırınlarla bağlantılı olarak ateş tuğlasından inşa edilen yapı, fırından çıkan tuğlaların kurutmaya gönderilmesi için raylı sistemin bulunduğu bir birimdir. Ayrıca çamur siloları ve havuzları da bu bölümde bulunmaktadır. Beton kolonlar üzerine ahşaptan yapılmış beşik çatı, marsilya kiremit ile kaplanmıştır. Bu birimin yanında, delikli tuğla ile yapılmış ve duvarları yıkılmış durumda olan bir yapı bulunmaktadır. (Şekil 2-7)

Tuğla Deposu: İki fabrika binasının arasında, betonarme karkas, arası delikli tuğla ile örülerek inşa edilmiş yapının çatısı yıkılmıştır. Fırından çıkan tuğlaları kurutma amacıyla kullanılmıştır. (Şekil 2-8)

Fırın II: Fırın II de, fırın I ile aynı teknikle, fırınların üst seviyesine kadar taş, üst kat, fırın girişleri ve kolonları ateş tuğlasından yapılmıştır. Ön ve arka cephede 9'ar adet fırın girişi bulunan fırınlar içeriden birbirleriyle bağlantılı olarak yapılmıştır. Bu binaya hizmet eden baca, diğerine göre daha küçük olarak inşa edilmiştir. Fırınlar ile

baca arasında bağlantı, sirkülasyon ve servis alanının altından geçen kanallar yoluyla sağlanmaktadır. Fırınların önündeki sirkülasyon alanının ve binanın çatısı yıkılmıştır.(Şekil 2-5, Şekil 2-6)

Kurutma birimi: Atölyenin yanında bulunan yapının depolama ve ön kurutma amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir. Binanın duvarları tuğladan yapılmıştır. Duvarları kısmen ve çatısı tamamen yıkılmış, harap durumdadır.

2.2.1.2. KARTAL KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI

Eskişehir ili, Mekez, Eski Bağlar Mahallesi, 2146 ada, 381 parselde (parselasyon sonrası- 3030 ada, 3 parsel) bulunan Kartal Kiremit Fabrikası, iki adet kiremit fırını, iki adet baca olarak, Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından 14.08.2003 gün, 2479 sayılı karar ile "Endüstriyel Mimarlık Örneği" olarak tescil edilmiştir.

1944 yılında özel teşebbüs tarafından kurulan, Kartal Kiremit Fabrikasının bulunduğu parselin doğusunda T.M.O. depoları, batısında Aygaz dolum deposu, güneyinde demiryolu hattı ve istasyon yapıları bulunmaktadır. Demiryoluna paralel bir yoldan ulaşılan parselin girişinde bekçi evi ve bekçi odası (mevcut değil), kuzey-güney yönünde birbirine paralel dikdörtgen formlu iki adet tuğla-kiremit fırını, bu fırınlar arasında iki adet baca, kiremit- tuğla kurutma ve depolama amaçlı kullanıldığı düşünülen yapı kalıntıları ve parselin kuzeyinde çamur dinlendirme havuzları yer almaktadır. (Şekil 2-13, Şekil 2-14)

Üretim yapıları

Fırın I: Pişirme fırını olarak kullanılan yapı, parselin batısında konumlanmıştır. 10.90x87.53m boyutlarında, dikdörtgen formlu ve iki katlı yapının alt katı, yığma, üst katı betonarme kolon-kiriş ve tuğla dolgu olarak inşa edilmiştir. (Şekil 2-9)

Ateşin hareketli, ürünün sabit olarak pişirildiği fırın yapısının alt katında, ön ve arka cephesinde 15'er adet olmak üzere toplam 30 adet kemerli giriş bulunmaktadır. Üst katta dikdörtgen formlu pencere açıklıkları bulunmaktadır. (Şekil 2-10, 2-11, 2-12)

83.60x2.40m boyutlarında ince uzun iki birimden oluşan fırın, kuzey ve güneyde tonozlu geçitlerle birbirne bağlıdır. (Şekil 2-18) Üst katı moloz ve toprak yığını olan fırının tonozlu iç mekanının üst kısmında ateşin yukarıdan kömür tozuyla beslenmesini sağlayan ateş besleme delikleri mevcuttur.(Şekil 2-19, Şekil 2-20)

Bacalar: Fırınların arasında yaklaşık 30 m yüksekliğinde iki adet baca bulunmaktadır. Aşağıdan tukarı doğru daralarak yükselen bacalar, tamamen yığma olarak inşa edilmiştir. Yapıdan biraz daha geride bulunan baca alt kotlarından itibaren 5 adet çelik kuşakla sarılmış, bu kuşaklardan bazıları eksilmiştir. (Şekil 2-10) Heriki bacanın da alt kısımlarında yoğun nemlenme görülmektedir. Fırına daha yakın olan bacanın altındaki kaidenin üst kısımlarında kırılma ve kopmalar gözlenmektedir. Diğer bacanın alt kısımların eksilmeler ve delikli tuğla ila yapılan müdehaleler gözlenmektedir. Bacalardaki yıkılmış ve eksilmiş kısımlardan örgü ve yapım tekniği hakkında bilgi edinmek mümkün olmuştur. (Şekil 2-15, 2-16, 2-17)

Fırın II: Yüksekliği yaklaşık 3.40m olan tuğla fırının üst katı tamamen yıkılmış, sadece fırın girişlerii görülmektedir. Tamamen yığma olarak inşa edilen fırının diğer fırınla benzer işleyişe sahip olduğu düşünülmektedir. İnce uzun iki birimden oluşan fırın, kuzey ve güneyde tonozlu geçitlerle birbirine bağlıdır.(Şekil 2-21, Şekil 2-22) Büyük bir kısmı yıkılmış olan fırının üzerinde toprak ve moloz yığınları ile kaplıdır.Yıkılmış olan kısımdan, yapım tekniği ve fırın işleyişine dair fikir edinmek mümkün olmuştur. Yapının üst kotundan, pişirme sırasında ateşin beslendiği ateş besleme delikleri görülmektedir. (Şekil 2-23)

2.2.1.3. KILIÇOĞLU TUĞLA VE KİREMİT FABRİKASI

Eskişehir ili, Merkez, 2172 ada, 12-13-14-15-23-34-35-58-67-69-72-75-76-79-286 parselleride bulunan Kılıçoğlu Kiremit fabrikası 12.02.1998 gün, 476 sayılı kararı ile "korunması gerekli endüstri yapısı" olarak tesciline ve taşınmazlardaki her ölçekte çalışma için koruma kurulunun iznine karar verilmiştir.

Demiryolunun kuzeyinde, fabrikalar bölgesi olarak bilinen bölgede bulunan Kılıçoğlu Kiremit ve Tuğla Fabrikası, en geniş alana sahip fabrikadır. Alanın kuzeydoğusunda, Eti bisküvileri fabrikası, batısında Doğan kiremit fabrikası, güney batısında Kartal kiremit fabrikası ve doğuda İl Çevre Müdürlüğü tesisleri ve lojmanları ile TCDD yolları ve lojmanları, güney doğusunda demiryolları birimleri bulunmaktadır.

Fabrika alanına giriş, kuzeydoğu yönündeki İstasyon Caddesi'ndendir. Fabrika alanında farklı dönemlerde inşa edilmiş çok sayıda yapı bulunmaktadır. Ağıl, kümes, kömürlük, bahçıvan evi, su kulesi, köşk, sera, garaj bakım, yönetim binası, hurdalık garajı, toprak hazırlama, mekanik atölyesi , elektrik atölyesi, yemekhane, trafo, tuğla

cotta üretim, fabrika (eski bina), depo (eski kiremit yükleme yeri), fabrika (yalçın), hangar, bekçi klübesi, bekçi evi, yıkık baca, soyunma odaları, marangozhane, odunluk, depo, kömür kırma, baca, silo, kurutma, hammadde stok, kantar, ana su kulesi gibi yapılar bulunmaktadır.

Kurulan ilk kiremit ve tuğla fabrikası Arslan Kiremit'tir. Arslan Kiremit'i kardeşleriyle birlikte işleten Zirkof, Bulgaristan'dan göç eden Bulgar vatandaşı olan bir ailedendir. Devlete olan borçlarını ödeyemediği için, fabrikayı Sabri Bey (Sabri Kılıçoğlu) devalmıştır.[65]

1930'lu yıllarda Kılıçoğlu Arslan Kiremit ve Tuğla Fabrikaları, yeni ekler ve yatırımlarla yapısını geliştirmeye ve Alman DIN normlarında üretim yapmaya başlamıştır. Bu öncülük, TSE standarlarının oluşacağı döneme kadar etkili olmuştur.[66] Fabrikada yapılacak yenilikler için Alman firmalarla görüşmeler yapılmış, ancak savaş nedeniyle bağlantılar İsveç firmalarına çevrilmiştir. 1945 yılında anlaşma İsviçre'de imzalanır. Yeni Fabrika için gerekli 700 ton ateş tuğlası Kılıçoğlu Kiremit Fabrikası bünyesinde üretilmiştir.[67] 1938 yılında İstanbul, Sarıyer-Kiyos'ta kurulan Sümerbank Fabrikasında üretilen ateş tuğlasından sonra Türkiye'de ilk defa sektör tarafından ateş tuğlası üretilmiştir. [68] 1 Kasım 1949 yılında yeni yeni fabrikanın açılışı yapılmıştır. Bu fabrikanın diğer özelliği ise iki büyük kazanında yakılan kömürden elde edilen buhar ile elektrik üretilmesi olduğu, oradan çıkan ölü buhar da kurutmalarda enerji kaynağı olarak kullanıldığı ifade edilmektedir.[69] Bu anlamda elektriği de kendi üreten bir tesis kurulmuştur.

28 Eylül 1952 tarihinde Fabrika II'nin temelleri atılmış ve 1952 yılında, yeni zikzak fırın ve kurutma fırınlarıyla ve yeni silosuyla üretime başlamıştır.[70]

1959 yılında Eskişehir'in sosyal hayatına katkıda bulunacak bir girişim, Kılıçoğlu Sineması'nın açılması olarak ifade edilmektedir.

1974 yılında Aydın Boysan tarafından tasarlanan III. Fabrika (Yalçın) inşa edilmiştir.[71]

---

[65] Topraktan Marka Yaratmak, Özel Basım, 2007, sayfa 25.
[66] Topraktan Marka Yaratmak, sayfa 32.
[67] Topraktan Marka Yaratmak, sayfa 39.
[68] Topraktan Marka Yaratmak, sayfa 37.
[69] Y.a.g.e., sayfa 44.
[70] Y.a.g.e., sayfa 45.
[71] Emre Madran., Kemal Nalbant. ve N. Özgönül, Eskişehir, Kılıçoğlu Tuğla Ve Kiremit Fabrikası, Dosya 03, Endüstri Mirası, Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni, 45, Dosya 03, 2006, Sayfa:62.

Fabrika alanındaki tüm yapılar gerek sera, bahçıvanevi, köşk, su kulesi v.b., gerek yönetim yapıları, gerekse bacalar ve fabrika yapıları, başlangıçtan günümüze kadar uzanan sürecin önemli tanıklarıdır. Fabrika yöneticilerinin ve çalışanlarının, çalışma koşulları ve bulundukları sosyal ortam ve üretim yöntemlerini göstermesi açısından tüm yapılar belge niteliğini taşımaktadır. Fabrika alanını koruma disiplini altında değerlendirirken göz önüne alınması gereken en önemli konu, alanda bulunan tüm yapıların ayrıntılı bir şekilde tespitlerinin yapılması ve değerlendirilmesidir. Aşağıdaki bölümde ele alınan yapılar, üretim yöntemlerinin ve teknolojisinin gelişimini göstermek amacıyla ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Üretim yapıları

Bacalar: Fabrika I'in de yapımında kullanılan ateş tuğlalarının üretimin gerçekleştiği, en eski fabrika binasına ait olan bacalar günümüzde üretim atıklarının bulunduğu alandadır. Bölgede en önemli simgesel değer taşıyan bacalar, tamamen ateş tuğlasıyla, zeminden yukarı doğru daralarak yükselen bir şekilde inşa edilmiştir.Bacalardan birinin büyük bölümü yıkılmıştır. (Şekil 2-28, Şekil 2-29)

Fabrika I : 1 Kasım 1949 yılında açılışı yapılan, kuzeybatı güneydoğu doğrultusunda yer alan bir yapı grubudur. Gerek malzemesi, teknolojisi, mimarisi ile dönemin belgesi niteliğindedir. Su basman seviyesi, kaba yonu taş görünümü verilerek kaplanmıştır. Ön cephe betonarme ayaklar üzerine tuğla ile örülerek oluşturulan on adet kolon ile özellikli bir görünüme sahiptir. Beşik çatı Marsilya tipi kiremit ile kaplıdır. Garaj, depo, hazırlama, silo, makine dairesi, kamara fırın, soyunma odaları, elektrik dairesi, jeneratör, zikzak fırın, mekanik ve elektrik atölyesi, yemekhane mekânlarından oluşmaktadır (Şekil 2-30, Şekil 2-31).Ürün sevkiyatı için demiryolu bağlantısının bulunması da yine o yıllarda dönemin ekonomisi ve demiryolunun önemi hakkında bilgiler vermektedir.(Şekil 2-32, Şekil 2-33)

Fabrika II: 1952 yılında üretime başlayan fabrika yapısı, alanda kuzey-güney doğrultusunda lineer bir plan şemasına sahiptir. Tuğla-cotta üretimi ana binası olan yapıların inşaat aşamasındaki fotoğrafları, yapım sistemi, teknolojisi ve malzemesi konusunda ayrıntılı bilgiler vermektedir. (Şekil 2-34, Şekil 2-35) WC, çamur silosu, hazırlama, tuğla-cotto imalat, keller kurutma, kamara fırınlar, koridor, zigzag fırınlar gibi mekânlardan oluşmaktadır (Şekil 2-36).Fabrika I yapısıyla bağlantı bağlantıyı sağlayan kolonlar üzerinde yükseltilmiş bir geçiş bulunmaktadır.

Fabrika III (Yalçın) : Yapı, eski fabrikanın stok alanı olarak kullandığı alana , 1974 yılında inşa edilmiştir. 1 mayıs 1973 tarihinde Türkiye'nin ilk tam otomatik kiremit fabrikasının birinci aşaması tamamlanmıştır (Şekil 2-40, Şekil 2-41). Pres kalıplar, kurutma ve ana kurutma bölmlerinden oluşur (Şekil 2-44). Prefabrik yapı elemanlarıyla inşa edilen fabrikanın üretime başlamasıyla, işçilik maliyeti önemli ölçüde azalmıştır. Bu yatırım, özel sektör tarafından yapılan yeni girişimlerin önemli örneklerindendir. Diğer yapılarla mimari benzerlik taşımayan fabrika, Eskişehir'de pişmiş toprağa dayalı yapılan üretimde,alanda bulunan en yeni teknolojiye sahip fabrika yapısıdır.(Şekil 2-42, Şekil 2-43)

2.2.1.4. KURT (BAŞKURT) KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI

Eskişehir ili, merkez, Eskibağlar Mahallesi, 691 ada, 9-10-11-12-13-14-15-16 parsellerde bulunan,1928 yılında Kurt Sait ve Muhtar Başkurt'un ortaklığıyla kurulan Kurt Kiremit ve Tuğla Fabrikası günümüzde restorasyon geçirmiş, alışveriş merkezi işlevi ile hizmet vermektedir.(Şekil 2-45 – Şekil 2-56)

Fabrikalar Bölgesi'nde yer alan Kurt ve Çift Kurt fabrikaları Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.02.1998 tarih ve 476 sayılı kararıyla tescil edilmiştir.

"1 adet Fabrika Binası ve içinde monte edilmiş vaziyette bulunan makineler, çamur havuzları ve 4 adet fabrika bacasının tescil edildiği Kurt Kiremit Fabrikası'nın tescil kararının kaldırılması amacıyla sahipleri tarafından Eskişehir İdare Mahkemesi'nde açılan dava sonucunda da tescil kararının devamı yönünde bir karar çıkmıştır. Ancak zaman içinde fabrika binası sahiplerince yıkılmış, içindeki makineler sökülmüş, 2003 yılında Eskişehir tramvay hattında yapılan değişiklik sonucunda; fabrika duvarlarının yıkılması ve duvara bitişik bulunan atölyelerin röleveleri çıkarılarak başka bir yerde tekrar inşasına yönelik kurul kararı; 2 üyenin muhalefet şerhine karşın alınmıştır. Üyelerden 1 tanesinin muhalefet şerhinde "birden fazla yapıdan oluşan kompleks halindeki sanayi tesislerinde; bir üretim tesisi olarak üretim aşamasındaki ilişkilerin izlenebilmesi , üretim sürecinin evrelerini ve ürünlerin mamül hale gelinceye değin geçirilen aşamaları gösteren her türlü yapı, mekanik aksam ve teçhizatın orijinal yerlerinde eksiksiz şekilde korunmasının gerektiğinden" bahisle süreci ortadan kaldıracak uygulamaların uygun olmadığı belirtilmiş veyerinde yapılan incelemeler esnasında tescilli fabrika binası ve içindeki teçhizatın

ortadan kaldırıldığı ve gerekli işlemin yapılması gereği vurgulanmıştır. Bu kararı takiben 24.6.2003 tarihinde 1 kurul üyesi istifa etmiştir. Tramvay güzergahına ilişkin çalışmalar esnasında, alanda tesislerin yeniden inşasında kullanılmak üzere özgün malzemelerin korunması yönünde bir uygulama yapılmamış, aksine dozerlerle yapılan çalışmalar sonucunda 1 fabrika bacası yıkılmış, çamur havuzları da tahrip edilmiştir. Son dönemde yabancı bir şirketin sözkonusu alanda bir alışveriş merkezi yapma girişimi gündeme gelince de, Haziran 2005 tarihinde 7 kuruluştan alınan mail-i inhidam kararına istinaden kalan 3 fabrika bacasının da yıkılması kararı alınmıştır." [72]

Restorasyon öncesinde, tramvay yapımı ve yol genişletilmesi sırasında (2004) yıkılan bacanın haricinde 3 adet baca bulunmaktaydı.Bacaların en yükseği 50 m olup, tabanda çapı 5 m., tabanda duvar kalınlığı 1-1,5 m ye kadar ulaşır. Alttan itibaren her 3 m. de bir çift çelik kuşak konulmuş, 14 adet çift kuşak bulunmaktadır. İkinci yüksek bacanın taban çapı 2 m olup yüksekliği 30 m.dir. 11 adet çelik çember bulunmaktadır. Tabanda çapı yaklaşık 3 m. olan en küçük bacanın yüksekliği 25m.dir. Bacada çelik kuşak mevcut değildir. (Şekil 2-57 – Şekil 2-60)

1928 yılında Kurt Sait ve Muhtar Başkurt'un ortaklığıyla kurulan Kurt Kiremit ve Tuğla Fabrikası , yeni bir düzenlemeyle, 2007 yılında tamamlanan uygulamanın ardından, yeni yapıları ile alışveriş merkezi işleviyle hizmet vermeye başlamıştır.

Uygulama sırasında, mevcut bacalar iskeleler kurularak sökülmüştür, alanda büyük çapta bir hafriyat çalışmasından sonra bacaların yeni yerlerinin tespitleri yapılarak, uygulamaya başlanmıştır. Mevcut bacaların sökümü sırasında yapılan gözlemler, bacaların yapım teknikleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermektedir. Bacaların alt kısımlarına inildikçe duvar kalınlıkları artmakta ve örgü sistemi farklılaşmaktadır. En yüksek bacada duvar kalınlığı 1.5m'ye ulaşmaktadır. (Şekil 2-61 – Şekil 2-67)

Rekonstrüksiyon yöntemiyle inşa edilen bacaların temellerinde zemin güçlendirmesi ve kazık temel uygulaması yapılmıştır. (Şekil 2-68 – Şekil 2-76) Aşağıdan yukarı doğru aşamalar halinde inşa edilen betonarme bacaların üzeri, söküm sırasında çıkarılan tuğlalar ile kaplanmıştır. Alışveriş merkezi olarak inşa edilen büyük hacimli yapı dışında kalan ve eski fabrika yapılarına biçimsel göndermelerde bulunulan

[72] Prof. Dr. Sevin Aksoylu, Kişisel Görüşme, Nisan 2011

yapılar çelik taşıyıcı ve tuğla ile inşa edilmiştir. Yeni işlevleri işyeri olan yapıların özgün kullanımlarına dair tüm izler yokolmuştur. (Şekil 2-77, Şekil 2-78)

2.2.1.5. ÇİFTKURT KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI

Eskişehir ili, Merkez, eskibağlar Mahallesi, 2599 ada,2-3-4-5 parselleri ile 2591-2592-2595-2597-2698 adalarının tümü, Eskişehir Kültür ve Tabiat varlıkları Kurulu'nun, 11.10.1996 gün ve 178 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

"Çift Kurt Tuğla ve Kiremit Fabrikası ve 2 adet bacanın bulunduğu alana ilişkin olarak fabrika binasının bir showroom'a dönüştürülmesi doğrultusundaki başvuru ise Eskişehir Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Kurulu'nca uygun bulunmadığından, adı geçen fabrika binası ve 2 adet bacaya yönelik bir uygulama bugüne değin gerçekleştirilmemiştir." [73]

1928 yılında Kurt Sait ve Muhtar Başkurt'un ortaklığıyla kurulan Kurt Kiremit ve Tuğla Fabrikası'nın kurulmasının ardından, Kurt Sait 1933'te Çift Kurt adlı bir kiremit tesisi daha kurmuştur.

Zamanla işlevini yitirmiş olan yapı kompleksinden günümüze ulaşan tek yapı tuğla fırınıdır. Bulgar tipi fırınlar* kapsamında değerlendirecek olan fırınlar tamamen ateş tuğlasından yapılmıştır. Silindir şeklindeki duman bacası ve hava sirkülasyonunu sağlayan kare planlı baca ile fırınların alt kısmından bağlantılar mevcuttur.

Yapı şuan kullanılmamaktadır. Yeniden işlevlendirilerek hizmet vermesi sözkonusudur.

Biri silindir, diğeri kare planlı iki adet bacası bulunmakta, tonozlu ufak mekanlardan oluşan fırınları, yine tonozlu geniş bir örtü ile kapatılmıştır.

Doğu Cephesi:

Ana Giriş kapısının bulunduğu cephe çimento harçlı sıvalı ve boyalıdır. Cephede, bir adet üstte olmak üzere toplam 6 adet pencere bulunmaktadır. Zemin katta bulunan pencerelerden kırma çatılı kurutma mekanlarının yan kısmındaki pencere dışındaki pencereler tuğla örgü ile kapatılmıştır.

[73] Prof. Dr. Sevin Aksoylu, Kişisel Görüşme, Nisan 2011

* Bulgar tipi pişirme fırınlarında kiremit başına 1 kg. linyit, zikzak ve hoffman fırınlarında ise 1000 kiremit için 360 kg. 1000 adet tuğla için 400 kg. linyit kömürü sarfedileceği esas alınarak kömür ihtiyacı hesaplanır. http://www.tobb.org.tr/SanayiMudurlugu/Sayfalar/Grup3691.aspx

Zemin katta bulunan kapalı pencerelerde demir doğramalar bulunmakta ancak parçalarının eksilmiş olduğunun izleri gözlenmektedir. Pencereler doğramanın iç kısmından kapatılmış ve üzeri boyanmıştır.

Cephede nemlenme, sıva ve boya dökülmesi, grafiti ve boyama, çinemto harçlı onarım, metallerde paslanma gözlenmektedir. Tonoz ile tuğla dolgu duvar arasında çatlak ve boşluklar oluşmuştur. Tonozun betonarme sisteminde çatlaklar gözlenmektedir. (Şekil 2-79)

Güney Cephesi: Güney cephede duvarlar, su basman kotuna kadar taş; üzeri tuğla örgüdür. Onarım yapılan (sonradan kapatılan), yüzeyler dışında kalan yüzeyler çimento harçlı ve boyalıdır. Tonozun oturduğu kolonlar cepheden hissedilmekte ve derze kadar olan kısımdakiler ve sonrasındakiler farklı boyutlardadır. (Şekil 2-80)

Tonoz örtülü hacimin üst kısmında 16 adet bant pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin bir kısmı harman tuğlasıyla örülerek tamamen kapatılmış, birkısmının orta bölümü kapatılmıştır. Metal doğramalar mevcuttur. Kapatılan bölümler, metal doğramaların iç kısmından tuğla ile örülerek yapılmıştır. Pencere boşluklarının bulunduğu kısımlarda iki kademeli bir duvar yüzeyi oluşturulmuş, cephenin ikinci yarısında(derzden sonraki kısımda), kademeli yüzeyde geometrik bir düzen oluşturulmuştur.

Ahşap kırma çatılı kiremit kurutma ve servis mekanı olan kısımlarda birbirini takip eden kapı-pencere dizisi bulunmaktadır. Cephenin başlangıcındaki bölüm sonradan kapatılmıştır.Bu kısımda denizliği olmayan bir pencere bulunmaktadır (Şekil 2-81). Kapıların tamamı, pencerelerin büyük bir kısmıı harman tuğlası ile örülerek kapatılmıştır. Pencerelerin bir kısmında metal doğramalar eksik şekilde bulunmaktadır. Kapatılan pencerelerde tuğla örgü doğramanın iç kısmından yapılmıştır. Cephenin son kısmında servis-nakliye amaçlı kullanılan büyük bir açıklık bulunmaktadır. Araç girişini sağlayabilmek için bir rampa bulunmakta ve kırma çatının üst kısmı betonarme kirişe kadar inmektedir. (Şekil 2-82, 83, 84)

Cephede,sıva ve boya dökülmesi,çatlaklar, çeşitli onarımlar, metallerde paslanma gözlenmektedir. Tonozun devamındaki saçaklarda, aşınma ve parça kopmaları gözlenmektedir.

Batı Cephesi:. Sol tarafta servis amaçlı kullanılan büyük bir açıklık bulunmaktadır. Tonozun altında nişlerin üstüne kadar olan kısım sıvalı ve boyalıdır, alt kısımda tuğla

örgü ve betonarme taşıyıcı görülmektedir.Tuğla yüzeylerde erime, sıvalı ve boyalı yüzeylerde sıva ve boya dökülmesi, çimento harçla kaplı tonozda kaplamada kabarmalar gözlenmektedir.Betonarme tonoz ve tuğla dolgu duvar arasında malzeme farklılıklarından kaynaklanan açılmalar görülmektedir. Bu kısımlardan başlayarak ilerleyen sıva dökülmeleri gözlenmektedir. (Şekil 2-85)

Kuzey Cephesi: Kuzey cephede onarım yapılan (sonradan kapatılan) yüzeyler ve bacalar dışında kalan yüzeyler çimento harçlı ve boyalıdır. Tonozun oturduğu kolonlar cepheden hissedilmekte ve derze kadar olan kısımdakiler ve sonrasındakiler farklı boyutlardadır.

Tonoz örtülü hacmin üst kısmında 16 adet bant pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin bir kısmı harman tuğlasıyla örülerek tamamen kapatılmış, bir kısmının orta bölümü kapatılmıştır. Metal doğramalar mevcuttur. Kapatılan bölümler, metal doğramaların iç kısmından tuğla ile örülerek yapılmıştır. Pencere boşluklarının bulunduğu kısımlarda iki kademeli bir duvar yüzeyi oluşturulmuş, cephenin ikinci yarısında(derzden sonraki kısımda), kademeli yüzeyde geometrik bir düzen oluşturulmuştur. (Şekil 2-86)

Ahşap kırma çatılı kiremit kurutma ve servis mekanı olan kısımlarda birbirini takip eden kapı-pencere dizisi bulunmaktadır. Cephenin başlangıcındaki bölüm sonradan kapatılmış olup denizliği olmayan bir pencere bulunmaktadır. Bu bölümde duvar örgüsü delikli tuğladır. Kapıların ve pencerelerin büyük bir kısmı harman tuğlası ile örülerek kapatılmıştır. Pencerelerin bir kısmında metal doğramalar eksik şekilde bulunmaktadır. Kapatılan pencerelerde tuğla örgü doğramanın iç kısmından yapılmıştır. Kare planlı bacanın alt kısmında dışarı doğru çıkıntı yapan bir mekân bulunmaktadır. Cephenin son kısmında bulunan kulenin yanında tuvalet olarak yapılmış bir ek bulunmaktadır. (Şekil 2-87 ,88, 89, 90)

Cephede, sıva ve boya dökülmesi, çatlaklar, yüzeylerde kirlenme, çeşitli onarımlar, metallerde paslanma, tonozun üzerindeki çimento harçlı kaplamada kabarmalar gözlenmektedir.

Bacalar: Silindir ve kare planlı iki adet baca bulunmaktadır.Silindir bacanın duman bacası, kare planlı bacanın ise fırınlardaki hava sirkülasyonunu sağlamak amacıyla yapılmış olduğu düşünülmektedir. Silindir planlı baca, altından itibaren kesiti

120x12 olan 10 adet çelik kuşakla sarılmıştır. Bağlantılar M18 bulonu kullanılarak yapılmıştır. (Şekil 2-91, 92, 93, 94)

Bacalarda, kagir malzemede erimeler, yüzeylerde kirlenmeler görülmektedir. Silindir planlı bacanın üst kısmında çatlaklar ve derz boşalmaları gözlenmektedir.

Kule: Girişi doğu cephesinden olan kule betonarme karkas ve tuğla dolgu duvarla yapılmıştır. Kulenin güney yüzeyi sıvalı ve boyalıdır. Üstü marsilya kiremiti ile örtülüdür. Dışarıdan bir giriş kapısı bulunmaktadır. Kuzey yönü, zemin katta sıvalı ve boyalı olup üst katlarında betonarme taşıyıcı ve tuğla duvar örgüsü görülebilmektedir. Zemin katında bir kuyu ve kuyuya ait makaralı bir sistem bulunmaktadır. (Şekil 2-95, Şekil 2-96)

Zemin Kat:Yapının iki adet ana girişi bulunmaktadır. Biri doğu cephesinde 55 , diğeri güney cephesindedir.

Kiremit kurutma ve servis mekânlarında herhangi bir bölüntü yoktur. Marsilya kiremiti kaplı olan kırma çatılı bölümün tavanında betonarme kirişler ve ahşap mertekler görülebilmektedir.(Şekil 2-97, Şekil 2-98)

Yapının güney cephesinden olan metal giriş kapısının iç kısmında nakliye için olduğu düşünülen kot farklılığı bulunmaktadır.(Şekil 2-99)

Tonozlu olan fırınlara girişler tuğla kemerlidir. Bu girişler taplam 24 adet olup basık kemerlidir.Yüzey kaba yonu taş dokusu verilerek kaplanmıştır. İç kısımlarda malzemede aşınma, dökülme, kopma ve boşluklar gözlenmektedir. Tonozlu iç kısmlarda kemerli küçük nişlerin sayısı, yeri ve boyutları tespit edilememiştir. Tonozlar arası geçişler daha alçak basık kemerlerle sağlanmıştır. Bu basık kemerler, fırınlara giriş kemerlerinin karşısında ve toplam 24 adettir. Bu kemerlerin arasında yine kücük kemerli geçişler bulunmaktadır. Bu küçük geçişlerin yeri, boyutu ve sayısı tespit edilememişitr. İki adet sağda (bunların bağlantısı yine kemerlerle sağlanmıştır) ve iki adet solda bulunan tonozlu hacimler arasında bağlantı yoktur.(Şekil 2-100 – Şekil 2-104)

Alt kat ve üst kat arasında bağlantıyı sağlayan iki adet merdiven bulunmaktadır. Merdivenlerden biri ocakların kuzeydoğu köşesinde bulunmakta ve betonarmeden yapılmış 15 basamaktan oluşmuştur. Diğeri ise ocakların batısında yer almaktadır ve metaldir. (Şekil 2-105, Şekil 2-106)

Birinci Kat:Üst kattaki hacim oldukça geniştir. İki yanda bant pencereler yer almaktadır. Metal merdivenin bulunduğu kısımda bir galeri boşluğu ve iki yanında tuğladan yapılmış parapet duvarları bulunmaktadır.(Şekil 2-107,Şekil 2-108). Tonozun iç kısmında metal gergiler bulunmaktadır. Gergiler üç parçalı ve parçalar vidalı bir sistemle bağlıdır. Metal gergiler iki yandan betonarme taşıyıcıya ankre edilmiştir. Üstte kirişlerin birbiriyle bağlandığı noktalarda aydınlatma elemanları bulunmaktadır. (Şekil 2-109, 110, 111)

Ocakların tam üstünda olan kısımda ortada bir platform bulunur. Bu platformun üzerinde bir dizi havalandırma deliği bulunmaktadır.Bazılarında sactan boru bulunmaktdır. (Şekil 2-112, Şekil 2-113)

Ocakların bittiği hizadan itibaren başlayan kısımlar alçak bir parapetle, platformun olduğu bölümden ayrılmış, ortalardan geçiş verilmiştir. Platformun iki yanında bulunan kısımlarda ocaklara açılan ateş besleme deliklerinin olduğu bölümler yer almaktadır. Deliklerin etrafındaki kare formlu beton elemanların çoğu kırılmış ve harap durumdadır.(Şekil 2-114, Şekil 2-115)

Üst katta yapının batı ucunda alt katla bağlantıyı sağlayan küçük bir boşluk bulunmaktadır. Bu boşluk alt katla üst kat arasında malzeme naklini sağlamak amacıyla yapılmış, duvar yüzeyine monte edilmiş makaralı bir düzenek bulunmaktadır. Yukarısında ise bir adet metal baca bulunmaktadır. (Şekil 2-116, Şekil 2-117)

Ocakların bulunduğu tonozlu bölümün,betonarme yapı kabuğuyla taşıyıcı bir bağlantısı olmayıp, iki yanda boşluklar bulunmaktadır. Ocakların üst kısmında bu bölümde kenarlarda parapet duvararı bulunmaktadır. Duvar yüzeylerinden geçirilern tesisat boruları bulunmaktadır. Yüzeylerde sıva dökülmeleri ve çatlaklar gözlenmektedir. Metal elemanlar korozyona uğramıştır. Mevcut donanımla ilgili bileşenlerin sökümü sırasında oluşmuş hasarlar gözlenmektedir. (Şekil 2-118, Şekil 2-119)

Delikli tuğla dolgulu tonozda biri doğu ucunda diğeri de batı ucunda olmak üzere iki adet pencere bulunmaktadır. (Şekil 2-120)

2.2.2. DİĞER FABRİKA YAPILARI

2.2.2.1. MÜHENDİSLER UN FABRİKASI

Eskişehir İli, Merkez, Eskibağlar Mahallesi, 2172 ada, 45 parselde kayıtlı, Mühendisler Un Fabrikası, Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından, 14.08.2003 gün, 2479 sayılı kararıyla korunması gereken kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Demiryolu'nun kuzeyinde, fabrikalar bölgesi olarak bilinen bölgede bulunan Mühendisler Un Fabrikası alanının kuzeydoğusunda jant fabrikaları ve Yasin Çakır Un fabrikası, doğusunda Tepebaşı Belediyesi Hizmet binası, bulunmaktadır. Fabrika alanına giriş, kuzeydoğu yönündeki İstasyon Caddesi'ndendir. Fabrika alanında farklı dönemlerde inşa edilmiş yapılar bulunmaktadır. Yönetim Binası , silo, ambarlar, ana fabrika yapısı, marangozhane ve malzeme deposu sosyal tesis, kümes, hidrofor ve yapılarından oluşmaktadır. (Şekil 2-121 – Şekil 2-126)

1954 yılında dört Türk Mühendis tarafından yapılması sebebiyle isminin Mühendisler Un Fabrikası olduğu düşünülmektedir.

2005 yılı itibariyle halen üretime devam etmekte olan yapı, şuan mevcut değildir. Tüm donanımı projelerin hazırlanması aşamasındaki süreçte sökülmüş ve donanımın sökülmesiyle birlikte yapı hasar görmüştür. Lüks konut ve alışveriş merkezi işlevleriyle hizmet vermesi planlanan alanda, uygulama devam etmektedir. (Şekil 2-127, Şekil 2-128)

2.2.2.2. ÖC JANT FABRİKASI (BUDA BAR)

Eskişehir ili, Merkez, Eskibağlar Mahallesi, 2172 ada, 102 parsel üzerindeki Öc Jant Fabrikası, 2001 yılında Buda Bar olarak hizmete açılmıştır. Eskişehir Kültür ve tabiat varlıkları Koruma Kurulu'nun 12.02.1998 gün ve 476 no.'lu kararıyla "72 ada, 102 parsel üzerindeki Buda Bar'ın şuanda restorasyon geçirmiş olduklarından, eski hallerine ilişkin yeterli bilgi ve belgelerin kurula iletilmesinden sonra tescil konusunun değerlendirilmesi, bu arada sözkonusu alanlarda herhangi bir inşai ve fiziki müdahalede bulunulmamasına karar verilmiştir. " (Şekil 2-129, 130,131)

2.2.2.3. ARAL ŞARAP FABRİKASI (HAYAL KAHVESİ)

Eskişehir ili, Merkez, Eskibağlar Mahallesi, 7172 ada, 285 parselde (parselasyon sonrası- 7172 ada, .. parsel) bulunan yapı, yeniden işlevlendirilen eski fabrika binalarından biridir. Aral şarap fabrikası restore edilerek eğlence merkezi haline dönüştürülmüştür. Şarap depolamak için kullanılan fıçılar mekan düzenlemesinde kullanılmıştır. (Şekil 2-132, Şekil 2-133)

2.2.2.4. DOĞRULAR KERESTE FABRİKASI (DOORS PARK)

Eskişehir İli, Merkez, Eskibağlar Mahallesi, 2172 ada, 25 parselde (parselasyon sonrası- 3066 ada, 1 parsel), Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun 12.02.1998 gün ve 476 no.'lu kararıyla 2172 ada, 25 parsel üzerindeki Doors Park'ın şuanda restorasyon geçirmiş olduklarından, eski hallerine ilişkin yeterli bilgi ve belgelerin kurula iletilmesinden sonra tescil konusunun değerlendirilmesi, bu arada sözkonusu alanlarda herhangi bir inşai ve fiziki müdahalede bulunulmamasına karar verilmiştir.

Yönetim birimi, personel odaları, ana fabrika yapısı ve depolardan oluşan, Kereste Fabrikası olarak inşa edilen yapı, 1980'li yıllarda fabrikanın kapanmasının ardından depolama amaçlı kullanılmış, 2002 yılında ise eğlence merkezi olarak hizmete açılmıştır. (Şekil 2-134, Şekil 2-135)

1934 yılında Arif, Hasan ,Cemil Doğru tarafından Reşadiye Cami yakınlarına küçük bir atölye olarak açılan işyerine 1944 yılında Hasan Pertev ortak olmuş ve 1949 yılında Fabrikalar bölgesinde bulunan araziyi satın alarak kereste fabrikası haline getirmişlerdir. 1956'da Hasan Pertev vefat edene kadar faaliyete devam etmiştir. Vefatından sonra Cemil Doğru ve Ortakları olarak faaliyetine devam eder, 1980 yılında isim değişikliğine uğrar, 1985 yılına kadar Cemil Doğru Yılmaz Doğru olarak şirket faaliyetlerini sürdürmüştür.

Fabrikada 1949-1985 yılları arasında günde 40 M3 ağaç işleyip toplam 525.000 M3 ağaç işlenmiştir.

Bir süre atıl olarak bekleyen ve depo olarak kullanılan bu yapılar, 200 yılında Abacı Şirketler Grubu Yönetim Kurulu Başkanı Gürdal Abacı tarafından kiralanıp 1 sene depo olarak kullanıldıktan sonra şehirdeki iki üniversitenin de etkisiyle gelişen

eğlence anlayışı çerçevesinde restore edilip 31.12.2002'de büyük bir eğlence kompleksi olarak Doors Park faaliyete geçirilmiştir. (Şekil 2-136 – Şekil 2-146)

Yapıların tanımları:

1.Yönetim: Kereste fabrikası'nın yönetim binası olarak inşa edilen yapı, şu an kebap restaurantı'nın kışlık mekanı olarak kullanılmaktadır.Restorasyon sırasında ön cephedeki pencere düzeni bozulmuş, daha küçük pencereler oluşturulmuştur. Cephe tuğla ile kaplanarak, yeni bir görünüm kazandırılmıştır. Restoranın çatısı, marsilya tip kiremit ile kaplanmıştır.

2. Ana Fabrika Binası: Kereste fabrikasının ana binası olarak inşa edilen yapı, şu an disko bar olarak kullanılmaktadır. Binaya giriş bahçeden iki kapı ile sağlanmaktadır. Eskiden demir olan kapıların yerine, kullanılmayan gemi kapıları kullanılarak disko-bar'a giriş sağlanmıştır. Tuğladan yapılan binanın orijinal pencere boşlukları değiştirilmeden doğramaları yenilenmiştir. Duvarlar ve ahşap çatı makasları çelik ile sağlamlaştırılmıştır. Restorasyon aşamasında, yol cephesindeki pencere boşluklarının özgün boyutları korunmuş olmasına karşın tuğla ile örülerek kapatılmış görünümü oluşturulmuş, yol cephesi boyunca devam eden kat silmesi görünümündeki hatıla, pencere denizliği görünümü verilmiştir. Orjinalinde ahşap ve tuğla olan yol cephesi, pencere boyutları ve düzeni dışında tamamen yeni bir görünüm verilerek, dokusu değişmiştir. Cephede görülen ahşap ve tuğla hatıllar da estetik amaçlı yapılan, fonksiyonel olmayan ögelerdir.

3. DEPO (Personel Soyunma Odaları): Depo olarak inşa edilen yapı şu an yönetim, makine dairesi ve personel soyunma odaları olarak kullanılmaktadır. Cephe düzeni tamamen değişmiş olan yapının duvarlarndeki ahşap ve tuğla hatıllar sadece estetik amaçla kullanılmış ve cephe taş kaplanmıştır. Yapının çatısı Marsilya tipi kiremit ile kaplanmıştır

4. Depo (Dürümcü): Depo olarak inşa edilen ön cephesi açık müştemilat, şu anda dürümcü olarak kullanılmaktadır. Yapının bir kısmı yıkılarak, caddeden bahçeye ikinci bir giriş sağlanmıştır.

5.Depo (Balık Restaurant): Depo olarak inşa edilen ön cephesi açık müştemilat yapısı, şuan balık restaurant olarak restore edilmiş, şuan eğlence merkezinin gece klübü olarak kullanılmaktadır. Ön cephe tamamen ahşapla kapatılarak, gemilerden

alınan kamara pencereleri ve kapılar kullanılmıştır. Mekânın açık alanı olarak tasarlanan kısımın üst örtüsü metal bir taşıyıcı sistem üzeri öndülin kaplamadır.

6. Depo (Şarapevi): Depo olarak inşa edilen yapı, şuan şarapevi olarak kullanılmaktadır. Cephesi taş kaplanan yapıya rüzgarlıklı bir giriş eklenmiştir.

7. Depo (Kafe-Bar): 1949 yılında çekilen fotoğrafta görülen Kereste Fabrikası'na ait kurutma depoları, şu anda Doors Park'a ait parsel dışında kalmaktadır. Fabrikanın depo olarak kullandığı alana ait parsel daha sonra Belediye'ye devredilerek bu yapı yıkılmış, sınır duvarı öne çekilmiştir. Restorasyon öncesi çekilen fotoğrafta görülen önü açık mekânlar depo olarak kullanılmıştır. Şuan kafe ve bar olarak kullanılan yapılar, eski yapıya ait hiçbir tanımlayıcı unsur taşımamaktadır.

2.2.2.5. T.M.O. DEPOLARI

Eskişehir ili, Merkez, Eskibağlar Mahallesi, 2172 ada, 414 parselde (parselasyon sonrası- 3065 ada, 4 parsel) bulunan yapı, Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun 14.08.2003 gün, 2479 sayılı kararıyla tescil edilmiştir.

1950 yılında Fransız-Alman ortak yapımı olan bina, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin mahsul ambarı olarak kullanılmaktadır. (Şekil 2-147)

2.2.2.6. D.D.Y. YATAKHANE

Eskişehir ili, Merkez, Eskibağlar Mahallesi, 2980 ada, 17 parselde (parselasyon sonrası- 3056 ada, 1 parsel) bulunan yapı, Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun 14.08.2003 gün, 2479 sayılı kararıyla tescil edilmiştir.

T.C.D.D. Yol Atölyesi ve Şube 13 Şefliği İşçi yatakhanesi olarak kullanılmaktadır. (Şekil 2-148)

2.3. DEĞERLENDİRME

Ülkenmizde sanayi yapılarının korunamaması ve hızla yok olmalarının nedenlerini "koruma kararları ve korumaya bakış, ekonomik nedenler, bilimsel çalışmaların yetersizliği, yeniden işlevlendirme ve uygulama sırasında karşılaşılan sorunlar" olarak gruplandıran Köksal, mimari mirasa yönelik genel koruma sorunlarının, sanayi mirası için de geçerli olduğunu ifade etmektedir.

Eskişehir'de Sanayi Mirası kapsamında değerlendirilmesi gereken yapıların bulunduğu, Fabrikalar Bölgesi'nde, alınan tescil kararlarına rağmen, yapılan uygulamaların koruma disiplini altında değerlendirilmesi mümkün gözükmemektedir. Nitekim onaylı parselasyon planları ve alana ilişkin imar planlarının, tescilli yapıların tek yapı ölçeğinde bile korunmasını olanaksız hale getirmeyi öngörmektedir.

1/1000 Uygulama İmar planlarının, sözkonusu alandaki tescilli yapılara yeni yapılaşma düzeni getirmektedir. Tescilli yapıların bulunduğu parsellerin sınırları, büyüklükleri, ve formları dikkate alınmaksızın, sözkonusu parseller birden fazla parsele ayrılmış, yeni oluşan parsellerde çok yüksek emsal değerleri verilmiştir Tescilli yapıların hemen sınırlarından yollar geçirilmiş ve tamamen ticaret kullanımıyla çevrelenmiş ve E=2 emsal değeri getirilmiş, tescilli fabrika yapılarının bazı birimleri farklı parsellerde yer almıştır.

2863 ve 3386 sayılı Kültür Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 8. maddesi "tescilli yapılan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespiti ve bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapılıp yapılamayacağı konusunda karar alma yetkisi Koruma Kurullarına aittir." gereğince, tescilli yapılara ilişkin plan kararlarının; Koruma Kurulu tarafından değerlendirilerek yürürlüğe girmesi ve buna göre parselasyon planlarının değerlendirilmesi gerekmektedir.Yine aynı yasanın yapı esaslarını belirleyen 18. maddesi "mahalli idareler, taşınmaz kültür varlığı parselinde ek veya eklenti suretiyle yapılacak veya inşaa edilecek yapılara ait koruma kurullarınca verilecek kararlara uymak zorundadır. Ayrıca korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parselleri, taşınmaz kültür varlığı mahiyetine tesir edecek şekil ve surette ayrılamaz ve birleştirilemez." hükmünü getirmektedir. Sözkonusu tescilli yapılara ilişkin plan kararları kesinleşmeden parselasyon planlarının yapılması ve 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 18.madde uygulamasının dağıtım

cetvellerinin oluşturulması 2863 ve 3386 sayılı Kültür Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 17. maddesi uyarınca kanunen mümkün değildir.

Bölgede tek yapı ölçeğinde yapılan uygulamaların da koruma disiplini altında değerlendirmek mümkün gözükmemektedir. Espark AVM (Kurt Kiremit Fabrikası) örneğinde de görüldüğü gibi, yanlış işlev seçimi ve yetersiz belgeleme, yeniden işlevlendirilerek tamamen yıkılarak rekonstrüksiyon yöntemiyle yeniden inşa edilmiş olan yapı gruplarının ve bacaların, tamamen ticari işleve sahip olması ve yapının özgün yapım sistemi ve üretim süreçleri ile ilgili tüm ipuçlarının, fabrika donanımına dair tüm verilerin yokolması sebebiyle çağdaş koruma bilincinden uzak bir tavır sözkonusudur.

Fabrika yapılarının rölövelerinin çıkarılarak başka yerde inşasına yönelik kurul kararı, iki üyenin muhalefet şerhine karşı alınması ve üyelerden birinin muhalefet şerhinde de belirtildiği gibi "birden fazla yapıdan oluşan kompleks halindeki sanayi tesislerinde; bir üretim tesisi olarak üretim aşamasındaki ilişkilerin izlenebilmesi , üretim sürecinin evrelerini ve ürünlerin mamül hale gelinceye değin geçirilen aşamaları gösteren her türlü yapı, mekanik aksam ve teçhizatın orijinal yerlerinde eksiksiz şekilde korunmasının gerektiğinden" araştırma ve belgeleme aşamasının önemi bir kez daha ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda bakıldığında "sanayi mirası"nın korunması disiplinlerarası bir işbirliğinin gerekliliğini ve belgeleme aşamasının önemini tekrar gözler önüne sermektedir.

Tuğla ve kiremit fabrikalarının üretim süreci incelendiğinde, neredeyse yapıların tamamının üretim sürecinin bir parçası olduğunu görmekteyiz. Hammadde temininden başlayarak, hammeddenin üretime uygun hale getirilmesi, malzemenin şekillendirilmesi, ön kurutma, pişirme, kurutma, depolama ve nakliye edilmesi aşamasına kadar olan sürecin tamamında bu sürecin parçası olan tüm yapı ve bileşenlerinin korunması şeklinde olması gereken bütüncül bir yaklaşımın olmadığı; yine bu ölçekte bir değerlendirme yapacak olursak, yapılan uygulamalarda ya da alınan tescil kararlarında bu bileşenlerin tümünün birlikte değerlendirilmediğini görmekteyiz. Sedece bacaların ve ana üretim yapısı olarak değerlendirilen fırın yapılarının korunmasini öngören bir yaklaşım sözkonusudur.

11.06.2005 tarih ve 25842 sayılı resmi gazetede yayınlanan Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik'in Yok

Olan Tescilli Taşınmaz Kültür Varlığı Yapılara ilişkin 12. maddesinin " Tescilli taşınmaz kültür varlıklarının herhangi bir şekilde yok olmaları halinde, bulunabilen yapının kalıntıları, daha önce hazırlanmış rölöve, restitüsyon, restorasyon projesi, her türlü arşiv belgesi, diğer yazılı, görsel ve sözlü bilgiler gibi kaynaklardan yararlanarak kendi parsellerinde, daha önce bulunduğu oturum alanında, belgelerin elverdiği oranda kitle, yükseklik ve özgün mimari özelliklerinde yeniden yapılır. Yeni yapım sürecinde, yukarıda sıralanan belgelere dayalı bir restitüsyon ve restorasyon etüdü ile koruma bölge kurulundan izin alınması gerekmektedir." hükmü uyarınca yapılan uygulamanın yine koruma disiplini altında değerlendirilemeyeceğinin bir göstergesidir.

Fabrikalar Bölgesi'nde bulunan sanayi yapıları için oluşturulan envanterde toplam 13 adet fabrika yapısı yakın çevresiyle birlikte ele alınan ve haritalar (**Harita 2.1** ve **Harita 2.2**) üzerinde gösterilen sanayi yapıları, tüm bileşenleri ile ele alınmış ve tespitleri yapılmıştır. Bu tespitler yapılırken Fabrikalar Bölgesi'nin planlama süreci ile ilgili veriler ve bölge ile ilgili alınan kararlar irdelenmiştir.

Yapılan araştırma, alan çalışmaları ve tespitler doğrultusunda yapılarla ilgili edinilen bilgi ve belgeleri sistematik bir şekilde değerlendirmek amacıyla daha önce yapılmış çalışmalardan[74] yararlanılarak Eskişehir Fabrikalar Bölgesi, sanayi mirasının mevcut durumu ile ilgili (Tablo 2.1) ve risk/mevcut durumu ile koruma değerlendirme ve önerisi (Tablo 2.2) olarak tablolar düzenlenmiştir.

Kentsel ölçekte ve mimari ölçekte değerlendirilen koruma sorunları ile ilgili; Fabrikalar Bölgesi, mevcut durumunu gösteren **Tablo 2.1** ve "Sanayi Mirasının risk/mevcut durumu ile koruma ve değerlendirme Önerisi" olarak da **Tablo 2.2** hazırlanmıştır. Restore edilmiş fabrika yapıları için bir risk değerlendirmesi yapılmamıştır. D.D.Y. Yatakhane ve T.M.O. Depoları dışında kalan ve özel mülkiyetteki fabrika yapılarında, bölgede yapılan uygulamaların alınan plan kararları ve kullanıcı talepleri ile şekillenmesi ve daha çok kâr amaçlı yapılması doğrultusunda değerlendirilmiş, birinci dereceden bozulma sebebi olarak ifade edilen yapının mülkiyet durumu göz önünde bulundurularak, risk durumları 1. derece olarak belirlenmiştir.

[74] T. Gül Köksal, İstanbul'daki Endüstri Mirası İçin Koruma Ve Yeniden Kullanım Önerileri, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2005, sayfa 179-180, 186

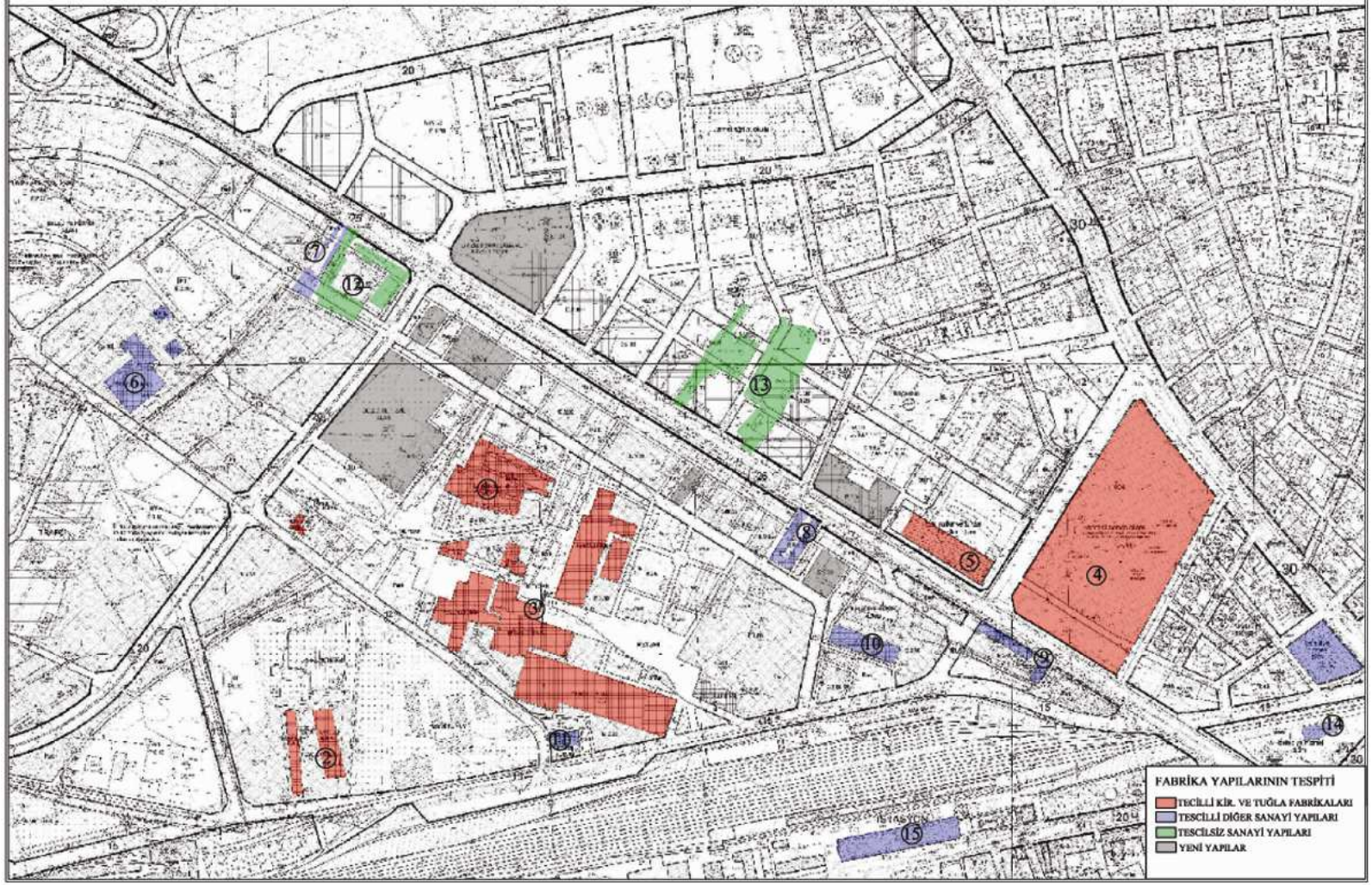
HARİTA 2.1. FABRİKALAR BÖLGESİ, FABRİKA YAPILARININ TESPİTİ

FABRİKA YAPILARININ TESPİTİ

1. DOĞAN KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI 2. KARTAL KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI 3. KILIÇOĞLU KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI
4. KURT (BAŞKURT) KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI 5. ÇİFTKURT KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI 6. MÜHENDİSLER UN FA BRİKASI
7. ÖC JANT FABRİKASI (BUDA BAR) 8. ARAL ŞARAP FABRİKASI (HAYAL KAHVESİ) 9. DOĞRULAR KERESTE FABRİKASI (DOORS PARK- 222 PARK)
10. T.M.O. DEPOLARI 11. DDY YATAKHANE 12. YASİN ÇAKIR UN FABRİKASI 13. ETİ BİSKÜVİ FABRİKASI 14. T.M.O. SİLOLAR (İBİS OTEL)15. İSTASYON

HARİTA 2.2. FABRİKALAR BÖLGESİ, FABRİKA YAPILARININ TESPİTİ

Tablo 2.1. ESKİŞEHİR FABRİKALAR BÖLGESİ, Mevcut Durumu [*]

No	İş kolu	Sanayi Tesisinin Adı	Kuruluş Yılı	Kullanım Durumu	Tescil durumu
01	Toprak	Doğan Kiremit Ve Tuğla Fabrikası	1946	İşlevini yitirmiş, Harap durumda	Tescilli (E.K.T.V.K.K. Dosya No: 26.00/2319)
02	Toprak	Kartal Kiremit Ve Tuğla Fabrikası	1944	İşlevini yitirmiş, Harap durumda	Tescilli (E.K.T.V.K.K. Dosya No: 26.00/1680)
03	Toprak	Kılıçoğlu Kiremit Ve Tuğla Fabrikası	1938 (Aslan) 1949 (Kılıçoğlu)	İşlevini yitirmiş, İyi durumda	Tescilli (E.K.T.V.K.K. Dosya No: 26.00/128)
04	Toprak	Kurt (Başkurt) Kiremit Ve Tuğla Fabrikası	1928	Restore edildi, AVM İşleviyle hizmet vermektedir	Tescilli
05	Toprak	Çiftkurt Kiremit Ve Tuğla Fabrikası	1933	İşlevini yitirmiş, kullanılmamakta, İyi durumda	Tescilli (E.K.T.V.K.K. Dosya No: 26.00/127)
06	Gıda	Mühendisler Un Fabrikası	1953	Mevcut değil	Tescilli (E.K.T.V.K.K. Dosya No: 26.00/1979) (II. Grup)
07	Metal	Öc Jant Fabrikası	---	İşlevini yitirmiş, Restore edildi	Tescil durumu ile ilgili yeterli veriye ulaşılamadı
08	Gıda	Aral Şarap Fabrikası	---	İşlevini Yitirmiş, Restore edildi	Tescilli (E.K.T.V.K.K. Dosya No: 26.00/212
09	Ağaç	Doğrular Kereste Fabrikası	1949	İşlevini Yitirmiş, Restore edildi	Tescilli (E.K.T.V.K.K. Dosya No: 26.00/1916 - II. Grup)
10	Depolama	T.M.O. Depoları	1950	İyi durumda	Tescilli
11	Ulaşım	D.D.Y. Yatakhane	---	İyi durumda	Tescilli
12	Gıda	Yasin Çakır Un Fabrikası	1938	İşlevini sürdürüyor, İyi durumda	Tescil edilmemiştir
13	Gıda	Eti Bisküvileri Fabrikası	1961	İşlevini kısmen sürdürüyor, İyi durumda	Tescil edilmemiştir

[*] Köksal, T. G., İstanbul'daki endüstri mirası için koruma ve yeniden kullanım önerileri, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, sayfa 179-180 tablodan yararlanılmıştır.

Tablo 2.2. ESKİŞEHİR FABRİKALAR BÖLGESİ, Sanayi Mirasının Risk/Mevcut Durumu İle Koruma Değerlendirme Ve Önerisi*

No	Sanayi Tesisinin Adı	Risk Durumu**	Mevcut Durumu	Koruma Değerlendirme ve Önerisi
01	Doğan Kiremit Ve Tuğla Fabrikası	1. derece	Harap durumda	Bakımsızlık nedeniyle hızlı bir tahribat sözkonusudur.Çatı örtüsündeki çökmeler gözlenmektedir. Ayakta kalan fırın ve baca yapıları için ayrıntılı belgeleme yapılmalı ve yıkılması önlenmelidir. Koruma sınırları içinde değerlendirilmelidir
02	Kartal Kiremit Ve Tuğla Fabrikası	1. derece	Harap durumda	Bakımsızlık nedeniyle hızlı bir tahribat sözkonusudur. Ayakta kalan fırın ve baca yapıları için ayrıntılı belgeleme yapılmalı ve yıkılması önlenmelidir. Koruma sınırları içinde değerlendirilmelidir
03	Kılıçoğlu Kiremit Ve Tuğla Fabrikası	1. derece	İyi durumda	Fabrika kapatılmıştır. Tüm yapı ve donanımlar halen mevcuttur. Yeniden işlevlendirilerek hizmet vermesi sözkonusudur. Özgün niteliklerinin korunması için tüm donanımın ayrıntılı bir şekilde belgelenmesi sağlanmalıdır. Koruma sınırları içinde değerlendirilmelidir
04	Kurt (Başkurt) Kiremit Ve Tuğla Fabrikası	---	Restore edildi	Yeniden işlevlendirilerek rekonstrüksiyon yöntemiyle inşa edilen, ticari işlevleriyle hizmet veren yapıların özgün niteliği tamamen yokolmuştur.
05	Çiftkurt Kiremit Ve Tuğla Fabrikası	1. derece	İyi durumda	Şuan kullanılmayan yapının yeniden işlevlendirilerek hizmet vermesi sözkonusudur. Özgün niteliklerinin korunması sağlanmalıdır. Ayrıntılı belgeleme yapılmalıdır. Koruma sınırları içinde değerlendirilmelidir
06	Mühendisler Un Fabrikası	---	Mevcut değil	Yeniden işlevlendirme süreci başlamıştır. Süreç başlamadan önce donanımı ve yıkımı gerçekleştirilmiş yapıya ait tüm ayrıntılar yokolmuştur. Şuan alanda inşaat çalışmaları sürmektedir.
07	Öc Jant Fabrikası	---	Restore edildi	Yeniden işlevlendirme çalışmasından önce tüm ayrıntılar yokolmuştur. Şuan alanda yeniden tadilat yapılmaktadır. Şuanki tescil durumu tespit edilememiştir.
08	Aral Şarap Fabrikası	---	Restore edildi	Yeniden işlevlendirme çalışmasından önce birçok ayrıntısı yokolmuştur. Yeterli belgeleme yapılmamıştır.
09	Doğrular Kereste Fabrikası	---	Restore edildi	Yeniden işlevlendirme çalışmasından önce birçok ayrıntısı yokolmuş ve restorasyon sonrasında özgün detaylarda değişiklikler yapılmıştır. Yeterli belgeleme yapılmamıştır.

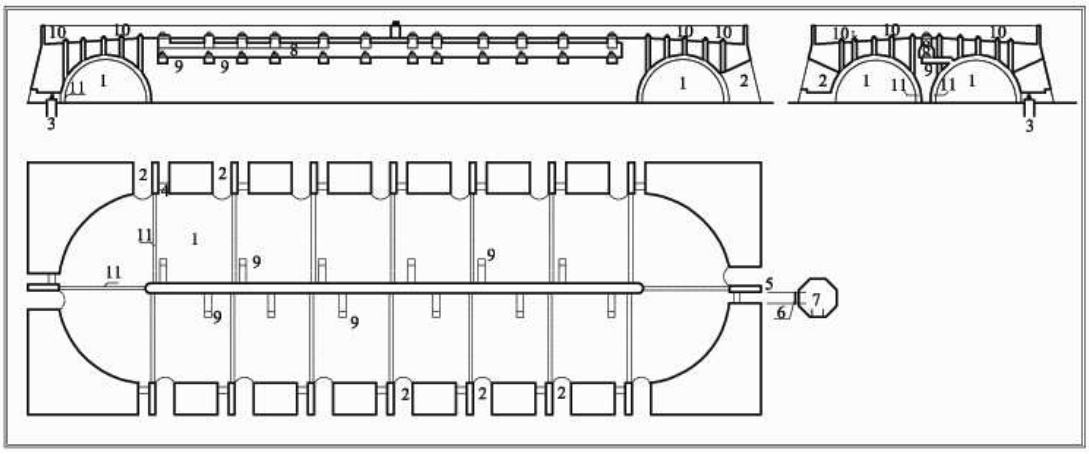
10	T.M.O. Depoları	3.derece	İyi durumda	Ayrıntılı belgeleme çalışması yapılmalıdır. Koruma sınırları içinde değerlendirilmelidir
11	D.D.Y. Yatakhane	3.derece	İyi durumda	Ayrıntılı belgeleme çalışması yapılmalıdır. Koruma sınırları içinde değerlendirilmelidir
12	Yasin Çakır Un Fabrikası	1. derece	İyi durumda	Halen üretime devam eden yapıda ayrıntılı belgeleme çalışması yapılmalıdır. Mevcut donanımın da belgelenmesi sağlanmalıdır. Koruma sınırları içinde değerlendirilmelidir
13	Eti Bisküvileri Fabrikası	1. derece	İyi durumda	Üretimi duran fabrikanın ayrıntılı belgeleme çalışması yapılmalıdır. Koruma sınırları içinde değerlendirilmelidir

** Risk durumu açıklaması:

- 1. derece: Kullanıcı tahribatı, olumsuz doğa koşulları, strüktürel tehlike, yanlış kullanım, müdahale v.b. etmenler nedeniyle acil müdahale
- 2. derece: Acil müdahaleyi gerektiren bir sorun olmaması
- 3. derece: Kısa vadede müdahale gerektirmeyen sorunlar
- Risk taşımıyor: Kısa ve uzun vadede müdahale gerektiren bir risk yok

Yeniden işlevlendirilen yapılar için risk analizi yapılmamıştır.

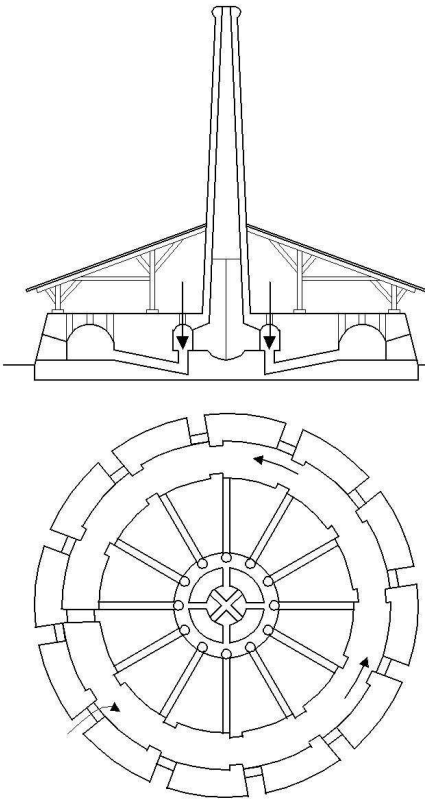
* Köksal, T. G., İstanbul'daki endüstri mirası için koruma ve yeniden kullanım önerileri, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, sayfa 186'daki tablodan yararlanılmıştır

Şekil 2-18 Bölmeli Hofman Fırını

1.Pişirme bölümü 2.Wicket - Küçük Kapı 3. Baca deliği haznesi 4. Baca deliği sürgülü kapak 5. Ana Duman Bacası 6. Sürgülü baca kapağı, karşı ağırlıklı 7.Baca 8. Sıcak hava Kanalı 9. Bölmelere giden baca kanalları, çan kapaklı 10.Besleme delikleri 11. Basık kemer

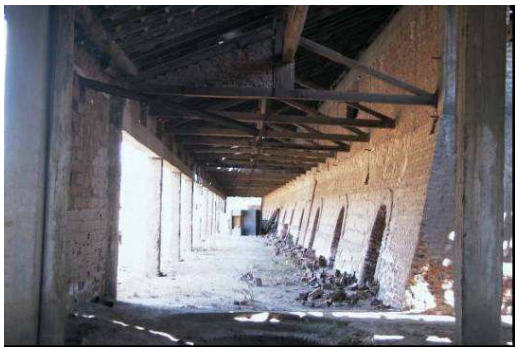
(Heeney, G., 2003. Brickworks)

Şekil 2- 19 Yuvarlak Hofman fırını kesiti ve planı

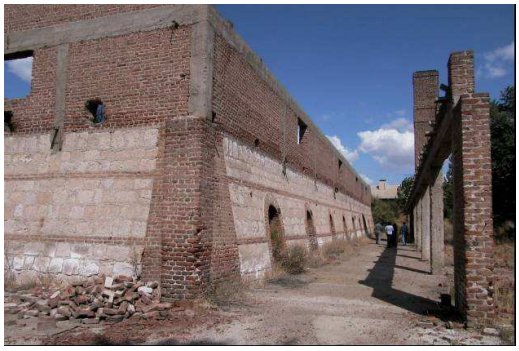

Şekil 2-20 Fırın I, Genel Görünüm

Şekil 2-21 Fırın I, Servis Alanı, Çatı Örtü Detayı

Doğan Tuğla ve Kiremit Fabrikası, Pişirme Fırını I
(E.B.B. Planlama Etüd Bölümü Arşivi)

Şekil 2-22 Fırın II, Genel Görünüm

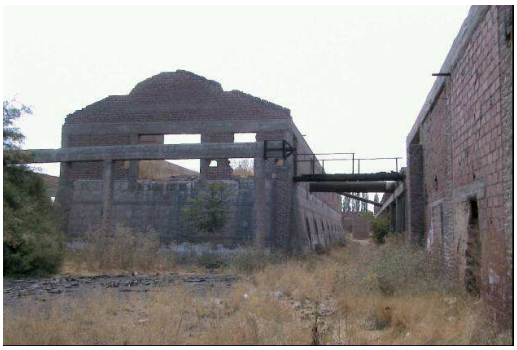

Şekil 2-23 Fırın II, Servis Alanı ve Tuğla Deposu

Doğan Tuğla ve Kiremit Fabrikası, Pişirme Fırını II
(E.B.B. Planlama Etüd Bölümü Arşivi)

Şekil 2-24 Atölye, Genel Görünüm

Şekil 2-25 Fırın II, Servis Alanı ve Tuğla Deposu

Doğan Tuğla ve Kiremit Fabrikası, Atölye ve Pişirme Fırını II
(E.B.B. Planlama Etüd Bölümü Arşivi)

Şekil 2-26 Fırın I ve Bacalar

Şekil 2-27 Fırın I ve Bacalar

Kartal Tuğla ve Kiremit Fabrikası, Pişirme Fırını I ve Bacalar

Şekil 2-28 Fırın I Doğu Cephesi

Şekil 2-29 Fırın I Batı Cephesi

Kartal Tuğla ve Kiremit Fabrikası, Pişirme Fırını I

Şekil 2-30 Kurutma Birimi

Şekil 2-31 Çamur Dinlendirme Havuzları

Kartal Tuğla ve Kiremit Fabrikası, Kurutma Birimi ve Çamur Dinlendirme Havuzları

Şekil 2-32 Bacaların Genel Görünümü

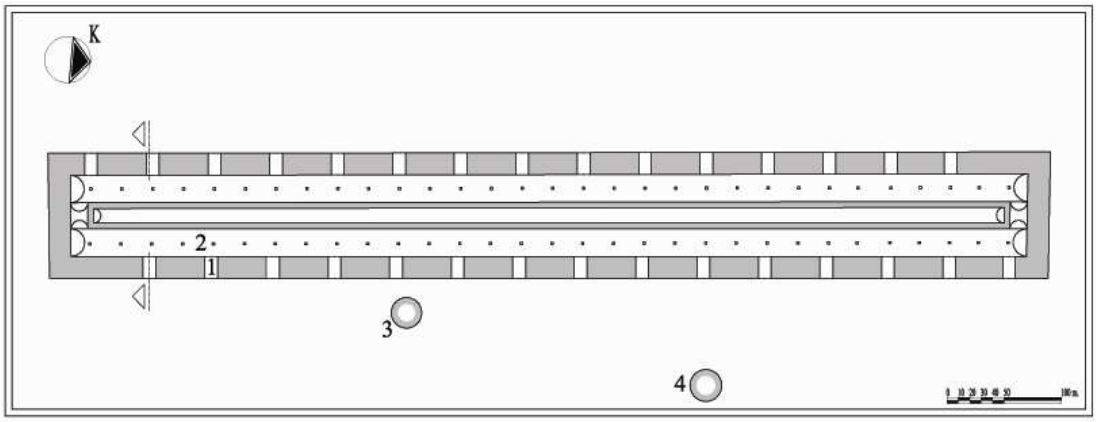

Şekil 2-33 Baca I Detay

Kartal Tuğla ve Kiremit Fabrikası, Bacalar

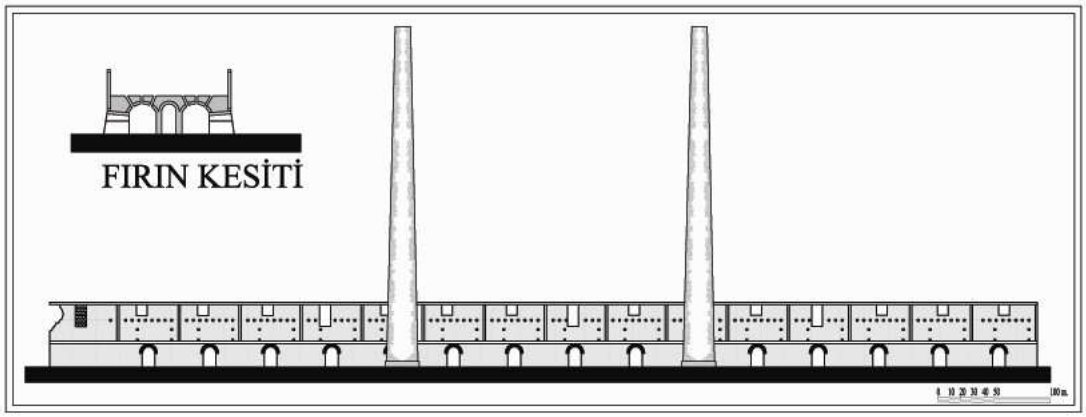

Şekil 2-34 Kartal Tuğla ve Kiremit Fabrikası Baca II Detay

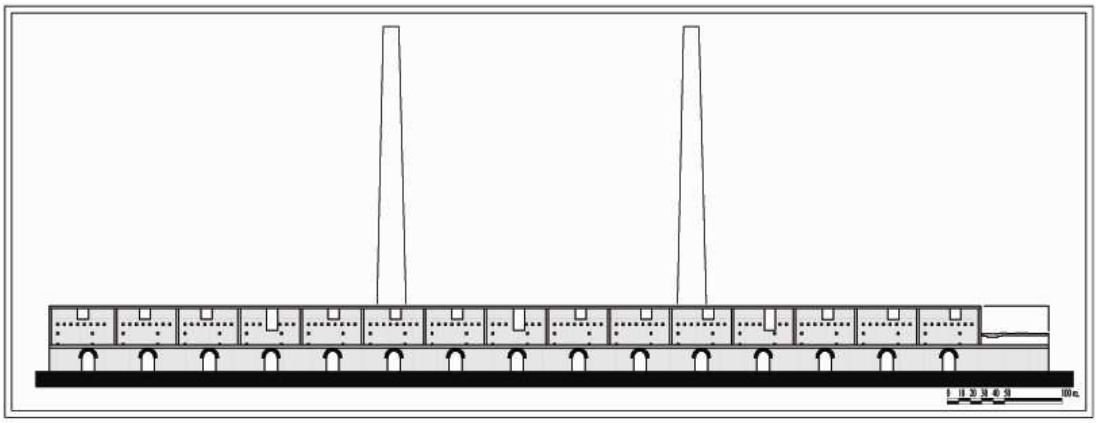
Şekil 2-35 Kartal Tuğla ve Kiremit Fabrikası Pişirme Fırını I Planı

(Miyar Mimarlık,2006)

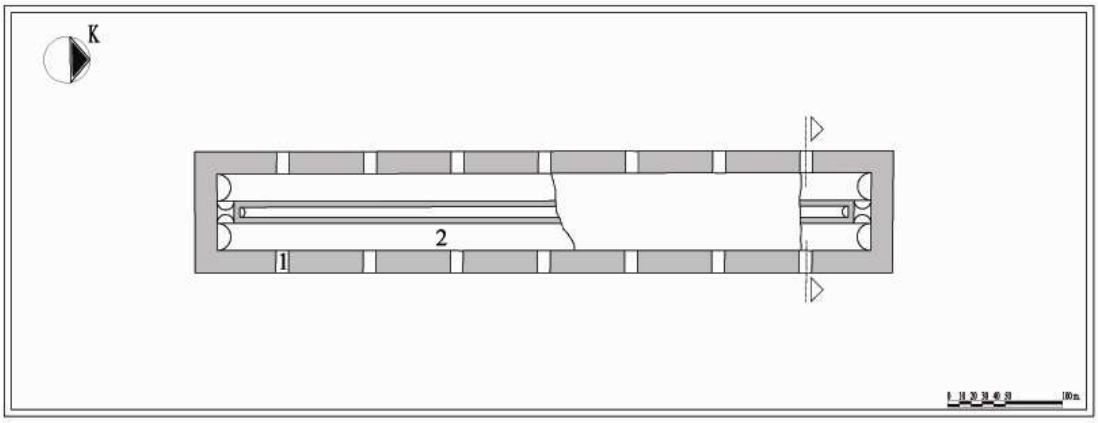
Şekil 2-36 Kartal Tuğla ve Kiremit Fabrikası Pişirme Fırını I Doğu Cephesi

(Miyar Mimarlık,2006)

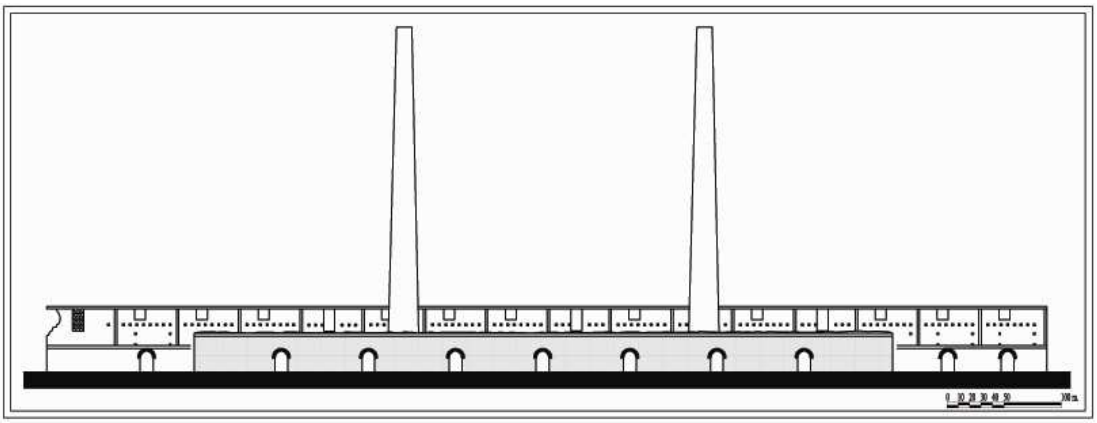
Şekil 2-37 Kartal Tuğla ve Kiremit Fabrikası Pişirme Fırını I Batı Cephesi

(Miyar Mimarlık,2006)

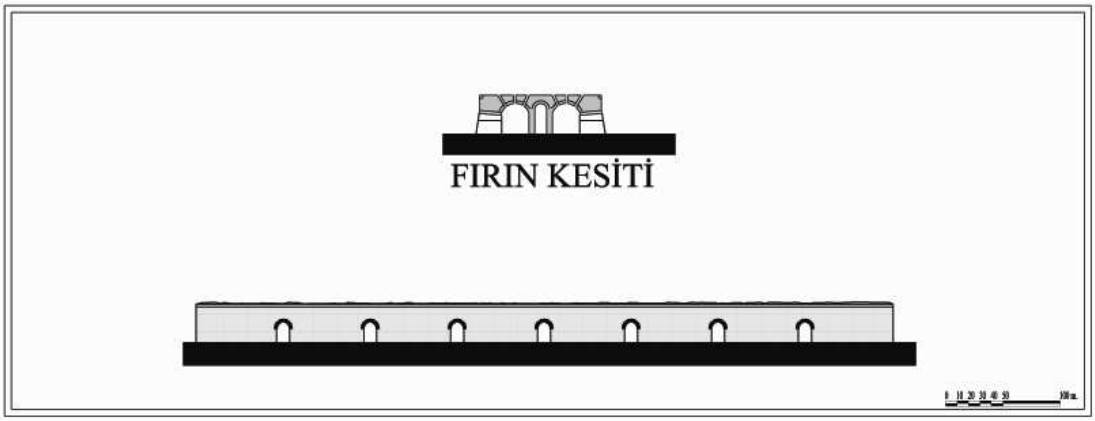
Şekil 2-38 Kartal Tuğla ve Kiremit Fabrikası Pişirme Fırını II Planı

(Miyar Mimarlık,2006)

Şekil 2-39 Kartal Tuğla ve Kiremit Fabrikası Pişirme Fırını II Doğu Cephesi

(Miyar Mimarlık,2006)

Şekil 2-40 Kartal Tuğla ve Kiremit Fabrikası Pişirme Fırını II Batı Cephesi

(Miyar Mimarlık,2006)

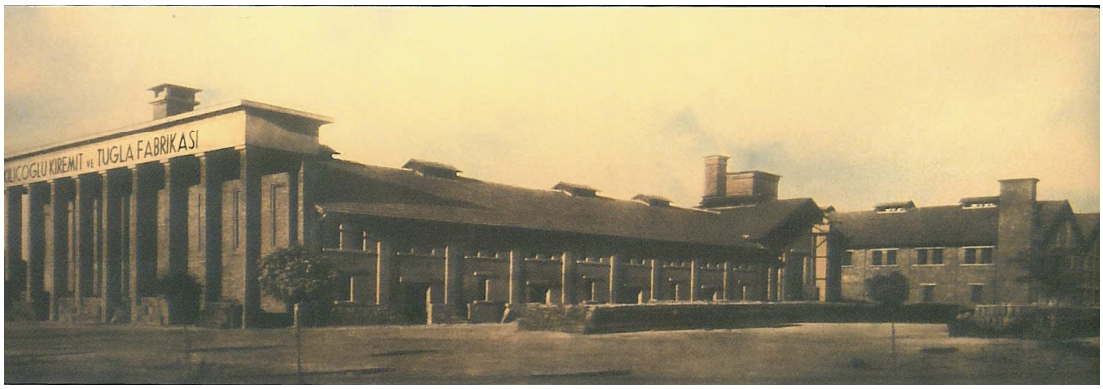
Şekil 2-41 Kılıçoğlu Kiremit 1930'lu yıllar

Şekil 2-42 Fabrika II Projesinden ayrıntı
Kılıçoğlu Tuğla ve Kiremit Fabrikası
(Topraktan Marka Yaratmak sayfa 24,35)

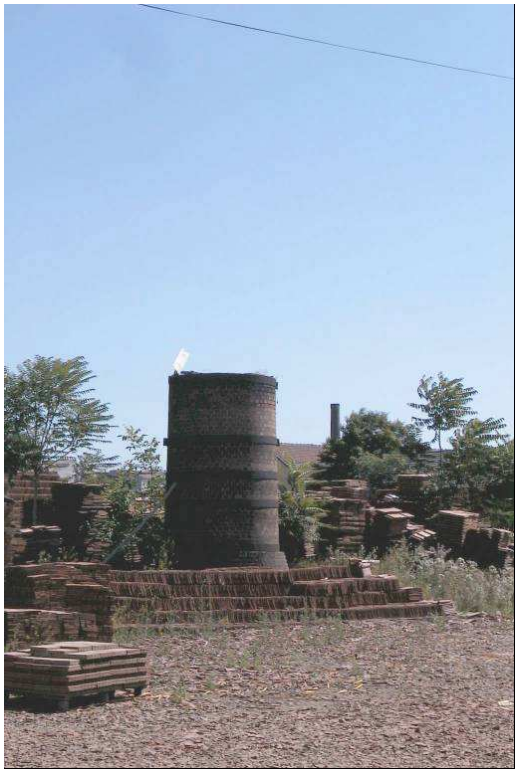
Şekil 3-43 Kılıçoğlu Tuğla ve Kiremit Fabrikası Eski Afiş
(Topraktan Marka Yaratmak sayfa 25)

Şekil 2-44 Kılıçoğlu Tuğla ve Kiremit Fabrikası, Fabrika Yapısı I
(Topraktan Marka Yaratmak sayfa 42)

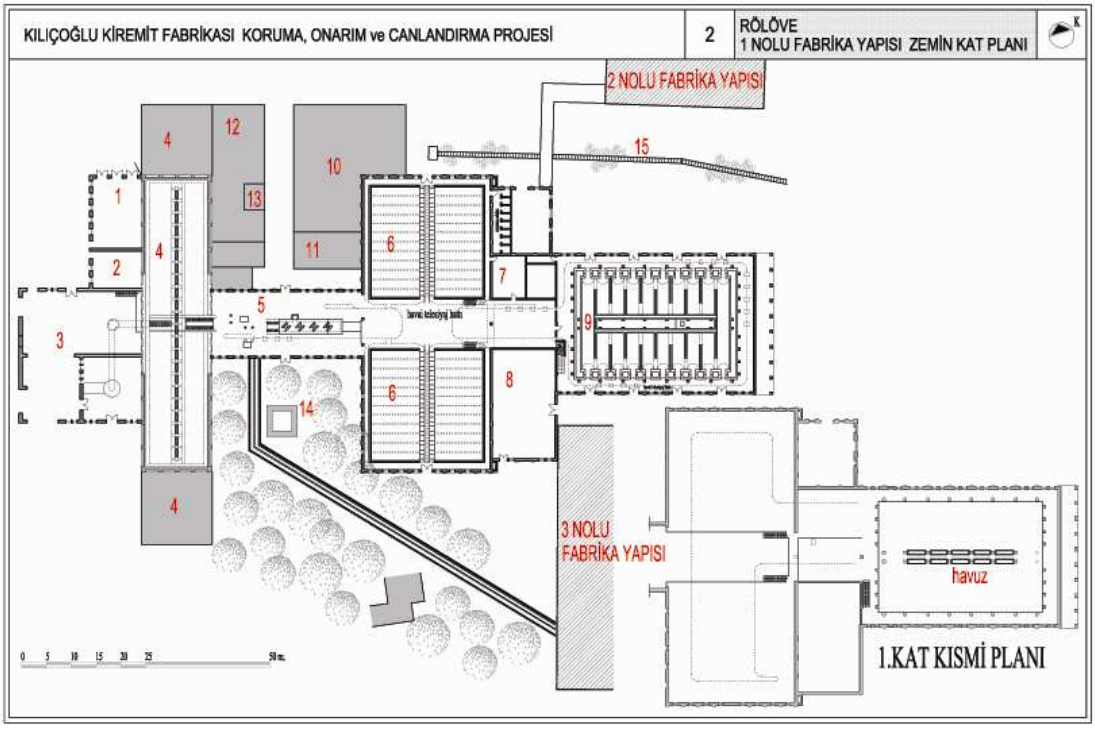

Şekil 2-45 Ateş Tuğlası Fırın Bacası

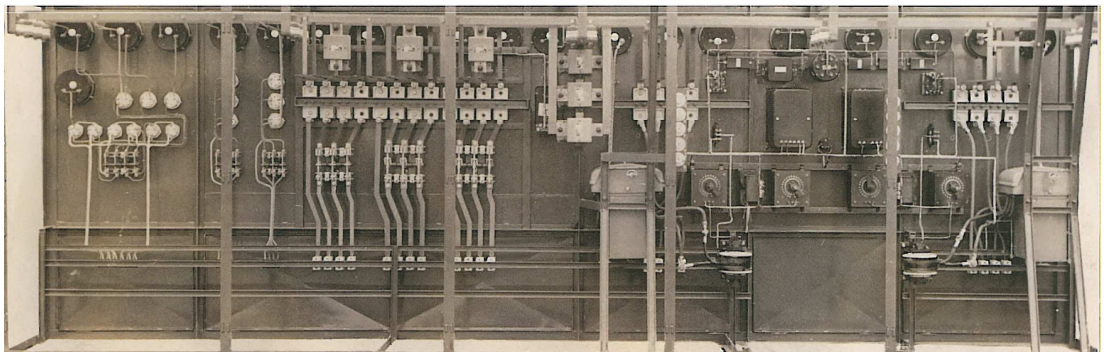

Şekil 2-46 Ateş Tuğlası Fırın Bacası

Kılıçoğlu Tuğla ve Kiremit Fabrikası
(E.B.B. Planlama Etüd Bölümü Arşivi)

Şekil 2-47 Fabrika I, zemin kat planı, 1. Garaj 2. Depo 3. Hazırlama 4. Silo 5. Makine dairesi 6. Kamara fırın 7. Elektrik dairesi 8. Jeneratör 9. Zikzak fırın 10. Yemekhane 11. Duş- WC 12. Mekanik ve elektrik atölyesi 13. Doktor 14. Su kulesi 15. Demiryolu hattı
(Miyar Mimarlık,2006)

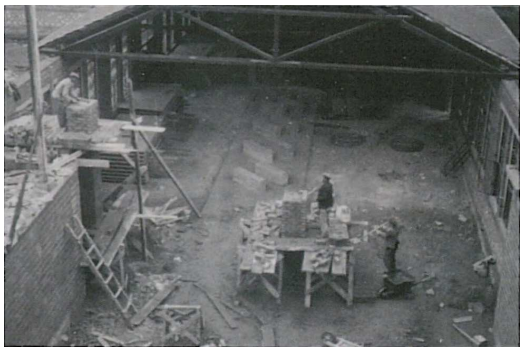
Şekil 2-48 Kılıçoğlu Tuğla ve Kiremit Fabrikası, Fabrika I elektrik temini için 2x135kWA. 3x380/220 volt Jenaratör
(Topraktan Marka Yaratmak sayfa 44)

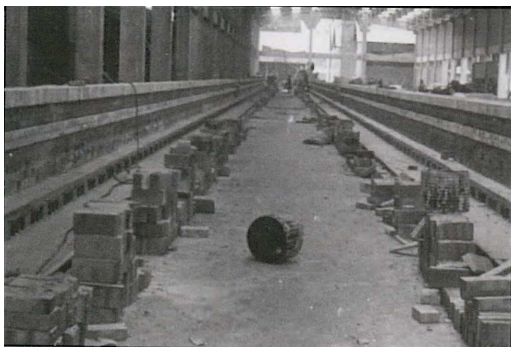
Şekil 2-49 Dekovil hattı

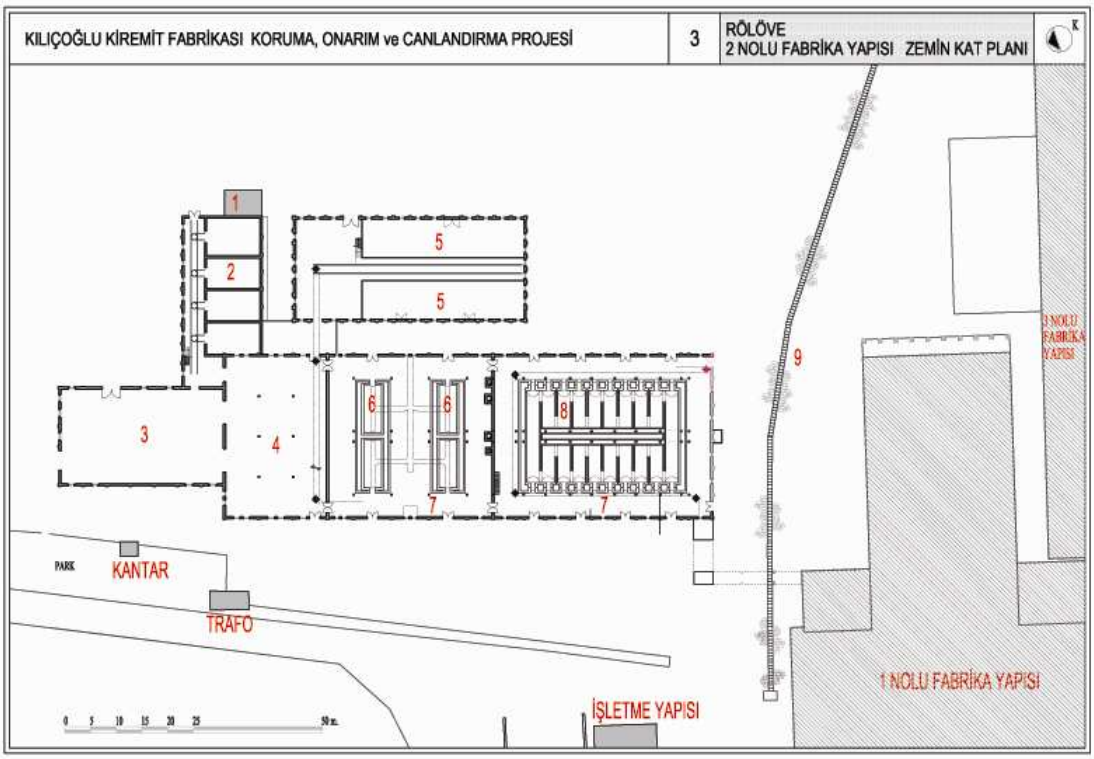
Şekil 2-50 1950'li yıllarda Kılıçoğlu'ndan ürün Sevkiyatı
Kılıçoğlu Tuğla ve Kiremit Fabrikası
(Topraktan Marka Yaratmak sayfa 48,51)

Şekil 2-51 Fabrika II İnşaat Aşaması

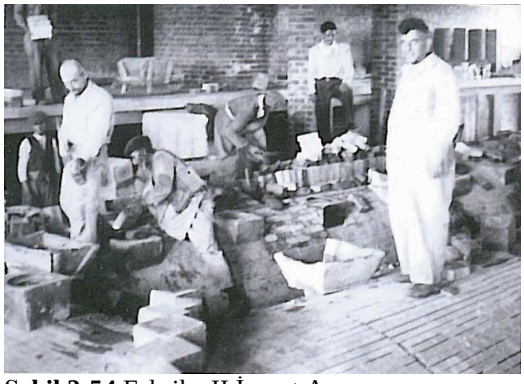

Şekil 2-52 Fabrika II İnşaat Aşaması
Kılıçoğlu Tuğla ve Kiremit Fabrikası
(Topraktan Marka Yaratmak sayfa 40,41)

Şekil 2-53. Fabrika II Zemin Kat Planı, 1. WC 2. Çamur Silosu 3. Hazırlama 4. Tuğla-Cotto İmalat 5. Keller Kurutma 6. Kamara Fırınlar 7. Koridor 8. Zigzag Fırınlar 9. Dekovil Hattı

(Miyar Mimarlık,2006)

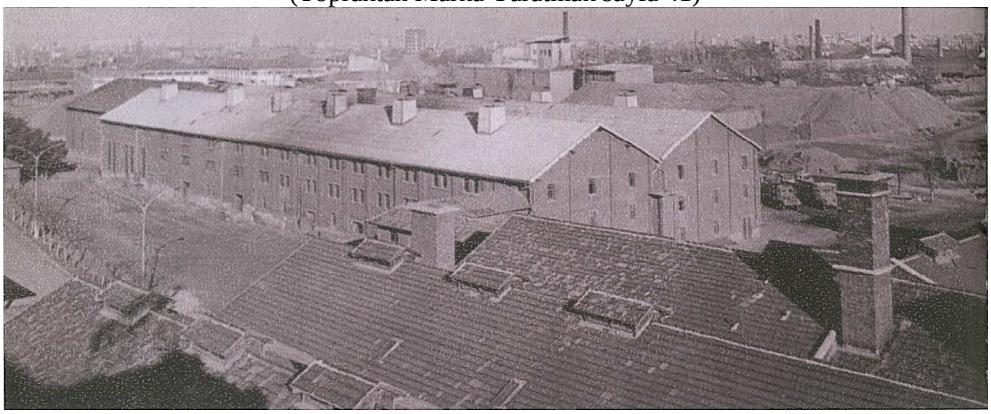
Şekil 2-54 Fabrika II İnşaat Aşaması

Şekil 2-55 Fabrika II İnşaat Aşaması

Kılıçoğlu Tuğla ve Kiremit Fabrikası

(Topraktan Marka Yaratmak sayfa 41)

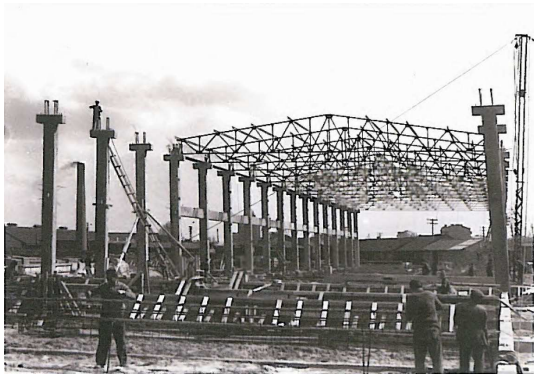

Şekil 3-56 Kılıçoğlu Tuğla ve Kiremit Fabrikası Fabrika I, Fabrika II

(Topraktan Marka Yaratmak sayfa 116)

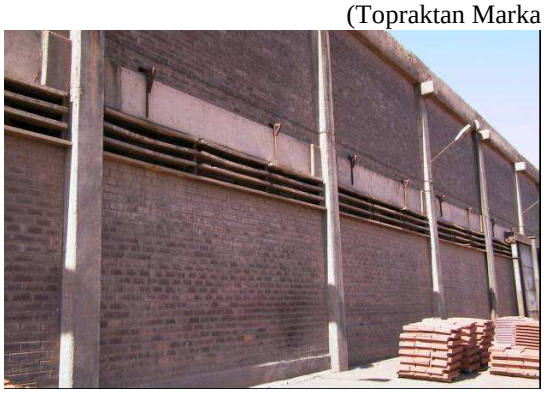

Şekil 2-57 Fabrika III İnşaat Aşaması

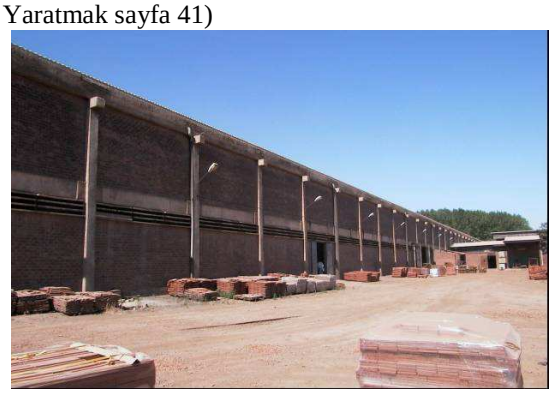

Şekil 2-58 Fabrika III İnşaat Aşaması

Kılıçoğlu Tuğla ve Kiremit Fabrikası
(Topraktan Marka Yaratmak sayfa 41)

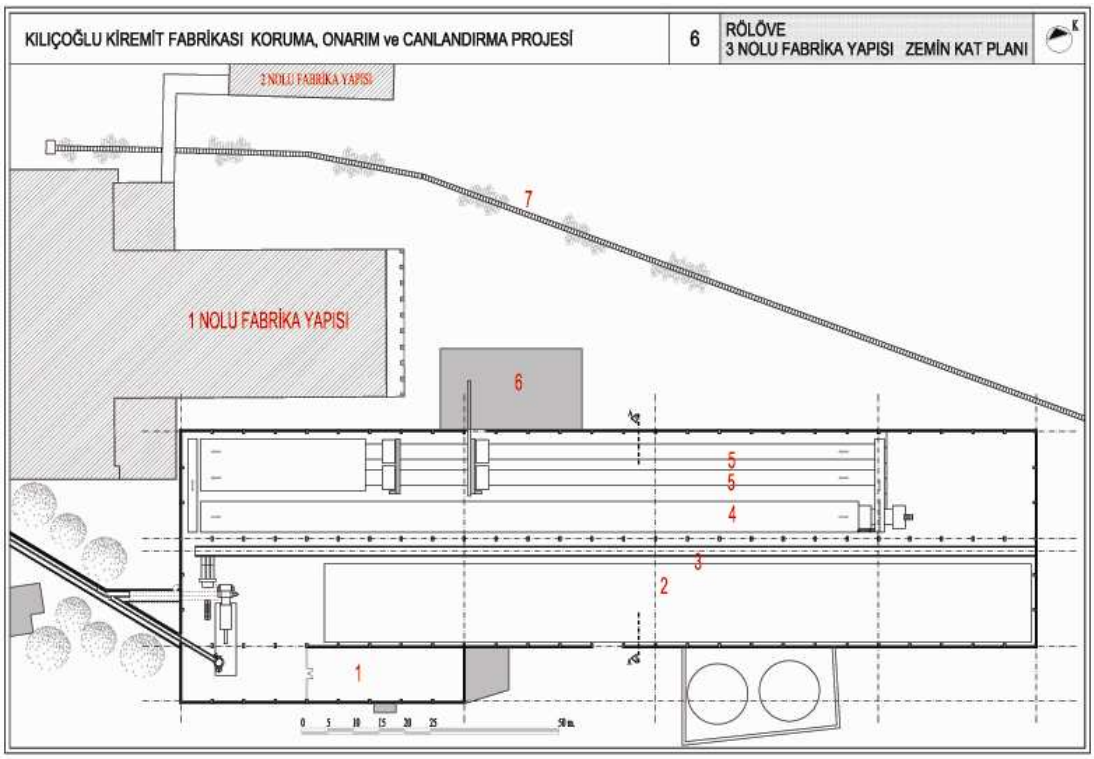

Şekil 2-59 Fabrika III

Şekil 2-60 Fabrika III

Kılıçoğlu Tuğla ve Kiremit Fabrikası
(E.B.B. Planlama Etüd Bölümü Arşivi)

Şekil 2-61 Fabrika III (Yalçın), Kat planı 1. Alçı kalıp hazırlama 2. Kurutma 3. Ray hattı 4. Fırın 5. Boşaltma ve yükleme yeri 6. Paketleme 7. Demiryolu hattı
(Miyar Mimarlık,2006)

Şekil 2-62 Espark AVM, Uygulama Sonrası

Şekil 2-63 Espark AVM, Uygulama Sonrası
Kurt (Başkurt) Tuğla ve Kiremit Fabrikası Uygulama Sonrası Bacaların Görünümü

Şekil 2-64 Kurt Kiremit ve Tuğla Fabrikası
(Prof. Dr. Sevin Aksoylu Arşivi)

Şekil 2-65 Kurt Kiremit ve Tuğla Fabrikası
(Prof. Dr. Sevin Aksoylu Arşivi)

Şekil 2-66 Kurutma birimi kapı detayı

Şekil 2-67 Demir-marangoz atölyesi iç mekan
(Prof. Dr. Sevin Aksoylu Arşivi)

Şekil 2-68 Demir-marangoz atölyesi

Şekil 2-69 Demir-marangoz atölyesi iç mekân
Kurt (Başkurt) Tuğla Ve Kiremit Fabrikası Demir-Marangoz Atölyesi
(E.K.T.V.K.K. Arşivi)

Şekil 2-70 Pencere Detayı

Şekil 2-71 Çatı Detayı
Kurt (Başkurt) Tuğla Ve Kiremit Fabrikası Demir-Marangoz Atölyesi
(E.K.T.V.K.K. Arşivi)

Şekil 2-72 Ateş tuğlası fırın yapıları

Şekil 2-73 Ateş tuğlası fırın yapıları

Kurt (Başkurt) Tuğla Ve Kiremit Fabrikası
(E.K.T.V.K.K. Arşivi)

Şekil 2-74 Uygulama Öncesi Alan Fotoğrafı

Şekil 2-75 Uygulama Öncesi Alan Fotoğrafı

Kurt (Başkurt) Tuğla Ve Kiremit Fabrikası
(A.Ü. Mimarlık Bölümü Arşivi)

Şekil 2-76 Uygulama Öncesi Alan Fotoğrafı

Şekil 2-77 Uygulama Öncesi Alan Fotoğrafı

Kurt (Başkurt) Tuğla Ve Kiremit Fabrikası
(A.Ü. Mimarlık Bölümü Arşivi)

Şekil 2-78 Bacaların Sökümü

Şekil 2-79 Bacaların Sökümü

Kurt (Başkurt) Tuğla Ve Kiremit Fabrikası, Bacalardaki Hasarlar ve Uygulama Başlangıcı
(Müpasan İnşaat Arşivi)

Şekil 2-80 Fabrika bacalarının bağlantısı

Şekil 2-81 Fabrika bacalarının örgü tekniği

Kurt (Başkurt) Tuğla Ve Kiremit Fabrikası, Bacalardaki Hasarlar ve Uygulama Başlangıcı
(A.Ü. Mimarlık Bölümü ,Müpasan İnşaat Arşivi)

Şekil 2-82 Fabrika bacalarının örgü tekniği

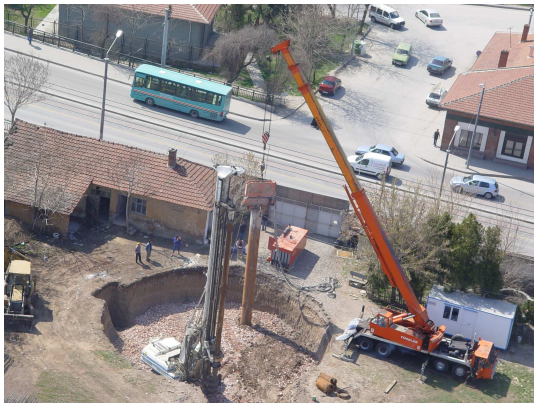

Şekil 2-83 Fabrika bacalarının örgü tekniği

Kurt (Başkurt) Tuğla Ve Kiremit Fabrikası, Bacalardaki Hasarlar ve Uygulama Başlangıcı
(Müpasan İnşaat Arşivi)

Şekil 2-84 Bacaların Yer Tespiti

Şekil 2-85 Zemin Güçlendirme

Kurt (Başkurt) Tuğla Ve Kiremit Fabrikası Uygulama Başlangıcı
(Müpasan İnşaat Arşivi)

Şekil 2-86 Kazık Temel uygulaması

Şekil 2-87 Kazık Temel uygulaması

Kurt (Başkurt) Tuğla Ve Kiremit Fabrikası Uygulama Başlangıcı
(Müpasan İnşaat Arşivi)

Şekil 2-88 Kazık Temel uygulaması

Şekil 2-89 Yeni Yapıların İnşaatı

Kurt (Başkurt) Tuğla Ve Kiremit Fabrikası Uygulama Başlangıcı
(Müpasan İnşaat Arşivi)

Şekil 2-90 Uygulama Sırasında Alan Görünümü

Şekil 2-91 Kalıp ve Donatı Hazırlanması

Kurt (Başkurt) Tuğla Ve Kiremit Fabrikası Uygulama Süreci
(Müpasan İnşaat Arşivi)

Şekil 2-92 Bacaların İnşası

Şekil 2-93 Bacaların İnşaası

Kurt (Başkurt) Tuğla Ve Kiremit Fabrikası Uygulama Süreci
(Müpasan İnşaat Arşivi)

Şekil 2- 94 Uygulama sonrası Görünüm

Şekil 2-95 Uygulama sonrası Görünüm

Şekil 2-96 Çift Kurt Tuğla ve Kiremit Fabrikası Doğu Cephesi

Şekil 2-97 Çift Kurt Tuğla ve Kiremit Fabrikası Güney Cephesi

Şekil 2-98 Güney Cephesi Servis Girişi

Şekil 2- 99 Servis ve nakliye girişi

Çift Kurt Tuğla ve Kiremit Fabrikası Güney Cephesi

Şekil 2-100 Güney Cephesinden Detay

Şekil 2-101 Güney Cephesinden Detay

Çift Kurt Tuğla ve Kiremit Fabrikası Güney Cephesi

Şekil 2-102 Çift Kurt Tuğla ve Kiremit Fabrikası Batı Cephesi

Şekil 2- 103 Çift Kurt Tuğla ve Kiremit Fabrikası Kuzey Cephesi

Şekil 2-104 Kuzey Cephesinden Detay

Şekil 2-105 Kuzey Cephesinden Detay

Çift Kurt Tuğla ve Kiremit Fabrikası Kuzey Cephesi

Şekil 2-106 Kuzey Cephesinden Detay

Şekil 2-107 Kuzey Cephesinden Detay

Çift Kurt Tuğla ve Kiremit Fabrikası Kuzey Cephesi

Şekil 2- 108 Bacalar

Şekil 2- 109 Silindir Baca

Çift Kurt Tuğla ve Kiremit Fabrikası

Şekil 2-110 Bacalar

Şekil2- 111 Silindir Bacadan Detay

Çift Kurt Tuğla ve Kiremit Fabrikası

Şekil 2-112 Kule, Doğu Cephesi

Şekil 2- 113 Kule, Kuzey Cephesi

Şekil2-114 Servis Mekânı

Şekil 2-115 Servis Mekânı Çatı Örtüsü

Şekil 2-116 Servis ve Nakliye Girişi

Şekil 2-117 Fırın Giriş Kemerleri

Şekil 2-118 Fırın Giriş Kemerleri

Şekil 2-119 Fırın Baca Bağlantısı

Şekil 2- 120 Tonozlar Arası Geçiş

Şekil 2-121 Fırın İÇ Mekan Görünümü

Şekil 2-122 Betonarme Merdiven

Şekil 2-123 Metal Merdiven

Şekil 2-124 Üst Kat İç Mekân Görünümü

Şekil 2-125 Galeri Boşluğu

Şekil 2-126 Metal Gergi

Şekil 2- 127 Metal Gergi ve Aydınlatma Elemanı

Şekil 2-128 Metal Gergi Duvar Birleşimi

Şekil 2-129 Platform ve havalandırma delikleri

Şekil 2-130 Havalandırma Deliği Detay

Şekil 2-131 Ateş Besleme Delikleri

Şekil 2-132 Ateş Besleme Delikleri Detay

Şekil 2- 133 Boşluk

Şekil 2- 134 Makara

Şekil 2-135

Şekil **2-136**

Betonarme Kabuk Ve Fırınlar Arasındaki Boşluk

Şekil 2-137 Betonarme Tonozdaki Pencereler

Şekil 2-138 Mühendisler Un Fabrikası
(Erkan Uçkan Arşivi)

Şekil 2-139 Ana Fabrika Yapısı ve Silo

Şekil 2- 140 Ana Fabrika Yapısı, Silo, Ambar
(E.B.B. Planlama Etüd Bölümü Arşivi)

Şekil 2-141 Silo

Şekil 2- 142 Ambar ve kule
(E.B.B. Planlama Etüd Bölümü Arşivi)

Şekil 2-143 Mühendisler Un Fabrikası (2005)

Şekil 2-144* Mühendisler Un Fabrikası, Özdilek Tesisleri Öneri Proje

Şekil 2- 145* Mühendisler Un Fabrikası, Özdilek Tesisleri Öneri Proje
(*Erkan Uçkan Arşivi)

Şekil 2-146 Öc Jant Fabrikası Yol Cephesi

Şekil 2-147 Buda Bar Yol Cephesi (2003)
(E.B.B. Planlama Etüd Bölümü Arşivi)

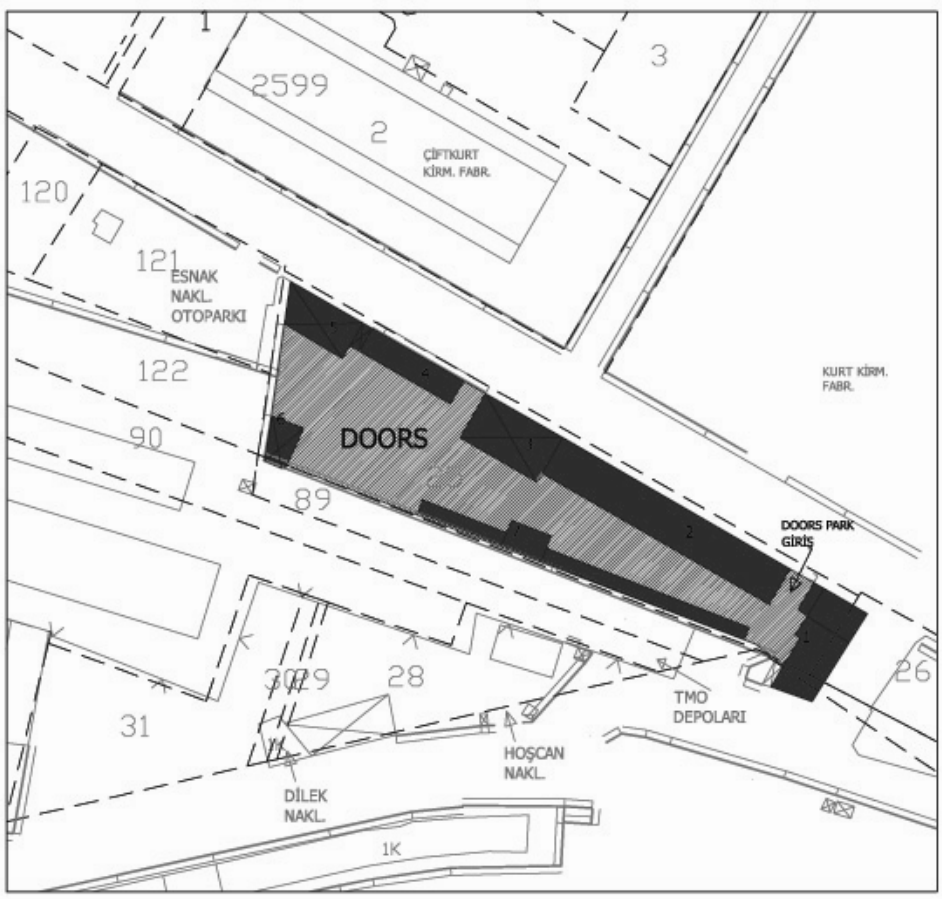
Şekil 2- 148 Buda Bar Yol Cephesi (2005)

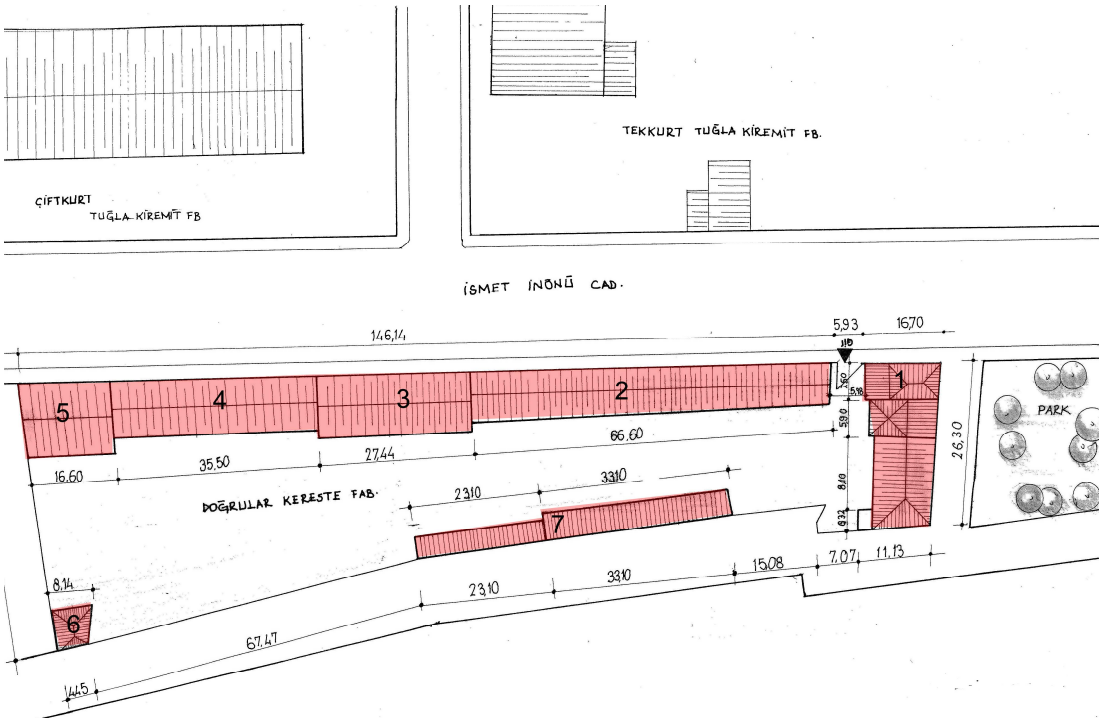
Şekil 2-149 Hayal Kahvesi- Aral Şarap Fabrikası Fabrikası

Şekil 2-150 Hayal Kahvesi- Aral Şarap

Şekil 2-151 Doğrular Kereste Fabrikası-Door's Park (222 Park) , Yerleşim Planı (uygulama sonrası) 1. Yönetim (Kebapçı) 2. Ana Fabrika Yapısı (Disko) 3. Depo (personel soyunma odaları, yönetim) 4. Depo (Dürümcü) 5. Depo (Balık Restoran) 6. Depo (Şarapevi) 7. Depo (Kafe-Bar)

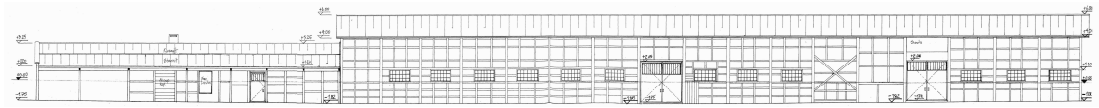

Şekil 2-152 Doğrular Kereste Fabrikası, Yerleşim Planı, 1. Yönetim-Personel 2. Ana Fabrika Yapısı 3. Depo 4. Depo 5. Depo 6. Depo 7. Depo
(A.Ü. Mimarlık Bölümü Arşivi)

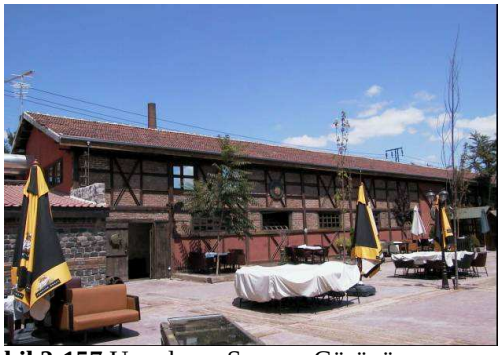

Şekil 2-153 Uygulama Öncesi Görünüm **Şekil 2-154** Uygulama Sonrası Görünüm
Doğrular Kereste Fabrikası-Door's Park (222 Park)-Yönetim Birimi

Şekil 2-155 Doğrular Kereste Fabrikası, Ana Fabrika Binası
(A.Ü. Mimarlık Bölümü Arşivi)

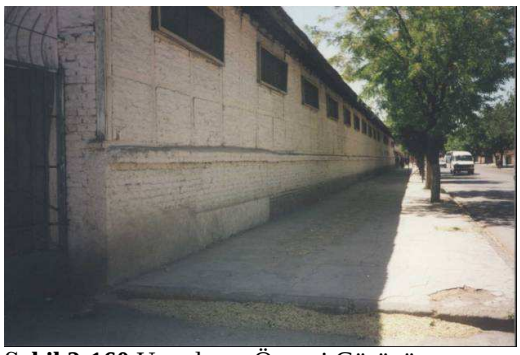

Şekil 2-156 Uygulama Öncesi Görünüm **Şekil 2-157** Uygulama Sonrası Görünüm
Doğrular Kereste Fabrikası-Door's Park (222 Park)-Ana Fabrika Binası
(E.B.B. Planlama Etüd Bölümü Arşivi)

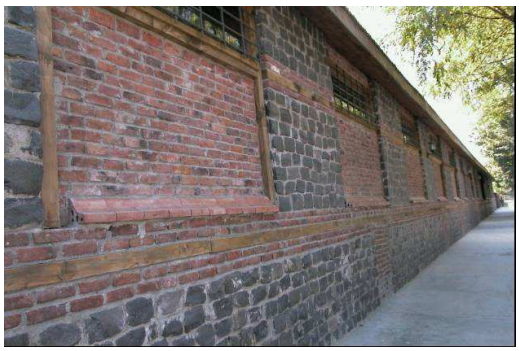

Şekil 2-158 Uygulama Öncesi Görünüm **Şekil 2-159** Uygulama Sonrası Görünüm
Doğrular Kereste Fabrikası-Door's Park (222 Park)-Ana Fabrika Binası
(E.B.B. Planlama Etüd Bölümü Arşivi)

Şekil 2-160 Uygulama Öncesi Görünüm

Şekil 2-161 Uygulama Sonrası Görünüm

Doğrular Kereste Fabrikası-Door's Park (222 Park)-Ana Fabrika Binası
(E.B.B. Planlama Etüd Bölümü Arşivi)

Şekil 2-162 Uygulama Öncesi Görünüm

Şekil 2-163 Uygulama Sonrası Görünüm

Doğrular Kereste Fabrikası-Door's Park (222 Park)-Depo 5
(A.Ü. Mimarlık Bölümü, E.B.B. Planlama Etüd Bölümü Arşivi)

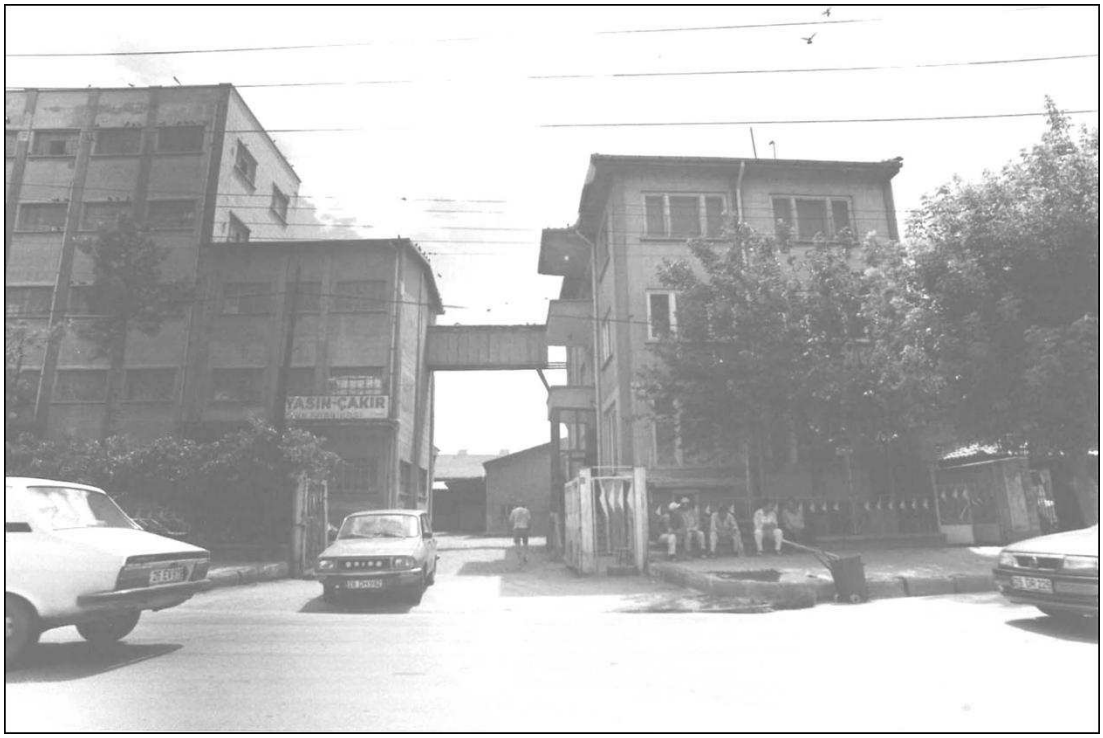

Şekil 2-164 T.M.O. Depo

Şekil 2-165 D.D.Y. İşçi Yatakhanesi

Doğrular Kereste Fabrikası-Door's Park (222 Park)-Depo 5
(E.B.B. Planlama Etüd Bölümü Arşivi)

Şekil 2-166 Yasin Çakır Un Fabrikası
(Erkan Uçkan Arşivi)

Şekil 2- 167 Yasin Çakır Un Fabrikası (2005)

Şekil 2-168 Yasin Çakır Un Fabrikası (2010)

Şekil 2- 169 Eti Bisküvileri Fabrikası (2010)

Şekil 2-170 Eti Bisküvileri Fabrikası (2010)

3. ESKİŞEHİR FABRİKALAR BÖLGESİ'NDE KORUMA SORUNLARI VE KORUMA ÖNERİLERİ

3.1. BOZULMA NEDENLERİ VE BOZULMA ŞEKİLLERİ

Kentin mekânsal gelişim sürecinde, kent içinde kalan ve özel teşebbüs tarafından kurulan un ve kiremit fabrikalarının bulunduğu bölge , 1970'li yıllardan itibaren önemini yitirmeye başlamış; 1980'li yıllardan itibaren, tuğla, kum ve çakıl ocaklarının bulunduğu alanlar ise tamamen işlevini yitirmiştir. Üretim teknolojilerinin eskimesi, yatırım maliyetlerinin yüksek olması, yeni yatırımlar yapılması için gerekli alan yetersizliği, kent merkezinde kalmaları sebebiyle çevre kirliliği oluşturması sorunları gibi konular gündeme gelmiş, Organize sanayi Bölgesi'nin kurulmasıyla birlikte alan önemini kaybetmeye ve fabrika yapılarının bozulma süreçleri başlamıştır.

İhtiyaca cevap vermeyen tesislerde, üretimin durmasıyla birlikte terk edilen tesislerin gerekli bakım ve onarımın yapılmaması; "sanayi yapılarının ve donanımının yıllar boyunca yüksek sıcaklık, zararlı gazlar, aşırı kirlilik gibi üretim sürecinin olumsuz etkileri ile karşı karşıya kalması; fabrikalara ait donanımın devredilmesi veya hurda olarak satma amacıyla ortadan kaldırılması"[75] veya söküm sırasında yapıda oluşan hasarlar, (bu hasarlar statik açıdan yapının yıkılması tehlikesi oluşturacak boyuttadır) gibi sebepler bozulma sürecini hızlandıran sebeplerdir. Bunun yanı sıra bölge ölçeğinde alınan kararlar, örneğin tramvay yapımı sırasında bacalardan birinin yıkılması; yapıların yasal olarak koruma altına alınmaması gibi faktörler de kaybolan sanayi yapılarına örnek oluşturmaktadır.

Eskişehir Fabrikalar Bölgesi'nde bulunan ve mekânsal olarak alanın büyük bölümünü kapsayan kiremit ve tuğla fabrikaları kent kimliğinin, kent belleğinin ve mevcut dokunun oluşması sürecinde katkıları, bir arada bulunmaları ve farklı üretim yöntemlerinin teknolojik gelişiminin de belgesi niteliğini taşıması açısından Eskişehir'deki "Sanayi Mirası"nın önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Kurt Kiremit ve tuğla Fabrikası (ESPARK AVM) örneğinde de görüldüğü gibi, yeniden işlevlendirerek kent yaşamına katılması hedeflenen fabrika yapılarının, bulunduğu alanın kentsel ölçekte tamamen ticari işlevlerle donatılması ve geniş alana yayılan sanayi komplekslerinin peyzajlarının rant potansiyeli yüksek alanlar olarak

[75] T. Gül Köksal, İstanbul'daki Endüstri Mirası İçin Koruma Ve Yeniden Kullanım Önerileri, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2005, sayfa 163

değerlendirilmesi sorunların temelini oluşturmaktadır. Kent merkezinde atıl vaziyette bulunan bu alanlar için getirilen plan kararlarının yoğun bir yapılaşmayı öngörmesi sebebiyle, “Bacalar Bölgesi” olarak da anılan bölgenin niteliğini ve kimliğini kaybetmesi durumu sözkonusudur. Nitekim Espark AVM uygulaması da fabrika yapılarının korunmasından ziyade yeni işlevin getirdiği mekânsal ihtiyaçların göz önünde tutularak yapılan bir uygulamadır. Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu’nun 12.02.1998 tarih ve 476 sayılı kararıyla yasal olarak koruma altına alınan “1 adet Fabrika Binası ve içinde monte edilmiş vaziyette bulunan makineler, çamur havuzları ve 4 adet fabrika bacasının” kullanıcı talepleri doğrultusunda, yapıların rölöveleri çıkarılarak başka biryerde inşasına yönelik karar alınmıştır. Bu anlamda bakıldığında yapının mülkiyet durumunun neredeyse birinci derecede bozulma sebebi olarak görülebilmektedir.

Üretim yöntemlerinin ve teknolojisinin eskimesi nedeniyle üretimi duran kiremit ve tuğla fabrikalarının tüm bileşenleriyle belgelenmesi ve yeniden işlev verme aşamasında bu verilerin eksiksiz bir şekilde değerlendirilmesi ve tasarım verisi olarak kullanılması önem arzetmektedir.(Şekil 3-1, Şekil 3-2)

Şekil 3-171 Uygulama öncesi görünüm

Şekil 3-172 Uygulama Sonrası görünüm

Fabrikalar Bölgesi ile ilgili yapılan gözlem ve tespitler doğrultusunda alanın sorunları:

- Bütüncül bir yaklaşımın olmaması,
- Kentsel sit ilan edilmemesi,
- Koruma sınırının, etkileşim alanlarının, tampon bölgenin belirlenmemesi,
- Koruma imar planı olmaması sebebiyle, spekülatif baskının oluşturduğu tehlikenin önüne geçilememesi
- Alınan plan kararlarının etkisi,
- Büyük fabrika alanlarının, küçük parsellere dönüşmesi ve dolayısıyla yoğun yapılaşma sebebiyle bütünlüğün ve silüetin bozulması,
- Bölgedeki sanayi yapılarının çoğunluğunu özel mülkiyetin oluşturması ve bu konudaki talepleri,
- Uygun olmayan işlev seçimi[76],
- Yapıların niteliğinin belirlenmesinde, amaçların belirlenmesi doğrultusunda eksik bilgilenme ve verilerin doğru değerlendirilmemesi,
- "Sanayi yapılarının teknik ve mimari niteliklerini dikkate almayan veya geri dönüşü olmayan uygulamalar ve eklerin yapılması, tarihi izlerin yok edilmesi, yanlış malzemeler ve detay çözümlerinin üretilmesi"[77] ,yapılan uygulamalarda tarihi çevrenin ve yapının kendisinin tasarım verisi olarak kullanılmaması olarak özetlenebilir.

3.2. KORUMA ÖNERİLERİ

Fabrikalar Bölgesi'ndeki tuğla ve kiremit fabrikaları Eskişehir'de tuğla ve kiremit üretiminin sanayileşme süreciyle birlikte gelişimi gösteren birçok örneğini bir arada barındırmaktadır. Bölgedeki fabrika yapıları, dönemin sanayi yapısı ve anlayışını günümüze ulaştıran, mevcut dokusuyla dönemin mimari anlayışı ve üslubunu yansıtan; dönemin üretim yöntemleri ve toplumsal yapıya ilişkin verileri sunan, somut ve somut olmayan değerleri barındırmaktadır. Alandaki fabrika yapılarının ve dolayısıyla parsellerin tescil edilmiş olması, üretim yöntemlerinin gelişme sürecinde yenilenen teknolojilerileriyle ve bir arada bulunmaları nedeniyle de bölge ayrıca

[76] T. Gül Köksal, İstanbul'daki Endüstri Mirası İçin Koruma Ve Yeniden Kullanım Önerileri, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2005, sayfa 164.
[77] T. Gül Köksal, İstanbul'daki Endüstri Mirası İçin Koruma Ve Yeniden Kullanım Önerileri, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2005, sayfa 164.

değer (grup değeri) taşımaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde alan, 2863 sayılı Kültür Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 8. maddesinde[78] yapılan "sit" tanımı kapsamında değerlendirilmesi gereken bir alan görünümündedir.

Alanda verilen tescil kararlarının dokunun bütününü kapsayacak şekilde ele alınması ve fabrika yapılarındaki üretim ilişkilerinin, mimari ve işlevsel bütünlüğün sağlanması doğrultusunda kararlar alınması gerekmektedir. Yapılacak yeni düzenlemelerin, parselasyon planlarının onayından önce, tescilli taşınmazlara ilişkin plan kararlarının Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu görüşüne sunulması ve yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Çok yönlü bir yaklaşımın gerekliliği, elbette çok yönlü sorunları da beraberinde getirmektedir. Fabrikalar Bölgesi'nde bulunan sanayi yapılarının çoğunu özel mülkiyette olması, alanın kent merkezinde önemli bir çekim noktası olması, konunun kapsamını genişletmekte, "yasal, toplumsal, ve ekonomik" yönden çözüm önerileri oluşturulması gerekmektedir. Dolayısıyla, sanayi yapılarının bulunduğu bu alanın, kentsel ölçekte ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Fabrikalar Bölgesi'nin, 27.11.2005 tarih, 26006 sayılı resmi gazetede yayınlanan Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'in Alan Yönetimine İlişkin Esaslar kapsamında ele alınarak bir "yönetim planı"nın oluşturulması ve o doğrultuda korunması gerekmektedir.

Yapıların niteliğinin ve öneminin belirlenmesinde, malzemesi ve yapım tekniği gibi birçok kriterle birlikte, sanayileşme sürecinin bilinmesi ve kentle etkileşimi irdelenmelidir. Yapılacak yeni düzenlemelerde, sanayi mirasının kendine özgü nitelikleri ele alınmalıdır. Yeniden işlevlendirilecek veya yeniden düzenlenecek sanayi yapılarında, bir üretim tesisi olarak üretim aşamasındaki ilişkilerin izlenebilmesi , üretim sürecinin evrelerini ve ürünlerin mamül hale gelinceye kadar geçirilen aşamaları gösteren her türlü yapı, mekanik aksam ve teçhizatın orijinal yerlerinde eksiksiz şekilde korunması da önem arz edecektir. Bu anlamda koruma altına alınan yapı ve yapı gruplarının korunması için uzman grupları oluşturulmalı, belgeleme aşamasında da yine uzmanlıklardan yararlanılmalıdır. Sanayi yapısı ile

[78] 2863 sayılı yasada (madde 3, fıkra 3): ""Sit"; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır." Tanımlaması yapılmaktadır.

ilgili tüm donanımın, makinelerin, altyapısıyla ilgili verilerin kısacası üretim ve işleyişle ilgili tüm verilerin ayrıntılı belgelemesi yapılmalı ve buna yönelik çözümler üretilmesi gerekmektedir. Gerekli durumlarda uzmanlar gözetiminde arkeolojik kazı yapılmalıdır.

İşlevsel bütünlüğü de sağlayacak şekilde yerinde koruma, tek yapı ölçeğinde ele alınan yapılarda önerilen müdahalelerde (yeni işlev, yeni ek, yeni yapı v.b.) yapının kendisinin, her bir üretim bileşeninin ve tarihi çevrenin tasarım verisi olarak kullanılması, görsel bütünlüğün sağlanması ve silüetle bütünleşmesini hedef olmalıdır.

Sanayi mirası kapsamında değerlendirilen tesislerin, mimarlık tarihi, teknoloji tarihi arkeoloji ve koruma boyutuyla değerlendirilip, belgeleme ve tespit çalışmalarının ayrıntılı bir şekilde yapılaması gerekmektedir.

Daha önce yapılmış çalışmalar[79] ışığında sanayi mirası için öneri bir envanter fişi hazırlanmış, Fabrikalar Bölgesi'deki sanayi yapıları ile ilgili yapılan araştırma, tespit çalışmaları ve belgeler doğrultusunda, tuğla ve kiremit fabrikaları için envanter fişleri oluşturulmuştur.

[79] Köksal, T. G., İstanbul'daki Endüstri Mirası İçin Koruma Ve Yeniden Kullanım Önerileri, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, sayfa:357

3.3.ÇİFT KURT KİREMİT FABRİKASI BOZULMA DURUMU VE KORUMA ÖNERİSİ

3.3.1. BOZULMA DURUMU

İşlevini yitirmesiyle bozulma süreci hızlanan tuğla ve kiremit fabriksının günümüze ulaşan tuğla fırını ve iki adet bacadır. Teknolojisinin eskimesiyle birlikte üretimi duran fabrika yapılarının bulunduğu alanda alınan plan kararları doğrultusunda yapılan yeni parsel düzenlemeleri yapılmış ve yoğun yapılaşmayla çevrelenmiştir. Terk edilen tesisin gerekli bakım ve onarımın yapılmaması sebebiyle fiziksel olarak bozulma süreci de hızlanmıştır. Fabrika içindeki donanım yokolmuştur. Uzun süre boş kalan yapıda, insan eliyle gerçekleşen tahribatlar ve yanlış kullanımlar sonucunda oluşan hasarlar gözlenmektedir. Uzun yıllar boyunca yüksek sıcaklığa maruz kalan tuğla fırını ve bacalarda üretim sürecinin olumsuz etkileri gözlenmektedir.

Rölöve aşamasında da tespit edilen hasar tespit lejantında da belirtilen başlıklar:

- Nemlenme
- Sıva dökülmesi
- Grafiti-boyama
- Kirlenme
- Derz boşalması
- Kopma-boşluk
- Muhdes eleman
- Çatlak-Strüktürel çatlak
- Korozyona uğramış metal eleman
- Boya dökülmesi
- Niteliksiz onarım (çimentolu sıva)
- Yüzelsal aşınma (<5cm) – Aşınma (>5cm) dır.

Yapısal Müdaheleler bu başlıklarda ele alınan hasarlara göre belirlenmiştir.

3.3.2. KORUMA ÖNERİSİ

3.3.2.1. İŞLEVSEL MÜDAHALELER

Zamanla işlevini yitirmiş olan yapı kompleksinden günümüze ulaşan tek yapı tuğla fırınıdır.

Yapı kompleksinin özgün haline dair yeterli belgeye ulaşılamamıştır. Yapının bulunduğu bölge ve özellikleri değerlendirilmiş, dönemin üretim yöntemlerinin belgesi niteliğini taşıması; kentin sosyal, ekonomik yapısının ve kent belleğinin oluşum-gelişim sürecinde önemli bir yere sahip olması sebebiyle tek yapı ölçeğinde ele alınıp, yeni işlev verilerek kullanıma sunulması uygun olacaktır.

İlgili belediyede konuyla ilgili çalışmaları yürüten kişilerle görüşülmüş, konuyla ilgili görüşleri alınmıştır. Bu veriler doğrultusunda, fabrikalar bölgesinin oluşum ve gelişim süreci ve uygulanan teknolojilerle ilgili toplanan tüm verilerin sergilenebileceği sürekli bir sergileme mekanını içeren, aynı zamanda kültürel ve sosyal aktiviteleri de barındırabilecek, çeşitli sanatçıların çalışma ve performanslarını sergileyebileceği geçici sergiler ve çalışmalarını yürütebilecekleri atölyeler şeklinde düzenleme yapılması uygun olacaktır

2001-2003 yıllarında yapılan Uluslararası Pişmiş Toprak sempozyumunun da yapıldığı alanda bulunması ve sempozyum süresince sergileme, seminer amaçlı kullanılan bir yapı olması da bu fikri desteklemektedir.

Yeniden işlev verilerek kullanılacak yapının özgün niteliklerini koruyarak yeni mekansal ihtiyaçlar doğrultusunda hazırlanan restorasyon projesinde ;

- Sürekliliğin sağlanması ve aynı zamanda yapının kendisini sergilemesini sağlamak,
- İşlev seçiminde, kentin-yakın çevrenin sunduğu çağdaş fonksiyonların yer alması,
- Malzeme bozulması ve strüktürel sorunlara neden olan sorun kaynaklarının gerekli müdahaleler ile ortadan kaldırılması,
- Kullanımın gerektirdiği müdahalelerde dilbirliğini oluşturacak şekilde, çağdaş malzeme ve yapım tekniklerinin kullanılması uygun olacaktır.

Bu ilkeler doğrultusunda hazırlanan restorasyon projesi eklerde sunulmuştur.

3.3.2.2. YAPISAL MÜDAHALELER

Ek olarak sunulan öneri projede müdahaleler aşağıdaki başlıklar şeklinde ele alınmıştır.

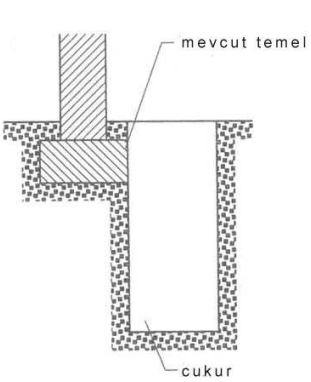
- Temel sistemine ilişkin bilgilerin daha iyi tanımlanması amacıyla projede belirtilen yerlerde muayene kuyusu açılmalıdır. Dış duvar-kolonların ve fırınların , rölöve sıfır kotuna göre ne kadar derinlikte olduğu ve uygulanan sistemin niteliği araştırılmalıdır. Bu veriler doğrultusunda, mevcuta yapılacak güçlendirme ve temel duvarının derinliği ve kalınlığı, binaya yapılacak eklerin niteliği, temel derinliği, temel bağlantıları belirlenmelidir. Projede belirtilen kısımların tamamen askıya alınması ve askılama sisteminin statik açıdan değerlendirilip ayrıca projelendirilmesi uygun olacaktır. Mevcuta yapılacak güçlendirmeye ilişkin yöntemler şekil 1-2' de ifade edilmiştir.
- Yapılacak kısmi bodrumun, ana taşıyıcıdan ayrılarak, derz oluşturulup ayrı çalışmasını sağlamak uygun olacaktır. Yapılacak tüm uygulama için statik danışmanlık alınmalıdır. Oluşturulan derzlerde; çatı,duvar ve zeminde sızdırmazlık adına tüm önlemler alınmalıdır.
- Delikli tuğla ile dolgulu olan betonarme kirişlerle oluşturulmuş tonozun üzerindeki çimento harçlı sıva tamamen sökülmeli, taşıyıcı sistemdeki tüm çatlaklar enjeksiyon yöntemiyle onarılmalı, statik açıdan gerekli görüldüğü takdirde güçlendirme yapılmalıdır. Yapılacak tüm statik güçlendirmeler için (taşıyıcı sistemdeki güçlendirme gerekliliği, özellikle bacalarda zeminde güçlendirme ihtiyacı olup olmadığı konusunda) danışmanlık alınması uygun olacaktır. Tuğla tonozun güçlendirilmesinde kalınlığın fazla artmaması için FRP tekstil uygulaması yapılabilir.
- Yüzeydeki tüm sıvalar sökülerek, malzemenin durumuna göre gerekli onarımlar yapılmalıdır.(FRP tekstil)
- Betonarme taşıyıcı sistemdeki tüm çatlaklar niteliklerine göre (derinlik ve genişlikleri de gözönünde bulundurularak) enjeksiyon yöntemiyle onarılmalı, statik açıdan gerekli görüldüğü takdirde güçlendirme yapılmalıdır.
- Tuğla dolgu duvarlarda, sıva sökümü sonrasında, malzemenin durumuna göre; duvarlar, sökülüp, aynı örgü tekniğiyle yeniden örülmelidir.

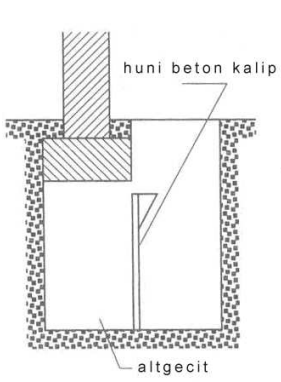
- Ateş tuğlası ile örülmüş olan fırınlarda kopmuş, kırılmış olan tuğlalar aynı nitelikte tuğlalarla özgün örgü tekniği ve malzemesiyle yeniden örülmelidir. Gerektiğinde epoksili harçla enjeksiyon ve ya metal elemanlarla dikişleme yapılmalıdır.
- Ateş tuğlası ile oluşturulmuş yüzeylerdeki aşınma için, aşınma 5cm'den az ise temizlik dışında bir müdahalede bulunulmaması, 5cm'den büyük ise aynı nitelikteki tuğla ile yeniden örülmesi uygun olacaktır.
- Üst kat pencerelerinde tüm muhdes örgüler sökülmeli, mevcut doğramaların iç kısmına ikinci bir doğrama takılarak çift camlı bir uygulama yapılarak, ve pencere bölüntüleri değiştirilmeden sürgülü bir şekilde imal edilmelidir.
- Zemin kattaki tüm muhdes örgüler sökülerek, tespit edilen özgün açıklıklara kavuşturulmalıdır. Pencerelerde üst kattaki önerilen sistem uygulanmalıdır.
- Kapılara dair herhangi bir ize rastlanmadığından, cepheden algılanmayacak şekilde detaylandırılarak yeni kapılar takılmalıdır.
- Üst katta ateş besleme deliklerinin görülebilmesi için bu kısımda cam döşeme uygulanması, yapının kendisinin sergilemesi için uygun olacaktır.
- İç mekandaki tüm muhdes elemanlar sökülmelidir.
- Yapıya iki uçtan kısmi bodrum yapılarak gerekli olan teknik birimler ve ıslak hacimler bodrum katta düzenlenmesi, mekanın bütünlüğünün bozulmaması ve büyük fabrika hacimlerinin bölüntüye uğramaması uygun olacaktır.
- Servis mekanlarının üzerindeki ahşap kırma çatı tamamen sökülüp, tüm ahşap elemanlar yenilenmeli, gerekli yalıtım önlemleri alınarak yine marsilya tipi kiremitle örtülmelidir.
- Silindir şeklindeki bacanın metal çemberleri, gerekli önlemler alınarak sökülmeli ve temizliği yapılmalıdır. Korozyona uğramış metal elemanlarda temizlik yapılmalı ve korozyonun devam etmemesi için önlemler alınmalı ve olduğu gibi korunması sağlanmalıdır.

Çemberlerdeki uygulama: Çelik tel uçlu fırça ve avuçiçi taşlama aletiyle temizliği yapıldıktan sonra, havayla teması kesmek için tanik asit sürülerek, yüksek ısıya

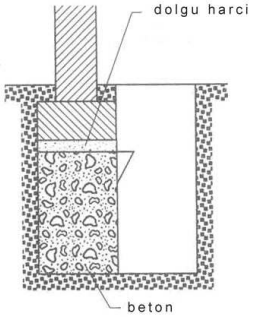
dayanıklı antipas uygulanmalı, yine dayanımı yüksek mat siyah boya ile boyanmalıdır.

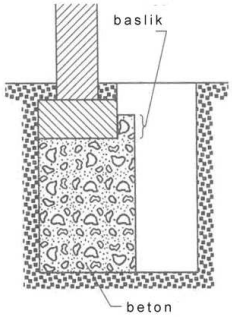
- Bacanın yüzeyindeki patina tabakası için gerekli analizler yapılmalı, kimyasal açıdan olumsuz tesirler yaratmayacak nitelikte ise bu tabaka korunmalıdır.
- Tuğla bacalardaki çatlaklar dikişleme ve enjeksiyon yöntemiyle onarılmalıdır. Derz boşalmaları görülen kısımlarda derz temizliği yapılarak ve yine özgün harçla uyum sağlayacak bir harçla yeniden derzler doldurulmalıdır. Baca yüzeyindeki patina tabakası, kimyasal bir oluşum sözkonusu değilse temizlenmemelidir.
- Sıva raspası sonrasında gerekli tüm onarımlar-güçlendirmeler yapılmalı, dış cephede ateş tuğlası haricindeki tüm yüzeylerin sıvanması uygun olacaktır.
- Yapının üst örtüsünde sıva raspası sonrasında FRP tekstil ile yapılacak güçlendirme sonrasında gerekli yalıtım önlemleri alınarak, kullanılacak sıvanın su geçirimsizliğini arttrmak adına katkılar kullanılması uygun olacaktır. Oluşturulan derzlerde gerekli sızdırmazlık önlemleri alınarak, derz profilleri ile kapatılmalıdır.
- Uygulama sırasında elde edilen yeni veriler, belgelenmeli ve bu doğrultuda önlemler alınmalıdır.
- Uygulamanın denetimi sağlanmalıdır.
- Uygulamayı yapan teknik ekipte yeterlilik ve uzmanlık aranmalıdır.
- Uygulama sonrasında düzenli bakım ve onarım sağlanmalı ve periyodik kontroller yapılmalıdır.

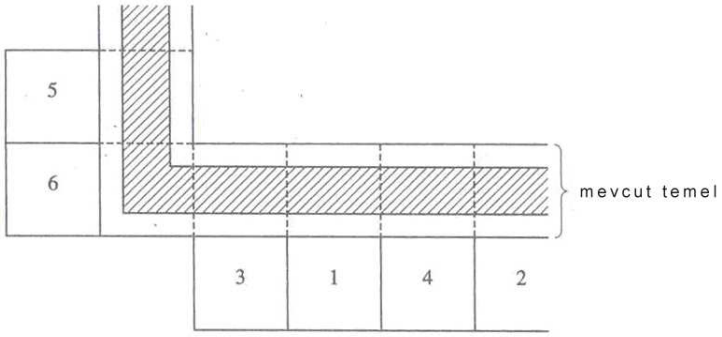

Şekil 3 - 173 Çukur Açma **Şekil 3 - 174** Huni Beton Kalıp Dikilmesi
Mevcut taşıyı güçlendirme önerisi[80]

Şekil 3 - 175 Harç Dolgulu Öneri **Şekil 3- 176.** Beton Başlıklı Öneri
Mevcut taşıyı güçlendirme önerisi[81]

Şekil 3- 177 Mevcut temelin güçlendirilmesi [82]

[80] Beckmann Poul, Structural aspects of building conservation, , Oxford : Elsevier, sayfa: 290
[81] Beckmann Poul, Structural aspects of building conservation, , Oxford : Elsevier, sayfa: 290
[82] Beckmann Poul, Structural aspects of building conservation, , Oxford : Elsevier, sayfa: 291

SONUÇ

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Anadolu Kentlerinin yeniden yapılanmasında değişimi başlatan en önemli etken sanayileşme olmuştur. Cumhuriyet döneminde Eskişehir'de sanayi yatırımlarının yapılması için zemin oluşturan ve Cumhuriyet öncesinde kurulan Cer Atölyesi ve burada yetişen nitelikli işgücü ile kentin ekonomik gelişmesi bu yönde ivme kazanmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren, toplumsal kimliğin değişmesi ve bununla ilişkili olarak kent kimliğinin oluşmasında döneme tanıklık eden ve dönemin üretim yöntemlerinin belgesi niteliğini taşıyan sanayi yapıları ve bu yapıların bulunduğu alanlar; kentin kuzeybatısında Cumhuriyet Öncesi ilk sanayi kuruluşu olan Cer Atölyesi ile başlayan ve günümüzde TülomsaşYerleşkesi olarak anılan **DDY tesisleri** ve özel sektör tarafından kurulan un ve kiremit fabrikalarının bulunduğu **Fabrikalar Bölgesi**, demiryolu ile ilişkili olarak T.M.O. Siloları, kuzeydoğudaki **şeker fabrikası** tesislerinin bulunduğu alan, kentin güneyinde Kütahya Caddesi'nin doğusunda bulunan **Sümerbank Basma Fabrikası** ve **Yem fabrikasının** bulunduğu alan ve Tayyare Fabrikası'nın bulunduğu askeri alandır. Bu alanlardaki sanayi yapılarına sadece mimari yapı olarak değil; tarihi, teknolojik, sosyolojik arka planları ile değerlendirerek, sanayi mirası kapsamında ele alınması gerekmektedir.Bu bağlamda ele alınan yapı ve yapı gruplarının tüm üretim bileşenleri ile belgelenmesi sağlanmalıdır. Ayrıntılı tarihsel, teknolojik ve mimari araştırmalar yapılmalı ve tüm çalışmalar kaynakları belirtilerek arşivlenmelidir.

Eskişehir'de Sanayi Mirasını oluşturan bu alanların çağdaş koruma bilinci ve bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi için zemin oluşturmayı hedef alan bu çalışmanın esas konusunu Eskişehir Fabrikalar Bölgesi oluşturmuş ve bu bölge için bütüncül bir koruma önerisi geliştirilmeye çalışılmıştır.

Eskişehir Fabrikalar Bölgesi, kuruluşları özel sektör yatırımı ile gerçekleşen taş ve toprağa dayalı üretim yapan kiremit ve tuğla fabrikaları ile gıda sanayinde büyük yeri olan un fabrikalarının bulunduğu alan olarak tanımlanmıştır. Bölgedeki fabrika yapıları, dönemin sanayi yapısı ve anlayışını günümüze ulaştıran; mevcut dokusuyla dönemin mimari anlayışı ve üslubunu yansıtan; dönemin üretim yöntemleri ve toplumsal yapıya ilişkin verileri sunan; somut ve somut olmayan değerleri barındıran; üretim yöntemlerinin gelişme sürecinde yenilenen teknolojilerileriyle ve bir arada bulunmaları nedeniyle de doku bütünlüğü sağlayan bir alan olması

sebebiyle; Fabrikalar Bölgesi'nin sanayi mirası ağırlıklı **kentsel sit**, ilan edilmesini ve koruma imar planı hazırlanarak bölgeyi bütün olarak değerlendirmesi öngörülmelidir.

Bu alandaki sanayi yapıları tüm bileşenleri ile ele alınmış ve tespitleri yapılmıştır. Bu tespitler yapılırken bölge ile ilgili alınan kararlar irdelenmiş ve alınan kararların; "Sanayi Mirasını" oluşturan yapı ve yapı gruplarını bütüncül bir şekilde ele alınarak stratejik bir Yönetim Planlaması ile korunması için Yönetim Planının oluşturulması gereklidir.

"Sanayi Mirası" kapsamında değerlendirilmesi gereken yapıların bulunduğu alanın etkileşim halinde bulunduğu yerler için de Eskişehir Kültür ve Tabiat varlıkları Kurulu'nun görüşünün alınması ve bunu sağlayabilmek adına koruma alanının sınırlarının, etkileşim sahalarının acil olarak ayrıntılı bir şekilde tanımlanması yapılmalıdır.

Sanayi mirasını oluşturan alanların kent bütünü içinde ele alınarak, bir yönetim planının oluşturulması ve o doğrultuda değerlendirilip korunması gerekmektedir.

Mevcut durumun tespiti; alanın koruma statüsü, yasal-kurumsal çerçevesi, alandaki somut ve somut olmayan değerlerin belirlenmesi, kültürel veriler, çevresel veriler bağlamında değerlendirilmelidir.

Belirlenen vizyon ve hedefler doğrultusunda stratejik ve politikalar oluşturulmalıdır. Eskişehir'deki sanayi mirası alanlarının, cumhuriyet tarihindeki yeri ve önemi bağlamında, ilgili kurumların ve halkın buradaki somut ve somut olmayan değerlerine ilişkin eğitim ve bilinçlendirilmesine yönelik hedefler konulmalıdır. Eğitim ve bilinçlendirme programları doğrultusunda kamu bilincinin artırılmasını sağlayacak programlar oluşturulmalıdır.

Sanayi mirası alanına ait kentsel tasarım projeleri, tek yapı ölçeğinde restorasyon projeleri programlanmalı ve bu alanda alanın önemine yönelik somut olmayan değerlere ilişkin projeler de geliştirilmelidir.

Tüm bu eylemeler, iş planı, etaplama, zamanlamayı içeren çalışma programı çerçevesinde yapılmalıdır. Alanın korunmasında ve gelişimindeki proje ve eylem planlarında yer alacak aktörler, paydaşlar ve yetkili kurumlar; Büyükşehir Belediyesi, Tepebaşı Belediyesi, üniversiteler, meslek odaları, Eskişehir Sanayi

Odası, Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası, sivil toplum kuruluşları, kullanıcılar ve uluslararası kuruluşlar olabilir.

Alanın algılanmasının artırılmasına yönelik hedefler konulmalıdır. Oluşturulacak yönetim planının bütçesi ve kaynağı belirlenmelidir.

Yönetim planı uygulama süreci; gerçekleştirme, bilgi yönetimi, risk yönetimi, periyodik izleme, güncelleme olarak uygulanmalıdır.

Koruma disiplinine yeni giren "sanayi mirası" kavramının tanımlarının ve sınırlarının yasal olarak belirlenmemiş olması en temel sorunu oluşturmaktadır. Bu anlamda bakıldığında, "Sanayi Mirası" kapsamında değerlendirilmesi gereken yapıların bir bölümü yasal olarak koruma altına alınmamıştır. Tek yapı ölçeğinde alınan tescil kararları da tek başına yeterli olmamaktadır. İşlevleri gereği, diğer "korunması gereken kültür varlıkları"na oranla daha az değer verilmektedir.

Tek yapı ölçeğinde ele alınan sanayi yapılarına "korunması gereken kültür varlıkları" olarak gerekli özenin gösterilmesi , önerilen müdahalelerde (yeni işlev, yeni ek, yeni yapı v.b.) yapının tüm üretim bileşenleriyle ve bulunduğu alanla birlikte değerlendirilerek, çevreyle ve kentle bütünleşmesi hedef olmalıdır. Kentsel ölçekte alınan kararlar ve bu doğrultuda yapılan yeni parsel düzenlemeleri, mevcut yapıları birbirinden koparacak şekilde değil aksine bir arada olmalarını destekleyecek şekilde yeşil alanlarla çevrelenen, kent merkezinde yaşanan sıkışıklığı ve yoğun yapılaşmayı engelleyecek şekilde yapılmalıdır.Tescilli yapıların algılanmasına engelleyecek ve niteliğinin kaybolmasına neden olacak uygulamalara izin verilmemesinin sağlanması, uygulama ve denetimlerinin uzmanlarca yapılması sağlanmalıdır.

Yapıların niteliğinin ve öneminin belirlenmesinde, malzemesi ve yapım tekniği gibi birçok kriterle birlikte, sanayileşme sürecinin bilinmesi ve kentle etkileşimi irdelenmelidir. Yapılacak yeni düzenlemelerde, sanayi mirasının kendine özgü nitelikleri ele alınmalıdır. Yeniden işlevlendirilecek veya yeniden düzenlenecek sanayi yapılarında, bir üretim tesisi olarak üretim aşamasındaki ilişkilerin izlenebilmesi , üretim sürecinin evrelerini ve ürünlerin mamül hale gelinceye kadar geçirilen aşamaları gösteren her türlü yapı, mekanik aksam ve teçhizatın özgün yerlerinde eksiksiz şekilde korunması ve önerilen çağdaş işlevle bunun sürekliliği sağlanması. Önemlidir. Bu anlamda koruma altına alınan yapı ve yapı gruplarının korunması için belgeleme, tanımlama koruma ve değerlendirme aşamalarında

disiplinlerarası uzmanlıklardan yararlanılmalıdır. Sanayi yapısı ile ilgili tüm donanımın, makinelerin, altyapısıyla ilgili verilerin kısacası üretim ve işleyişle ilgili tüm verilerin ayrıntılı belgelemesi yapılmalı ve buna yönelik çözümler üretilmesi gerekmektedir. Gerekli durumlarda uzmanlar gözetiminde arkeolojik kazı yapılmalıdır.

Kurt Kiremit ve Tuğla Fabrikası (Espark AVM) örneğinde de görüldüğü gibi, eski sanayi yapılarının yıkılarak yeniden inşa edilmesi sonucunda yapı/yapı grubunun korumaya değer özgün niteliklerinin kaybolmasının engellenmesi, yeterli bilgi ve belge olsa bile, eski sanayi yapılarının yıkılarak yeniden inşa etmeye izni verilmemesi gerekmektedir. Tarihi sanayi yapısı tamamen ortadan kalktıysa ve ya niteliklerini kaybettiyse, durumla ilgili yasal soruşturma yapılmalıdır. Yapı alanına yeni yapı izni verilmemeli ve alan kamu yararına rekreasyon amaçlı kullanılmalıdır. Sanayi yapıları tüm bileşenleri ile tescil edilmeli ve tescil kararını düşürecek kararlar, bağımsız bir uzmanlar grubu tarafından onaylanmalıdır.

İşlevini yitirimesi ile birlikte bozulma süreci hızlanan ve yeniden işlevlendirilerek değerlendirilen sanayi yapılarında uygulanacak restorasyon yöntemleri önem kazanmaktadır. Bu anlamda bakıldığında korumanın farklı boyutları ortaya çıkmakta korumanın teknik bir sorun olmaktan çıkıp, tasarım boyutuyla da ele alınması ve farklı disiplinlerin bir arada çalışması gerekliliği önem kazanmaktadır.

Eskişehir Fabrikalar Bölgesi'deki sanayi mirasının tespitine yönelik olan bu çalışma, tek yapı ölçeğinde Çift Kurt Kiremit ve Tuğla Fabrikası özelinde bir çözüm önerisi getirmekte; kentteki diğer sanayi alanlarının sanayi mirası kapsamında ele alınarak, bütüncül bir şekilde korunmasına yönelik yapılacak çalışmalara yol göstermesi açısından önemlidir.

KAYNAKLAR

Acarsoy, A., 1993, Seramik Teknolojisi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Anasanat Dalı Yayınları No:2, İstanbul.

Aksoy, Y., 1999, Ege Sanayi Tarihi, Ege Bölgesi Sanayi Odası Yayınları, İzmir

Atuk, A., 2002, 101 Eskişehir, Odunpazarı Belediyesi, Eskişehir.

Ayan, M., 1982, Sanayinin Kentleşmeye Etkisi, Seydişehir Örneği, İzmir

Aksoylu, S., "1960'lardan Günümüze Eskişehir'de Mekansal Gelişim", Arredamento Mimarlık, 1999/02, s. 82-91.

Aksoylu, S., "Eski Kent Dokularında Koruma: Koruma İmar Planlarının Doku Karakterine Olumsuz Etkileri", Arredamento Mimarlık, 2000/11, s.117-121.

Aksoylu, S., Koca, G., "Kentsel Gelişmenin Eskişehir'de Yarattığı Planlama ve Uygulama Sorunları", Bir Sanayi Kentinin Planlama ve Uygulama Sorunları Eskişehir Örneği Kolokyumu,7-9 Kasım 1985, s. 244-259

Alyanak, N., " Fiskars, Gerçekleşen Bir Ütopya", Arredamento Mimarlık, 2007/01,

Asıliskender, B.,2008, Modernleşme ve konut; Cumhuriyet'in Sanayi Yatırımları ile Kayser'de Mekansal ve Toplumsal Değişim, Doktora tezi, İTÜ, İstanbul.

Ahunbay, Z., "20. yüzyılın Mimari ve Endüstri Mirasının Korunması Sempozyumu", Mimarlık, 2002/308, s. 42-43

Altınoluk, Ü., "Endüstri Arkeolojisi Kapsamındaki Binalarda İşlev Dönüşümü", Mimarlık. 2000/292, s. 7-8

Atagök, T., "Sanayi Mekanlarından sanat Mekanlarına", Mimarlık. 2000/292, s.9-14

Beckmann, P., 2004, Structural aspects of building conservation, , Oxford : Elsevier.

Bozdoğan, S., 2002. Modernizm ve ulusun inşası- Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde mimari kültür, Metis yayınları, İstanbul.

Cengizkan, A., 2009, Fabrikada Barınmak, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiyede İşçi Konutları: Yaşam, Mekan ve Kent, Arkadaş Yayınevi, Ankara

Dinçer, A., 2004. Yapı elemanı olarak kullanılan tuğlanın sanat eserine dönüştürülmesi,*Yüksek Lisans Tezi,* M.S.G.S.U. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Emre, B., 2008, Sanayileşme ve Sanayi Yapılarının Yeniden İşlevlendirilmesinin İstanbul'dan Örnekler Üzerinden Analizi, Yüksek Lisans Tezi, M.S.G.S.Ü., İstanbul.

Ertin, G., 1994. Eskişehir kentinde yerleşmenin evrimi, Anadolu Üniversitesi yayınları No:773, Eskişehir

Heeney, G., 2003. Brickworks, London.

İnankul, Ş., 1985. Türkiye'de kentleşme-sanayileşme sürecinde kent merkezinin gelişme süreci Örnekleme Eskişehir kent merkezi, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Köksal, T. G., 2005. İstanbul'daki endüstri mirası için koruma ve yeniden kullanım önerileri, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Köksal, G. " Kaybolan Endüstri Mirasımız ve Bazı Öneriler", Domus, 2000/8, s. 52-55

Kepenek, Y., "Türkiye'nin Sanayilaşme Süreçleri" , Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, cilt 7

Keleş, R.,2008, Kentleşme Politikası, İmge Yayınevi, Ankara, 2008,

Kıraç, A. Binnur, 2001. Türkiye'deki sanayi yapılarının günümüz koşullarına göre yeniden değerlendirilmeleri konusunda bir yöntem araştırması, *Doktora Tezi*, M.S.G.S.U. Fen Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kuban, D., 2000, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama, YEM Yayınları, İstanbul

Kuban, D., 2010, Türkiye'de Kentsel Koruma, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

Mardan, E., Nalbant, K. ve Özgönül, N., 2006. Eskişehir, Kılıçoğlu tuğla ve kiremit fabrikası, Dosya 03, Endüstri Mirası, *Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni*, **45**, 60-67

Mardan, E., Ergut, E., A., (Yayıma hazırlayanlar),2009, Korumada Yeni Tanımlar Yeni Kavramlar "Cumhuriyet Dönemi Mimari Mirasının Korunması", Mimarlar Odası Yayınları, Ankara

Mardan, E., Kılınç, A., (Yayıma hazırlayanlar),2008, Korumada Yeni Tanımlar Yeni Kavramlar "Endüstri Mirası", Matsa Basımaevi, Ankara

Mardan, E., Özgönül, N., 2005, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara

Mardan, B., "Kültür ve Sanat İçin Yeniden", Domus, 2000/8, s. 56-59

Mortan, K., 1988, Eskişehir Sanayi, Dünü, Bugünü, Yarını, Eskişehir Sanayi Odası Yayınları, Eskişehir

Nalbant, K., 2006,Eskişehir Kılıçoğlu tuğla ve kiremit fabrikası, Miyar Mühendislik inş. san. ve tic. Ltd. şti., Ankara

Nalçakan, M. , 1993. Tarihi ve kültürel sürekliliğin fiziksel çevrede değişime yansıması ve Eskişehir örneği, *Doktora Tezi,* İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Oral, E. Ö., 2004, Bursa'daki İpek Fabrikaları ve İpekçilikte İlgili Endüstri Mirası'nın Korunması, *Doktora Tezi,* İ.T.Ü, İstanbul.

Özaslan, N., Özkut, D., "Türkiye Lokomotif ve Motor Sanayi Tesisleri", Mimarlık, 348, s. 68-71

Özüdoğru, A., A., 2010, Adanada Dokuma Sanayi Yapılarının Endüstri Mirası Kapsamında İncelenmesi, Y. Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana

Sarıöz, P., 1997, Bir Zamanlar Eskişehir, ESBANK, İstanbul.

Sökmen, P., "Sanayileşme-Kentleşme Etkileşimi ve Eskişehir İmar Planı Çalışmaları", Bir Sanayi Kentinin Planlama ve Uygulama Sorunları Eskişehir Örneği Kolokyumu,7-9 Kasım 1985, s. 231-243

Şentürk, L., "Eskişehir Avrupa Kenti Oluyor!", Mimarlık, 2002/308, s. 54-56

Şenyurt, O., 2010, 1923-1960/İzmit Cumhuriyet'in Tanıkları Binalar ve Kentten Haberler, TMMOB Mimarlar Odası,

Şimşek, E., 2006, Endüstri Yapılarının Kültürel Miras Olarak İrdelenmesi ve Değerlendirilmesi: İzmir Liman Arkası Örneği, Y. Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir

Tanyeli, G., Aslan, D., "Kadıköy Hasanpaşa Gazhanesi", Arredamento Mimarlık, 2001/09, s. 105-115

Tanyeli, G., "Endüstri Arkeolojisi Yapılarının Korunması ve Yeniden İşlevlendirilmesi", Domus, 2000/8, s. 50-51

Toydemir, N., 1991. Seramik, Seramik yapı malzemeleri, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.

Uçkan, E., 2008. Eskişehir'de Mirası yaşatacak işlev, Tarihi Kentler Birliği Kocaeli Semineri, Kocaeli, 7-9 Kasım.

Uçkan, Ö., " 'Koruma'dan 'Yeniden-İşlevlendirme'ye Sürdürülebilir Kent", Domus, 2000/8, s. 36-37

Türkçe Sözlük, TDK, Ankara, 2005

Topraktan marka yaratmak : Kılıçoğlu markasının yolculuğu, 1927-2007, Eskişehir : Endel Şirketler Grubu, 2007

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), 2008, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayiler, Özel Htisas Komisyon Raporu, Cilt 1, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, Etüt Proje Bölümü, Buda Bar İnceleme Raporu,2003.

50 Yılda Türk Sanayi, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ankara,1973,

Sümerbank Yayınları, Üç Aylık Bülten, 1935

75 Yılda Çarklardan Chiplere, 1999, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul

Eskişehir İlinin Ekonomik Gelişmesi, 1997, İktisadi Araştırmalar Vakfı, Eskişehir

Cumhuriyet'in 80. yılında Türk Şeker Sanayi,Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Yayınları,No:221 , Ankara, 2003,

Yurt Ansiklopedisi, Eskişehir, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, cilt 4., sayfa: 2875.

Korumada Yeni Tanımlar Yeni Kavramlar "Endüstri Mirası", TMMOB Yayınları,2008,

Eskişehir İl yıllığı 1973

Eskişehir İl Yıllığı 1967

Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1997, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul,

Kagir Yapılarda Koruma ve Onarım Semineri II, 16-17 Aralık 2010

KİŞİSEL GÖRÜŞMELER

Prof. Dr. Sevin Aksoylu, Anadolu Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü Öğretim Görevlisi, Kişisel Görüşme, Nisan 2011

Yılmaz Doğru, Kişisel Görüşme, Aralık 2010

Bilgehan Uzuner, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Görevlisi,

Kemal Nalbant, Miyar Mimarlık, Ankara,

Erkan Uçkan, Y. Mimar, Eskişehir Tepebaşı Belediyesi, Kişisel Görüşme

Hakan Eryiğit, Tuğla Fabrikası eski çalışanı,Kişisel Görüşme

KURUM VE ÖZEL KİŞİ ARŞİVLERİ

Aksoylu, S., Fotoğraf Arşivi

Uçkan, E., Fotoğraf Arşivi

İstanbul Atatürk Kitaplığı Fotoğraf Arşivi

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, Planlama Etüd Bölümü arşivi

Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Arşivi

Anadolu Üniversitesi, Mimarlık Bölümü Arşivi

Nalbant, K., Miyar Mimarlık Arşivi

Müpasan İnşaat Arşivi

İNTERNET KAYNAKLARI

http://www.eskisehir.gov.tr/

http://maps.google.com/

http://www.ticcih.org/

http://www.docomomo.com

http://www.222park.com/

http://www.bilgininadresi.net/Madde/11892/Sanayi-kapitalizmi-(industrial-capitalism)-

http://www.ibb.gov.tr/sites/kudeb/Documents/yayin.htm

http://www.yasincakirun.com/

http://www.arkitera.com/h32238-fabrikalar-avmye-dondu.html

http://tr.wikipedia.org/wiki/Marshall_Plan%C4%B1

http://www.akademiktisat.net/calisma/gelisme_iktisat/sanayi_sur_kalkinma.htm

http://www.sakaryagazetesi.com.tr/haber_detay.asp?gorus=132948&hab=Fabrikalar%20bölgesi%20sil%20baştan

EKLER

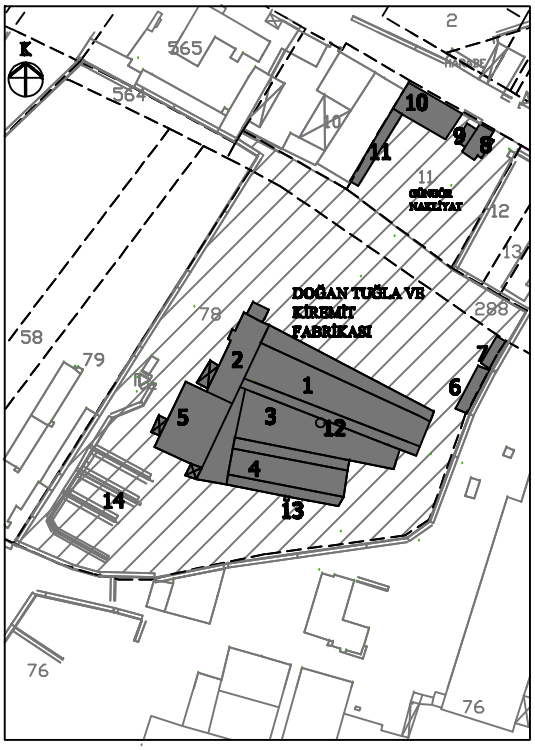
EK 1 SANAYİ MİRASI ANIT FİŞLERİ

EK 2 ÇİFT KURT KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI RÖLÖVE VE RESTİTÜSYONU

EK 3 ÇİFT KURT KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI RESTORASYON PROJESİ

DOĞAN KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI FABRİKASI -TESPİT ÇALIŞMASI

ENVANTER NO: 01

DOĞAN TUĞLA VE KİREMİT FABRİKASI - YERLEŞİM PLANI

1.FIRIN I 2. ATÖLYE 3. TUĞLA DEPOSU
4.FIRIN II 5. HARABE 6. HARABE 7. HARABE
8. ATÖLYE -İŞÇİ YATAKHANESİ 9. BÜRO
10. ATÖLYE 11. İŞÇİ YATAKHANESİ 12-13. BACA
14. ÇAMUR DİNLENDİRME HAVUZLARI

2. ATÖLYE

1. FIRIN I

6. HARABE

2. ATÖLYE

7. HARABE

4. FABRİKA II

8. BÜRO

5. HARABE

9. BÜRO

3. TUĞLA DEPOSU

12. BACA

10. DEPO

11. DEPO

SANAYİ MİRASI ANIT VE SİTLERİ İÇİN ENVANTER FİŞİ

ENVANTER NO: 01

BİLGİLER

TESİSİN ADI:	DOĞAN KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI (1946)
İLİ	ESKİŞEHİR
İLÇESİ / MAH.	MERKEZ / ESKİBAĞLAR MAHALLESİ
ADA / PARSEL	2172 Ada, 78 Parsel (parselasyon sonrası 3053 Ada, 1 Parsel)
TÜRÜ	İMALAT SANAYİ
İŞLEVİ	KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI
TESCİL DURUMU	TESCİLLİ (E.K.T.V.K.K. Dosya No: 26.00/2319)
MEVCUT DURUMU	KULLANILMIYOR

ÜRETİM

İŞ KOLU	ENERJİ	ULAŞIM	DEPOLAMA	GIDA	TOPRAK	AĞAÇ	METAL	MADEN	KİMYEVİ	DİĞER
					X					

GÜÇ KAYNAĞI	ORGANİK		İNORGANİK				
	İNSAN GÜCÜ	HAYVAN GÜCÜ	KÖMÜR	BUHAR	RÜZGAR	SU	ELEKTRİK
	X		X				

HİZMET EDİLEN KESİM	DEVLET	ORDU	ÖZEL KİŞİ/KURUM	KAMU
				X

NAKLİYE SİSTEMİ	KARAYOLU	DEMİRYOLU	HAVA YOLU	DİĞER
	X	TESPİT EDİLEMEDİ		

ÜRETİM SİSTEMİNİN BİLEŞENLERİ	TAŞINMAZLARIN KORUNMUŞLUK DURUMU	DONANIMIN KORUNMUŞLUK DURUMU
	Üretim sürecinin önemli kısmını oluşturan fırınlar bakımsızlık yüzünden harap durumdadır	Donanım tamamen yokolmuştur.

ÜRETİM TEKNİĞİ

Pişirilen malzemenin sabit, ateşin hareketli olması ilkesiyle çalışan fırınlarda üretim şu şekilde gerçekleşir: Şekillendirilen malzemeler fırınlara yerleştirilir. Fırınlara girişi sağlayan kemerler yine tuğla ile örülerek kapatılır ve balçıkla sıvanarak sızdırmazlık sağlanır. Fırınların üzerinde bulunan deliklerden kömür tozu dökülerek ateş beslenir. Ateşin hareketi sağlanırken, bir taraftan pişen malzeme iyice kurıması için fırında bekletilir. Fırınlardaki tüm malzeme tamamen piştikten sonra kemerler açılır ve kenardaki servis mekanlarına çıkarılır. Paketlenir ve nakliye edilir.

MİMARİ PLANLAMA

İŞLETMEDEKİ YAPILAR	
ASLI ÜRETİM YAPILARI	Fırın I (1), Fırın II (4), Baca (12), Baca (13)
YAN ÜRETİM YAPILARI	Atölye (2), Atölye-İşçi Yatakhanesi (8), Atölye (10)
DEPOLAR	Tuğla deposu (3)
GÜÇ KAY. YAPILARI	Yoktur
İDARİ BİNALAR	Büro (9)
KONUT	Yoktur
DİĞER	İşçi yatakhanesi (11), İşlevi tespit edilemeyen yapılar (5,6,7) bulunmaktadır

MİMARİ PLANLAMA, YAPIM TEKNİĞİ VE MALZEME

Fırın I (1), Fırın II (4), fırınların üst seviyesine kadar taş, üst kat, fırın girişleri ve kolonları ateş tuğlasından yapılmıştır. Fırınların heriki tarafında bulunan servis alanı, ana yapının çatısıyla birlikte ahşapla desteklenerek yapılmış ve marsilya tipi kiremit ile kaplanmıştır.
Atölye (2), ateş tuğlasından inşa edilmiştir. Betonarme kolonlar üzerinde ahşaptan yapılmış beşik çatı, marsilya tipi kiremit ile kaplıdır.
Tuğla deposu (3), iki fırın yapısı arasında, betonarme karkas arası delikli tuğla ile inşa edilmiştir.
Atölye-İşçi yatakhanesi ve (8), işçi yatakhanesi olan yapılar, tek katlı ve tuğladan inşa edilmiştir.Çatıları marsilya kiremiti kaplanmıştır.
Atölye (10), Tuğladan tek katlı inşa edilmiş yapının çatısı marsilya kiremiti kaplanmıştır.

ÜRETİM TEKNİĞİ VE MİMARİ PLANLAMA İLİŞKİSİ

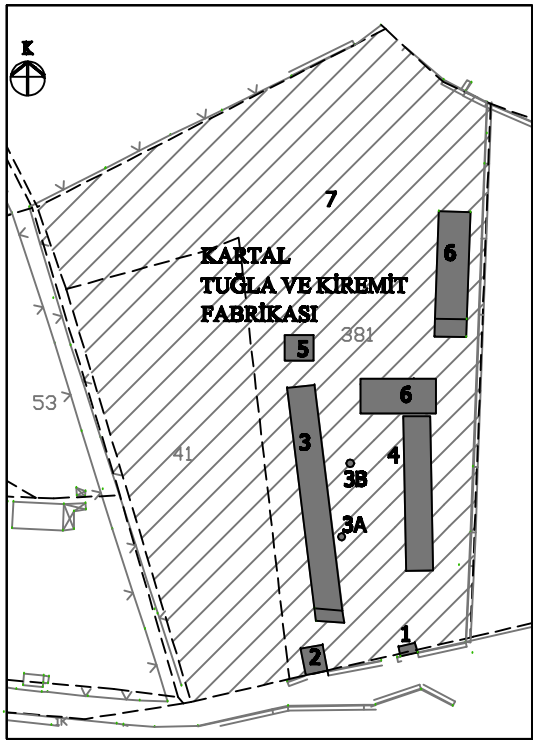
Fabrika arsasının güneybatı kısmında bulunan çamur dinlendirme havuzları, kurutma, pişirme ve depolama birimleri üretim sürecini takip edecek şekilde birbirleriyle ilişkili ve birarada lineer bir şekilde konumlanmaktadır.
İdari birimler,atölye ve işçi yatakhanesi bir birim oluşturacak şekilde denetim sürecini de takip edecek şekilde birarada konumlanmıştır.

YÖNETİM

KURUCU	DEVLET	
	ÖZEL KİŞİ/KURUM	Bilinmemektedir.
İŞLETMECİ	DEVLET	
	ÖZEL KİŞİ/KURUM	Bilinmemektedir.

KARTAL KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI -TESPİT ÇALIŞMASI

ENVANTER NO: 02

KARTAL TUĞLA VE KİREMİT FABRİKASI - YERLEŞİM PLANI

1.BEKÇİ ODASI 2. BEKÇİ EVİ 3. FIRIN I
3A. BACA I 3B. BACA II 4.FIRIN II
5. YÖNETİM BİNASI
6. KURUTMA BİNASI 7. DİNLENDİRME HAVUZLARI

1. BEKÇİ ODASI

5. YÖNETİM BİNASI

2. BEKÇİ EVİ

6. KURUTMA

3. FIRIN I

4. FIRIN II

7. DİNLENDİRME HAVUZLARI

3A-3B. BACALAR

FIRIN I

3B. BACA

FIRIN I

FIRIN GİRİŞLERİ

SANAYİ MİRASI ANIT VE SİTLERİ İÇİN ENVANTER FİŞİ

ENVANTER NO: 02

BİLGİLER

TESİSİN ADI:	KARTAL KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI (1944)
İLİ	ESKİŞEHİR
İLÇESİ / MAH.	MERKEZ / ESKİBAĞLAR MAHALLESİ
ADA / PARSEL	2146 Ada, 381 Parsel (parselasyon sonrası 3030 Ada, 3 Parsel)
TÜRÜ	İMALAT SANAYİ
İŞLEVİ	KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI
TESCİL DURUMU	TESCİLLİ (E.K.T.V.K.K. Dosya No: 26.00/1680)
MEVCUT DURUMU	KULLANILMIYOR

ÜRETİM

İŞ KOLU	ENERJİ	ULAŞIM	DEPOLAMA	GIDA	TOPRAK	AĞAÇ	METAL	MADEN	KİMYEVİ	DİĞER
					X					

GÜÇ KAYNAĞI	ORGANİK		İNORGANİK				
	İNSAN GÜCÜ	HAYVAN GÜCÜ	KÖMÜR	BUHAR	RÜZGAR	SU	ELEKTRİK
	X		X				

HİZMET EDİLEN KESİM	DEVLET	ORDU	ÖZEL KİŞİ/KURUM	KAMU
				X

NAKLİYE SİSTEMİ	KARAYOLU	DEMİRYOLU	HAVA YOLU	DİĞER
	X	TESPİT EDİLEMEDİ		

ÜRETİM SİSTEMİNİN BİLEŞENLERİ	TAŞINMAZLARIN KORUNMUŞLUK DURUMU	DONANIMIN KORUNMUŞLUK DURUMU
	Üretim sürecinin önemli kısmını oluşturan fırınlar bakımsızlık yüzünden harap durumdadır	Donanım tamamen yokolmuştur.

ÜRETİM TEKNİĞİ

Pişirilen malzemenin sabit, ateşin hareketli olması ilkesiyle çalışan fırınlarda üretim şu şekilde gerçekleşir: Şekillendirilen malzemeler fırınlara yerleştirilir. Fırınlara girişi sağlayan kemerler yine tuğla ile örülerek kapatılır ve balçıkla sıvanarak sızdırmazlık sağlanır. Fırınların üzerinde bulunan deliklerden kömür tozu dökülerek ateş beslenir. Ateşin hareketi sağlanırken, bir taraftan pişen malzeme iyice kuruması için fırında bekletilir. Fırınlardaki tüm malzeme tamamen piştikten sonra kemerler açılır ve kenarlardaki servis mekanlarına çıkarılır. Paketlenir ve nakliye edilir.

MİMARİ PLANLAMA

İŞLETMEDEKİ YAPILAR

ASLI ÜRETİM YAPILARI	Fırın I (3), Fırın II (4), Baca (3A), Baca (3B)
YAN ÜRETİM YAPILARI	Kurutma Binası (6), Dinlendirme Havuzları (7)
DEPOLAR	Tespit edilemedi
GÜÇ KAY. YAPILARI	Yoktur
İDARİ BİNALAR	Yönetim Binası (5)
KONUT	Yoktur
DİĞER	Bekçi Odası (1), Bakçi Evi (2)

MİMARİ PLANLAMA, YAPIM TEKNİĞİ VE MALZEME

Fırın I (1), Fırın II (4), pişirme fırınlarının alt katı ateş tuğlası ile yığma,
üst katları betonarme sistem ve tuğla dolgu olarak inşa edilmiştir.
Bacalar (3A,3B), aşağıdan yukarı doğru daralarak yükselen bacalar tamamen yığma olarak ateş tuğlasından inşa edilmiştir.
Harap durumda olan diğer yapılar tuğladan inşa edilmiştir.

ÜRETİM TEKNİĞİ VE MİMARİ PLANLAMA İLİŞKİSİ

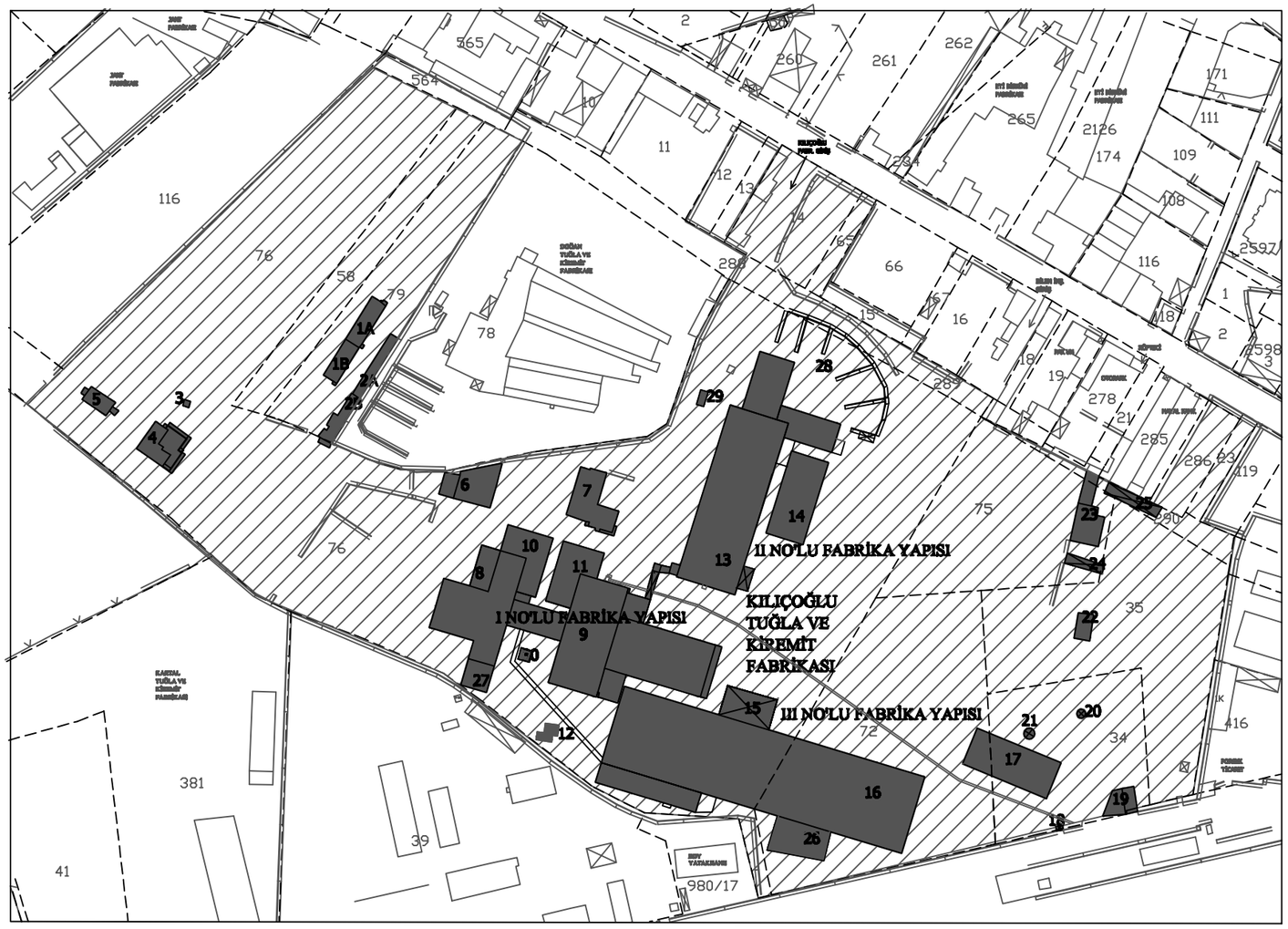
Fabrika arsasının kuzey kısmında bulunan çamur dinlendirme havuzları, havuzların uzun kenarları boyunca yerleştirilmiş kurutma ve depolama birimleri, yönetim ve pişirme-depolama birimleri üretim-denetim sürecini takip edecek şekilde birbirleriyle ilişkili ve lineer bir şekilde konumlanmaktadır.

YÖNETİM

KURUCU	DEVLET	
	ÖZEL KİŞİ/KURUM	Çolpan Ailesi
İŞLETMECİ	DEVLET	
	ÖZEL KİŞİ/KURUM	Bilinmemektedir.

KILIÇOĞLU TUĞLA VE KİREMİT FABRİKASI - -TESPİT ÇALIŞMASI

ENVANTER NO: 03

KILIÇOĞLU TUĞLA VE KİREMİT FABRİKASI - YERLEŞİM PLANI

1A. AĞIL 1B. KÜMES 2A. KÖMÜRLÜK 2B. BAHÇIVAN EVİ 3. SU KULESİ 4.KÖŞK 5. SERA 6. GARAJ BAKIM 7. YÖNETİM BİNASI 8. HURDALIK GARAJI 9. FABRİKA I 10 .MEKANİK - ELEKTRİK ATÖLYESİ 11. YEMEKHANE 12. TRAFO 13.FABRİKA II 14. KELLER KURUTMA 15. ESKİ KİREMİT YÜKLEME YERİ (DEPO) 16. FABRİKA III (YALÇIN) 17. HANGAR 18. BEKÇİ KLÜBBESİ 19. BEKÇİ EVİ 20. YIKIK BACA 21. BACA 22. SOYUNMA ODALARI 23. MARANGOZHANE 24. ODUNLUK 25. DEPO 26. KÖMÜR KIRMA 27. SİLO 28. HAMMADDE STOK ALANI 29. KANTAR 30. ANA SU KULESİ

1A. AĞIL 1.B KÜMES

2A. KÖMÜRLÜK 2B. BAHÇIVAN EVİ

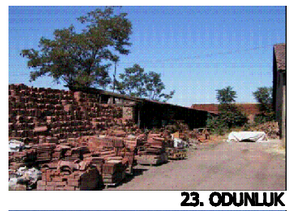

3. SU KULESİ

4. KÖŞK

5. SERA

6. GARAJ BAKIM

15. DEPO (ESKİ KİREMİT YÜKL. YERİ)

23. ODUNLUK

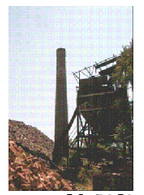

7. YÖNETİM BİNASI

17. HANGAR

24. DEPO

8. HURDALIK GARAJI

18. BEKÇİ KULÜBESİ

26. BACA

27. SİLO

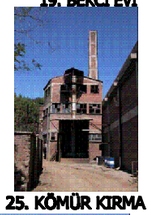

9. TOPRAK HAZIRLAMA

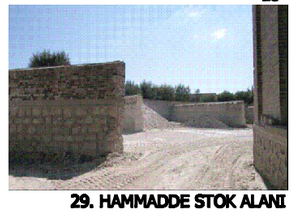

19. BEKÇİ EVİ

28

10A - 10B -11

20. YIKIK BACA

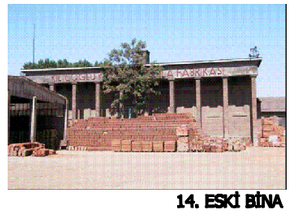

25. KÖMÜR KIRMA

29. HAMMADDE STOK ALANI

12. TRAFO

21. SOYUNMA ODALARI

30. KANTAR

14. ESKİ BİNA

22. MARANGOZHANE

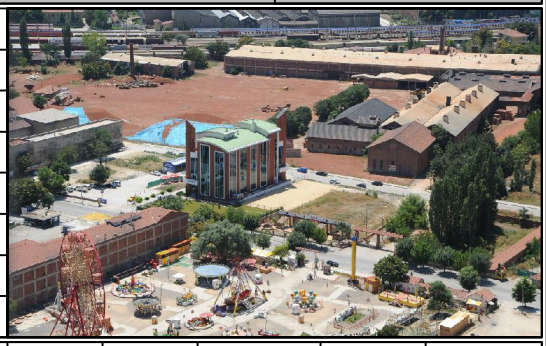

31. ANA SU KULESİ

SANAYİ MİRASI ANIT VE SİTLERİ İÇİN ENVANTER FİŞİ

ENVANTER NO: 03

BİLGİLER

TESİSİN ADI:	KILIÇOĞLU KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI (1949)
İLİ	ESKİŞEHİR
İLÇESİ / MAH.	MERKEZ / ESKİBAĞLAR MAHALLESİ
ADA / PARSEL	2172 ada, 12-13-14-15-23-34-35-58-67-69-72-75-76-79-286
TÜRÜ	İMALAT SANAYİ
İŞLEVİ	KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI
TESCİL DURUMU	TESCİLLİ (E.K.V.T.V.K.K. Dosya no: 26.00/128)
MEVCUT DURUMU	KULLANILMIYOR

ÜRETİM

İŞ KOLU	ENERJİ	ULAŞIM	DEPOLAMA	GIDA	TOPRAK	AĞAÇ	METAL	MADEN	KİMYEVİ	DİĞER
					X					

GÜÇ KAYNAĞI	ORGANİK		İNORGANİK				
	İNSAN GÜCÜ	HAYVAN GÜCÜ	KÖMÜR	BUHAR	RÜZGAR	SU	ELEKTRİK
	XXX		X	X			X

HİZMET EDİLEN KESİM	DEVLET	ORDU	ÖZEL KİŞİ/KURUM	KAMU
				X

NAKLİYE SİSTEMİ	KARAYOLU	DEMİRYOLU	HAVA YOLU	DİĞER
	X	X		

	TAŞINMAZLARIN KORUNMUŞLUK DURUMU	TAŞINIRLARIN-DONANIMIN KORUNMUŞLUK DURUMU
ÜRETİM SİSTEMİNİN BİLEŞENLERİ	Ateş tuğlası üreten fabrika yapısı dışında, bacaları ve diğer tüm yapılar mevcuttur	Fabrika I, Fabrika II, Fabrika III tüm donanım mevcuttur

ÜRETİM TEKNİĞİ	Fabrika I, Ateşin sabit türünün hareketli olması ilkesiyle işliyor Fabrika II,Ateşin sabit türünün hareketli olması ilkesiyle işliyor Fabrika III, Ateşin sabit türünün hareketli olması ilkesiyle işliyor

MİMARİ PLANLAMA

İŞLETMEDEKİ YAPILAR		
	ASLI ÜRETİM YAPILARI	Fabrika I (9), Fabrika II (13), Fabrika III (16- Yalçın), Bacalar (20, 21)
	YAN ÜRETİM YAPILARI	Garaj Bakım (6), Mekanik-Elektrik Atölyesi (10), Keller Kurutma (14), Kiremit Yükleme Yeri (15-Depo), Marangozhane (23), Kömür Kırma (26).
	DEPOLAR	Su Kulesi (3), Hurdalık Garajı (8), Hangar (17), Odunluk (24), Depo (25), Silo (27)
	GÜÇ KAY. YAPILARI	Trafo (12)
	İDARİ BİNALAR	Yönetim Binası (7)
	KONUT	Köşk (4)
	DİĞER	Ağıl (1A), Kümes (1B), Kömürlük (2A), Bahçıvan evi (2B), Sera (5), Yemekhane (11), Bekçi Kulübesi (18),Bekçi Evi (19)

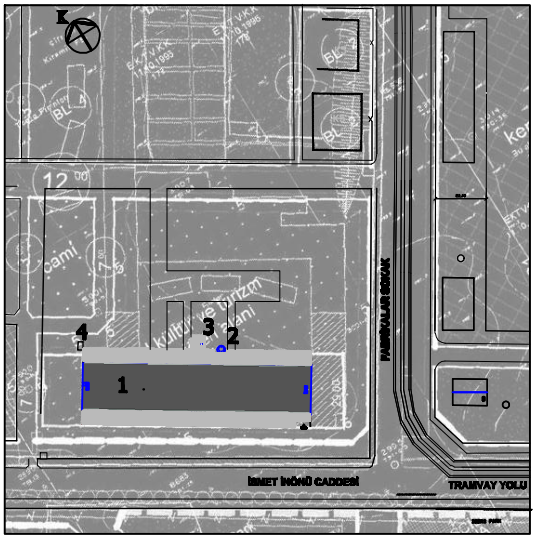
MİMARİ PLANLAMA, YAPIM TEKNİĞİ VE MALZEME	Bacalar, ateş tuğlası ile tamamen yığma Fabrika I,Fabrika II, tuğla ile yığma olarak inşaa edilmiştir. Fabrika III, tamamen prefabrik olarak inşa edilmiştir.
ÜRETİM TEKNİĞİ VE MİMARİ PLANLAMA İLİŞKİSİ	Fabrika I,Fabrika II,Fabrika III, tüm birimleri üretim sürecini takip edecek şekilde birbirleriyle ilişkili ve birarada lineer bir şekilde konumlanmaktadır. Fabrika yerleşkesi, tüm birimleriyle İürtim-denetim sürecini de takip edecek şekilde birarada konumlanmıştır.

YÖNETİM

KURUCU	DEVLET	
	ÖZEL KİŞİ/KURUM	Arslan Kiremit adıyla Zirkof (çirkof) kardeşler tarafından kurulmuş , Sabri Kılıçoğlu devralmıştır. Genişletme çalışmalarını 1930'lu yıllarda Sabri Kılıçoğlu gerçekleştirmiştir.
İŞLETMECİ	DEVLET	
	ÖZEL KİŞİ/KURUM	Zirkof (çirkof) kardeşler tarafından işletilmiş , Sabri Kılıçoğlu devraldıktan sonra Sabri Kılıçoğlu işletmeye devam etmiştir.

ÇİFT KURT KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI -TESPİT ÇALIŞMASI

ENVANTER NO: 05

ÇİFTKURT KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI -YERLEŞİM PLANI

1.FIRIN 2. BACA 3. BACA 4. SU KULESİ

FIRIN I

FIRIN YAPISI

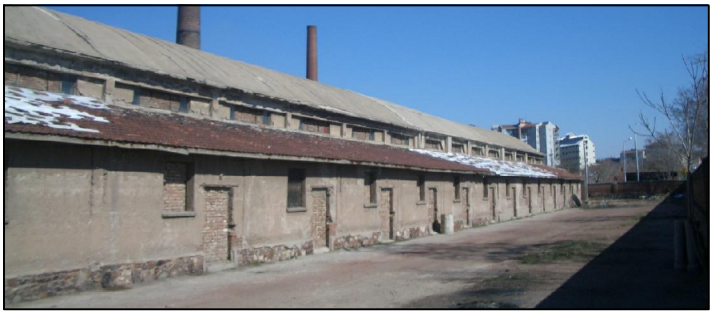
FIRIN I

BACALAR- SU KULESİ VE FIRIN YAPISI

SU KULESİ

FIRIN I

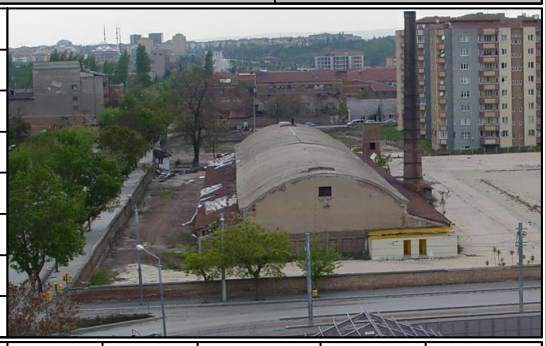
FIRIN ÜST KAT

SANAYİ MİRASI ANIT VE SİTLERİ İÇİN ENVANTER FİŞİ

ENVANTER NO: 05

BİLGİLER

TESİSİN ADI:	ÇİFT KURT KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI (1933)
İLİ	ESKİŞEHİR
İLÇESİ / MAH.	MERKEZ / ESKİBAĞLAR MAHALLESİ
ADA / PARSEL	2172 Ada, 78 Parsel (parselasyon sonrası 3053 Ada, 1 Parsel)
TÜRÜ	İMALAT SANAYİ
İŞLEVİ	KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI
TESCİL DURUMU	TESCİLLİ (E.K.T.V.K.K. Dosya No: 26.00/127)
MEVCUT DURUMU	KULLANILMIYOR

ÜRETİM

İŞ KOLU	ENERJİ	ULAŞIM	DEPOLAMA	GIDA	TOPRAK	AĞAÇ	METAL	MADEN	KİMYEVİ	DİĞER
					X					

GÜÇ KAYNAĞI	ORGANİK		İNORGANİK				
	İNSAN GÜCÜ	HAYVAN GÜCÜ	KÖMÜR	BUHAR	RÜZGAR	SU	ELEKTRİK
	X		X				

HİZMET EDİLEN KESİM	DEVLET	ORDU	ÖZEL KİŞİ/KURUM	KAMU
				X

NAKLİYE SİSTEMİ	KARAYOLU	DEMİRYOLU	HAVA YOLU	DİĞER
	X	TESPİT EDİLEMEDİ		

ÜRETİM SİSTEMİNİN BİLEŞENLERİ	TAŞINMAZLARIN KORUNMUŞLUK DURUMU: Üretim sürecinin önemli kısmını oluşturan fırınlar bakımsızlık yüzünden harap durumdadır DONANIMIN KORUNMUŞLUK DURUMU: Donanım tamamen yokolmuştur.
ÜRETİM TEKNİĞİ	Pişirilen malzemenin sabit, ateşin hareketli olması ilkesiyle çalışan fırınlarda üretim şu şekilde gerçekleşir: Şekillendirilen malzemeler fırınlara yerleştirilir. Fırınlara girişi sağlayan kemerler yine tuğla ile örülerek kapatılır ve balçıkla sıvanarak sızdırmazlık sağlanır. Fırınların üzerinde bulunan deliklerden kömür tozu dökülerek ateş bealenir. Ateşin hareketi sağlanırken, bir taraftan pişen malzeme iyice kurıması için fırında bekletilir. Fırınlardaki tüm malzeme tamamen piştikten sonra kemerler açılır ve kenardaki servis mekanlarına çıkarılır. Paketlenir ve nakliye edilir.

MİMARİ PLANLAMA

İŞLETMEDEKİ YAPILAR	
ASLI ÜRETİM YAPILARI	Fırın (1), Baca (2), Baca (3), Su kulesi (4)
YAN ÜRETİM YAPILARI	
DEPOLAR	
GÜÇ KAY. YAPILARI	
İDARİ BİNALAR	
KONUT	
DİĞER	

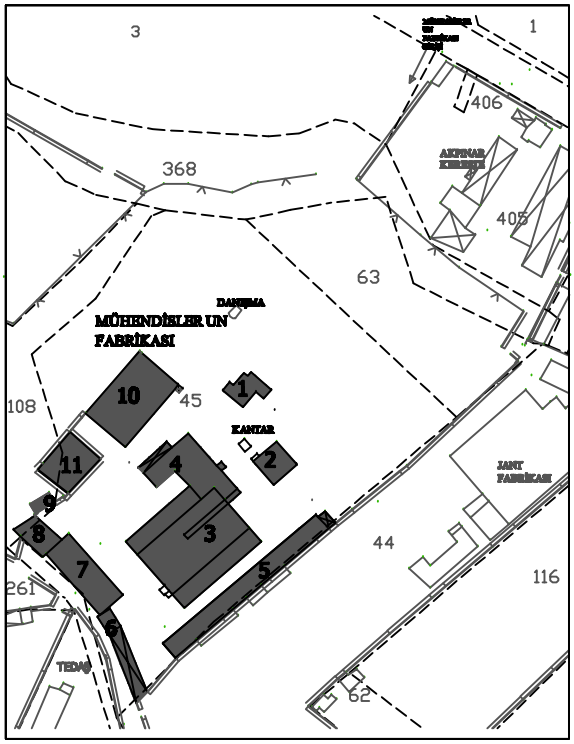
MİMARİ PLANLAMA, YAPIM TEKNİĞİ VE MALZEME	Bacalar ateş tuğlası ile tamamen yığma olarak inşa edilmiştir. Fırın I (1), Betonarme bir sistemle oluşturulan tonozlu bir kabuk içinde bulunan pişirme fırını, dışarıdaki kabuktan bağımsız olarak tamamen ateş tuğlasından yığma olarak inşa edilmiştir. Su kulesi betonarme sistemle inşa edilmiştir.
ÜRETİM TEKNİĞİ VE MİMARİ PLANLAMA İLİŞKİSİ	Fırın yapısı üretim sürecini takip edecek şekilde lineer bir plan şemasına sahiptir.

YÖNETİM

KURUCU	DEVLET	
	ÖZEL KİŞİ/KURUM	Kurt Sait Kapan (1878 Rus Harbinden sonra gelen Kırım Göçmenlerindendir)
İŞLETMECİ	DEVLET	
	ÖZEL KİŞİ/KURUM	Bilinmemektedir

MÜHENDİSLER UN FABRİKASI - TESPİT ÇALIŞMASI

ENVANTER NO: 06

6. MARANGOZHANE-MALZEME DEPOSU

9. HİDROFOR

7. SOSYAL TESİS

10. AMBAR

8. GARAJ

11. KÜMES

MÜHENDİSLER UN FABRİKASI YERLEŞİM PLANI

1. YÖNETİM BİNASI 2. SİLO 3. AMBAR
4. FABRİKA BİNASI 5. AMBAR
6. MARANGOZHANE-MALZEME DEPOSU
7. SOSYAL TESİS 8. GARAJ
9. HİDROFOR 10.AMBAR 11. KÜMES

2. SİLO

1. YÖNETİM BİNASI

3. AMBAR

5. AMBAR

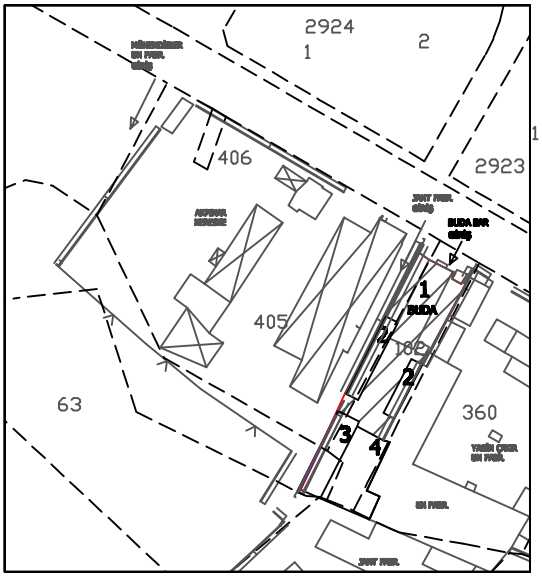

4. ANA FABRİKA YAPISI

FOTOĞRAFLAR ESKİŞEHİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ARŞİVİ

ÖC JANT FABRİKASI (BUDA BAR) - TESPİT ÇALIŞMASI

ENVANTER NO: 07

ÖC JANT FABRİKASI YERLEŞİM PLANI

1.KONUT (BAHÇE BAR) 2. MÜŞTEMİLAT (BAR)
3. ATÖLYE (MEYHANE) 4. ATÖLYE (DİSKO)

MÜDAHALELER:

Girişi tanımlamak amacıyla ateş tuğlası ve taş ile yeniden bir giriş oluşturulmuş, daha sonraki yıllarda daha sade bir tasarım yapılarak giriş tanımlanmıştır. Şuan tadilat yapılmaktadır.

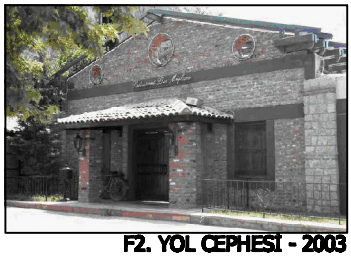
1. Konut (Bahçe Bar): Caddeye cephesi olan tek katlı konut yıkılarak, yazlık disko olarak kullanılan açık mekân haline dönüştürülmüştür.

2. Müştemilat (Bar): Bahçede yer alan önü açık, çelik çatılı, üzeri ondülin ile kaplı müştemilatlar, tamamen yıkılarak ahşap çatılı, marsilya kiremitle kaplı, önü açık bar haline dönüştürülmüştür.

3. Atölye (Meyhane): Atölye olarak kullanılan çelik çatılı, tek katlı yapıya yapılan tadilatlar sonucu Buda Bar'ın meyhanesi olarak kullanılmaya başlanmıştır.

4. Atölye (Disko): Jant Fabrikası'nın atölyesi olarak kullanılan yapıya, asma kat ilave edilerek kapalı disko olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu yapının ön tarafına bir kat yüksekliğinde ilave yapı yapılarak kapalı diskoya giriş holü oluşturulmuştur. Üstü ise teras bar olarak kullanılmaktadır.

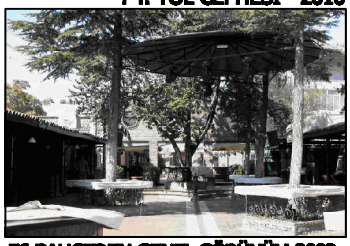

F1. YOL CEPHESİ

F2. YOL CEPHESİ - 2003

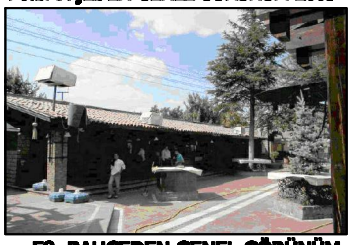

F3. YOL CEPHESİ - 2005

F4. YOL CEPHESİ - 2010

F5. BAHÇEDEN GENEL GÖRÜNÜM

F6.BAHÇEDEN GENEL GÖRÜNÜM-2003

F7. BAHÇEDEN GENEL GÖRÜNÜM

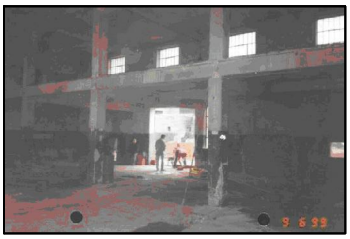

F8. BAHÇEDEN GENEL GÖRÜNÜM

F9. BAHÇEDEN GENEL GÖRÜNÜM

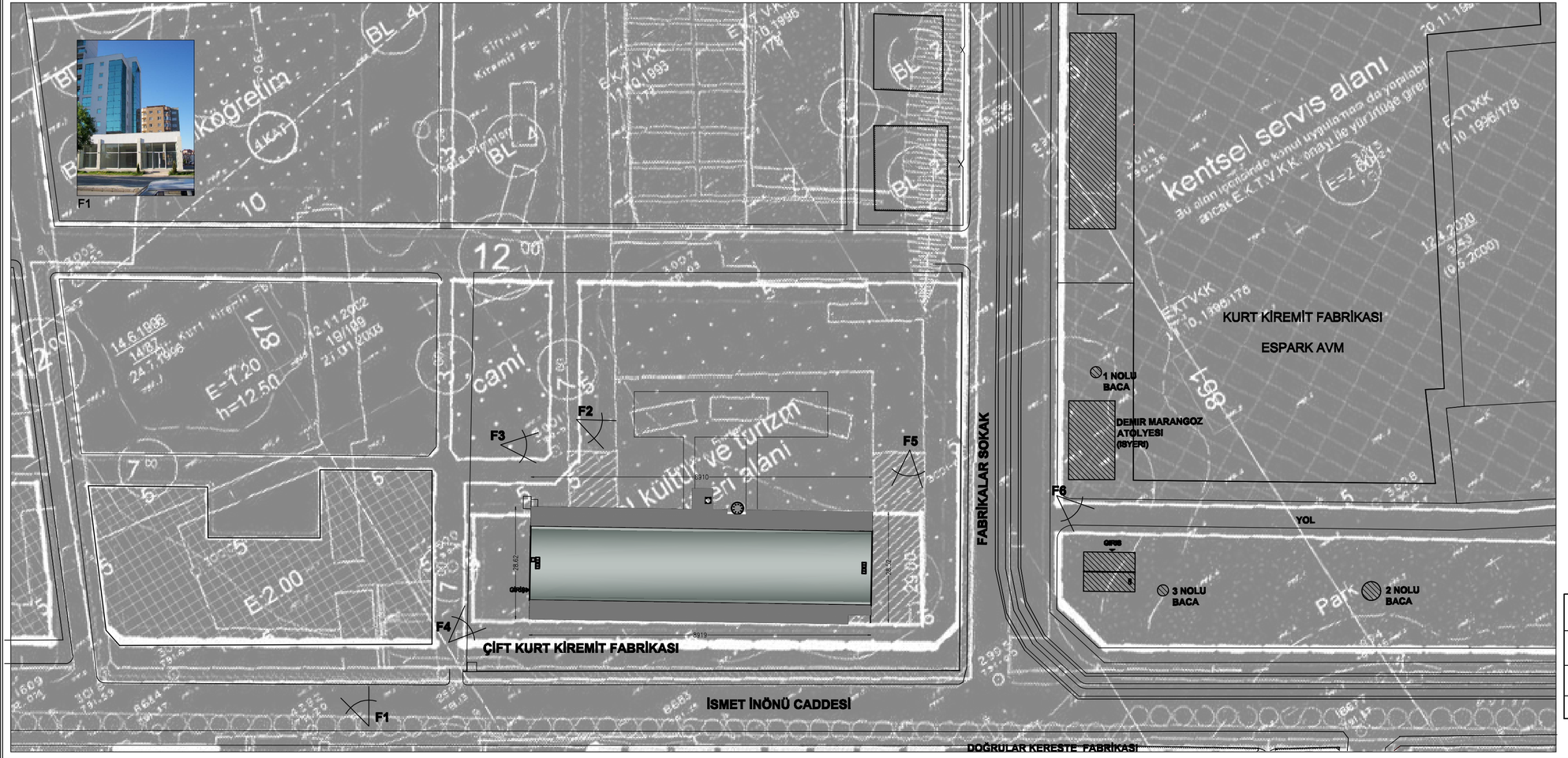

F10. BAHÇEDEN GENEL GÖRÜNÜM

F11. ATÖLYELER - 1999

F12. ATÖLYELER - 2003

F14. ATÖLYELER - 1999

F15. ATÖLYELER - 2003

F2

F3

F4

F5

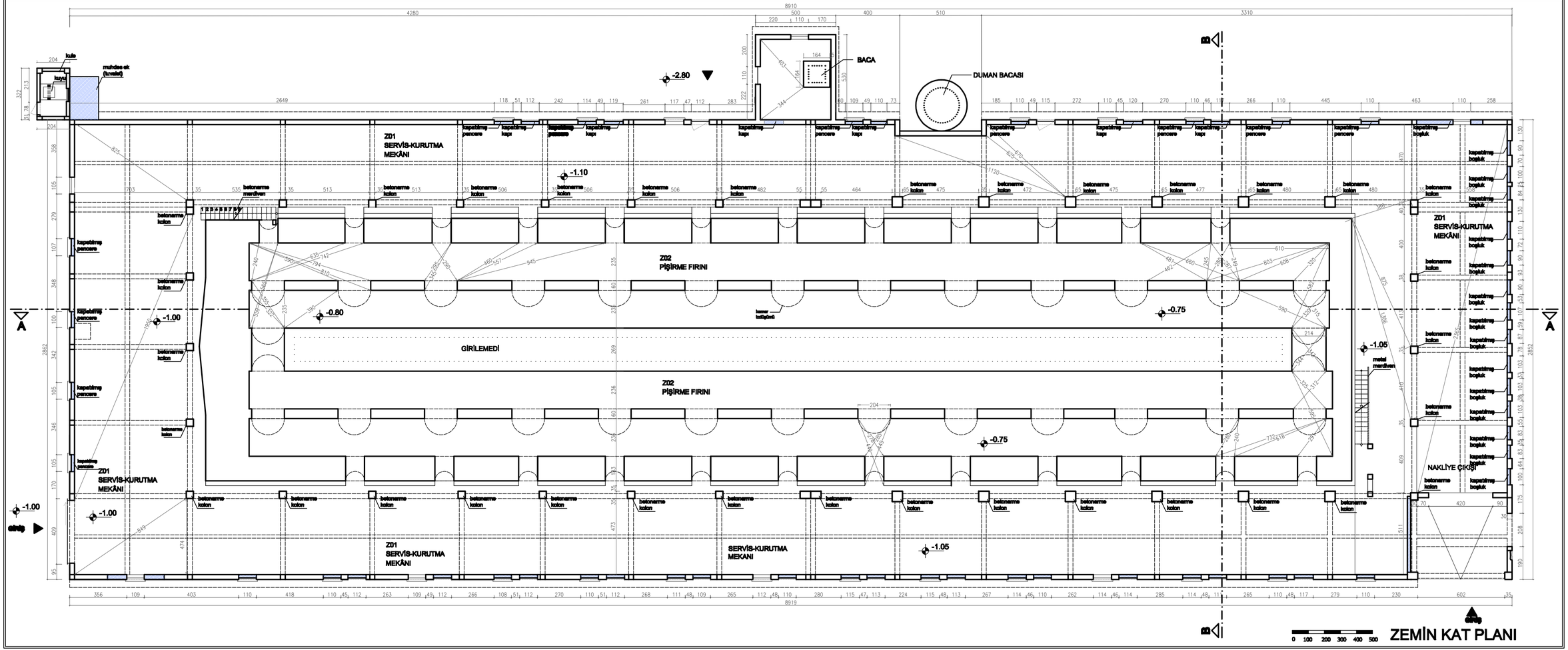

F6

Çift Kurt Kiremit ve Tuğla Fabrikası	EK - 2.1 RÖLÖVE		
Eskişehir İli - Merkez Eskibağlar Mahallesi			
Çalışmayı Hazırlayan: Canan ÇAYIR	ADA	PAFTA	PARSEL
Tarih: 22.01.2007	2599	20m IIa 20m IIb	2

VAZİYET PLANI

ÇİFTKURT KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI, RÖLÖVE

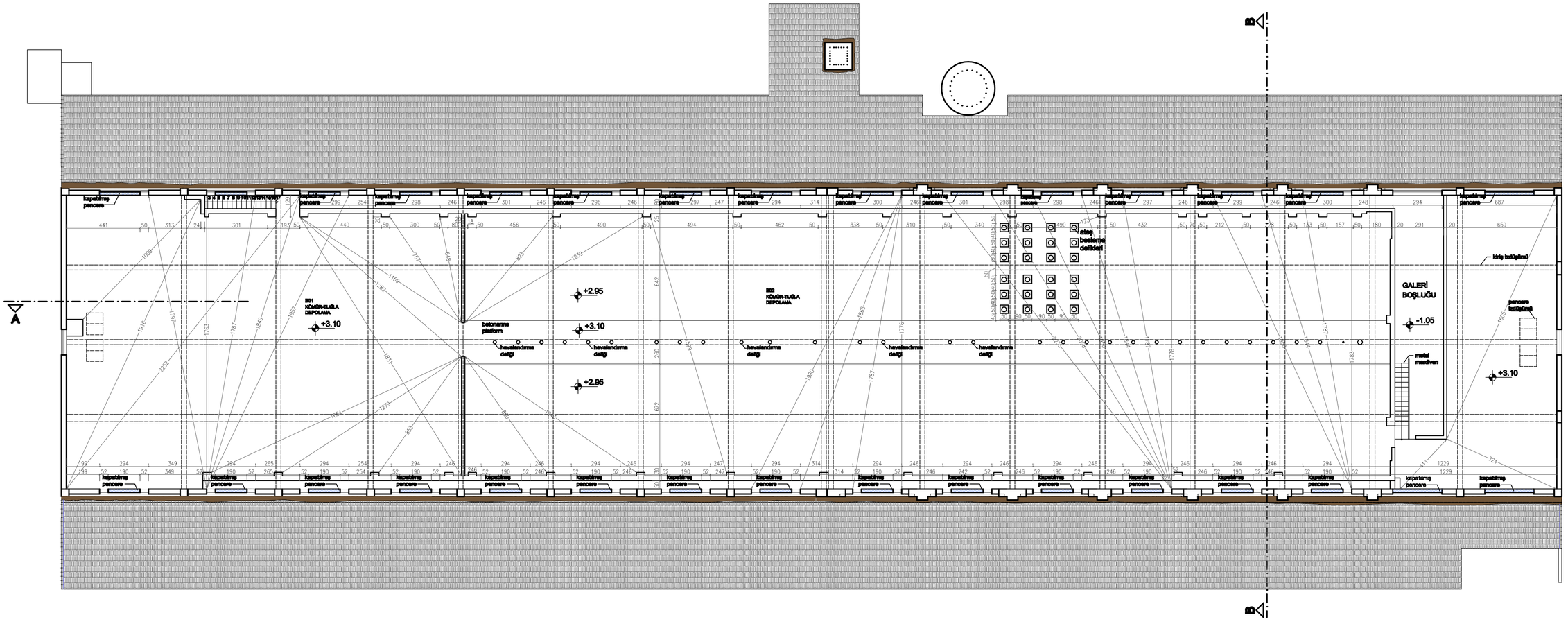
EK - 2.1

ZEMİN KAT PLANI

ÇİFTKURT KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI, RÖLÖVE

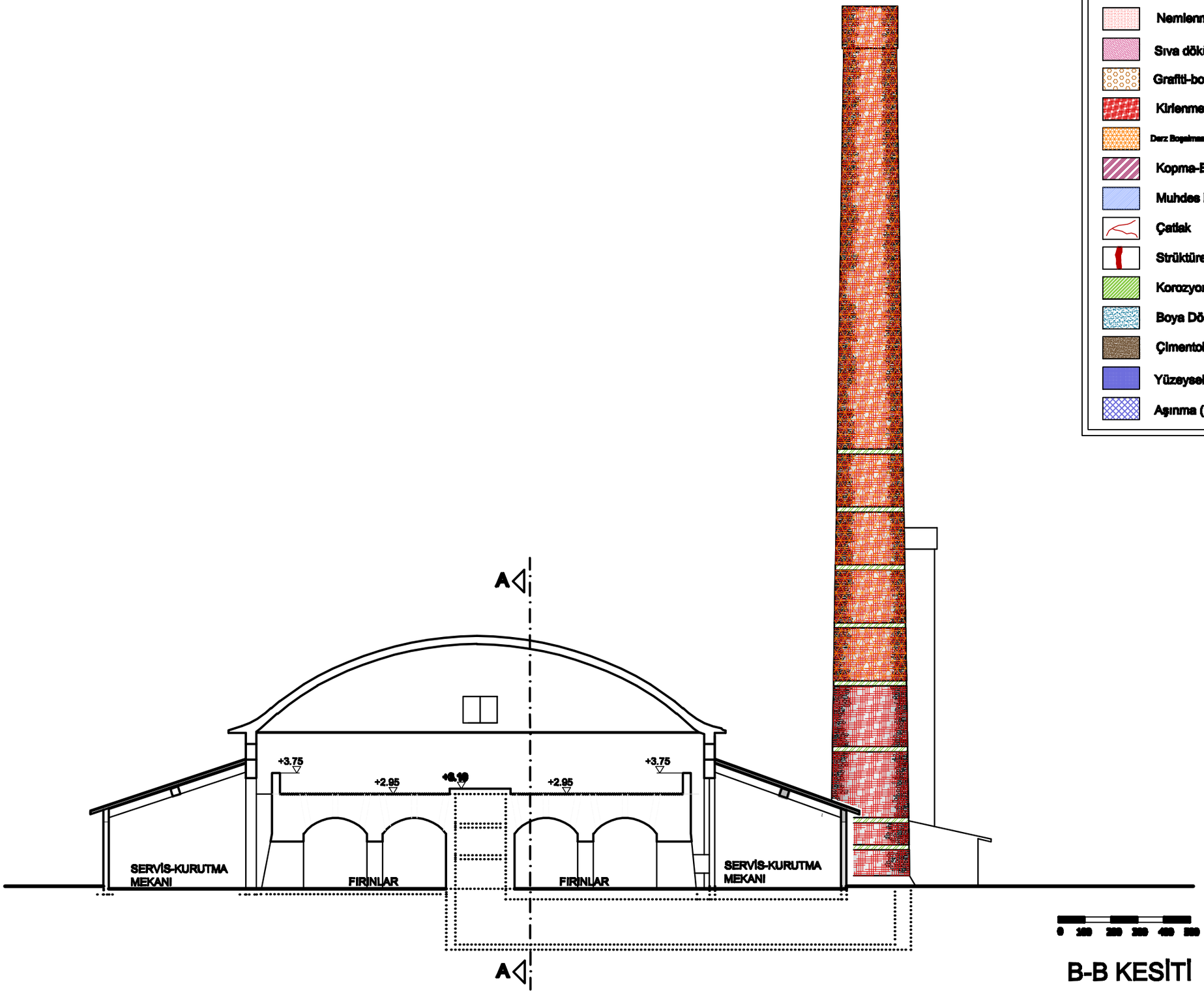
EK - 2.1

0 100 200 300 400 500

1.KAT PLANI

ÇİFTKURT KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI, RÖLÖVE | **EK - 2.1**

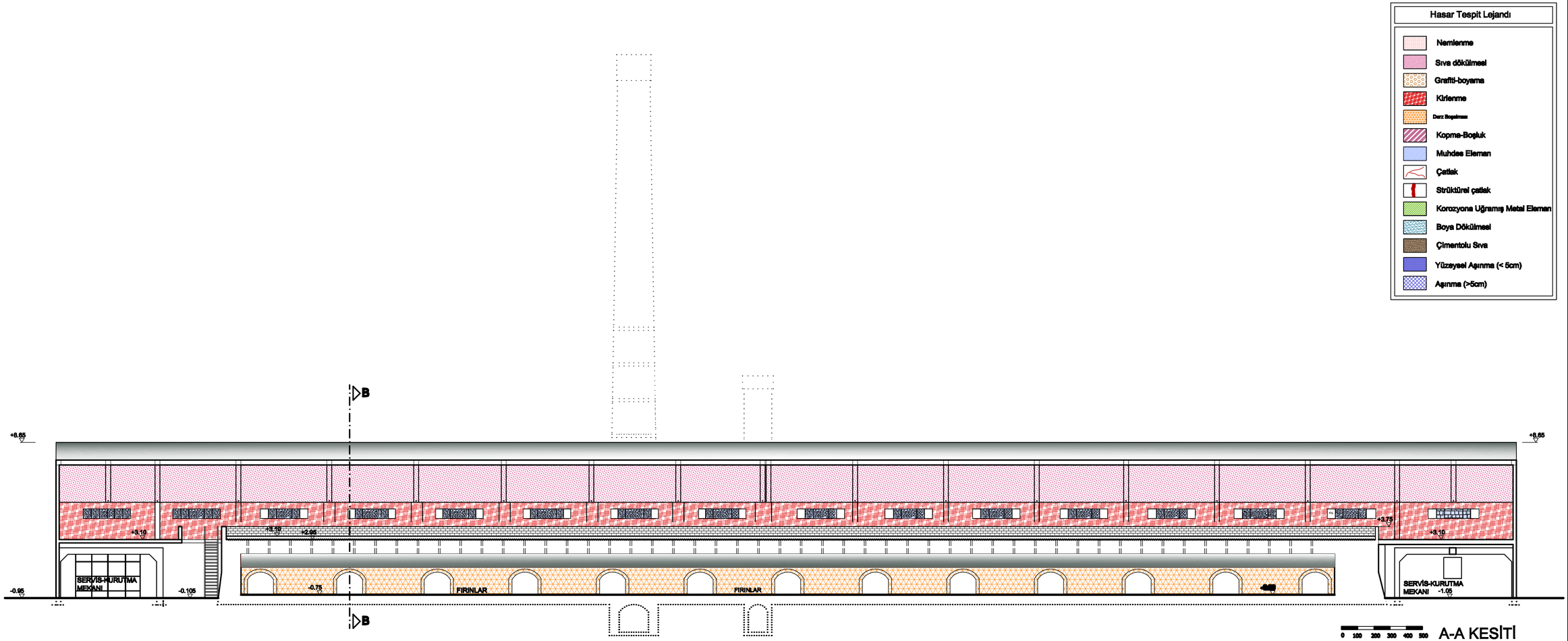
Hasar Tespit Lejandı

- Nemlenme
- Sıva dökülmesi
- Grafiti-boyama
- Kirlenme
- Derz Boşalması
- Kopma-Boşluk
- Muhdes Eleman
- Çatlak
- Strüktürel çatlak
- Korozyona Uğramış Metal Eleman
- Boya Dökülmesi
- Çimentolu Sıva
- Yüzeysel Aşınma (< 5cm)
- Aşınma (>5cm)

0 100 200 300 400 500

B-B KESİTİ

ÇİFTKURT KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI, RÖLÖVE | **EK - 2.1**

F7. Doğu Cephesi ve Kule

F8. Doğu Cephesi Giriş Kapısı

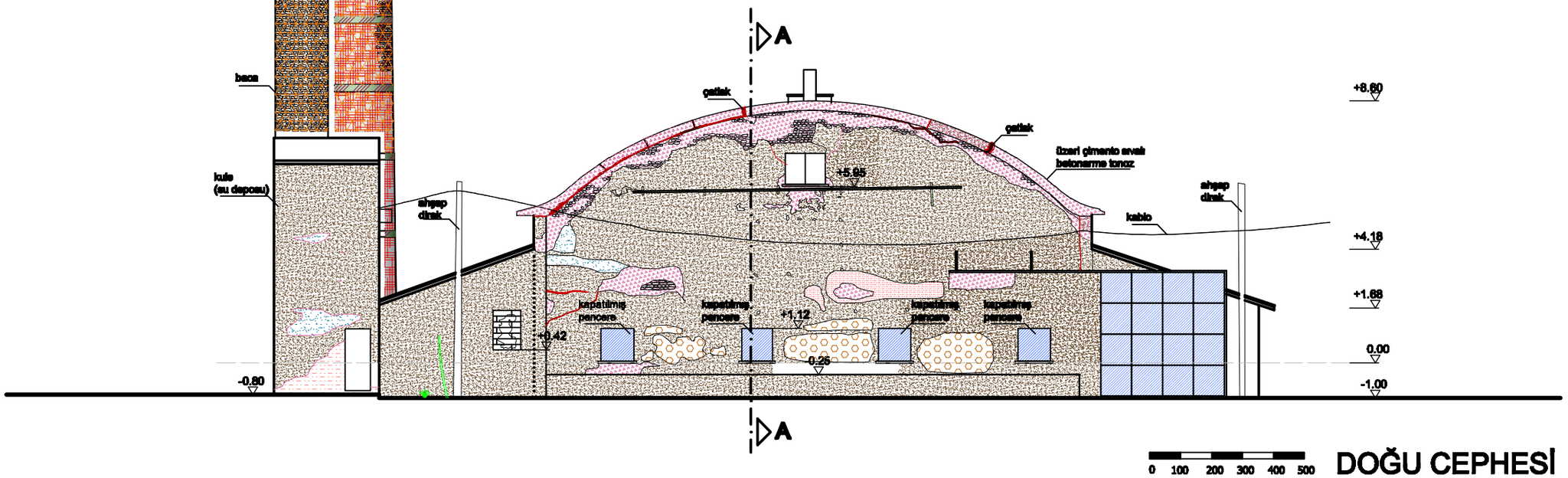
F9. Doğu Cephesi Bozulmalar

F10. Kule İçmekan (kuyu)

Hasar Tespit Lejandı

- Nemlenme
- Sıva dökülmesi
- Grafiti-boyama
- Kirlenme
- Derz Boşalması
- Kopma-Boşluk
- Muhdes Eleman
- Çatlak
- Strüktürel çatlak
- Korozyona Uğramış Metal Eleman
- Boya Dökülmesi
- Çimentolu Sıva
- Yüzeysel Aşınma (< 5cm)
- Aşınma (>5cm)

DOĞU CEPHESİ

F12

F13

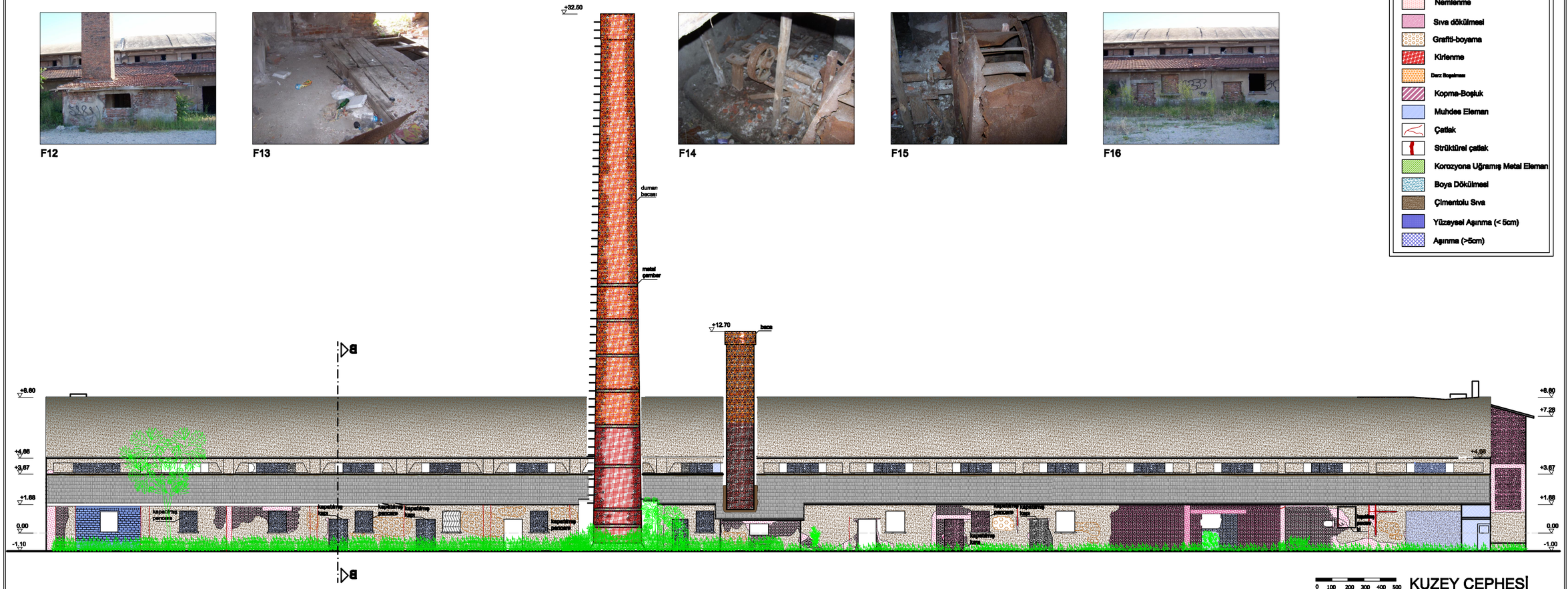
F14

F15

F16

Hasar Tespit Lejandı

- Nemlenme
- Sıva döküntüsü
- Grafiti-boyama
- Kirlenme
- Derz Boşalması
- Kopma-Boşluk
- Muhdes Eleman
- Çatlak
- Strüktürel çatlak
- Korozyona Uğramış Metal Eleman
- Boya Döküntüsü
- Çimentolu Sıva
- Yüzeysel Aşınma (< 5cm)
- Aşınma (>5cm)

0 100 200 300 400 500 KUZEY CEPHESİ

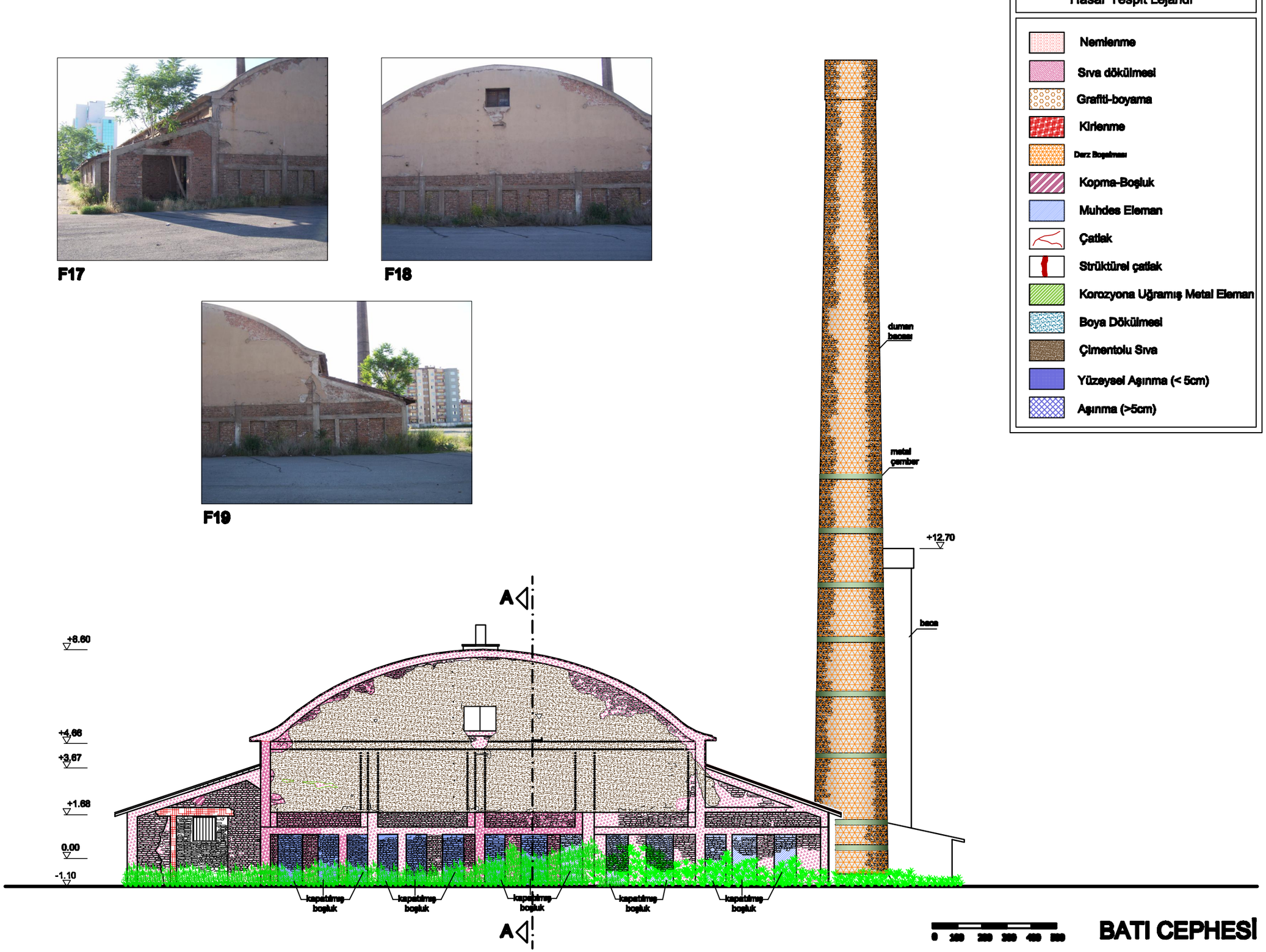
ÇİFTKURT KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI, RÖLÖVE

EK - 2.1

F17

F18

F19

BATI CEPHESİ

ÇİFTKURT KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI, RÖLÖVE

EK - 2.1

F20

F21

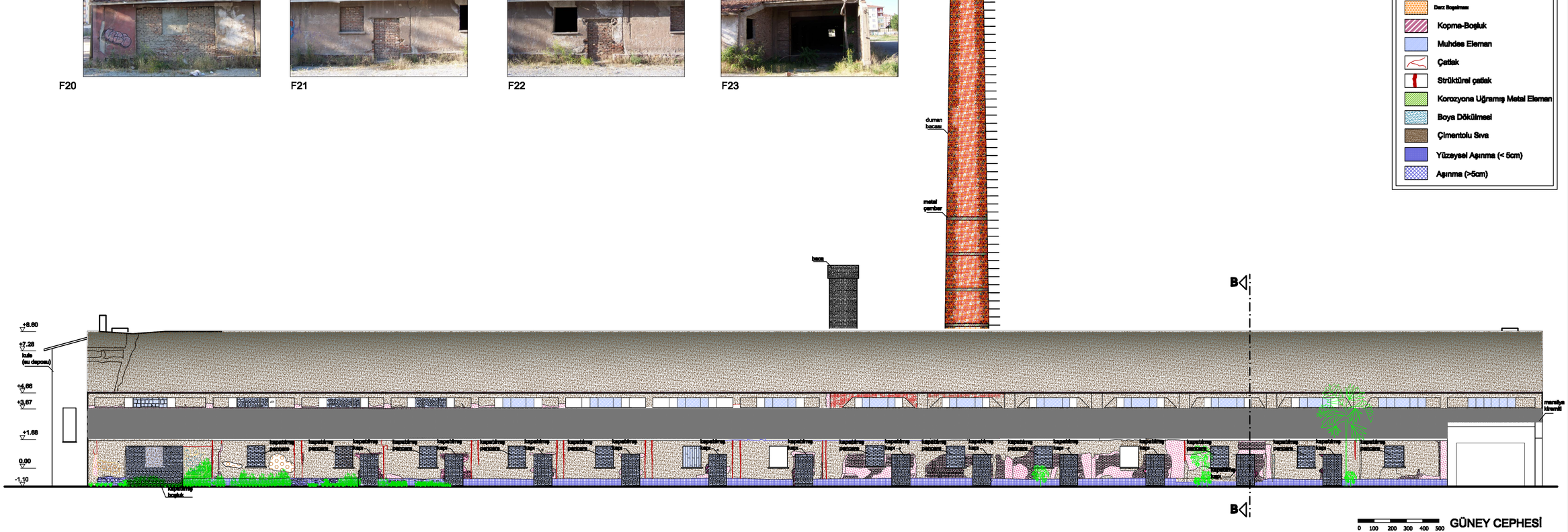
F22

F23

Hasar Tespit Lejandı

- Nemlenme
- Sıva döküntüsü
- Grafiti-boyama
- Kirlenme
- Derz Boşalması
- Kopma-Boşluk
- Muhdes Eleman
- Çatlak
- Strüktürel çatlak
- Korozyona Uğramış Metal Eleman
- Boya Dökülmesi
- Çimentolu Sıva
- Yüzeysel Aşınma (< 5cm)
- Aşınma (>5cm)

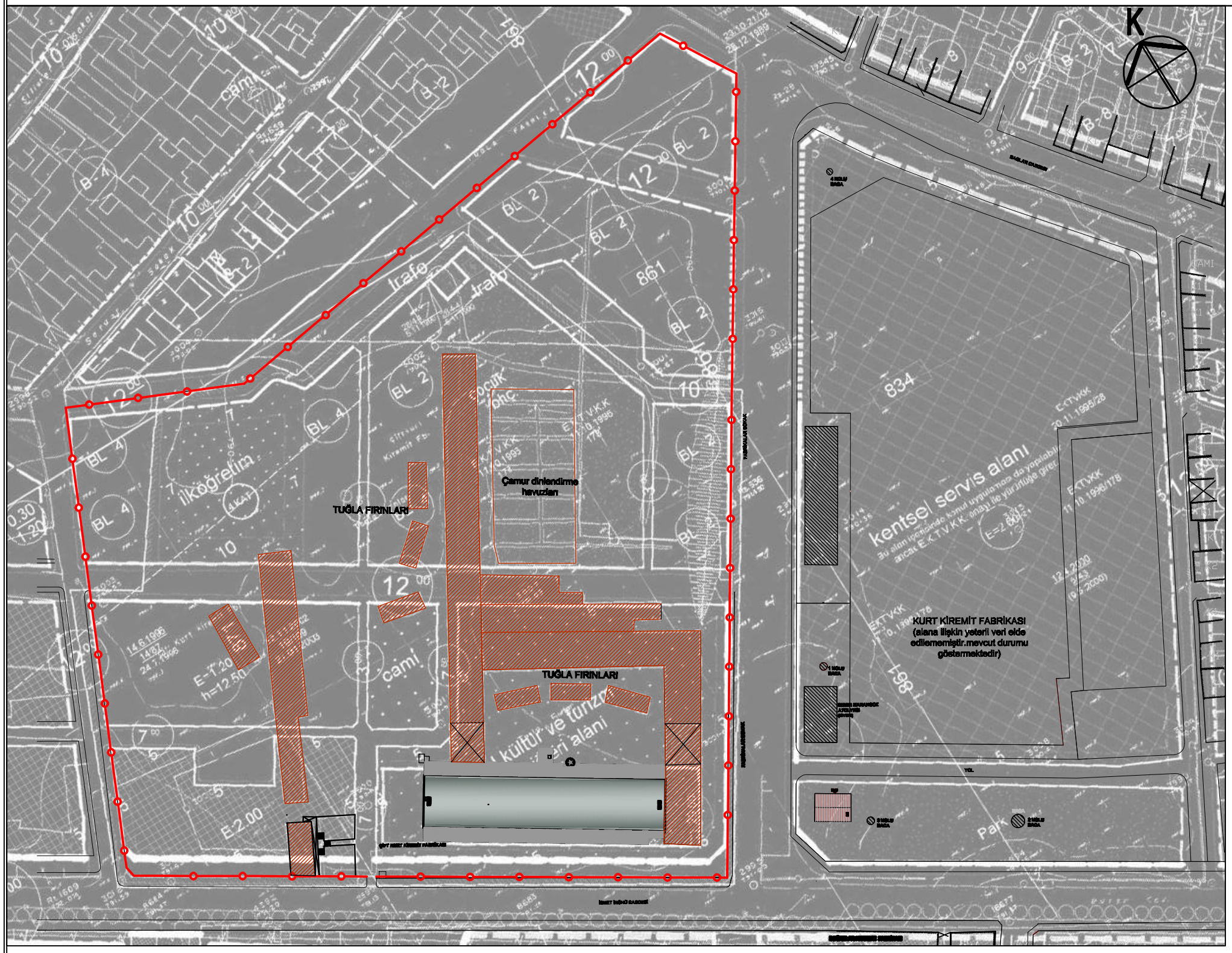

0 100 200 300 400 500

GÜNEY CEPHESİ

ÇİFTKURT KİREMİT VE TUĞLA FABRİKASI, RESTİTÜSYON PROJESİ

EK - 2.2

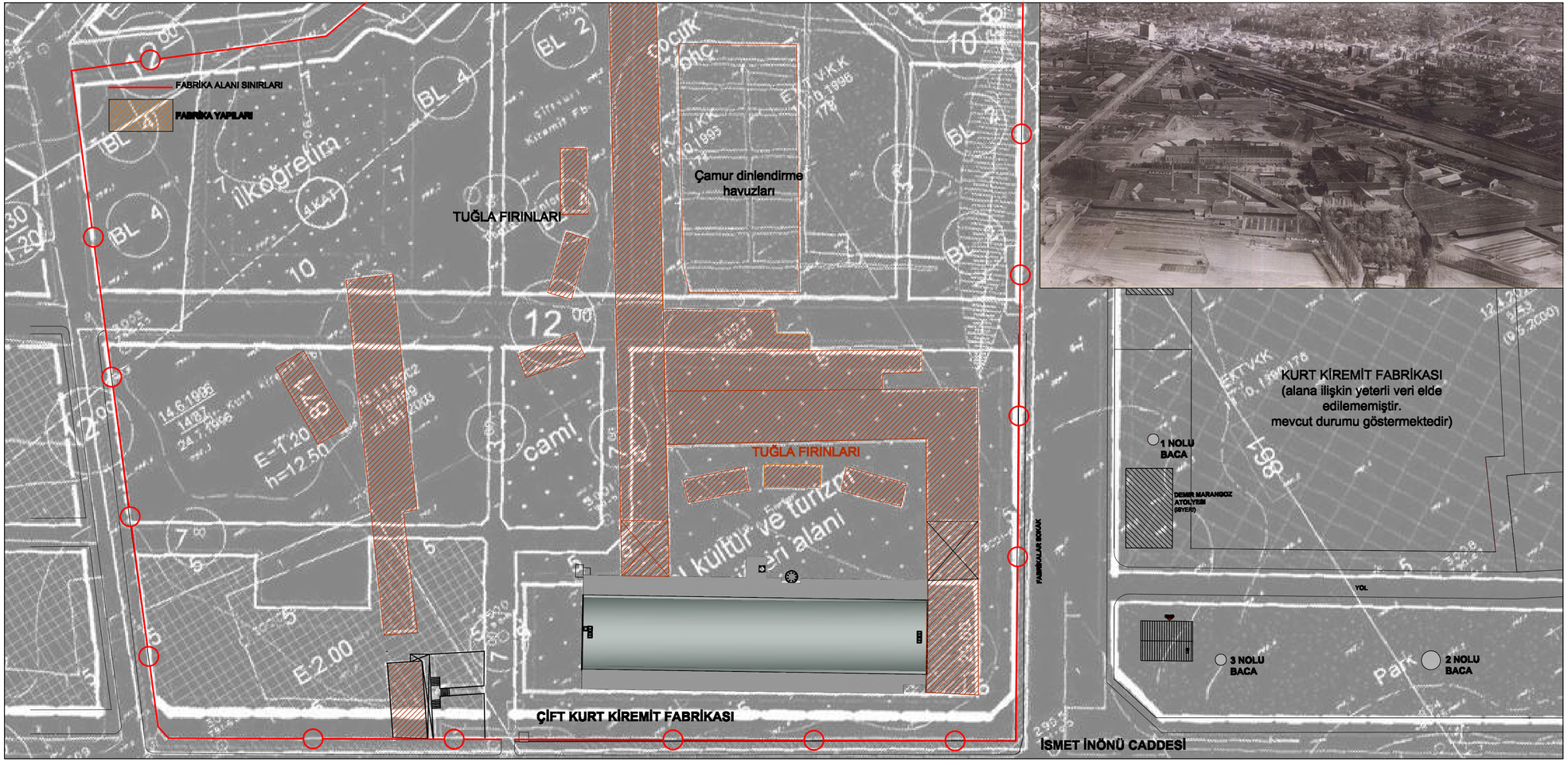

Çift Kurt Kiremit ve Tuğla Fabrikası	**EK - 2.2**		
Eskişehir İli - Merkez **Eskibağlar Mahallesi**	**RESTİTÜSYON**		
Çalışmayı Hazırlayan: Canan ÇAYIR	**ADA**	**PAFTA**	**PARSEL**
Tarih: 31.08.2009	2599	20m IIa 20m IIb	2

VAZİYET PLANI

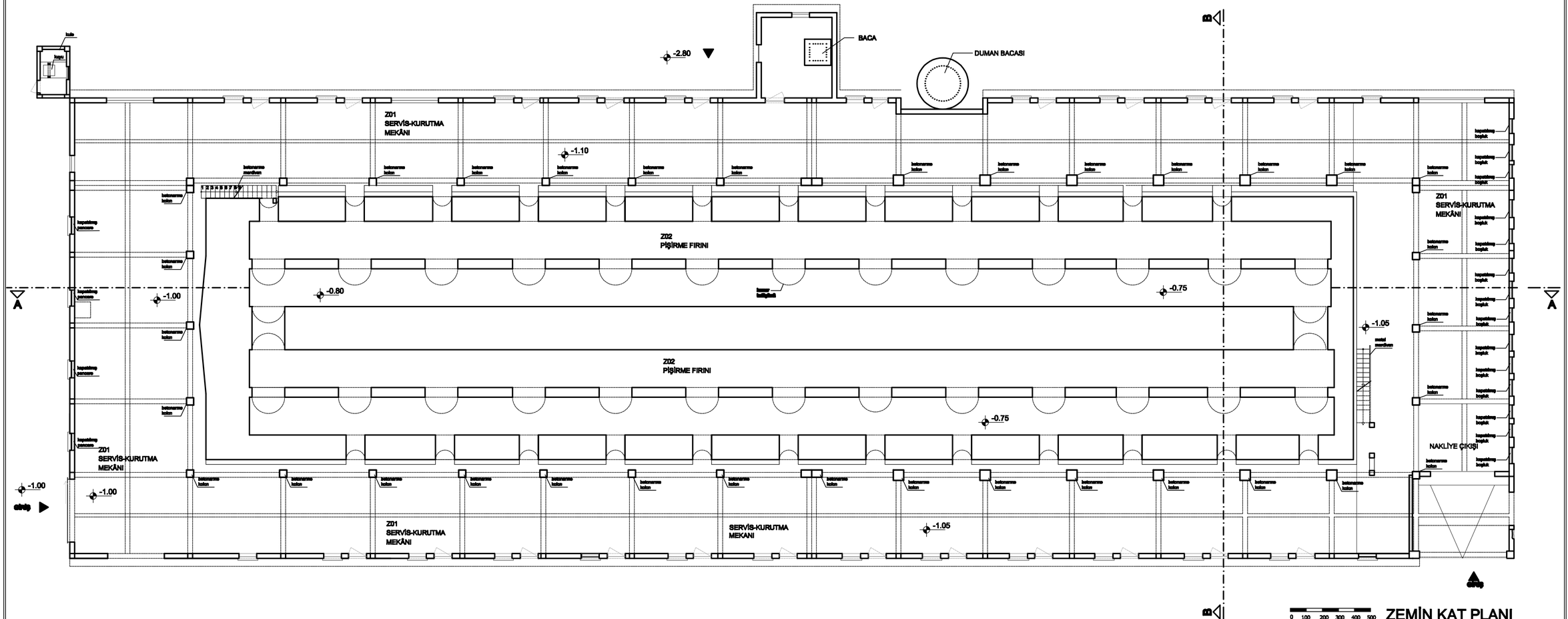
FABRİKA ALANI SINIRLARI

FABRİKA YAPILARI

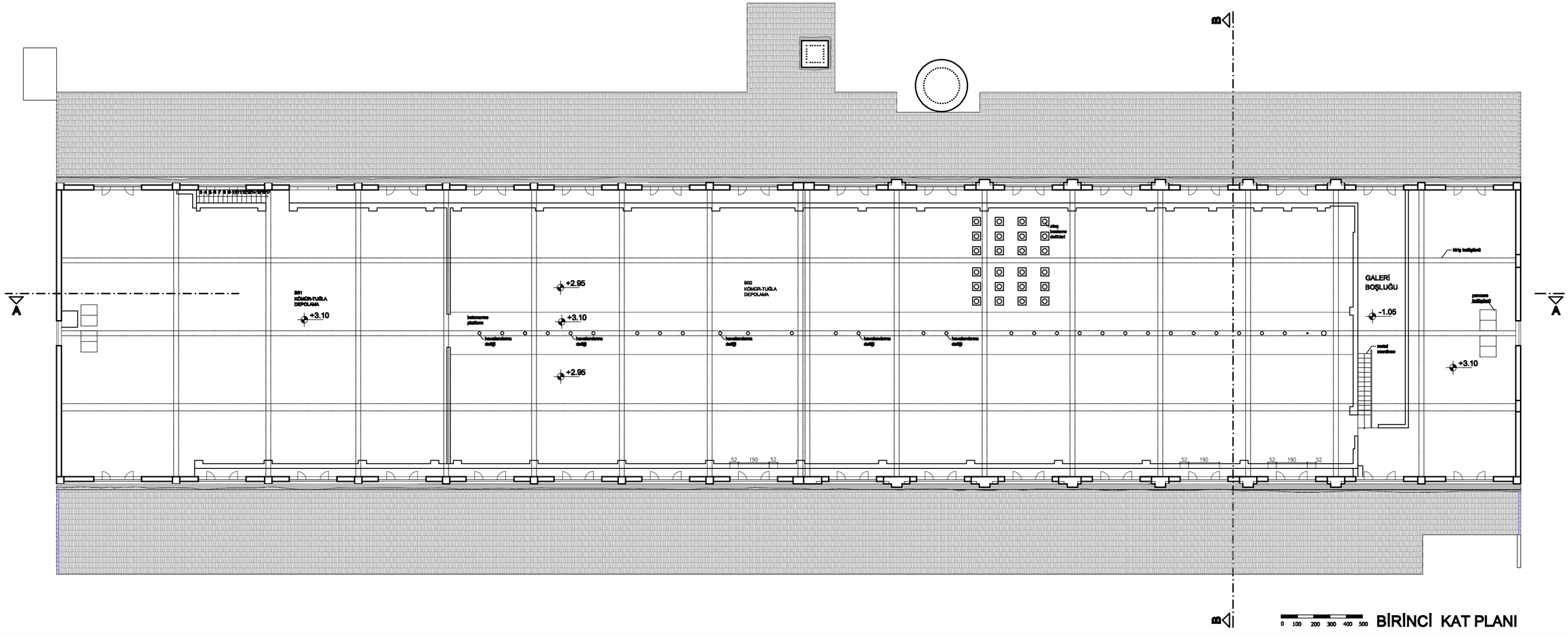

Çift Kurt Kiremit ve Tuğla Fabrikası	EK - 2.2 RESTİTÜSYON		
Eskişehir İli - Merkez Eskibağlar Mahallesi			
Çalışmayı Hazırlayan: Canan ÇAYIR	ADA	PAFTA	PARSEL
Tarih: 31.08.2009	2599	20m IIa 20m IIb	2

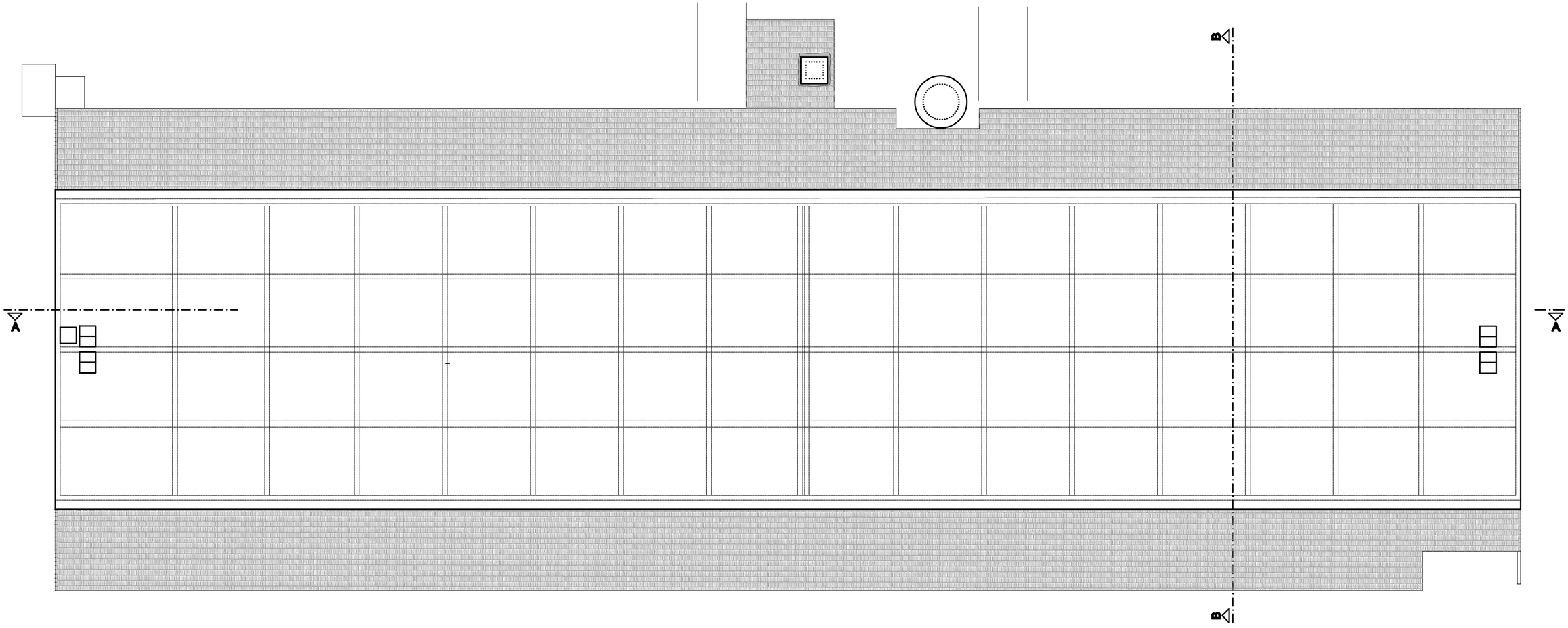
VAZİYET PLANI

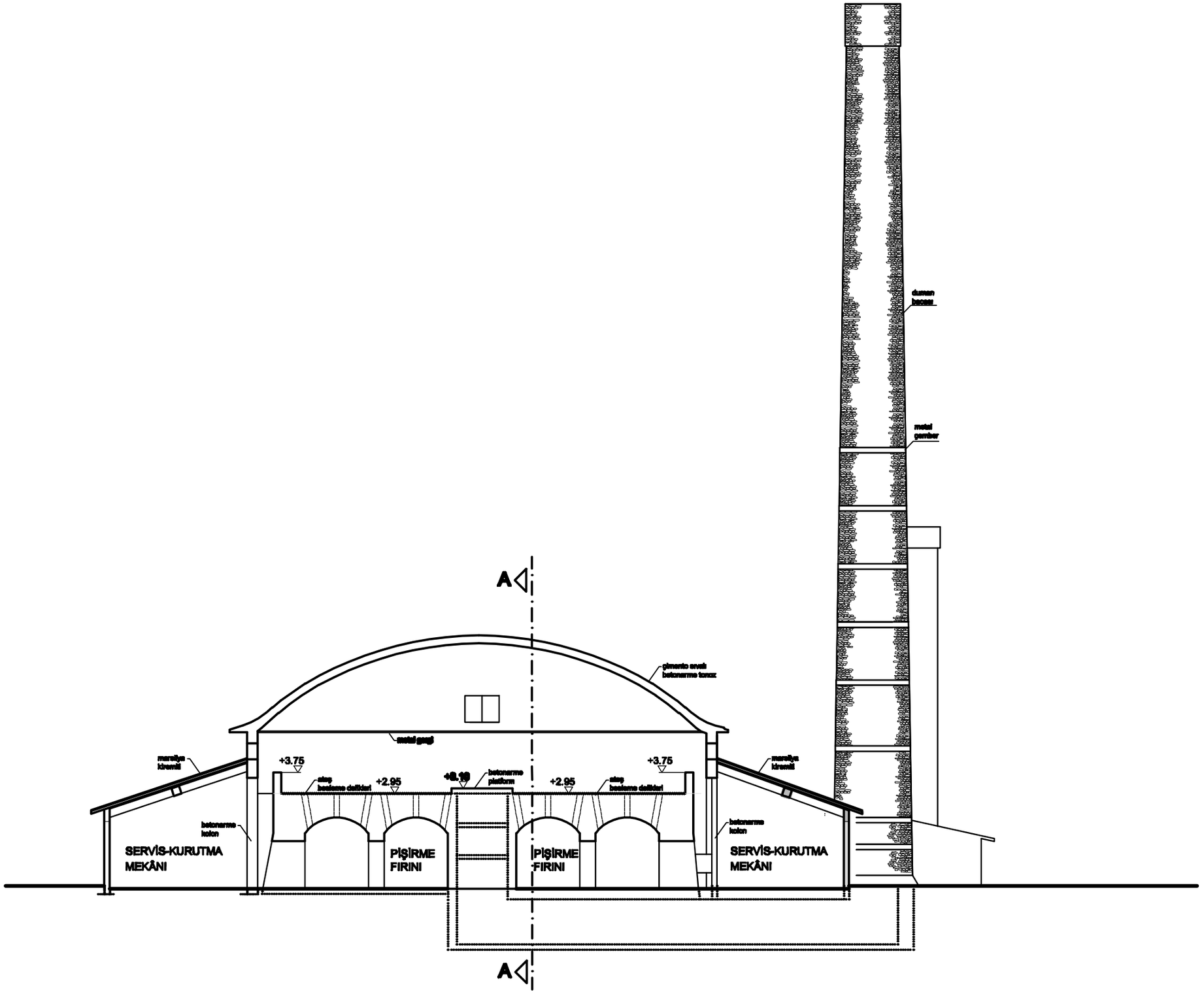
ZEMİN KAT PLANI

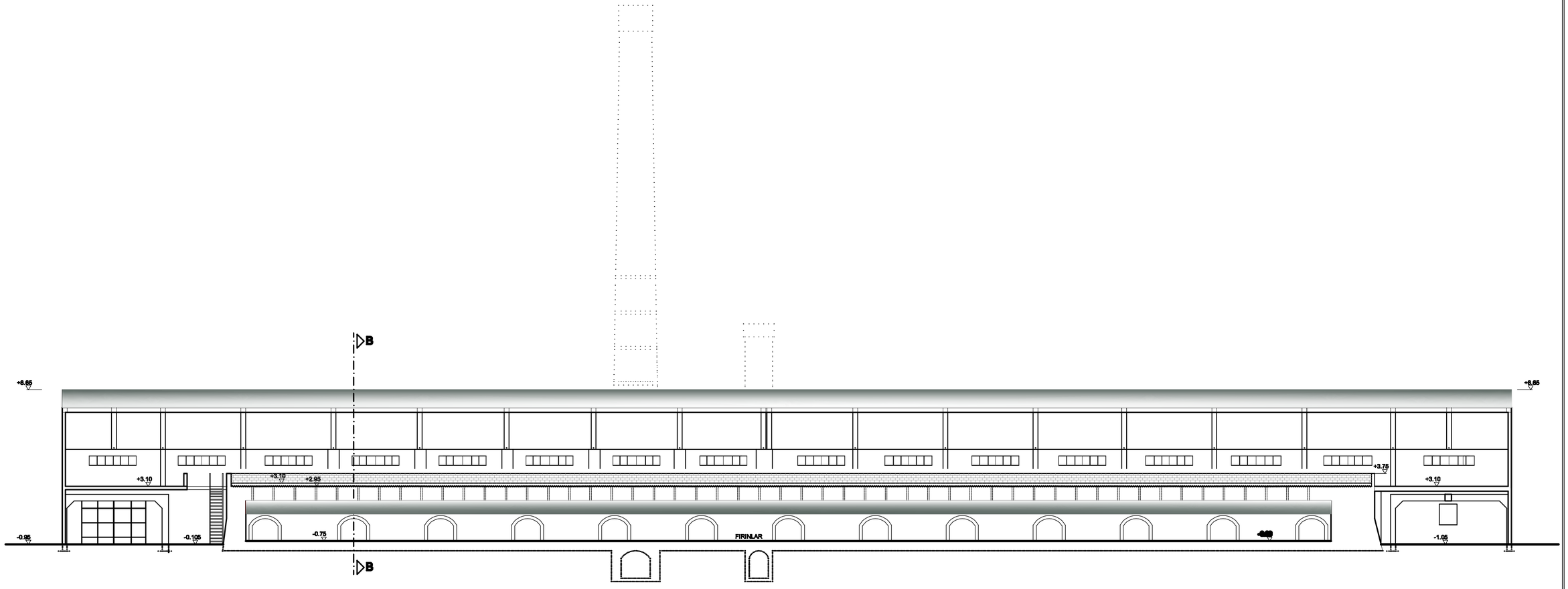
BİRİNCİ KAT PLANI

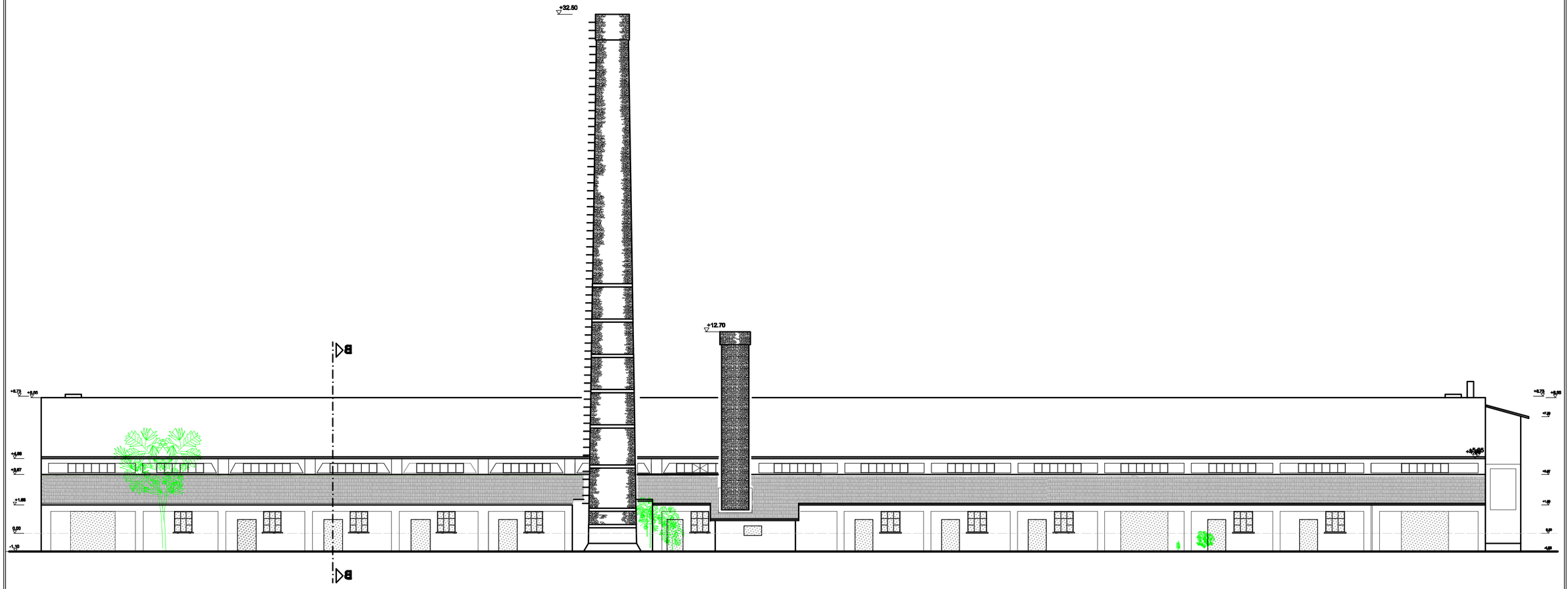
ÇATI PLANI

duman bacası
metal çember
A
çimento esaslı betonarme tonoz
metal gaşi
mesafeye kiremit
+3.75
+2.95
+8.10
betonarme platform
+2.95
+3.75
mesafeye kiremit
atap besleme delikleri
atap besleme delikleri
betonarme kolon
betonarme kolon
SERVİS-KURUTMA MEKÂNI
PİŞİRME FIRINI
PİŞİRME FIRINI
SERVİS-KURUTMA MEKÂNI
A
0 100 200 300 400 500

B-B KESİTİ

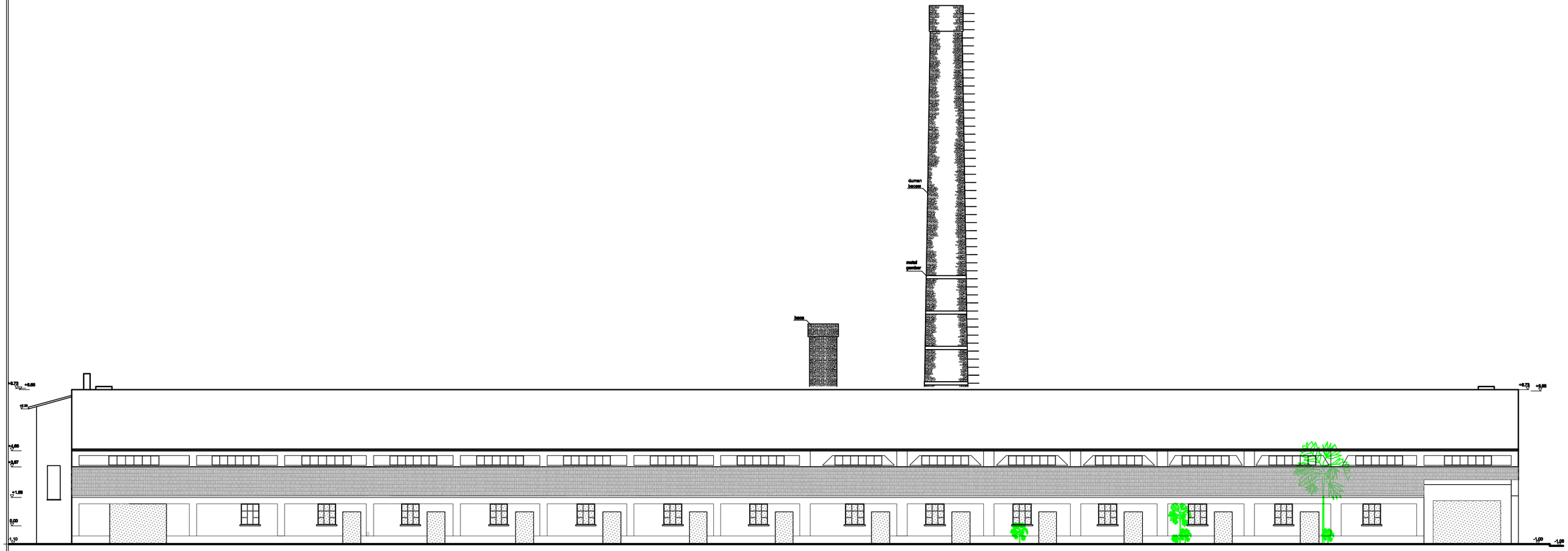

B
B
+8.65
+8.65
+3.10
+3.10
+2.95
+3.75
+3.10
-0.95
-0.105
-0.75
FIRINLAR
-1.05
0 100 200 300 400 500

A-A KESİTİ

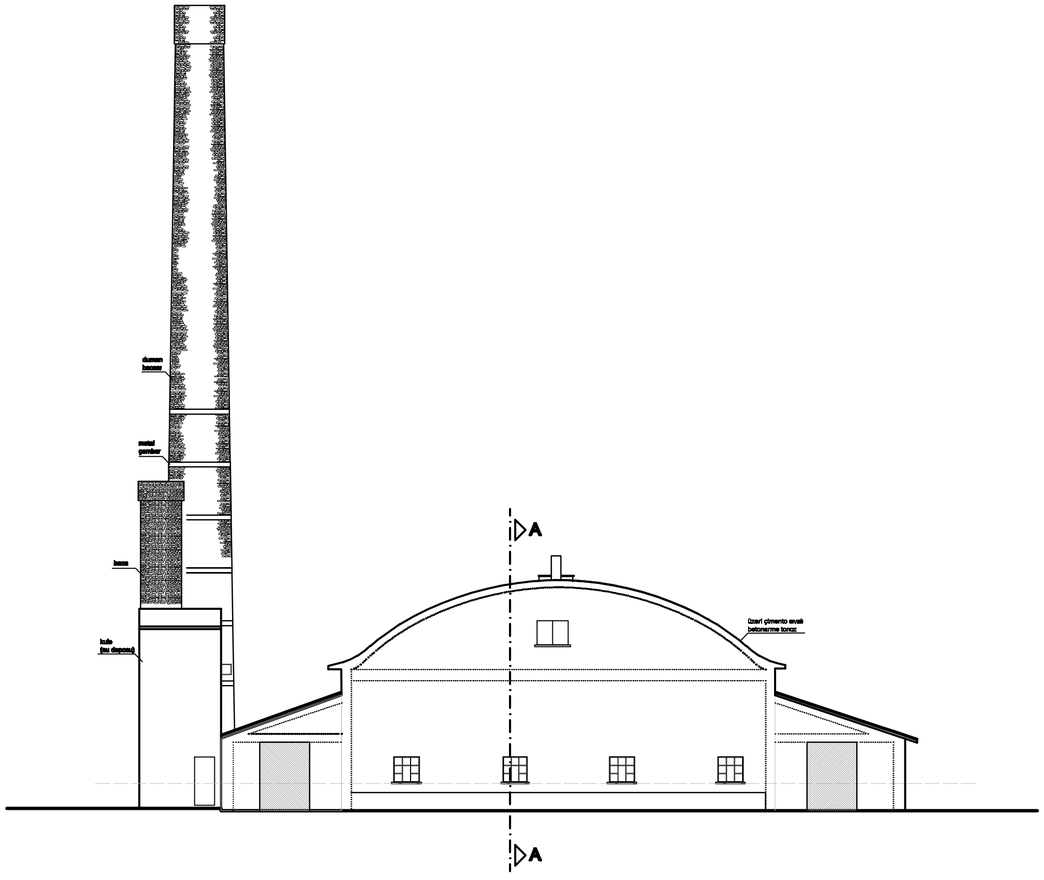

0 100 200 300 400 500

KUZEY CEPHESİ

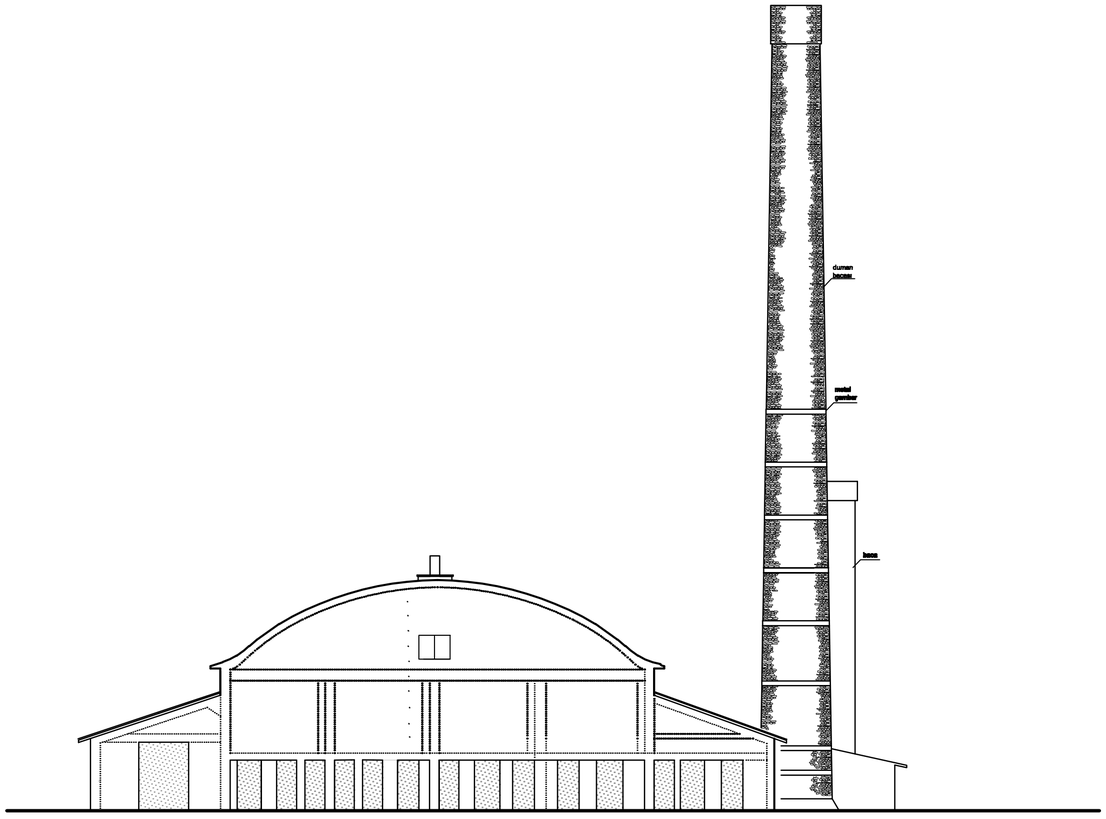

GÜNEY CEPHESİ

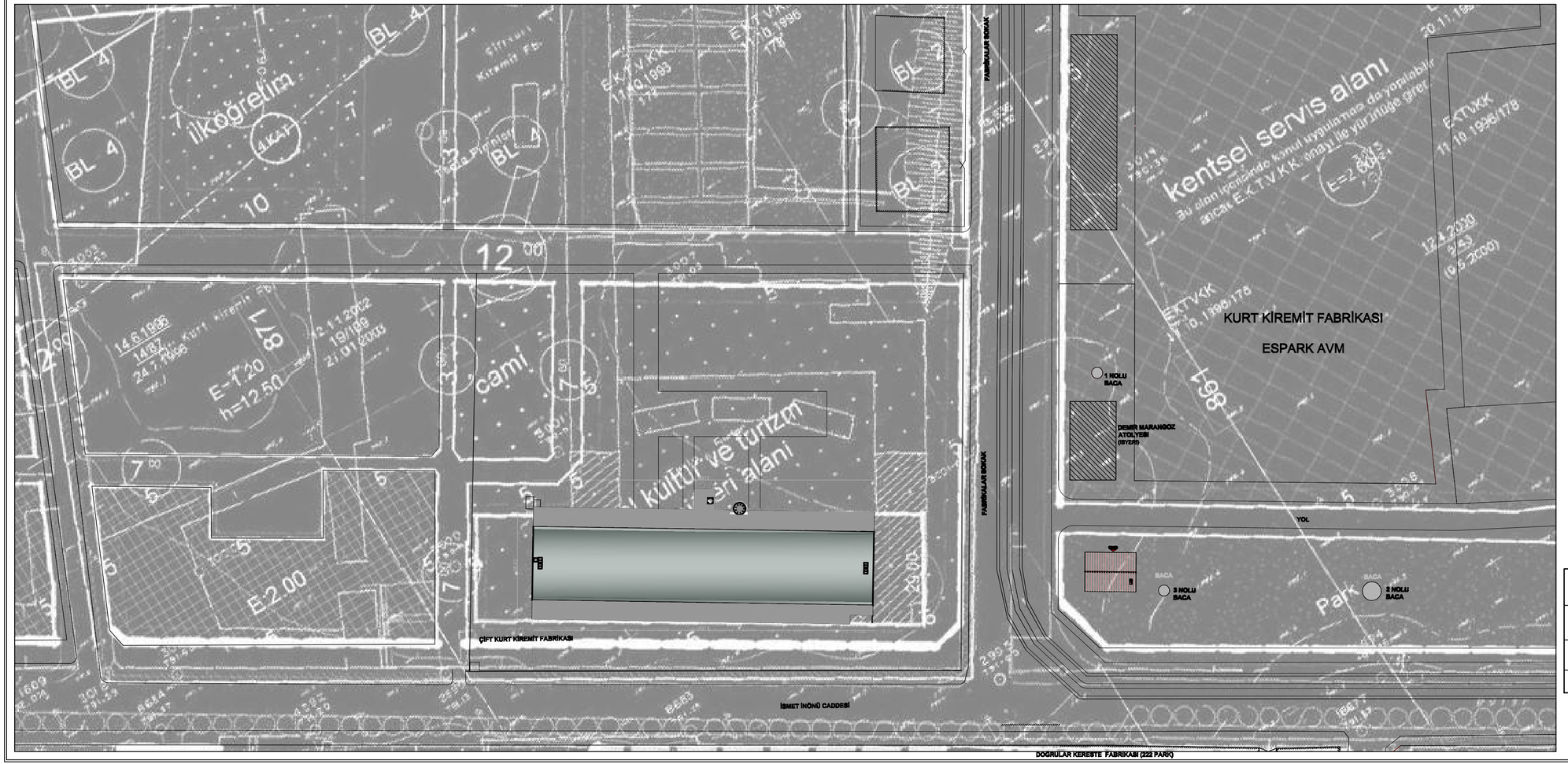
0 100 200 300 400 500

DOĞU CEPHESİ

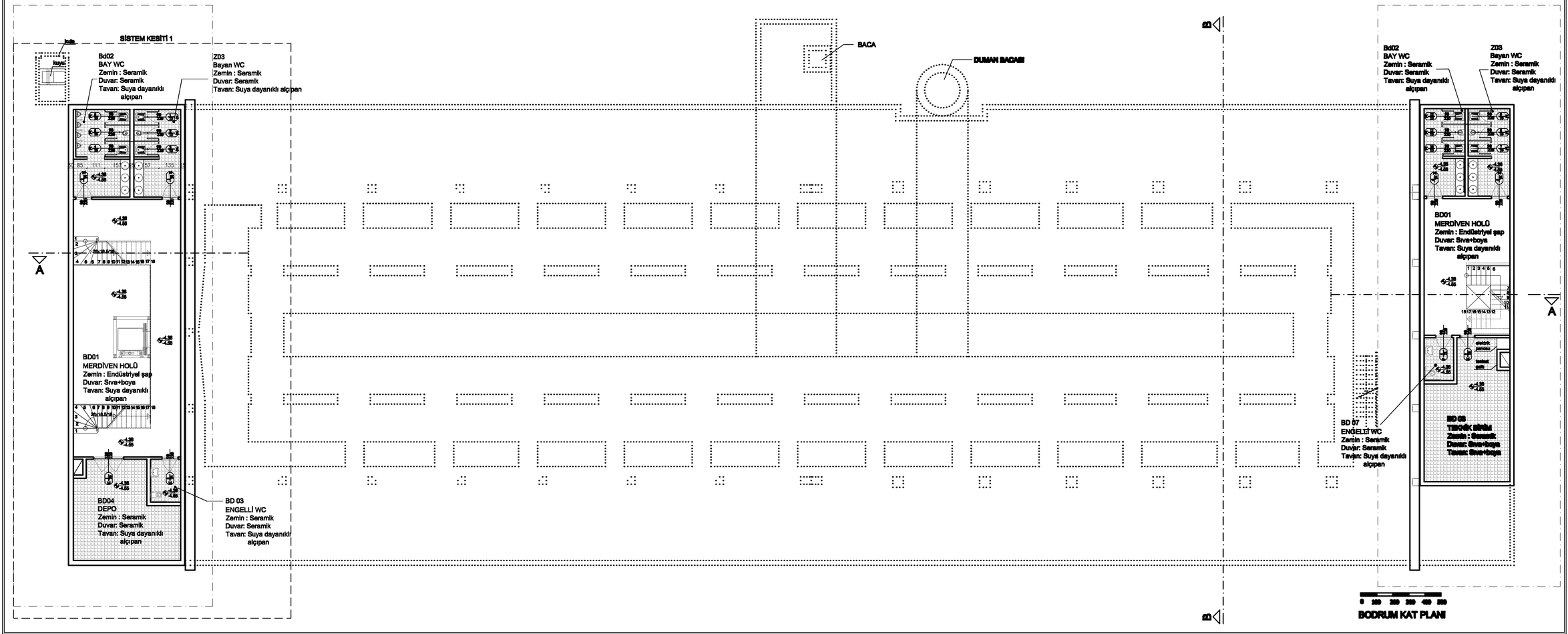
0 100 200 300 400 500

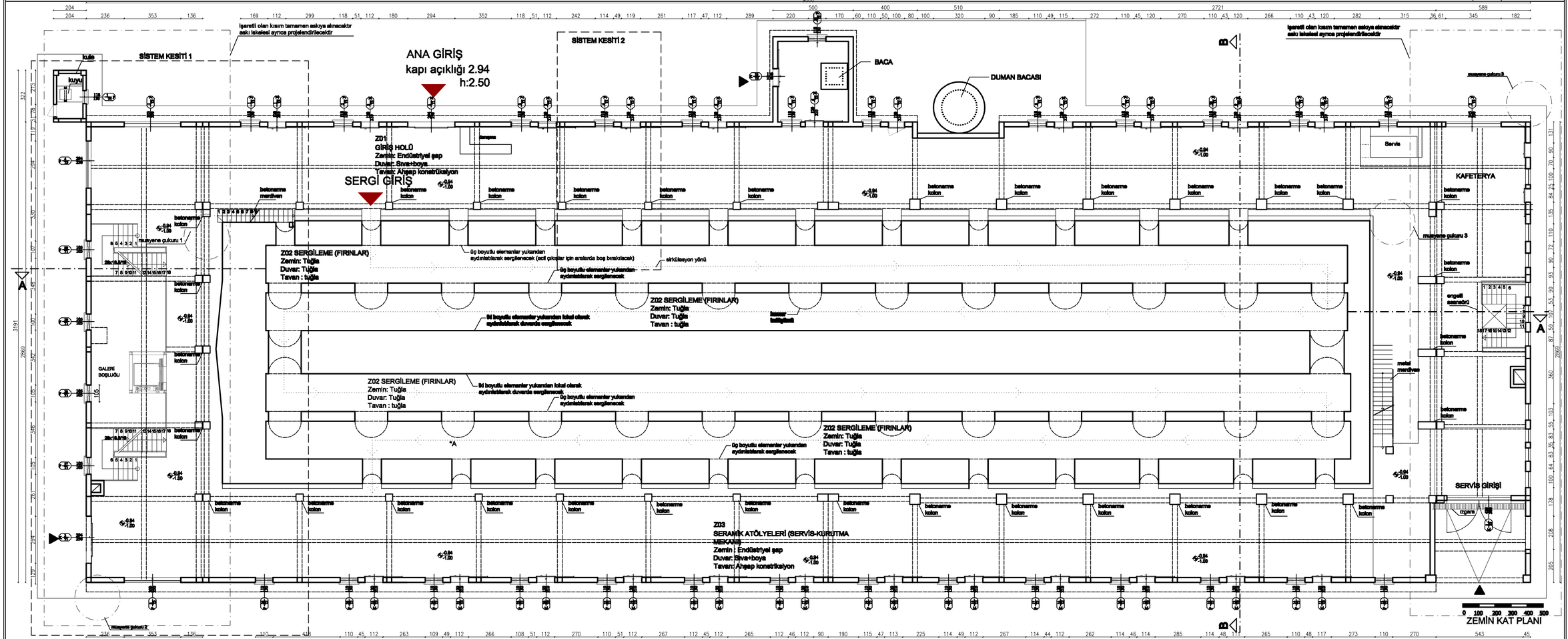
BATI CEPHESİ

Çift Kurt Kiremit ve Tuğla Fabrikası	EK - 3		
Eskişehir İli - Merkez Eskibağlar Mahallesi	RESTORASYON PROJESİ		
Çalışmayı Hazırlayan: Canan ÇAYIR	ADA	PAFTA	PARSEL
Tarih: 31.08.2009	2599	20m IIa 20m IIb	2

VAZİYET PLANI

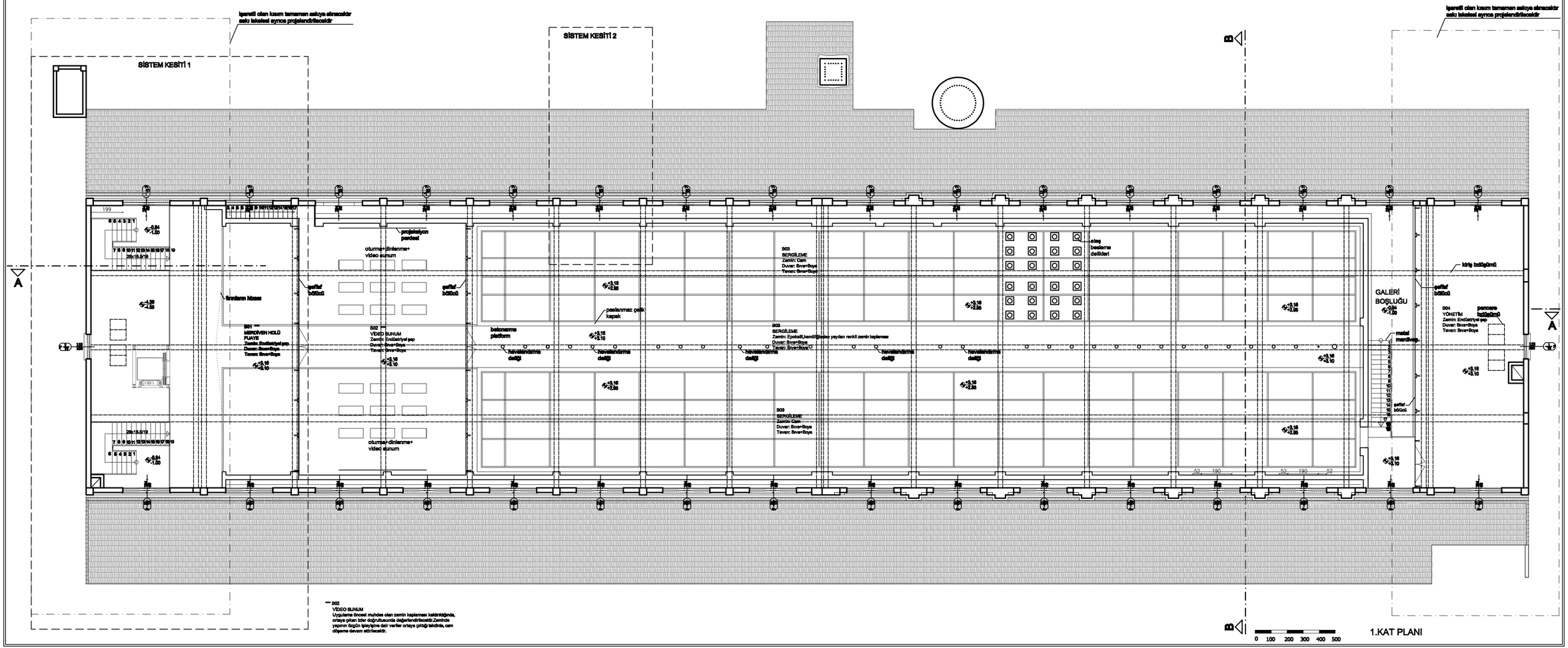

SİSTEM KESİTİ 1
BACA
DUMAN BACASI
Bd02
BAY WC
Zemin : Seramik
Duvar: Seramik
Tavan: Suya dayanıklı alçıpan
Z03
Bayan WC
Zemin : Seramik
Duvar: Seramik
Tavan: Suya dayanıklı alçıpan
BD01
MERDİVEN HOLÜ
Zemin : Endüstriyel şap
Duvar: Sıva+boya
Tavan: Suya dayanıklı alçıpan
BD04
DEPO
Zemin : Seramik
Duvar: Seramik
Tavan: Suya dayanıklı alçıpan
BD 03
ENGELLİ WC
Zemin : Seramik
Duvar: Seramik
Tavan: Suya dayanıklı alçıpan
BD 07
ENGELLİ WC
Zemin : Seramik
Duvar: Seramik
Tavan: Suya dayanıklı alçıpan
BD 08
TEKNİK BİRİM
Zemin : Çimento
Duvar: Sıva+boya
Tavan: Sıva+boya
A
A
0 100 200 300 400 500
BODRUM KAT PLANI

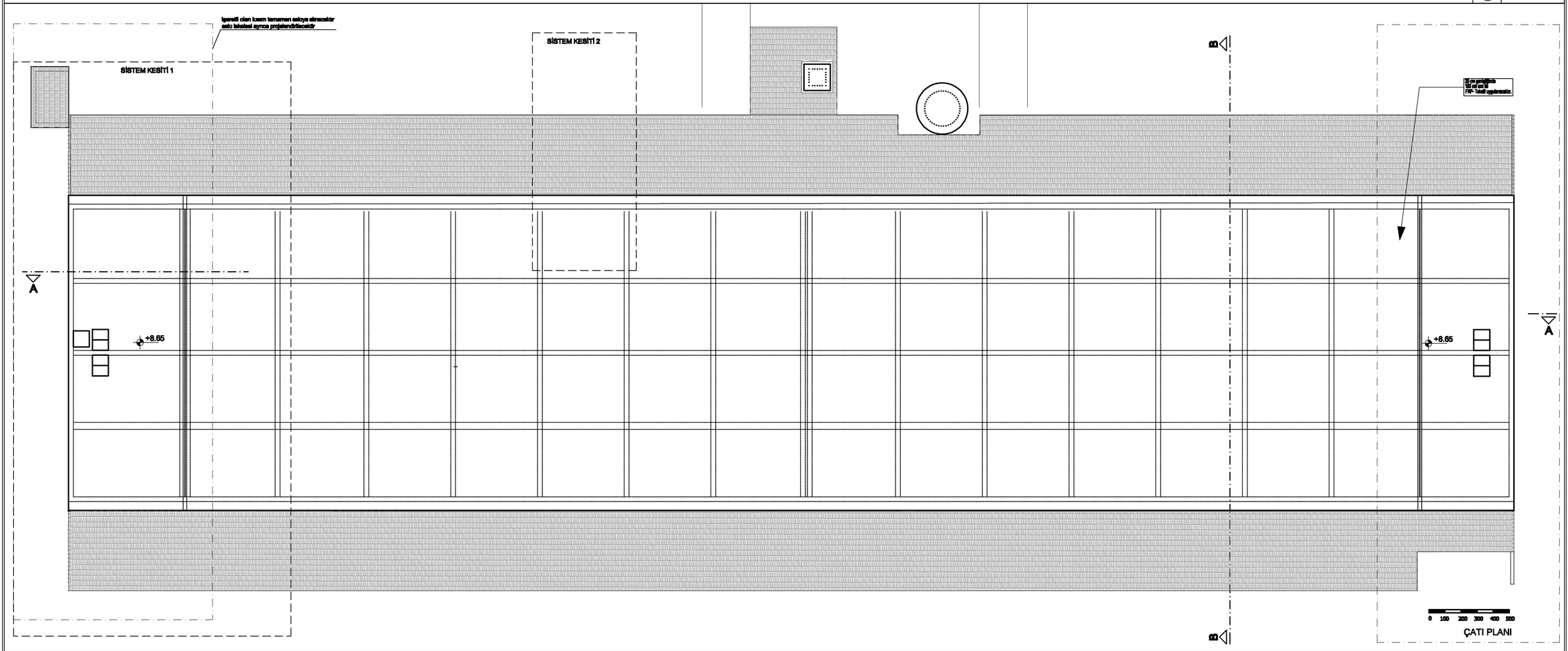
I-Muayene çukurları açılacak mevcut temel, zemin durumu değerlendirilecek, müdahale önerisi olarak sunulan proje gerekirse revize edilecektir.

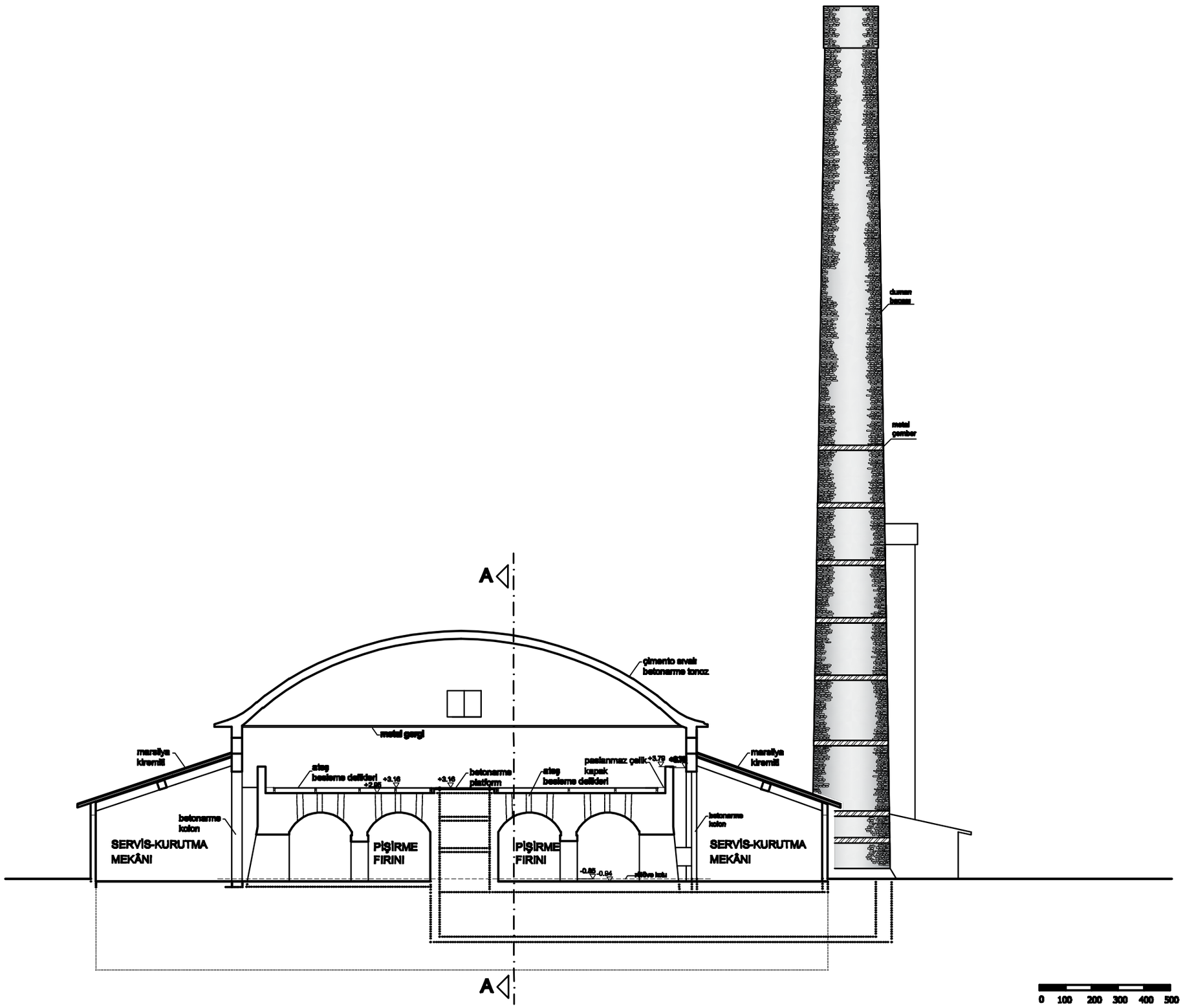
I-Yapıda işaretli olan kısımlar (müdahale edilecek kısımlar) tamamen sökeye alınacak, sıfırdan sistemi gerekli hesaplamalar yapılarak ayrıca projelendirilecektir.

I-Asansör sistem kusurları giderilecektir.

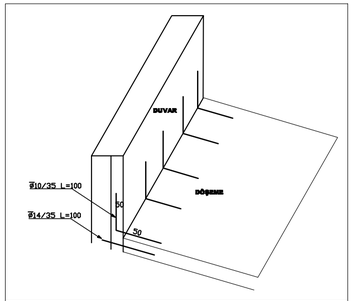

*** B02
VİDEO SUNUM
Uygulama öncesi mahdes olan zemin kaplaması kaldırıldığında, ortaya çıkan bölge doğrultusunda değerlendirilecektir.Zeminde yapının özgün işleyişine dair veriler ortaya çıktığı takdirde, cem döşeme devam ettirilecektir.

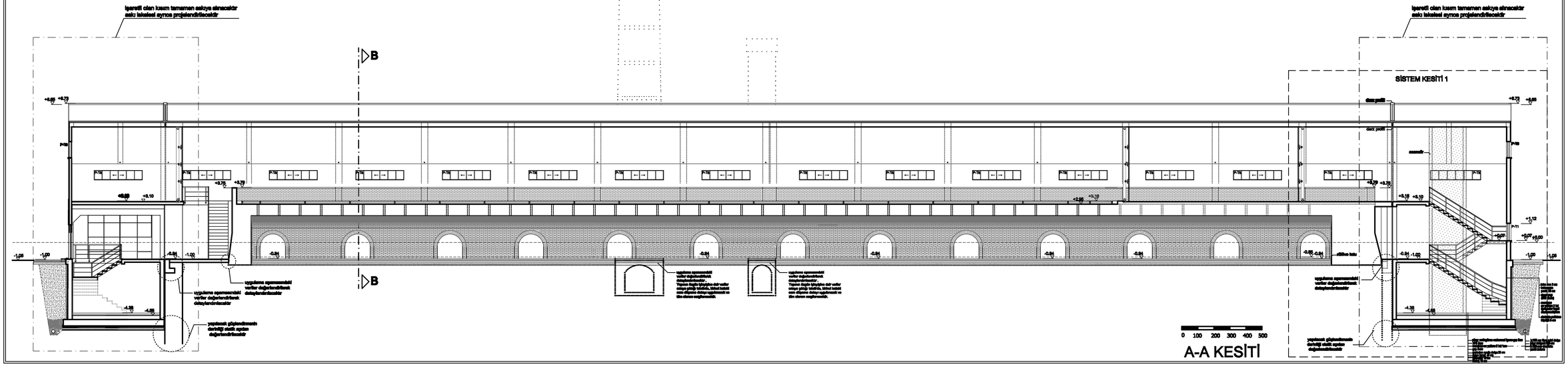

İşaretli olan kısım tamamen sökülüp alınacaktır
eski tekniğe uygun projelendirilecektir
SİSTEM KESİTİ 1
SİSTEM KESİTİ 2
A
A
+8.65
+8.65
0 100 200 300 400 500
ÇATI PLANI

A
A
çimento arvalı betonarme tonoz
metal gergi
marsilya kiremit
sıcak besleme delikleri
+3.16
+2.66
+3.16
betonarme platform
sıcak besleme delikleri
paslanmaz çelik kapak
+3.79
+4.39
marsilya kiremit
betonarme kolon
SERVİS-KURUTMA MEKÂNI
PİŞİRME FIRINI
PİŞİRME FIRINI
betonarme kolon
SERVİS-KURUTMA MEKÂNI
-0.85
-0.94
±0.00 kotu
çimento harcı
metal çember
0 100 200 300 400 500

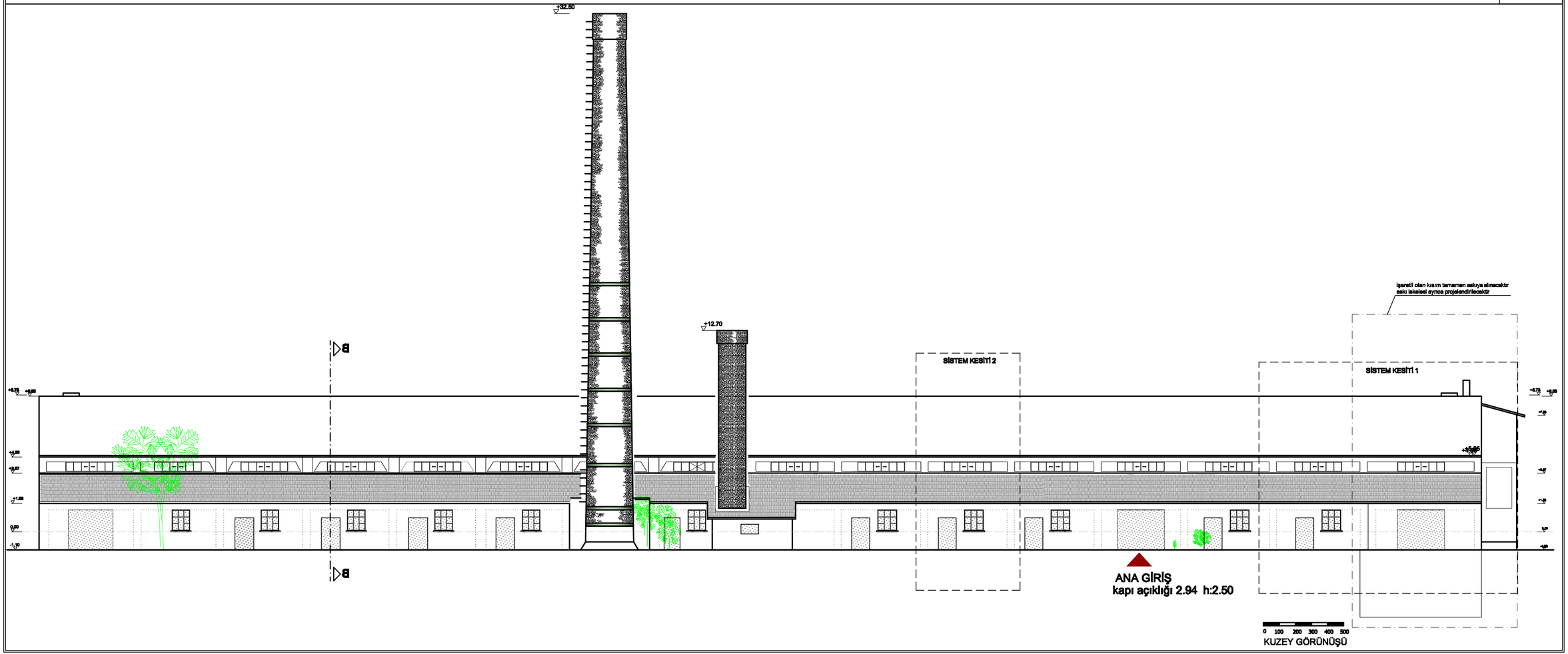
B-B KESİTİ

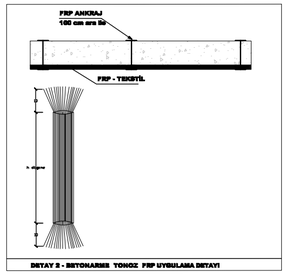

DETAY 1- DÖŞEME DIŞ CEPHE DETAYI

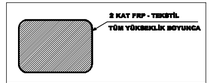

A-A KESİTİ

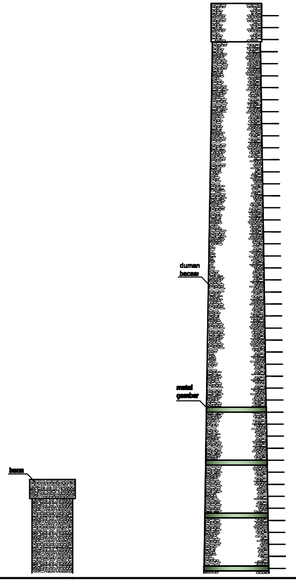

+32.50
+12.70
B
B
SİSTEM KESİTİ 2
SİSTEM KESİTİ 1
işaretli olan kısım tamamen askıya alınacaktır
askı lakelesi symca projelendirilecektir
ANA GİRİŞ
kapı açıklığı 2.94 h:2.50
0 100 200 300 400 500
KUZEY GÖRÜNÜŞÜ

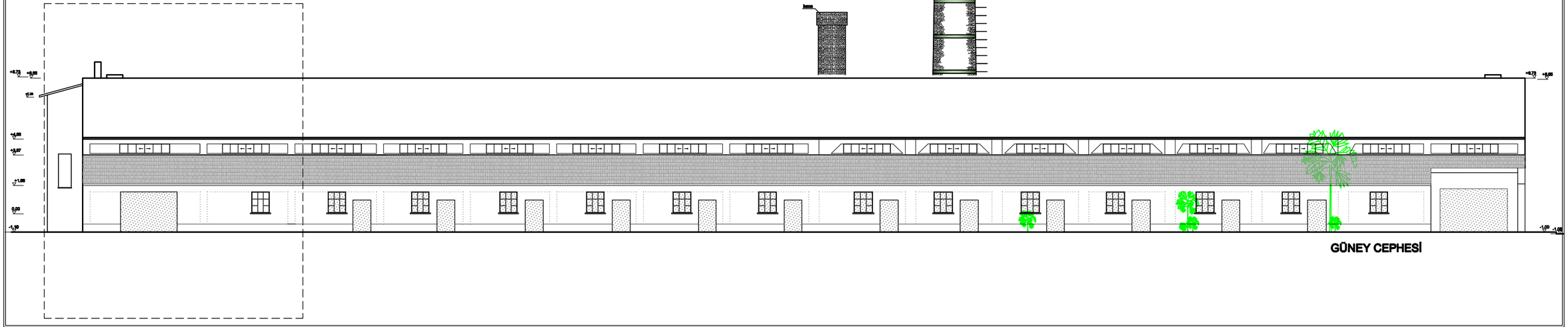
DETAY 2 - BETONARME TONOZ FRP UYGULAMA DETAYI

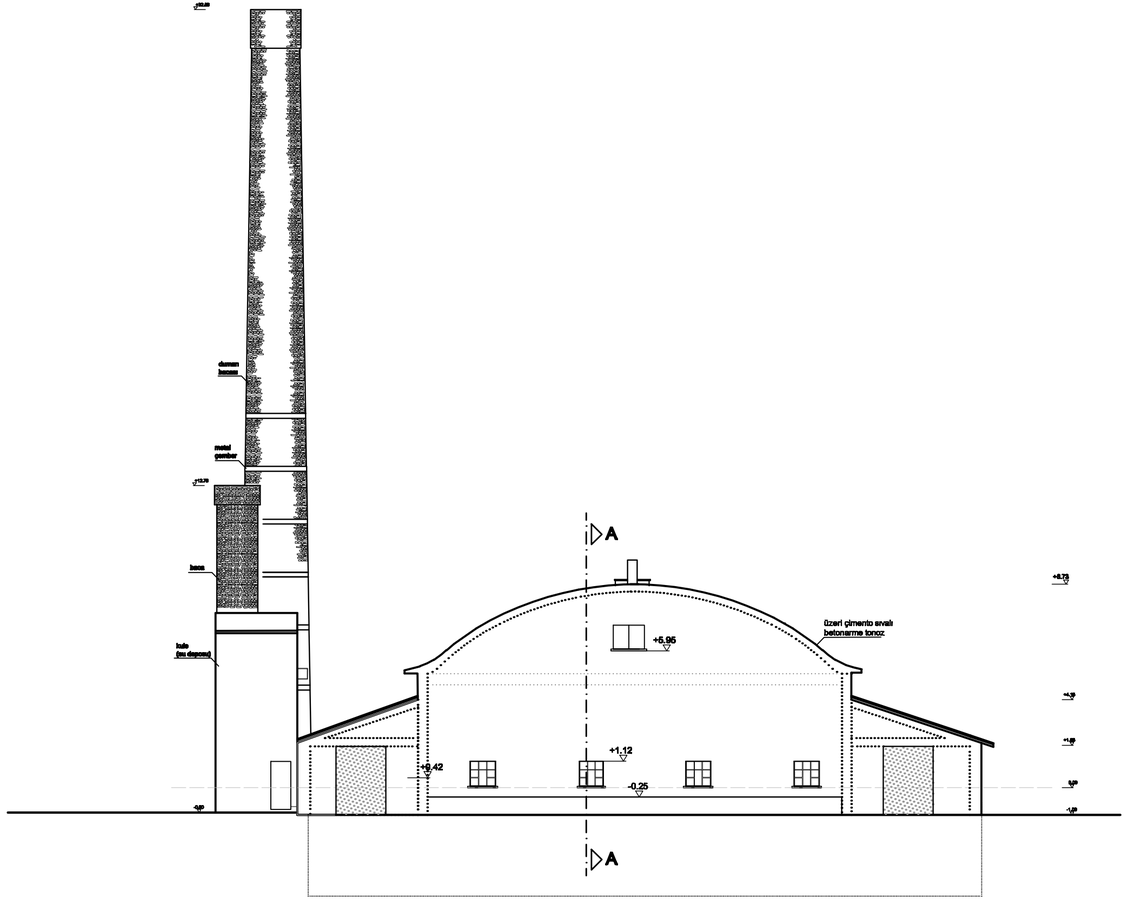
DETAY 3 - DÖŞEMDE FRP UYGULAMA DETAYI

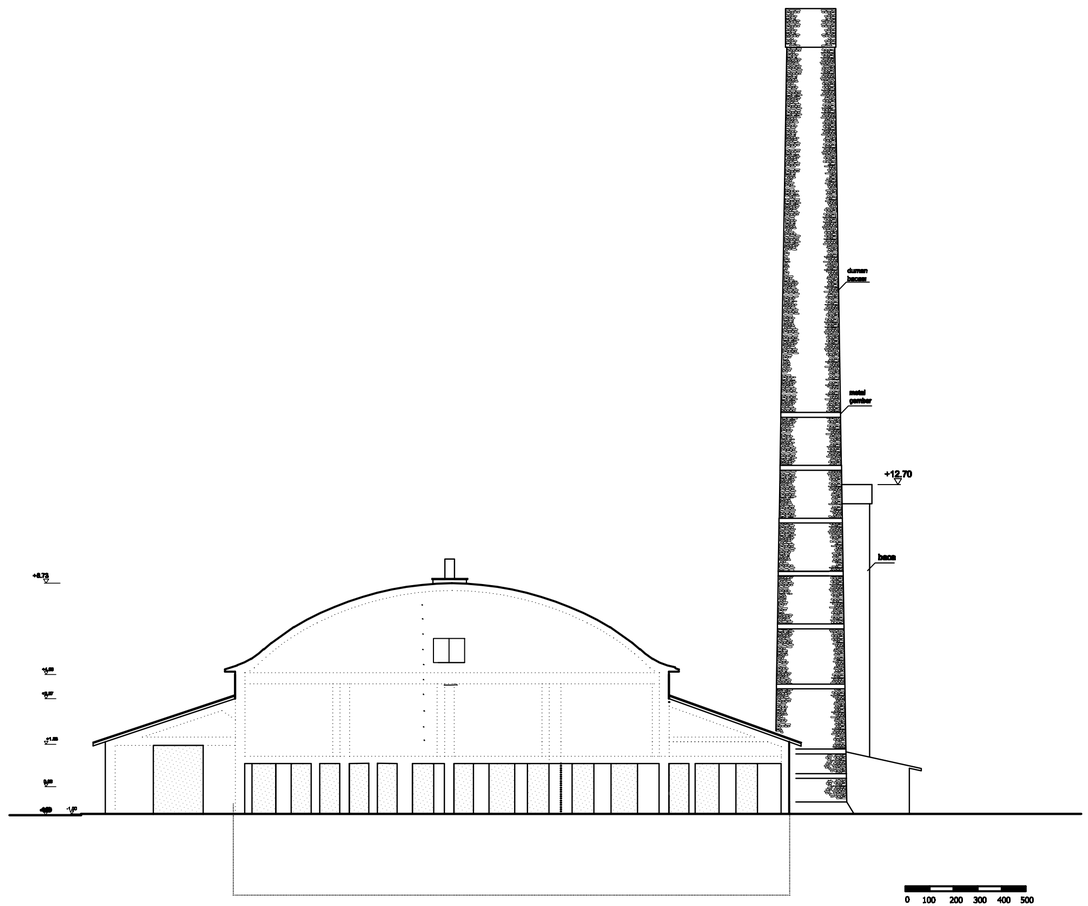
SİSTEM KESİTİ 1

GÜNEY CEPHESİ

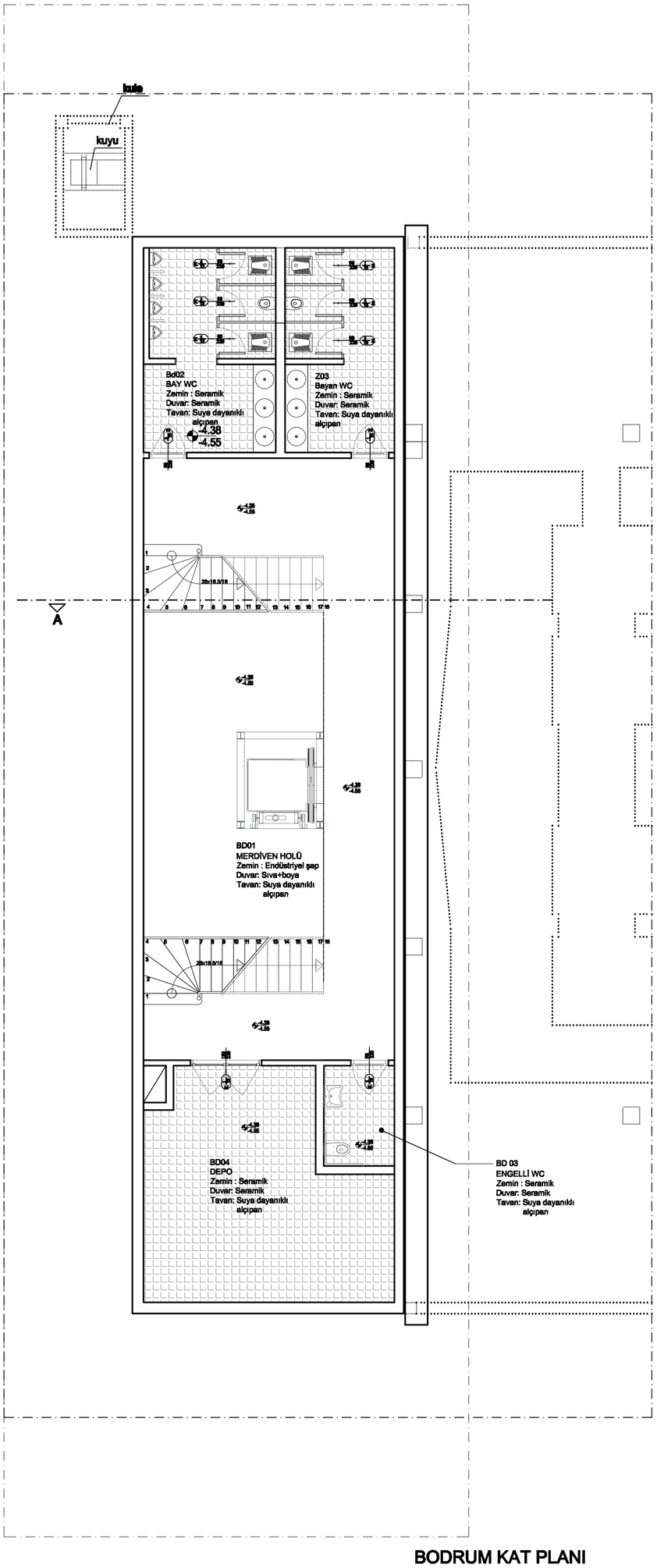

DOĞU GÖRÜNÜŞÜ

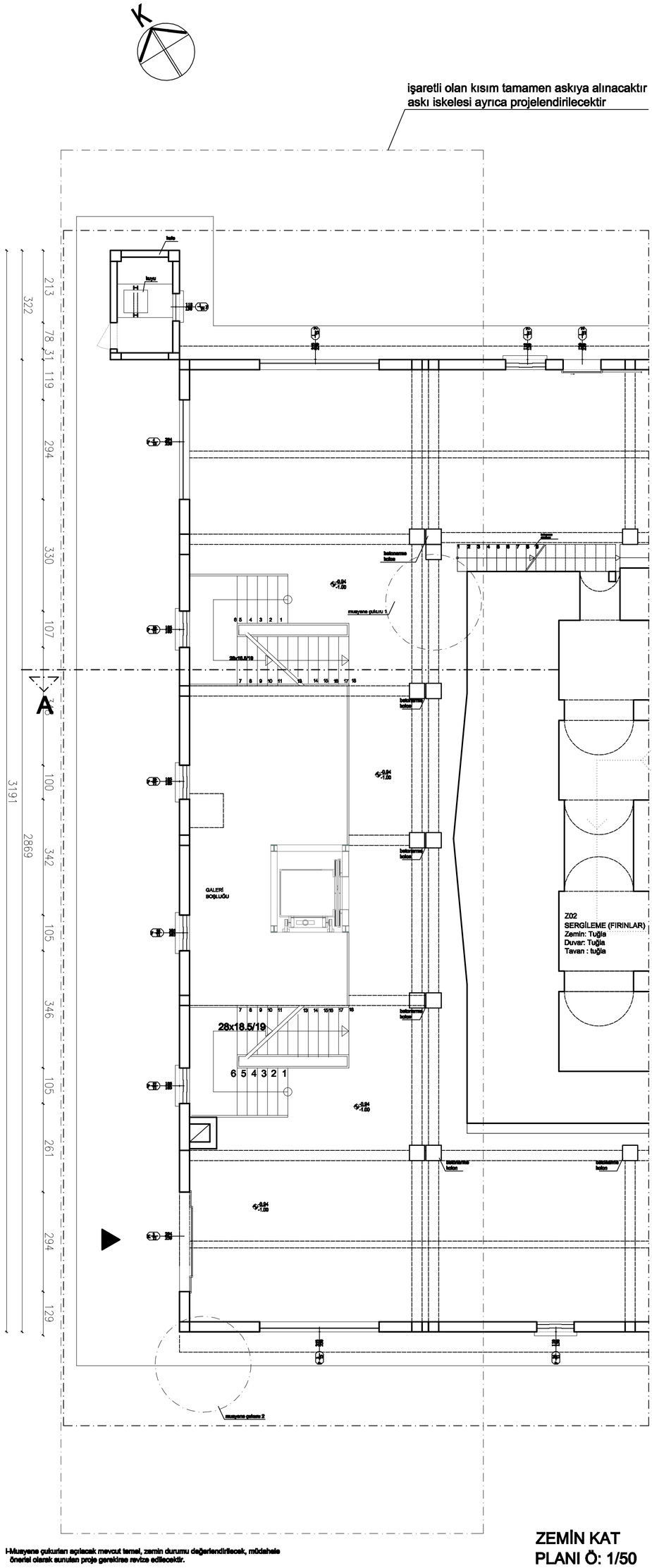

BATI GÖRÜNÜŞÜ

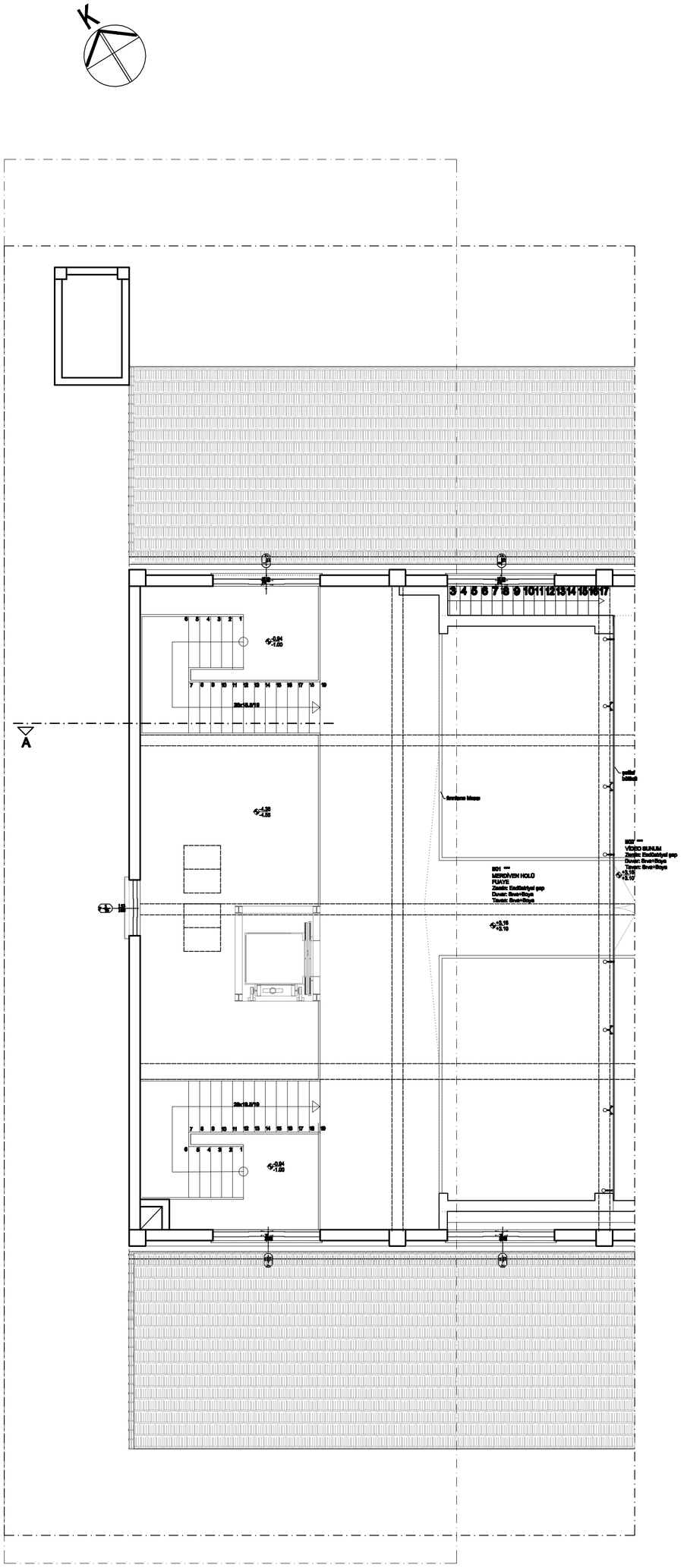
BODRUM KAT PLANI

ZEMİN KAT
PLANI Ö: 1/50

I-Muayene çukurları açılacak mevcut temel, zemin durumu değerlendirilecek, müdahale önerisi olarak sunulan proje gerekirse revize edilecektir.

II-Yapıda işaretli olan kısımlar (müdahale edilecek kısımlar) tamamen askıya alınacak, askıma sistemi gerekli hesaplamalar yapılarak ayrıca projelendirilecektir.

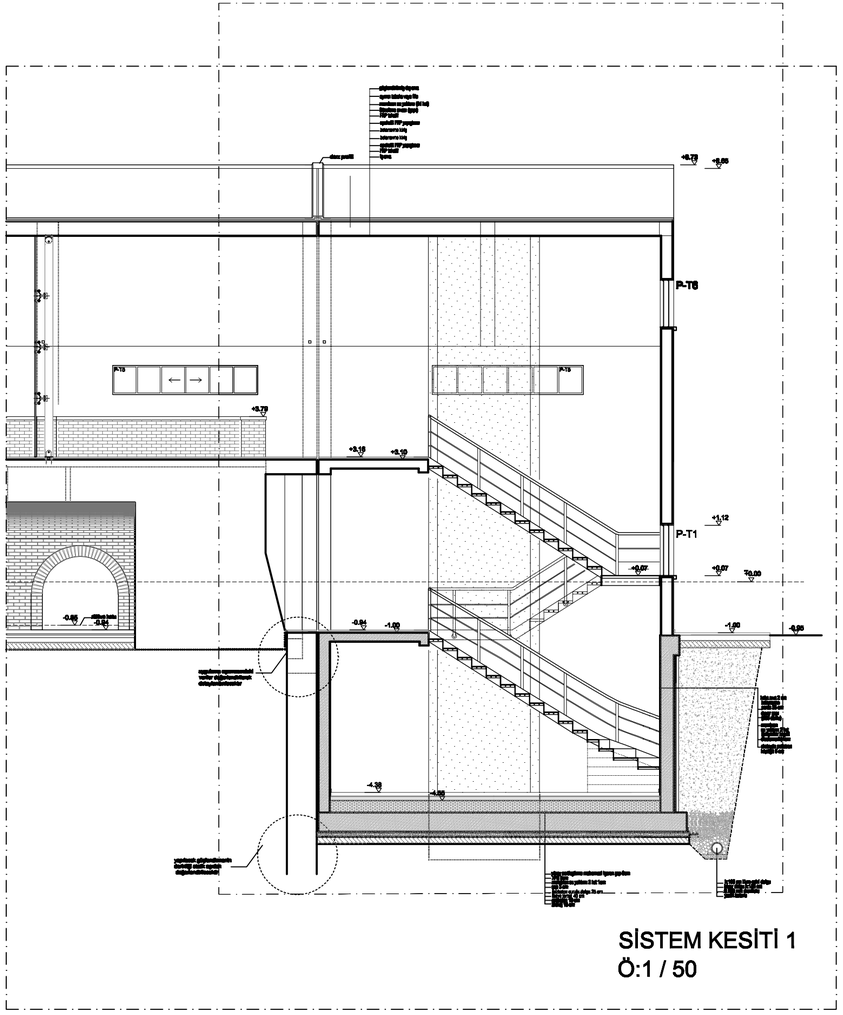

*** B02
VİDEO SUNUM
Uygulama öncesi muhdes olan zemin kaplaması kaldırıldığında, ortaya çıkan izler doğrultusunda değerlendirilecektir.Zeminde yapının özgün işleyişine dair veriler ortaya çıktığı takdirde, cam döşeme devam ettirilecektir.

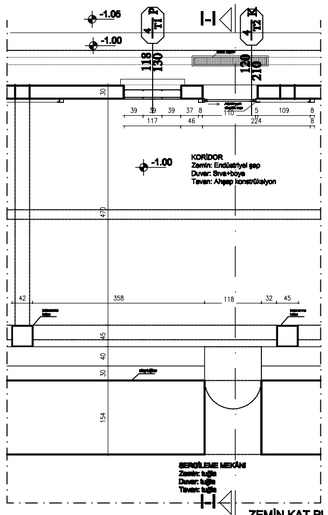
BİRİNCİ KAT PLANI
Ö: 1/50

EK - 3

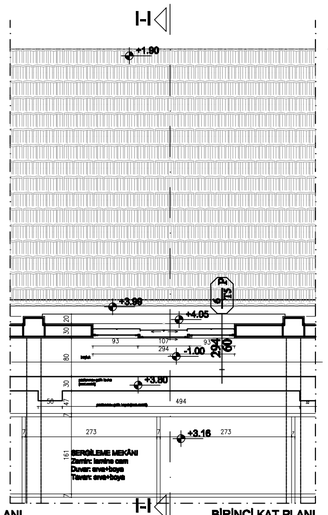
ÇATI PLANI

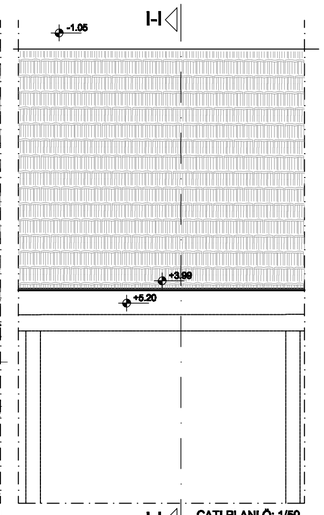
SİSTEM KESİTİ 1
Ö:1 / 50

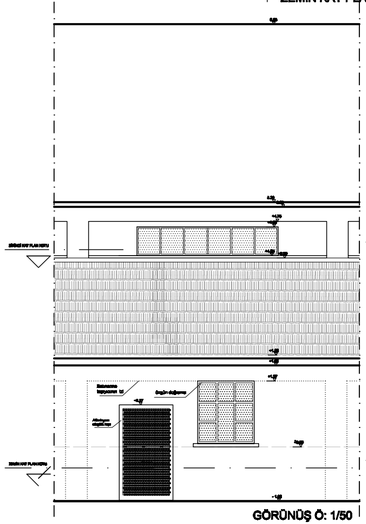
ZEMİN KAT PLANI

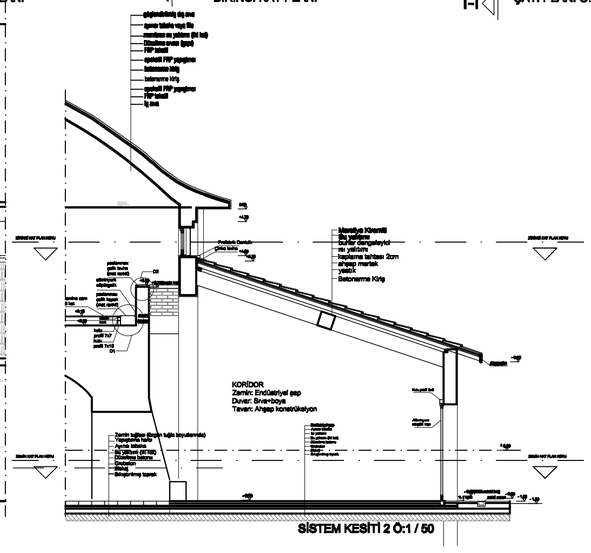
BİRİNCİ KAT PLANI

ÇATI PLANI Ö: 1/50

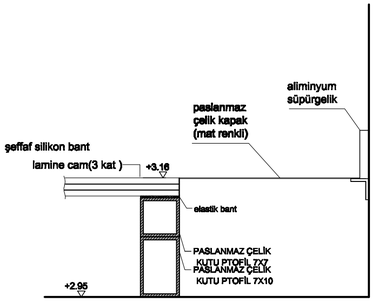

GÖRÜNÜŞ Ö: 1/50

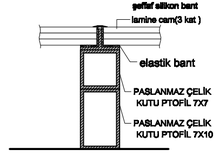

SİSTEM KESİTİ 2 Ö:1 / 50

EK - 3

D1 DETAYI Ö:1/10

D1 DETAYI Ö:1/10

D2 DETAYI Ö:1/10

ÖZGEÇMİŞ

Canan Çayır, 1978 yılında Osmaniye'de doğmuştur. İlk, orta ve lise eğitimini Ankara'da tamamlamıştır.

2005 Yılında Anadolu Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nden mezun olmuştur. 2005 yılından beri meslek hayatını ağırlıklı olarak restorasyon projeleri yapan firmalarda sürdümüştür. Halen İzmir, Selçuk Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'nde mimar olarak görev yapmaktadır.